www.psikeart.com

psikeart

erkeklik

Sahici bir erkeksilik olasılığı üzerine
HAKAN KARAŞ

Anaerkillikten ataerkilliğe geçişin öyküsü
CEYLAN AKGÜN

Beş ay
CUMHUR BORATAV

Erkekler çok pis oyuna geldi!
BAHAR KÖSE KARACA

Personası alfa, gölgesi zorba
MURAT KEMALOĞLU

Psikomitolojik bakış
"Dişil"den "eril"e erkek-lik serencamı
M. BİLGİN SAYDAM

Erkek olmak
Büyük imkânsızlık
HANDE ÖĞÜT

Michelangelo'nun erkekleri
ŞULE AĞAYAR ÖZKAN

Sakın plak olmayın!
GÜROL TONBUL

Birşeyerkil bir hatıra
İSMAİL GÜZELSOY

Erkeklik sendromunda hormon sirki
KÜÇÜK İSKENDER

Babama ağıt
HAKAN ATALAY

15 TL
MART-NİSAN
ISSN 1308-70450-1
SAYI 50 / 2017

Gerçek Sinema Deneyimi Facebook'ta!

Avantajlar MARS CINEMA CLUB'DA!

Cinemaximum'u Beğen

Gerçek sinema deneyimini keşfetmek ve **sürpriz hediyeleri kaçırmamak** için Facebook sayfamızı beğenmeyi unutma!

Özel İçerikler

Fragmanlar

Hediyeler

Takipçilere Özel

8 Menü Alana 1 Menü Hediye
8 Bilet Alana 1 Bilet Hediye
Kişiye Özel Kampanyalar

cinemaximum
Gerçek Sinema

ARTANKARA

3. ÇAĞDAŞ SANAT FUARI
3rd CONTEMPORARY ART FAIR

16-19 MART 2017

ATO CONGRESIUM KONGRE VE SERGİ SARAYI

ZİYARET SAATLERİ: 10:00-20:00

DESTEKLEYENLER

ANADOLU JET AKSAM ALEM artam artinanda BODRUM ART FACTS .NET ARTTV artnet artprice ArtTube ato Bera Ankara

Çankaya BELEDİYESİ KOSGEB KÜLTÜR SANAT TURİZM ANKARA Hürriyet Life MÖVENPICK HOTEL ANKARA rh+ psikeart SHOW RADYO 88.8 ANKARA THE GUIDE TAV Airports The Diplomatic Observer

ORGANİZASYON

ATIS FUARCILIK

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) İZNİ İLE DÜZENLENMEKTEDİR

www.artfairankara.com

İÇİNDEKİLER

5 **Psikeart'tan**
M. EMİN ÖNDER

6 **Sahici bir erkeksilik olasılığı üzerine**
HAKAN KARAŞ

10 **Anaerkillikten ataerkilliğe geçişin öyküsü**
CEYLAN AKGÜN

16 **Kırın kabuklarınızı!**
EMİNE ZİNNUR KILIÇ

20 **Beş ay**
CUMHUR BORATAV

26 **XY eşittir erkek midir?**
CEMAL ÜN

30 Erkeklik
Yiğidin harman olduğu hey gidi kahpe dünya!
AHMET RİFAT ŞAHİN

32 **Erkekler çok pis oyuna geldi!**
BAHAR KÖSE KARACA

34 Öpücüğün alametifarikası
Kurbağadan erkekliğe
A. ŞEBNEM SOYSAL ACAR

36 **Giydirilmiş bir kimlik olarak kılıbıklık**
YASEMİN ŞENGÖR

39 **Erkekliğin onda dokuzu annelik hatası**
KÜLTEGİN ÖGEL

40 **Sonsuz inşaat...**
ŞULE ÖNCÜ

44 **Personası alfa, gölgesi zorba**
MURAT KEMALOĞLU

46 **Erkekliğin kimyasal belleği**
ZOZAN GÜLEKEN

50 **Kadına semptom olarak sahip ola(bile)n erkek**
DUYGU KUZU

52 **Erkekler ve insanlar**
CANSU GENÇ

54 **Bu ne lan böyle, kız mı erkek mi belli değil!**
KORAY KARABEKİROĞLU

58 **Bir varmış, bir yokmuş: Testosteron**
FATMA LAP

60 Psikomitolojik bakış
"Dişil"den "eril"e erkek-lik serencamı
M. BİLGİN SAYDAM

68 **Erkekliğin kitabını baştan yazan tanrı: Zeus**
EVREN ŞAR İŞBİLEN, GAMZE İNAN KAYA

70 **Priapos'un izinde erkeklik ve iktidarı**
DERYA ÇIĞIR DİKYOL

72 Erkek olmak
Büyük imkânsızlık
HANDE ÖĞÜT

78 **Kadınlar da aslında erkektir**
KAMER BEYAZTAŞ

80 **Harbi delikanlılar**
İPEK ÖZEL

82 **Dünyanın en büyük sızıntısı**
VUSLAT ÇAMKERTEN

84 **Türkiye sinemasında erkeklik halleri...**
ZAHİT ATAM

88 **Michelangelo'nun erkekleri**
ŞULE AĞAYAR ÖZKAN

90 Üç kısım tekmili birden
Operada erkeklik krizi
PINAR AYDIN O'DWYER

92 **Büyük Birader bizi gözetliyor**
PINAR K. ÜRETMEN

96 **Sakın plak olmayın!**
GÜROL TONBUL

100 "Açık Aile"
Postmodern bir erkeklik okuması
FUNDA SAKAOĞLU

102 "Kafka: Minör Bir Edebiyat" üzerine düşünmek
Hegemonik erkekliğin gölgesinde
ESEN KUNT

106 **Başrolde: erkeklik**
ASLI KILAN

108 **Birşeyerkil bir hatıra**
İSMAİL GÜZELSOY

110 **Er kişi niyetine**
(Erkeklikten kurtulana ermiş derler!)
HAYDAR ERGÜLEN

112 **Erkeklik sendromunda hormon sirki**
küçük İSKENDER

114 **Ve adam...**
MELTEM ARIKAN

116 **Babama ağıt**
HAKAN ATALAY

120 **Erkekler için şiddet vakti**
TARHAN GÜRHAN

122 **Ayşe'nin diyemedikleri**
HİRA SELMA KALKAN

125 **Anna'nın düşü**
GAMZE ERZİN

126 **Erkekleri etkin kullanma kılavuzu**
DERİN DURUL SAN

130 **Et**
ŞEYMA KOÇ

132 **Reenkarne**
SELCEN YÜKSEL ÖZBEK

134 **Ayrılış**
MEVSİM YENİCE

psikeart

MART-NİSAN 2017 Sayı 50

Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa
ercanyasa@psikeart.com

Yayın, Eğitim ve Proje Koordinatörü
Deniz Çakmakkaya
(0554) 879 08 70
denizcakmakkaya@psikeart.com

Sayfa Tasarımı
Tuna Yıldırım

Katkıda Bulunanlar
Tuba Akyol, Emine Zinnur Kılıç, Cengiz Güleç, Hakan Atalay, Çiğdem Gelegen, Ayhan Eğrilmez, Haydar Ergülen, Hande Öğüt, Ahmet İnam, İsmail Güzelsoy, Pınar Kesen Gibbon, Levent Mete, Tan Tolga Demirci, Cumhur Boratav, Hakan Kızıltan, Tuncay Gürhan, Yüksel Aksu, Zeynep Eylül Önder

Kapak Resmi
Taner Ceylan
The Old World, 2007, 140 x 200 cm - Oil canvas, Inspiration: fratmentv, Private on Collection

Reklam Müdürü
Faruk Pişkin
(0554) 541 47 46
farukpiskin@psikeart.com

Abone Sorumlusu
Semiha Başar - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Stratejik Pazarlama Danışmanlığı
Project Zones

Sorumlu
Günnur Altan – Kocaeli
gunnurdinc@psikeart.com

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91
www.psikeart.com info@psikeart.com

Psikeart

Psikeart Dergisi

Psikeart

Baskı
Şan Ofset Matbaacılık San. Ltd. Şti.
Hamidiye Mah. Anadolu Cad. No: 50
Kağıthane/İstanbul
Tel: 0(212) 289 24 24 Pbx Faks: 0(212) 289 24 31
E-posta: info@sanofset.com

Yayın Türü
Yerel, süreli

Dağıtım
Yay-Sat

Her hakkı saklıdır. Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir. İki ayda bir çıkar. Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir. Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.

Mart 2017'de basılmıştır.

erkeklik

Ferhat and Sinan, 32 x 50 cm, Oil on canvas, 2005, Private Collection

M. EMİN ÖNDER

Anne rahmine düşüşten itibaren kadın ve erkek arasında hormonal, kalıtımsal, yapısal ve fonksiyonel farklılıklar oluşur. En temel fark kadında bulunmayan Y kromozomunun varlığıdır. Gelişim sürecinde fetüsü etkileyen kimyasal ortam beyin işlevlerini de etkiler. Erkeklerde baskın olan hormonlar testosteron, vasopressin, anti-müllerian'dır. Erkeklik hormonu olarak bilinen testosteron, cinselliği ve saldırganlığı yönetir. Bu hormon erkeklerde sağ yarımkürenin kadınlara oranla daha çok gelişmesini sağlar. Bu da görsel-mekânsal yeteneklerinin daha ileri olmasını sağlar. 80 yaşındaki bir erkeğin testosteron seviyesi 20 yaşındaki bir erkeğin testosteron seviyesinin yarısından daha azdır. Testosteronun yardımcısı vasopressin erkeğe koruyuculuk özelliğini verir. Ergenlik çağından itibaren eş ve alan koruma ön plana çıkar. Anti-müllerian ise gücü ve korkusuzluğu kontrol eder. Kadınsılığı bastırır.

Beyin merkezleri arasında da farklılıklar vardır. Hipotalamusta bulunan cinsellikle ilgili alan (MPOA) erkeklerde kadınlara göre 2,5 kat büyüktür. Empati sistemi olan "ayna nöron" sistemi ise kadınlara oranla daha az gelişmiştir.

Genler ve hormonlarla farklılaşan kadın ve erkekte kendilerine özgü davranışlar gelişir.

Ancak davranışlarımızın toplumsal kökenlerini de göz ardı edemeyiz. "Ben erkeğim" dendiğinde bu sözün aklımızda oluşturduğu roller neler? Bunların ne kadarı biyolojik?

Psikeart 50. sayısında çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinde bir erkeğin biyo-psiko-sosyal gelişimini, toplumsal cinsiyet rollerini, ön kabul ve önyargıları incelemek üzere "Erkeklik" kavramını masaya yatırıyor. Her zaman olduğu gibi psikiyatri ve sanat bakış açısıyla konuyu derinlemesine ele alarak...

Hakan KARAŞ

Sahici bir erkeksilik olasılığı üzerine

© NAZLI KOCAOĞLU

Erkek olmanın birinci kuralının "kadın gibi olmamak" olduğu belirtilir. Yani kadınsılık erkeksi roller için negatif mihenk taşı gibidir. Kadının yaptığı "kadınsı" şeyler kendiliğinden erkeğin yapmaması ya da sahip olmaması gereken şeylere dönüşür.

Bir tutumun veya tavrın sahiciliğinden söz ederken en çok gözettiğimiz şey o tutumun/tavrın taklit içerip içermediğidir. Kopyalamanın başladığı yerde özgünlük buharlaşmaya başlar. Bununla birlikte davranış örüntüleri doğuştan gelmeyip kültür içinde edinildiğinden alıntı yapmamak imkânsızdır. O halde belki de davranışa yapmacık dedirten şey alıntılama yapılmasından ziyade davranışın onu icra edende eğreti durmasıdır. Erkeksilik hallerinin çoğunu kültür içinde edindiğimiz düşünüldüğünde, bir öznede, ki bu özne erkek veya kadın olabilir, erkeksiliği eğreti kılan yani samimiyetsiz gibi gösteren şey nedir? Erkeksilik "erkek gibi olmak" demek ise zaten erkek olduğunu bilen birinin erkek gibi görünmek için biteviye çabalama ihtiyacı nedendir? Bu iki sorunun cevapları farklı yerlere uzanır gibi görünmekle birlikte, hem toplumsal cinsiyeti oluşturan kültür hem de özne için benzer bir kökenden gelir ve yaklaşık bir sonuca işaret ederler. Bütün toplumsal kimlik kategorileri gibi toplumsal cinsiyet de varlığını ve sahiciliğini inşa edilme sürecindeki tekrarlamalara borçludur. O halde, diyebiliriz ki erkeğin kendini topluma kabul ettirmesi için zorunlu kılınan konum ve normlar bütünü anlamındaki erkeksiliğin sahiciliği de aslında -tam olarak öyle olmamakla birlikte bilinçdışı özdeşleşmeleri de bir nevi taklitten sayarsak- taklitten türer. Tıpkı oyuncunun oynadıkça rolünü giyinmesinde olduğu gibi erkek de taklit ve özdeşleşmeleri tekrar ettikçe sahici bir erkeksilik imajı verir. Oysa orijinal görünen bu erkeksi şeyin kaynağı dışarıdadır ve bu dış kaynağa organik biçimde bağımlıdır. Kaynağı dışarıdaki ötekilerde olan öznenin bu erkeksi özelliği yine dışarıdaki ötekilerin onayına sunulmak üzere şekillenir. Bunun yanında ötekilerden taklit edilerek veya özdeşim kurularak edinilen özellikler başka -konumuz itibarı ile kadınsı- özdeşleşmeleri ne kadar maskeliyorsa o ölçüde samimiyetsizliğin sahasına girilmiş demektir. Zira samimiyet "içi dışı bir olmak" demek ise

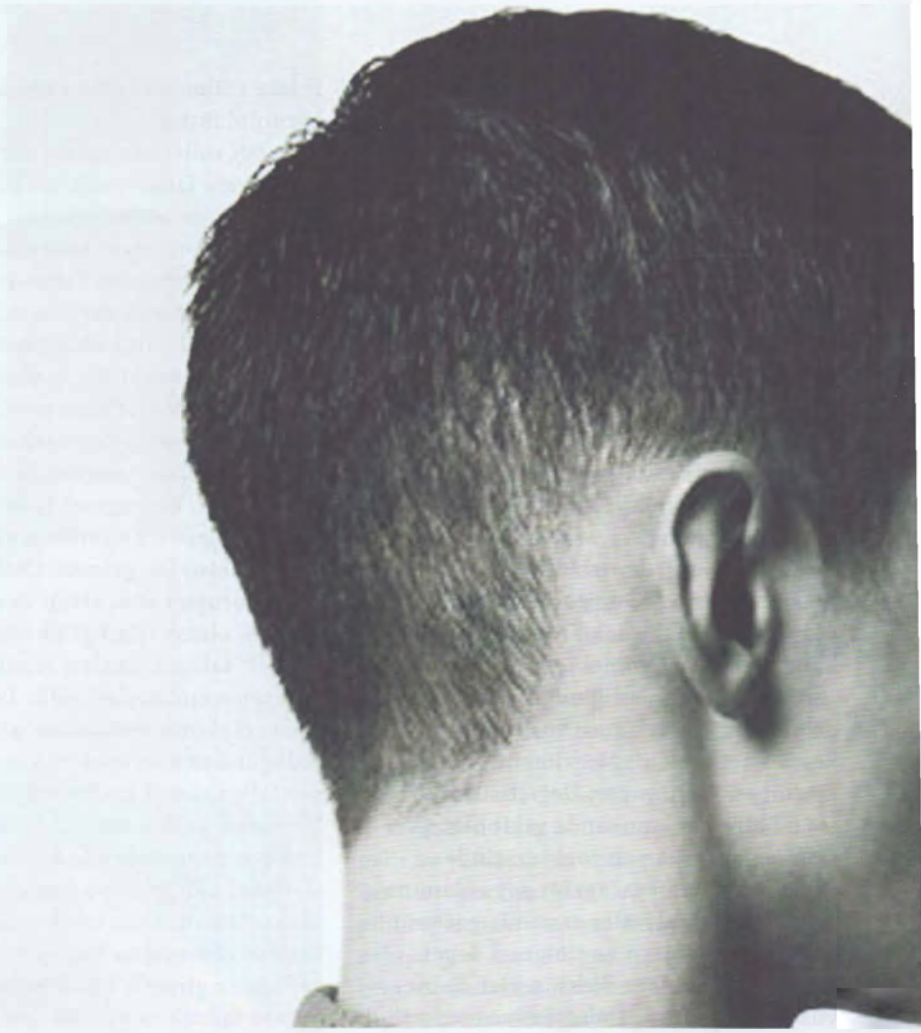
içerdeki bir şeyi inkâr edip gizlemek, diğerini ise örtücü bir çıkıntı haline getirmek samimiyetten sayılmaz. Neredeyse bütün kültürlerde erkek olmaya ilişkin normların yapılanmasında aynı temalara rastlanır. Erkek olmaya ilişkin toplumsal cinsiyet normlarının genel kullanımda erkeksilik değil de erkeklik olarak ifade edilmesi ise boşuna değildir. Erkeklik bir *olma* hali ile ilişkili olup erkekliğin biyolojik cinsiyete gönderme yapmasına benzer biçimde değişmezliğe ve zorunluluğa işaret eder. Erkeksilik kavramı ise ilişkili özelliklerin evrensel ve yapısal olmayan niteliğini açığa çıkarır. Erkeksi tavırlar diğer cinsiyetlerde de görülebilir ki sözgelimi kadınlardaki "erkeği andıran" hallere erkeksi denmektedir. Erkeksilik "gibi olma" eki içerdiğinden *olmaya değil* belki tekrarlaması zorunlu değil keyfi olabilecek, değiştirilebilir bir eylemeye vurgu yapar. Değiştirilebilir ise o halde bu kendisinde sabit olmayan ve o olmadığı zaman toplum içinde erkekten sayılmayacağı bir şey anlamına gelir. Tıpkı cinsiyetler arasında görünür farklılığı oluşturan ve simgesel değer taşıyan fallus gibi erkeksi şeyler de bu yüzden daha kırılgandır. Fallus merkezli kültürde erkeklikle ilişkilendirilen (fallik nitelikli) güç simgeleri de tıpkı penis gibi hem gücün hem de kırılganlığın göstergesidir. Belki de penis kırılgan olduğu ölçüde sergilenebilirdir. Yani penis sönükleşebildiği ve herkeste dik durmadığı için dikleşmesi güç göstergesi olabilmektedir. Fallusun kıymeti öznenin elinden alınabilecek olmasından ve tabii ki ötekilerde bulunmama olasılığından gelir. Erkeksi diye adlandırılan (fallik) nitelikler tekrar edilebilirliği sayesinde toplumsal sahnede erkeği erkek yapar. Tıpkı fallusun tekrar tekrar gösterilebildiği ölçüde varlığını sürdürebilmesinde olduğu gibi. Fallus gücünü arzu doyurma niteliğinden alıyorsa o halde fallus merkezli kültür, erk sahibi olanın (erkek) ona sahip olması gerektiği şartını koşar. Oysa fallusun bir diğer özelliği iğdiş edilebilmesidir. Fallik niteliklerle tekrar tekrar özdeşim kurulması iğdiş edilip ikame edilmelerinden kaynaklanan bir zorunluluktur.

Cinsiyet rollerinin inşası söz konusu olduğunda fallus merkezli kültürden söz edildiğinden ve erkeksi olarak tanımlanan cinsiyet rolleri fallik nitelikli olduğundan fallus kavramına değinmekte fayda var. Lacan, anatomik bir parça olan penis ile fallus kavramı arsındaki ayrım yapar. İnsan cinselliğinin örgütlenmesinde temel rol alan öğe penis değil erkek cinsel organı üzerinde temellenen fallus tasarımıdır. Bu imgesel tasarımın önemi sadece cinsiyetler arası farkı göstermesinden gelmez. Oidipusa giren çocuğun arzu ettiği ve arzusunun nesnesi olmak istediği ilk ötekinin (anne) "fallusu olanları arzuladığı" varsaymasından ileri gelir. Dolayısıyla fallus ötekinin arzusunun göstereni olduğundan yani ötekinin arzu ettiği şey fallus olarak kodlandığından bu bir varlık yokluk meselesi haline gelir. Oidipus öncesinde annesinin arzusu (fallusu) olduğunu varsayan çocuk zamanla annesinin tek arzuladığının kendisi olmadığını fark eder. Oidipus safhasına girerek "eksik"liğini bu kez fallusa sahip olma yoluyla gidermek ister. Cinselliğe adanmış organı bu sayede cinsel tonunu kazanmış olur. Çocuk arzusunu doyuramayacağını ve hep "eksik" kalacağını bu kez cinsel içeriği olan bir simge üzerinden kavramak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla fallusun anlamı, arzunun doyurulmasının talep etmekle gerçekleşemeyeceğinin idrak edilmesinde yatar.

Oidipusa giriş ile birlikte artık ötekinin arzu ettiği şeyin öznede bulunup bulunmaması ötekilerle kurulan ilişkide belirleyicidir. Bu yüzden ötekinin arzusunun göstereni olan fallusa sahip olmak öznenin arzusudur. Diğer bir deyişle öznenin arzu ettiği şey ötekini arzusu olmaktır ve bu özneye fallus gösterenine sahip olma sayesinde mümkün olabilir gibi görünmektedir. O halde kastrasyon (iğdiş edilme) denilen şey imgesel olarak penisin kesilmesine karşılık gelse de aslında kastrasyonda önemli olan ötekinin arzusunun nesnesi olunamayacağının kabullenilmesidir. Fallusun imgesel niteliği yani bıçak altında olduğunun hayal edilmesinin yarattığı korku sayesinde çocuk sembolik olarak iğdiş edilmiş olur. Bu iğdiş etme tehdidi ise ensest yasağını hatırlatan baba tarafından temsil edilir. Çocuk annesine yönelik talepte bulunduğunda, anne ona kendi üstünde bir yasa olduğunu baba aracılığı ile gösterir. Anne kendi inisiyatifinden bağımsız olan bu Öteki'nin (simgesel düzen) yasasına çocuğun girmesini, "Baba'nın Adı"na gönderme yaparak sağlar. Öteki'nin yasası hem anneyi hem babayı kendine tabi kılan ve tümgüçlülüğü yok eden yasadır. Çocuk annenin arzusunun nesnesine yani Fallus'a Öteki'nin sahip olduğunu imleyerek kültüre girer ve yasaya tabi olur. Bu kastrasyon süreci sayesinde insan arzu ettiği her şeye sahip olamayacağını anlar ve arzusunun sınırları olduğunu fark eder. "İnsanlaştırıcı kastrasyon" yoluyla özne her arzusunun gerçekleşmeyeceğini özümseyerek kültürde kendine yer bulabilir. Bundan dolayı arzu sonsuz ve tam olarak doyurulamaz ya da doyurulduğu anda yeniden türeyen bir şey olduğu içindir ki kastrasyon da yaşam boyu sembolik olarak tekrar eder. Hem kadın hem erkek iğdiş edilmekle vazgeçmek zorunda kaldıkları bu imgesel fallusun yerine geçen simgesel nesneleri koyarak iğdişliklerini üstlenirler. Ötekinin arzusuna ulaşmanın yolu bu ikame simgeler (gösteren) üzerinden aranır. Fallusun diğer tüm gösterenler arasında imtiyazlı bir konuma sahip bir gösteren olması işte bu kökensel ve birleştirici niteliğinden kaynaklanır. Lacan'a göre arzu gösterenlerinin değişebilir yani istikrarsız niteliği de bir temel gösteren olarak fallus ihtiyacını doğurur. Lacan'ın kuramı da bu anlamda kültür gibi fallus merkezli olup çoğu kez heteroseksüel normatif yapıyı gerekçelendirmekle eleştirilir. Lacan'ın kuramında fallusa gösterenler arasında bu ayrıcalıklı konumun verilmesinin fallusun devreye

girdiği toplumsal cinsiyet şemalarını onayladığı söylense de kuram "özcülüğe karşı inşacılığın" da önünü açmış olur.

Yaşamın başlangıcında ikili birlik halinden kopup dünyaya gelen insan yavrusunun ötekiyle bir olma arzusu başlangıçta cinsiyetsiz nitelikte olup fallus ile birlikte cinsiyet kazanır. İğdiş edilmeden sonra ise fallus yani arzunun göstereni olarak kültürdeki fallik gösterenler artık tekrar cinsiyetsiz nitelik kazanır. Erkeksiliğe atfedilen ve çoğu zaman cinsiyet ile ilişkiliymiş gibi görünen özellikler ise keyfi olarak belirlenir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bu keyfi niteliğini kültürden kültüre değişen farklılıklara bakarak çıkarsayabiliriz. Bunun yanında neredeyse evrensel olarak erkeksiliğe yakıştırılan güç göstergelerinin fallik nitelikli olarak adlandırılması cinsiyetler arası ilişkide arzuya karşılık gelen şeyin güç ile ilişkili olarak kodlanmasıdır. Oysa tıpkı fallusa karşılık gelen şeyin erkek cinsel organı olduğunda ısrar etmekte olduğu gibi, güç araçlarının da fallus olarak kodlanması ve bunların erkeğe yakıştırılması da keyfidir. Erkeksiliği kültürel olarak kodlayan özellikler diğer birçok bakımdan da fallusa benzerlik gösterir. Sözgelimi erkek olmanın birinci kuralının "kadın gibi olmamak" olduğu belirtilir. Yani kadınsılık erkeksi roller için negatif mihenk taşı gibidir. Kadının yaptığı "kadınsı" şeyler kendiliğinden erkeğin yapmaması ya da sahip olmaması gereken şeylere dönüşür. Yani kadınsı olmamak için erkek, toplumsal sahnede fallusa sahip olduğunun işaretlerini göstermek durumundadır. Diğer kurallar ise erkeğin başarılı, rekabetçi, öfkesini sakınmayan vb. olması gerektiğidir. Erkek çoğunlukla adeta "başarı nesnesi" olmak için eğitilir. Erkek çocuğu sevilmenin ve arzu edilmenin koşulunun kıskanılacak başarı öyküleri yazma veya başarıyı simgeleyen tüketim nesneleri edinme olduğuna kız çocuklarına kıyasla daha fazla inandırılır. Kapitalist

sistemde tüketim nesneleri ihtiyaç doyurmaktan öte gösterge olarak değer taşırlar. Herkesin tüketim nesnesini arzuladığı varsayıldığı ve ona sahip olana haset edildiği için tüketim nesnesi arzunun nesnesi olur. Dolayısıyla tıpkı fallus gibi arzu edilen bu şeylere sahip olan kişiyi de arzu edilir kılar. Tüketim nesneleri sahip olunduktan sonra arzu edilir olma özelliğini yitirdiğinden onları arzulamanın sonu gelmez. Hep daha lüksüne sahip olan birileri vardır. Daha öncekileri eskitmek için yeni sürümler üretmeye programlanmış teknolojinin nimetlerinden daha çok faydalanacak birileri her zaman için bulunur. Bu bize fallusun hep dışarıda, Öteki'nde, kültürde yer aldığını ve hiçbir zaman ele geçirilemeyeceği olduğu söylemini hatırlatır. Erkek olma ile daha çok ilişkilendirilen (fallusa) sahip olma kapitalist düzende iğdiş edilmeyi zorlaştırır. Daha fazlasına sahip olarak tatmin olacağını düşünen birey hazzın geçici niteliği nedeniyle hayal kırıklığına uğramaya mahkûmdur. Fallusun ikame edilebilirliği kapitalist düzende sadece mülkiyet ve başarı üzerinden gerçekleşir. Özne kapitalist düzende arzusunu bu yolla tatmin edemeyeceği yanılsamasının farkına varamaz. Bu yanılsamaya özneler arasındaki ilişkinin yerini haz nesnelerinin alması eşlik eder. Özneler arasına bir kez daha ve daha fazla dolayım girer. Nesneler öznenin dünyasının ve insanlar arası ilişkilerin merkezine yerleştikçe samimi ilişki olasılığı kaybolur. Eril konumun fallik niteliği bu kültürde şekillendiğinden erkeksi olanın bu nesnelerin bu dolayımına daha çok

© NAZLI KOCAÇINAR

girdiği söylenebilir. Fallusa sahip olma yanılsaması eril konum ile bağdaştırıldığından kapitalizmin bu sembolik iğdiş edilmeyi zorlaştırıcı etkisi erkeği daha fazla hüsrana uğratır. Zira fallusa özgünlüğü kazandıran şey tekrar tekrar iğdiş edilebilmesi ve yerini başka gösterenlere bırakabilmesidir. Erkeğin kırılganlığı fallus merkezli kültürde fallik öğelerle gizlenir. İğdiş edilme yani kadınsı konuma düşme ile ilgili kaygılar otantik bir cinsiyet kimliği olanağını kısıtlar. Gerçekte benliği ve onun parçası olan cinselliği oluşturan özdeşleşmeler çoklu ve çekişmelidir. Her kayıptan sonra kaybedilen kişi ile özdeşim kurulduğundan dolayı her özne, çifte cinsiyetliliği çeşitli oranlarda içinde barındırır. Çünkü yaşam boyunca hem kadın(sı) hem erkek(si) olanlarla çoklu ilişkiler kurar ve onları yitiririz. Bu karşılaşmalar ve kaybetmeler çoklu özdeşleşmelerle sonuçlanır. Ben cinsiyetleri özdeşleşme yoluyla üstlenirken eşzamanlı olarak inşa sürecine girer. Özdeşleşme aynı zamanda arzu üreten bir süreçtir. Özdeşim kurulan kişinin ilişkisel konumu ile de özdeşim kurulur. Sözgelimi bir erkek annesi ile özdeşim kuruyorsa bu özdeşleşmeden doğan kadınsı arzu ve ilişki kurma tarzı ile de özdeşleşir. O halde erkeksi konumda ısrar aynı zamanda özdeşleşmelerin bir tarafını inkâr anlamına da gelir. İlişki yaşam boyu yinelendiğinden özdeşleşme ile toplumsal benliğin inşası da süreğendir. Sadece hatırlanmayan geçmişteki, maziye gömülü "kökensel özdeşleşmeler" söz konusu olmadığına göre erkeksilik de kültürdeki normatif tekrarlar sayesinde inşa edilir. Normatif dayatma bir bakıma özdeşleşmenin zorla kabul ettirilmesidir. Yani "şöyle yapacaksın"dan daha ziyade "şunun gibi yapacaksın" buyruğudur. Bu toplumsal buyruk nedeniyle erkeksi konumu sürdürmek adına diğer toplumsal cinsiyetlerle özdeşimler inkâr edilir. Toplumsal cinsiyet rollerini üstlenme sürecinde tekil norm dayatmaları bu rolleri üstlenen birey için samimiyetin yitirilmesi anlamına gelir. Hegemonik cinsiyet normunun dayattığı "ya öyle ya böyle" olmaya razı oldukça erkeksiliği takınan bireyin sahiciliği kaybolur. Eğreti ve tekdüze cinsiyet rolleri ile maskelenmemiş samimi bir erkeksilik olasılığı ise ancak çoklu cinsiyet özdeşleşmeleri sayesinde mümkün olabilir. ●

© TANER CEYLAN

Satyr II,
September 2015,
84 x 107 cm - oil on
canvas, Exhibited
in Art International
İstanbul, 2015,
Private Collection

Anaerkillikten ataerkilliğe geçişin öyküsü

Tarımın icadından önce, "kendiliğinden doğurabilme" yeteneğine sahip olan kadınlara ayrı bir tanrısallık atfedilir. (...) Tarım devriminden sonra, daha önce tanrıça olan kadının yerine, tanrı-kralların geldiğini biliyoruz. Artık erkek, kadının doğurduğu çocuğun babası/sahibi ve toplumun da atası olmuştur. Bundan böyle, toplumsal yasa erkeklik lehine işleyecektir.

"Kadınların dünya tarihindeki yenilgisi kültürün kökenleriyle meydana geldi ve bu kültürün ön koşulu oldu."

Gayle Rubin

Yetmişli yıllarda oldukça popüler ve sosyal bilimlerde kurucu nitelikte olan ataerkillik/anaerkillik tartışmaları, günümüzde biraz demode konular olarak kabul edilse bile benim için her zaman ilgi çekici olmuştur. Sosyal teori, antropoloji hatta bazen de feminizm içinde anaerkillikle ilgili ileri sürülen hipotezler günümüzde eskisi kadar rağbet görmez. Çünkü, tarih öncesi dönemlere oldukça makro ve hipotetik bir şekilde bakan ve olay bilgisi olmadan mitolojik yorumlara göre kurulan bu tarz teoriler, post-yapısalcı analize uygun bulunmuyor. Bugün, cinsiyet eşitsizliğinin ya da ezilmenin kökenlerine dair yapılacak hiçbir açıklama kesinlik iddiasında bulunamaz. Yine de, sosyal bilimlerin en zevkli ve merak uyandıran konuları tam da bu spekülatif olarak değerlendirilenler içinden çıkar. Anaerkillik/ateerkillik ayrımı da, dönüp dönüp tekrar okunabilecek ve üzerinde her zaman tartışılabilecek aktüel bir konudur. Birazdan bahsedeceğim gibi farklı zamanlarda ve farklı disiplinler içinde karşınıza çıkar ve kendi üzerine tekrar düşündürür. Nitekim, hiç ummadığım bir yerde, "Totem ve Tabu" üzerine yaptığımız bir tartışma sonrasında, Freud'un metnini tekrar okumamla beliren epey gecikmiş bir farkındalık üzerine yazıyorum.* "Totem ve Tabu" Freud'un son dönem eserlerindendir. Bu zamana kadar ensest yasağı, baba ve Tanrı figürleri, obsesyonal nevrozlar gibi konularla bağlantılayarak okuduğum metnin içinde ataerkil bir ödipal senaryonun işlediğini gördüm. Freud, bu kitapta insanın bir "tür" olarak belirişiyle ilgili temel tezini ortaya atar. Fakat bu tez açıkça ezeli bir ataerkillik varsayar. Özetle şöyle der Freud, henüz insan dediğimiz toplumlar oluşmadan önce Darwin›in «ilkel sürüsü» olarak adlandırdığı (bugün bizim yüksek primatlar ya da hominidler diyebileceğimiz) gruplar bir erkek sürü şefi ve kadınlardan oluşmaktadır. Sürü şefi olan, "despot baba" doğan bütün erkek çocukları sürüden dışlar, tüm dişileri tek başına yönetir ve onlarla çiftleşir. Bir süre sonra despot babaya hem öfkeli hem hayran olan, sürüden atılmış erkek kardeşler bir araya gelir, babayı öldürür, etini yer ve sonra durup düşünürler: "Şimdi ne olacak?" İçlerinden biri sürünün şefi olduğunda tekrar aynı süreç başlayacağı için, bir yenilik geliştirirler. Bu yenilik, o andan itibaren uygarlığı ve "insan oluşu" başlatacak olan "totem ve tabu"dur. Bundan böyle aynı totemin içinde olan kardeşler, birbirlerini yemeyecek ve öldürmeyecektir. Ve aynı totemin üyeleri birbirleriyle çiftleşmeyecektir (ensest yasası ve egzogaminin icadı). Totemin öldürmek, tabunun çiftleşmek olduğu bu yasa Freud'un yorumundan anladığımıza göre "erkek kardeşliği" ve doğallaştırılmış bir ataerkinin kabulü üzerine inşa edilir. Totemdeki anne ve kız kardeşlere sahip olabilmek için, despotik ve ensestöz baba figürünü katleden erkek kardeşlerin oluşturdukları, beraberinde suçluluk duyguları ve sızlayan vicdan getiren bir sistemle başlar insanlık. Totem ve tabu, insanın doğanın üzerindeki ilk yükselişi, hayvan olmaktan kopuşu ve kendi üzerine düşünmenin başlangıcıdır. Kısaca bir tür olarak insanın belirişi ve medeniyetin başlangıç noktası, paleantropolojik tarihimizin ilk "ataerkil" yasasıyla mümkün olur.

Antropolog Claude Levi-Strauss'un akrabalık sistemleri üzerine yaptığı çalışmalarda da, insanlığın köklerindeki ataerkil varsayımı görürüz. Ortak bir atadan geldiklerine inanan klanlar, akrabalık sistemi içinde birbirine bağlı yapıları oluştururlar. Mitolojik ata yani totem; bir bitki ya da hayvan figürü ile özdeşleşir ve bu totemler klan üyelerini birbirine bağlar. Belli bir totemin etrafında toplanan klan aile birliğini oluşturur (Levi-Strauss, 1996). Levi-Strauss'a göre, akrabalık sistemi ve onu meydana getiren kurumlar (aile, inanç biçimleri, evlilik), erkeklerarası dostluğun bir göstergesi olarak başlayan kadın mübadelesi sayesinde oluşmuştur. Ensest tabusu da, kadın mübadelesinin karşılıklılığının devam ettirilebilmesi içindir. Anne ve kız kardeşlerle evlenmenin yasak olması,

* Bu konuda zihnimi açtığı için sevgili Hocam Prof. Alev Özkazanç›a teşekkür ederim.

© TANER CEYLAN (SATYR WITH SNAKE)

başka klandan kadınların içeri alınması ve içeridekilerin dışarı verilmesini sağlar (Eriksen, Nielsen, 2010: 162). Tabu klan dışı eş seçimini zorunlu kılar. Levi-Strauss da Freud gibi ataerkil varsayıma göre kuramını geliştirmiştir. Doğa ve kadını birbirine yakınlaştıran, erkek ve kültür ittifakının karşısında konumlandıran ikiliğin kökenlerini anlamak istiyorsak, anaerkil/ataerkil kodlara dönüp tekrar bakmak gerekir. Bu noktada Levi-Strauss'u şöyle yorumlamak da mümkün olur: Toplumsal işbölümünün ve akrabalık sistemlerinin temelinde doğanın ve kadının ya da daha doğru bir ifadeyle "güçsüz olanın" emeğinin ve ürününün sömürüsü vardır.

Uygarlık tarihine baktığımızda Yunan mitlerinden bu yana erkek egemenlik ilkesinin işlediğini, tüm söylemin erkek tahakkümü üzerine kurulu olduğunu görebiliriz. Ancak, tarihte anaerkil bir dönemin yaşandığını kabul eden pek çok tez vardır. İnsanlık, evrensel ve doğalmış gibi varsayılan ataerkillikten önce, bugüne göre çok daha eşitlikçi diyebileceğimiz bir çağdan geçmiştir. Bu tezlerden en bilineni, Engels'in yazdığı "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni"nde işlenir. Engels›in kadının ezilmesini özel mülkiyete ve mirasın babasoylu olmasına indirgeyen yaklaşımı, devrimle birlikte kadın-erkek eşitliğinin de oluşacağına dair bir yanlış yoruma sebep olmuştur. Engels›in tezini, "sınıflı toplumla oluşan kadın-erkek eşitsizliği, sınıfsız toplumla bitecektir" önermesinin içine sıkıştıran sığ yaklaşım ne yazık ki sol camia içinde halen yaygındır. Yine de Engels'ın hakkını teslim etmek gerekir çünkü anaerkillikten ataerkilliğe geçiş döneminde kadınların emeğine ve ürünlerine nasıl el konulduğuna dair çok önemli saptamalar yapmıştır. Toplumsal cinsiyet temelli ayrım ve işbölümü aşağı yukarı Orta Paleolitik çağdan Üst Paleolitik çağa geçişte ortaya çıkar (Soffer, 1992). Eleanor Leacock, Patricia Draper, Mina Caulfield gibi kültürel antropologlar avcı/toplayıcı dönemde cinsiyet ilişkilerinin eşitlikçiliğe dayandığını öne sürmüşlerdir (Leacock, 1981).

İnsanların avcı/toplayıcılık ile hayatlarını sürdürdüğü dönemde besin maddelerinin % 20'si avcılık ve %80'inin toplayıcılıkla karşılandığı bilinmektedir. Geçimlik yiyeceğin %20'sini sağlayan avcı erkeklere karşın, gerekli besinin çok büyük kısmını toplayıcılıkla temin eden göçebe topluluklarda, grubun nereye gideceğine, nerede konaklayacağına karar verenlerin kadınlar olması beklenir. Benzer şekilde tarım öncesi toplumlarda kullanılan taş aletlerin imalatında da cinsiyetlendirilmiş bir işbölümü yoktur (Gero ve Conkey, 1993). Avcı toplayıcı yaşam biçiminin en belirleyici unsurlarından biri, elde edilen yiyeceğin tüm grup üyelerine paylaştırılmasıdır. Benzer paylaşım çocukların bakımı gibi günlük görevler için de geçerlidir. Bugün yaşayan avcı-toplayıcı topluluklarda eşitlikçi ve paylaşımcı eğilimler halen sürmektedir (Eliot, 1991). Yiyecek toplamaktan yiyecek üretimine geçiş, toplumsal yapıda radikal değişimler getirir. Dramatik bir örnek olarak, yakın tarihe kadar avcı-toplayıcı olarak yaşayan, anasoylu ve eşitlikçi bir geleneği sürdüren Güneybatı Amerikalı Muskogee halkının, sömürgeci medeniyetle tanıştığı andan itibaren babasoyluluğa geçiş yapmasıdır (Martin, 1991).

Toplumsal işbölümü başlangıçta çok daha esnektir ve cinslerin üstünlüğüne göre hiyerarşik yapılanması yoktur. Ancak fırlatılabilir silahların bulunmasıyla birlikte, avcılar ve toplayıcılar arasında bir ayrışma yaşanır (Coontz ve Henderson, 1986). Avcının beslenmedeki ve yiyeceklerin dağıtımındaki payı arttıkça eşitsizlik de oluşmaya başlar.

Evelyn Reed, tarihte geçişin daima anasoyluluktan babasoyluluğa doğru olmasını kanıt göstererek sınıflı toplumdan önce anaerkilliğin egemen olduğunu söyler (2003). Reed'in teorisi Strauss'un kadın mübadelesi sisteminin tam zıddında yer alır; Freud'un erkekler kardeşliğinin de... Reed, birbiriyle bağlantılı iki kurucu ilke totem ve tabuyu anaerkil yasanın kurucu ilkesi olarak kabul eder. İnsanlık kadın ve erkekler arasında bir kardeşlik toplumu olarak başlamıştır. İlkel kabilelerdeki annelerin yavrularını korumak ve yamyamlığı önlemek için "totem ve tabu" gibi bir sistemi icat etmiş olması çok daha akla yatkın görünmektedir. Anaerkillik, Reed'e göre de insan aklını soyutlayan ve kendi üzerine düşünen bir ilke olarak ortaya çıkar. İnsan, bu soyutlama düzeyi ile, ilk yasaları olan öldürmeyeceksin, yemeyeceksin ile kendini doğadan ayırır ve doğayı evcilleştirmek üzere bir hamle yapar. Fakat, anaerkil teorinin varsaydığı bu ilk hamle, doğaya hükmetmek ve tahakküm altına almak üzere değil, doğayı evcilleştirmek için olmuştur.

Tarımın bulunuşundan önce, MÖ 3000-10.000 yıllarına denk gelen süreçte insan fikrini kadın olarak düşünen ve doğa ile birbirine dolanan bir kültürden bahsedebiliriz. Doğa ile insanın yakın ilişkisi doğurmak olgusu üzerinden kuruludur. Avcı/toplayıcı dönemde tüm doğaya atfedilen bir kutsallık vardır. Doğanın ve henüz ondan bütünüyle ayrılmamış olan insanlığın kurucu ilkesi dişildir. Bu sebeple de insan dişil olanda temsil edilir. Anaerkil toplumdan ataerkilliğe geçişle ilgili teorilerin birçoğu iki tarihsel momentin belirleyiciliğinde uzlaşır:

1- Neolitik Döneme geçiş (tarımın icadı)

2- Üremede erkeğin rolünün keşfi, döllenmeyle ilgili farkındalık

1- Neolitik Dönem ve ataerkilliğe geçiş

Neolitik dediğimiz tarımın icadından sonraki dönem, ataerkilliğe geçiş ile senkronizedir. Çünkü tarım ile birlikte, sermaye ve mal birikimi oluşmuş, dolayısıyla mülkiyet de başlamıştır. Neolitik öncesi geçimlik ekonomi dediğimiz, sadece günlük yiyeceğini sağlayan toplum, tarımla birlikte, toprağa bağlı hale gelir ve tarım yapamayacağı zamanın yiyeceğini de depolamak üzere örgütlenir. Artık üretilen ürünlerin fazlasını depolamak ve saklamak için ambarlar, depolar gibi çeşitli yapılara ihtiyaç

vardır. Ürünlerin diğer klanların saldırısından ve talanından korunması gerekmektedir. Bu yeni silahların icadı ve savaşçı erkekler demektir. Tarım için kas gücüne ihtiyaç vardır. Bu da kölelik demektir. Neolitikle birlikte erkek egemen toplum adım adım gelişir. Anaerkil toplumun eşitlikçi ve sınıfsız olmasına karşın, ataerkil toplum sınıflı, köleci, rekabetçi ve şiddete dayalı bir düzenle varlığını sürdürebilmektedir. Tunç ve ona dayalı tekniklerin bulunması, saban, çömlekçi çarkı, dokumacılık aletleri ve tekerleğin bulunması; ev mimarisinin gelişmesi, hayvanların evcilleştirilmesi ve tarımda hayvan gücünün kullanılması, artı üretimi geliştirir ve kabile yapılanmasından daha büyük toplumsal organizasyonlara doğru bir geçiş olur. Sabanın kullanılmasından madeni savaş silahlarının yapımına kadar üretim araçlarının kullanım ve denetimi giderek erkeklerin eline geçer. Tarım, ticaret, marangozluk, madencilik, dokumacılık ve çömlekçilik gibi meslekler özel mülkiyet temelinde gelişen sınıflı toplumun temel dayanakları olur.

Ataerkillik, tarıma elverişli Akdeniz havzasında, Sümer ve Mısır gibi uygarlıklar ile birlikte yükselir. Tapınaklar etrafında (muhtemelen ilk tapınaklar hasatların da korunduğu yapılardı), rahip kralların yönetiminde, işbölümüne ve kaba zora dayalı yeni bir toplum biçimi oluşur. İnsan-kadın özdeşliğini yansıtan eski döneme ait ana tanrıça figürleri, tanrıça kültleri yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar. Örneğin Sümer mitlerine baktığımızda, önceleri tanrıçaların konumu ağırlıktayken ve tapınaklardaki erkek rahipler kadar etkinlerken giderek ikinci plana düşmüşlerdir.

Bu dönemde insan emeğinin maddi verimliliği ortaya çıkar. Köleler üretimi yaparken, köle sahipleri din, zanaat ve yönetim işleri için boş zamana ulaşır. Cinsiyetlerarası farklılık ve sınıfsal farklılık birbirlerini güçlendirerek gelişir.

2. Üremede erkeğin rolünün keşfi, döllenmeyle ilgili farkındalık

Tarımın icadından önce, "kendiliğinden doğurabilme" yeteneğine sahip olan kadınlara ayrı bir tanrısallık atfedilir. Neolitik öncesi, döllenme bilinmiyor, aile kavrayışı yok, dolayısıyla "baba" diye bir fonksiyon da yok. Döllenmenin fark edilmesinden itibaren erkeklik bilincinin de gelişmeye başladığını düşünebiliriz. Erkeğin, doğumdaki rolünü kavramasıyla birlikte kadına olan yaklaşım tersine dönmeye başlar. Daha önce kadına ait olan üretici (doğurgan) güç, döllenmenin keşfi ile erkeğe geçer. Bu süreç tarımın bulunuşuyla iç içe geçer. Tarımın icadından önce, toprak da kendiliğinden üreten bir şey olarak kabul edilir. Tıpkı kadının da kendiliğinden üretmesi, doğurması gibi. İnsanlar; toprağın ve kadının üretkenliğini kontrol edebileceklerini eşzamanlı olarak anlar ve böylece erkekliğin önemi de artar. Çünkü o kavrayıştan sonra zihniyet şu yönde gelişir: Toprak pasif bir şeydir, sadece taşıyıcıdır, onun içine tohum atarsan ortaya yiyecek çıkar. Asli olan insanın üretkenliğidir. Kadın da aynı toprak gibi, sadece taşıyıcıdır. Eğer erkek içine tohum atarsa kadının içinden yeni bir bebek çıkar. Zaman içinde, erkeklerin doğumdaki rolü giderek abartılmış ve bebek babadan gelir düşüncesi hâkim olmuştur. Aynı düşünce doğa, toprak ve kadını pasif ve denetlenmesi gereken unsurlar olarak kültürün ve erkekliğin altında bir konuma yerleştirmiştir. Tarım devriminden sonra, daha önce tanrıça olan kadının yerine, tanrı-kralların geldiğini biliyoruz. Artık erkek, kadının doğurduğu çocuğun babası/sahibi ve toplumun da atası olmuştur. Bundan böyle, toplumsal yasa erkeklik lehine işleyecektir. Daha önce ana soyluluk üzerine kurulan hukuksal ilkeler, artık baba kanına dayalı hale gelir. Soy zincirinin babaya göre işler hale gelmesiyle (babasoyluluk) aristoktasinin ünlü kan ve soy ilkesi de işlemeye başlar. Artı ürünü elinde toplayan baba, biriken sermayesini de kendi kanından çocuklarına bırakmak ister ve bugün klasik patriarka dediğimiz sistem işlemeye başlar. Anasoylu toplumsal düzende kadınların çocuklarının hangi erkeğe ait olduğu bir anlam taşımaz iken, ataerkil yasayla birlikte durum değişir. Kadın, erkeğin soyunu ve mülkiyetini sürdürecek bir taşıyıcı haline gelir. Doğacak çocuğun soyunun belli olması açısından kadının gözetimi ve mülkiyeti önem kazanır, kadın evlenene kadar babasının, sonrasında kocasının mülkiyetinde tutulan bir mübadele aracına dönüşür.

Klasik patriarkanın yükselişi (mitos ve logos)

Neolitikle birlikte üretkenlik insani bir etkinlik olarak yükselişe geçer. Buna *homo faber*'in yükselişi diyebiliriz. İnsanı pasif olan doğadan ayıran erkeksi güç, üretkenlik olarak belirlenmiştir. Bir şeyler yapıp imal eden insanın yani *homo faber*in yükselişini uygarlık tarihi boyunca izleyebiliriz (Arendt, 2003). Özellikle Marx'ta üretken *homo faber* paradigması oldukça belirgin bir şekilde karşımıza çıkar. Böylece, uygarlık tarihi boyunca insanlık kavramının merkezine üretkenlik ve erkeklik ile özdeşleşen insan temsili yerleşir. (Bu noktada üretim/kapitalizm ve patriarka ilişkisini de aklımıza getirmeliyiz). Toprağı işlemeye başladıktan sonra insan, planlar yapabilen, geleceği öngörebilen, doğayı kontrol edebilen bir güçle tanımlanmaya başlanır. Bu güç doğada olmayan, doğadan ayrıksı olan akıldır. Akıl; erkeklikle, kültürle ilişkilenen; doğayı, toprağı ve kadını ise karşısına alan bir ilke haline gelir. Üretimin gücü ve kontrolü erkekliğin değerini artırdıkça, akıl doğanın üstüne çıkmaya başlar. Doğa üzerindeki hâkimiyet aynı zamanda kadının üzerinde de hâkimiyet olur. Böylece eril olan yaratıcı güce karşın pasif olan dişil güç dikotomisi de oluşur.

Ataerkil dönem önce mitler sonra ise akıl ilkesi dediğimiz logos üstünde yükselir (Lloyd, 1996). Akıl ilkesi, çok güçlü bir soyutlamadır ve tanrı fikriyle birlikte yükselir. Tarımla birlikte, mitosa dayalı çok tanrıcılık dönemi

başlar. Aynı insan gibi, birbirleriyle mücadele eden, yaratıcı tanrılar ortaya çıkar. Tanrı/tanrılar fikrinin oluşması, ataerkilliğe geçiş açısından oldukça önemlidir çünkü insandan ve doğadan ayrı, somut olmayan bir yaratıcı güç düşüncesi, o zamana kadar olmayan çok güçlü bir soyutlama ilkesidir. Mitoloji ve dinler üzerinden, kadınların tarihteki düşüşünün izleri sürülebilir. Örneğin, Homeros nadasa bırakılmış toprağa dişil der. Zeus'un önce korktuğu sonra ise ele geçirip tecavüz ettiği Tanrıça Kybele miti, anaerkilliğin çöküşünün öyküsüdür. Odysseia'yı baştan çıkaran Sirenler, vahşi, güzel ve tehlikeli dişi arketipinin temsilidir. Havva'nın cennetten kovuluşu avcı/toplayıcı hayatın sonunu, dünyadaki hayat ise tarım toplumunu ve onun zorluklarını sembolize eder. Havva'ya yüklenen suçların arkasında arkaik kadın korkusunun tortularını görebiliriz.

Dünyanın ve tüm somut varlıkların ötesinde yeni bir yaratıcı ilke, Antik Yunan'la birlikte *logos*'a dönüşür. Aristo, varlığa getiren etken olarak tanımladığı telos için eril biçim der, töz dediği şey ise maddi biçimdir ve dişil olandır. Aristo'nun telosu tıpkı tanrı fikrinde olduğu gibi, tüm tözün varlık nedeni ama kendisinin bir varlığı olmayan, soyut olandır. Aristo düşüncesinden de yansıdığı gibi, antik dönemde maddi olan her şeyin, özellikle beden ve emek işlerinin gözden düştüğünü biliyoruz. Felsefenin de başlangıcı kabul edilen mitostan logosa geçiş, insan aklını her şeyin üzerine koyar. Artık mitolojik, yarı insan görünümlü tanrılar dönemi kapanmıştır. Logos fikriyle bütün yaratıcı güç maddeden ve insandan ayrılır, başka bir idealar âleminde konumlanır. Soyutlamaya dayalı bu kavrayışın gelişmesiyle birlikte insanlık tarihine günümüze kadar gelecek olan bir zihniyetin yerleştiğini söyleyebiliriz. Bu zihniyet, idealara ait bir evren tahayyülünü somut ve dünyevi olan her şeyin üstüne çıkartır. "Erkek aklın" ya da logosun maddi olanın üzerinde yükselişini Platon'un mağara metaforu üzerinden düşünebiliriz. Platonist düşüncede, dünyadaki her şey gölgedir, asıl olan ise çok daha yüce olan madde ötesi, kavramsal olandır. İdealist düşüncede, bütün maddeler kavramlarına erişmeye çalışır. Maddeler kendi anlamlarını kendilerinin dışındaki idealara borçludur. Felsefe dünyasının idealar kuramını geliştirdiği zamanlarda Yahudiler de tek bir Tanrı fikrini oluşturmaktadır. Bundan böyle varolan her şey, kavrama göre değerden düşecektir. Logosun cinsiyeti ise erkektir. Ataerkilliğe ve dolayısıyla akıl ilkesine geçiş, insanlık tarihi için paradigmik bir değişimdir. Bundan böyle sınıflar, hiyerarşiler oluşacaktır. Bu dönüşüm bütün evrenin başında bir Tanrı, toplumun başında bir kral (kral tanrının gölgesidir) ve her hanenin başına da bir baba gerekli kılar. Logos düşüncesi tüm insan varoluşunu alt-üst, hükmeden-hükmedilen, aktif-pasif, dişil-erkek, akıl-beden olarak ayırır.

Uygarlık, esas itibarıyla doğanın ve kadının üzerinde uygulanan tahakkümün tarihidir. Doğanın kültür tarafından zapturapt edilmesi ile kadınların erkekler tarafından tahakküm altına alınması birbirine içkin gelişen süreçlerdir (Cucchiari, 1984). Bugün doğal olduğunu varsaydığımız ve düşünmeden benimsediğimiz özne-nesne, akıl-beden, doğa-kültür, erkek-kadın gibi kökleşmiş ikiliklerin ardında toplumsal cinsiyet çatışması vardır diyebiliriz. Eric Fromm anaerkil toplumun insanlığın oral dönemine tekabül ettiğini söyler. Yani, doyum odaklı, kısıtlamaların ve "kasılmanın" olmadığı toplum, ataerkillikle birlikte anal döneme geçer. Ataerkil toplum, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu, açgözlü, hırslı ve ayrımcı bir toplumdur. Patriarka dediğimizde, erkeğin kadına hükmettiği bir düzenden öte; ezme ve ezilme sistemlerini düşünmeliyiz. Çünkü patriarka, kölelik, sömürü ve hiyerarşik yapılar/sınıflar üzerinden işler. Kurban etme ve ölüm kültü üzerine kuruludur. Alttakilerin, kadınların, kölelerin ve çocukların varlığının efendinin varlığına feda edildiği bir sistem olarak günümüze doğru evrilerek gelir. Ve, kurulduğu günden beri eşitlik, kardeşlik ve barış öteki dünyaya ait bir hayal olarak kalır... ●

Kaynaklar

Arendt, H. (2003). İnsanlık Durumu, çev. B. S. Şener, Ankara: İletişim Yayınları.

Coontz, S. ve Henderson, P. (1986). "Property forms, political power, and female labour in the origins of class and state societies." *Women's work, men's property: The origins of gender and class.*

Cucchiari, S. (1984). "The Gender Revolution and the Transition from Bisexual Horde tp Patrilocal Band," Sherry B. Ortner ve Harriet Whitehead, ed., Sexual Meanings: The Cultural Construction of Gender and Sexuality, Cambridge University Pres: Cambridge UK.

Leacock, E. B. (1981). "Women's Status in Egalitarian Society," *Current Anthropology; Myths of Male Dominance*, Monthly Review Pres: New York.

Eriksen, T. H. & Nielsen, F. S. (2010). *Antropoloji Tarihi*, çev. Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Freud, S. (1998). Çev. Niyazi Berkes. *Totem ve Tabu*. İstanbul: Cumhuriyet,

Martin, J. (1991). *Sacred Revolt: The Muskogees Struggle for a New World*, Beacon Pres: Boston.

Gero, K. ve Conkey, M. W. (1993). "Woman the Toolmaker," *Women in Archaeology*. Research School of Pacific and Asian Studies: Canberra.

Levi-Strauss, C. (1996). *The structural study of myth and totemism*. Ed. Edmund Ronald Leach. Vol. 5. London: Tavistock publications.

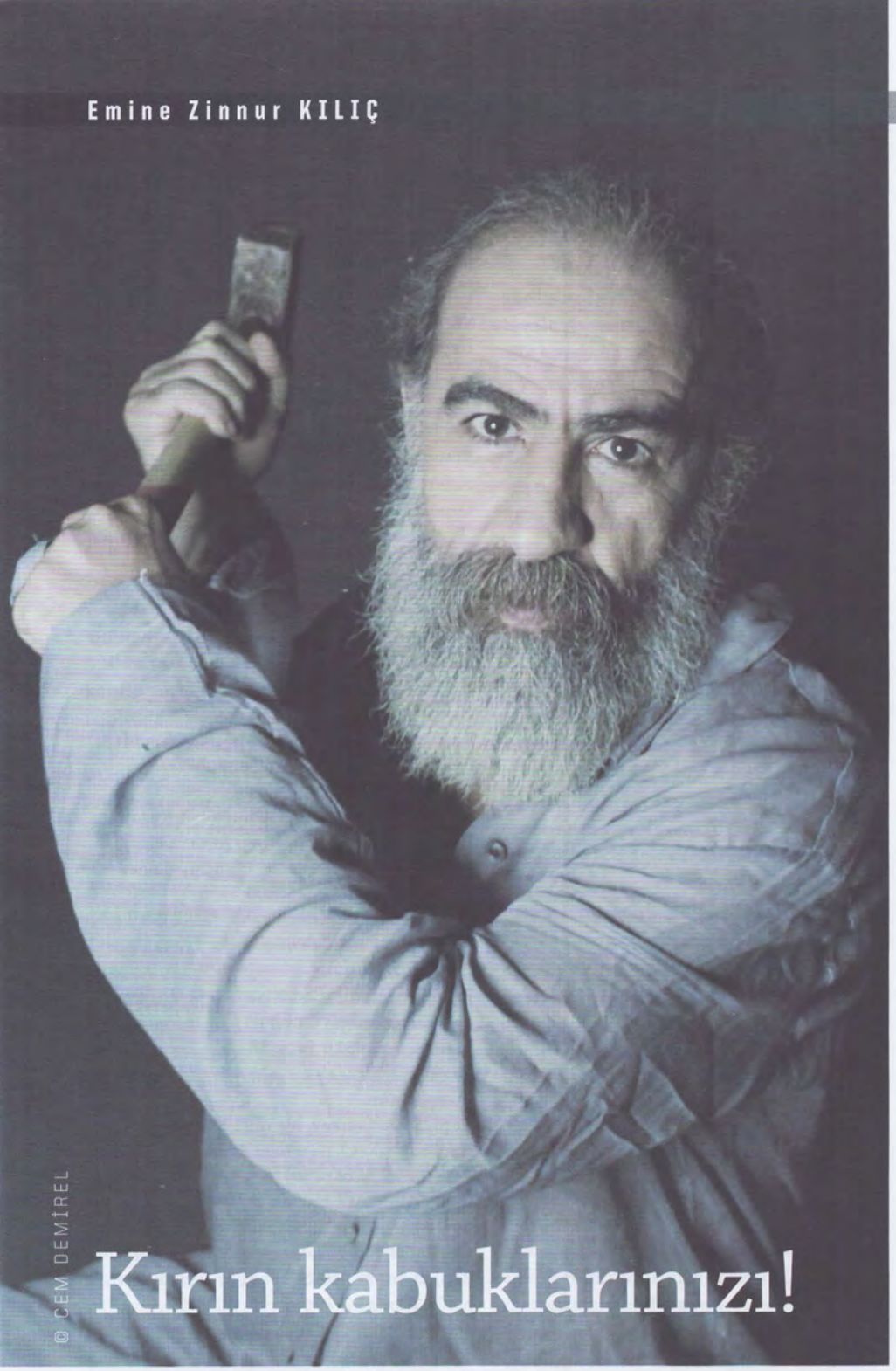
Soffer, O. (1992). "Social Transfformations at the Middle to Upper Palelithic Transition," Günter Brauer ve Fred H. Smith, ed., *Replacement: Controversies in Homo Sapiens Evolution*. Balkema: Rotterdam.

Eliot, P. (1991). From Mastery to Analysis: Theories of Gender in Psychoanalytic Feminism, Cornell University Pres: Ithaca.

Reed, E. (1975). Woman's evolution: from matriarchal clan to patriarchal family, Pathfinder Press

Reed, E. (2003). "*Kadının Evrimi ve Bilimde Cins Ayrımı*" çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Çağdaş Kadının Kitapları Dizisi.

Emine Zinnur KILIÇ

© CEM DEMİREL

Kırın kabuklarınızı!

Ey erkekler, yıkın erkeklik hapishanenizin duvarlarını. Kendinizi erkek gibi göstermek için her zaman sessiz, kaba, hoyrat, duygusuz, düşüncesiz, avcı, güçlü, güvenli, mantıklı, bağımsız, saldırgan olmak zorunda değilsiniz! Hiçbir insan yavrusu böyle olamaz. Böyle görünen erkeklerin peşinden gitmeyin, onları örnek almayın çünkü ya sizi kandırıyorlar ya da kişilik bozuklukları var!

Bu yazıya okuduğum yarı biyografik bir romandan bir alıntı ile başlamak istiyorum. Olay 1950'lerde, Amerika'da bir üniversite kampüsünde geçiyor. Genç kadın kahramanımız ilk kez bir erkek arkadaşla dansa gitmeye davet edilmiştir. Daha tecrübeli kadın arkadaşlarıyla arasında şöyle bir konuşma geçer: "Biliyorsun erkeklerle konuşurken onların gururunu okşayacak şekilde konuşmak gerekir" der arkadaşı. "Onun bildiği bir konu seçmelisin; ona yanıtını bildiğinden emin olduğun sorular sormalısın; onu tavlamak istiyorsan senden daha akıllı olduğunu düşünmesini sağlamalısın." Kahramanımız "Yani yalan söylememi mi istiyorsunuz?" diye sorar. "Erkeklerin benden hoşlanmasını sağlamak için aptalmışım gibi mi davranmalıyım?" Arkadaşı "Kabul etmelisin ki aklınla onları ürkütüp kaçırıyorsun" diye cevap verir. "Yanına yaklaşılabilir bir insan değilsin, Jerry'nin egosunu biraz yükseltmeye çalışsan ne olur?" ("The Atomic Weight of Love", Elizabeth J. Church)

Evet, işte "erkek egosu" diye bir şey vardır ve yüksek tutulması gerekir! Kolay kırılan bir kabuk gibi; çoğu zaman içinde zaaflarıyla saklanan, kimseye gösterilemeyen, yumuşakça misali bir kendiliğe ev sahipliği yapan bir ego! Elbette bu kabuğun inşası insanlık tarihinden daha eskidir ve elbette bu kabuğun ilk sorumlusu erkeğin sağda solda dolaşıp sperm saçmak yerine kendi doğurduğu yavrularını korumasının türün devamı açısından daha kârlı olacağını fark eden dişilerdir. Muhtemelen bu nedenle dişiler evrimsel süreçteki seçimleri ile de yavrularını büyütme biçimleri ile de erkeklik egosu denilen hapishanenin inşasına katkıda bulunmuşlardır. Yirminci yüzyıla gelinceye kadar insan toplumlarında erkek olmak, ailenin hâkimi ve koruyucusu olmak anlamına gelmiştir. Bu da savaşmak yerine örneğin entelektüel faaliyetleri tercih eden erkeklere başlangıçta biraz şüpheyle bakılmasına

neden olmuştur. Ancak yirmi birinci yüzyıldaki endüstri devrimi sonrasında insanın fiziksel güce gereksiniminin azalması; kadınların erkeklerin korumasına gereksiniminin (en azından yasaların iyi işlediği toplumlarda) kalmamış olması ve kadınların çalışma yaşamına katılması ile erkekler için sosyal dominans alanındaki rekabetin yönü değiştirmiştir. Ancak kültürel yapı içine yerleşmiş cinsel rol stereotiplerinin değişmesi o kadar da hızlı olmamaktadır. Cinsel rollerle ilgili toplumdaki kalıp yargılar doğduklarından itibaren çocuklara empoze edilmeye devam edilmekte ve bu da tarihsel erkeklik kavramının giderek yirmi yaş dişi gibi işe yaramayan evrimsel bir kalıntıya dönmesine neden olmaktadır.

Erkekliğin inşasının nasıl olduğunu aşağı yukarı hepimiz biliyoruz. Çocukluktan başlayan "erkekler ağlamaz", "erkek adam korkmaz", "kız gibi gülme" uyarıları ile büyüyen erkek çocukların ergenliğe geldiklerinde yeteri kadar erkek görünmeme korkuları ile kendilerini içine hapsettikleri hapishanelerinde ömür geçirdiklerini düşününce, içinde yaşadığımız insan kültürünün kadınlara olduğu kadar erkeklere de haksızlık ettiğini anlayabiliyoruz.

Tüm kültürlerde yaygın olan cinsel rol kalıp yargılarına göre erkekten beklenen özelliklerin başında duygusal olmamak gelir. Buna ek olarak mantıklı olmak, bağımsız olmak, yarışmacı olmak, kendine güvenli olmak, lider olmak, hırslı olmak, saldırgan olmak, nesnel olmak, realist olmak, matematik ve doğabilimleri ile ilgili olmak toplumda erkeklere atfedilen özelliklerdir. Buna karşılık kızlardan yumuşak olmaları beklenir. Kızlar kolay ağlar, ince düşüncelidir, duygusaldır, başkalarının duygularına önem verir, sanat ve edebiyatla ilgilidir, güvenlik gereksinimi içindedir, bağımlıdır diye kabul edilir. Kişilik gelişimi sürecinde bu beklentiler çocuklara yansıtılır ve farklı davrandıklarında özellikle erkekler

"kız gibi" davranmakla suçlanır. Böylece rol esnekliği azalır. İlkel toplumlarda erişkinliğe geçiş ritüelleri ile erkeklerin cesaretlerini ve dayanıklılıklarını ispatlaması beklenirdi. Örneğin erkeğin avlanması ya da ormanda bir gece geçirmesi, kısaca bir kahramanlık yapması, böylece erkek olduğunu ispatlaması gerekiyordu. Günümüzün toplumunda artık bu özelliklere gerek kalmadığı halde erkeklerin aynı özelliklere sahip olması beklentisi halen sürüp gitmektedir. Erkekler saldırgan olmaya, avcı olmaya, korkusuz olmaya zorlanır. Oysa başlangıçta erkek ve kadınlar arasında duygular açısından bir fark yoktur. Erkeklerden ve kadınlardan beklenen davranışlarla ilgili cinsel rol stereotipleri ise her iki cinste de var olabilen özelliklerdir. Ancak kadınlar için erkekliğe atfedilen özellikleri taşımak yüceltilirken erkekler için kadınlara özgü özellikleri taşıyanlar aşağılanmaktadır. Erkeklerin ifade etmesine izin verilen duygular maalesef yalnızca öfke, gurur ve kıskançlıktır.

Bu yüzden erkekler günümüzde bile çoğu zaman ego ideallerini belirlerken bu artık eskide kalmış kültürel kalıplardan kaçamazlar. Örneğin çocuk psikiyatrisinde sıklıkla kullanılan insan resmi çizme testinde erkek çocukların en sık çizdikleri karakterin "Kurtlar Vadisi"ndeki Polat Alemdar olması tesadüf değildir. Farklı sosyoekonomik düzeylerden gelen erkek çocuklar neden hep birlikte ego ideali olarak Polat Alemdar'ı seçerler? Onun gibi olmayı hayal ederler çünkü güçlü bir erkeğin formülünün bu kişilik kalıbından geçtiğine inanırlar. Dizideki Polat Alemdar, duygusuz, soğuk, acımasız, korkusuz, az konuşan, şiddet kullanarak bütün sorunları çözen bir karakterdir ve güçlüdür,

© IRMAK HATİPOĞLU

yalnızdır ve yıkılmazdır. Yeterince erkek olamayacağı korkuları ile büyütülen erkek çocuklar rol modeli olarak bu karakteri taklit etmeye çalışırlar. Çünkü güçlü olmak gerçekte nasıl bir şeydir konusunda pek de bir fikirleri yoktur. Kendi babalarının, ağabeylerinin benzer korkular yaşadığından habersizdirler. Gerçekte ise Polat Alemdar karakterindeki kişiliklere uygar toplumlarda artık yer yoktur. Hatta psikiyatrik açıdan Antisosyal olarak tanımlanan gruptadırlar. Ama "erkek gibi davran" diye azarlanarak yetişen pek çok erkek çocuk için güçlü erkek rolü olsa olsa Polat Alemdar gibi olmaktan geçmektedir. Sonunda kendilerini gerçekte olmadıkları bir kişiliği taklit ederken bulurlar. Bundan sonra da ömür boyu foyalarının meydana çıkacağı korkusu ile yaşarlar.

Bu ego hapishanesinin farkına varan ve yüksek sesle reddedebilen, isyan eden pek az erkek vardır. Bu isyanını dile getirenlerin en ünlüsü Kafka'dır. Babasına yazdığı mektubunda şöyle der:

"Geçenlerde bana senden neden korktuğumu sordun. Genelde olduğu gibi ilk anda senin soruna verecek bir cevap düşünemedim; bunun bir nedeni senden korkuyor olmamdı, diğer bir neden ise bu korkuyu açıklamak için girmem gereken detayları konuşurken aklımda tutamayacağımı düşünmem... Ve şimdi sana yazarak bir yanıt vermeye çalışacağım. Yine de eksik olacak çünkü yazarken bile bu korku ve sonuçları beni seninle ilişkide kısıtlayacak; belleğimi ve mantık yürütme becerimi bozacak düzeyde olacak.

"Ben çekingen ve korkak bir çocuktum. Buna ek olarak eminim ki bütün çocuklar gibi inatçıydım. Annemin beni şımartmış olduğundan da eminim; fakat yine de çok zor idare edilir bir çocuk olduğuma inanmıyorum. Yumuşak bir sözün, elimin sessizce tutulmasının, arkadaşça bir bakışın beni istenen her şeyi yapmaya ikna edeceğini sanıyorum. Şimdi sen ise, en derinde nazik ve yumuşak kalpli bir insan olsan bile (bundan sonra anlatacaklarım bunun tersine olacak ama çocuk üzerinde bıraktığın izlenimden söz ediyorum), her çocuk yüzeyde görünenin altında yatan iyi kalpliliği aramaya devam edecek kadar korkusuz ve dayanıklı değildir. Sen ise bir çocuğa yalnızca kendi yaradılışına uygun bir şekilde davranabilirsin, yüksek tondan, gürültücü, ani öfke patlamaları göstererek... ve bu durumda bu davranışların sana çok da doğru geliyordu çünkü beni güçlü ve cesur bir erkek olarak yetiştirmek istedin."

Kafka gece yarısı ağlayarak su istediği için babasının nasıl kendisini soğuk balkona kilitlediğine ilişkin anısını da anlattıktan sonra şöyle diyor:

"O dönemden sonra çok söz dinleyen bir çocuk oldum, fakat bu bana içten zarar verdi. O olaydan yıllar sonra bile iriyarı bir adamın; babamın, en büyük otoritenin beni bir gece yarısı hiç neden yokken yataktan çıkarıp dışarı atacağı; yani onun için bir hiç olduğum düşüncesi ile yaşadım."

Babasıyla ilişkisi ve onu hayal kırıklığına uğrattığı bilgisi Kafka'ya o derece ağır gelir ki kendisini böcek gibi hisseder. Bir sabah uyanıp kendini hamamböceğine dönüşmüş bulan Gregor Samsa işte bu yeterince erkek olamayan böcektir. Neden olduğunu bilmediği bir biçimde otorite tarafından yargılanan ve sonunda idama mahkûm olan "Dava" romanının kahramanı Bay K da aynı kişidir. Suç bellidir aslında: Erkek iktidarının bir parçası olmayı hatta "mış gibi" davranmayı bile kabul etmemek ve bu yüzden de baba şeklinde cisimleşmiş erkeklik tarafından cezalandırılmak.

Herkes Kafka kadar cesur olamaz değil mi? Aslında kitaplarındaki karakterlerin aksine Kafka kişilik olarak komik, oyuncu ve romantik bir adamdır. Hatta bu çerçeveden bakılacak olursa Kafka'nın kitaplarını yazma amacı erkeklerin otorite ile ilişkide içine düştüğü çaresizlikle inceden bir dalga geçmedir. O yüzden çoğu erkek çocuk, iktidar tarafından ezilmemek,

yargılanmamak, yolunu kaybetmemek için "mış gibi" yapmayı çok erken yaşta öğrenirken o yazarak karşı çıkmış ve babasının istediği gibi değil kendi istediği gibi yaşamıştır.

Doğrudur, çoğu erkek Kafka gibi karşı çıkmak yerine "mış gibi" davranmayı seçer. Toplumun bir erkekten beklediği özelliklere sahipmiş gibi davranırlar. Bunu da nasıl yaparlar? Polat Alemdar'ı rol modeli olarak seçerek yaparlar; foyaları meydana çıkmasın diye içlerine kapanarak yaparlar; ucuz kahramanlıklarla kendilerini ispatlamaya çalışarak yaparlar. Sonra da bu rollerini gerçek zanneden erkek çocuklarına bu özellikleri kazandırmak için sert baba rolü yaparlar.

"Erkek gibi davran" denilince kimse de çıkıp demez ki "Hayır ben kendim gibi davranmak istiyorum". Çünkü bir yandan otorite karşısında ezilmekten korkar, diğer yandan da erkekler grubuna ait olmanın kazandırdığı iktidarın nimetlerinden vazgeçmek istemezler. Gerçekten hak etmeden saygı görmek, güvenilmek, yönetici olmak işlerine gelir biraz... Bu sıfatlara sahip olmanın avantajlarını kullanmak isterler ama bir yandan içten içe hiç de bu sıfatları taşıyan bir insan olmadıklarını hissederek korkar ve gerçek ortaya çıkmasın diye kabuk kalınlaştırma çabası içine girerler.

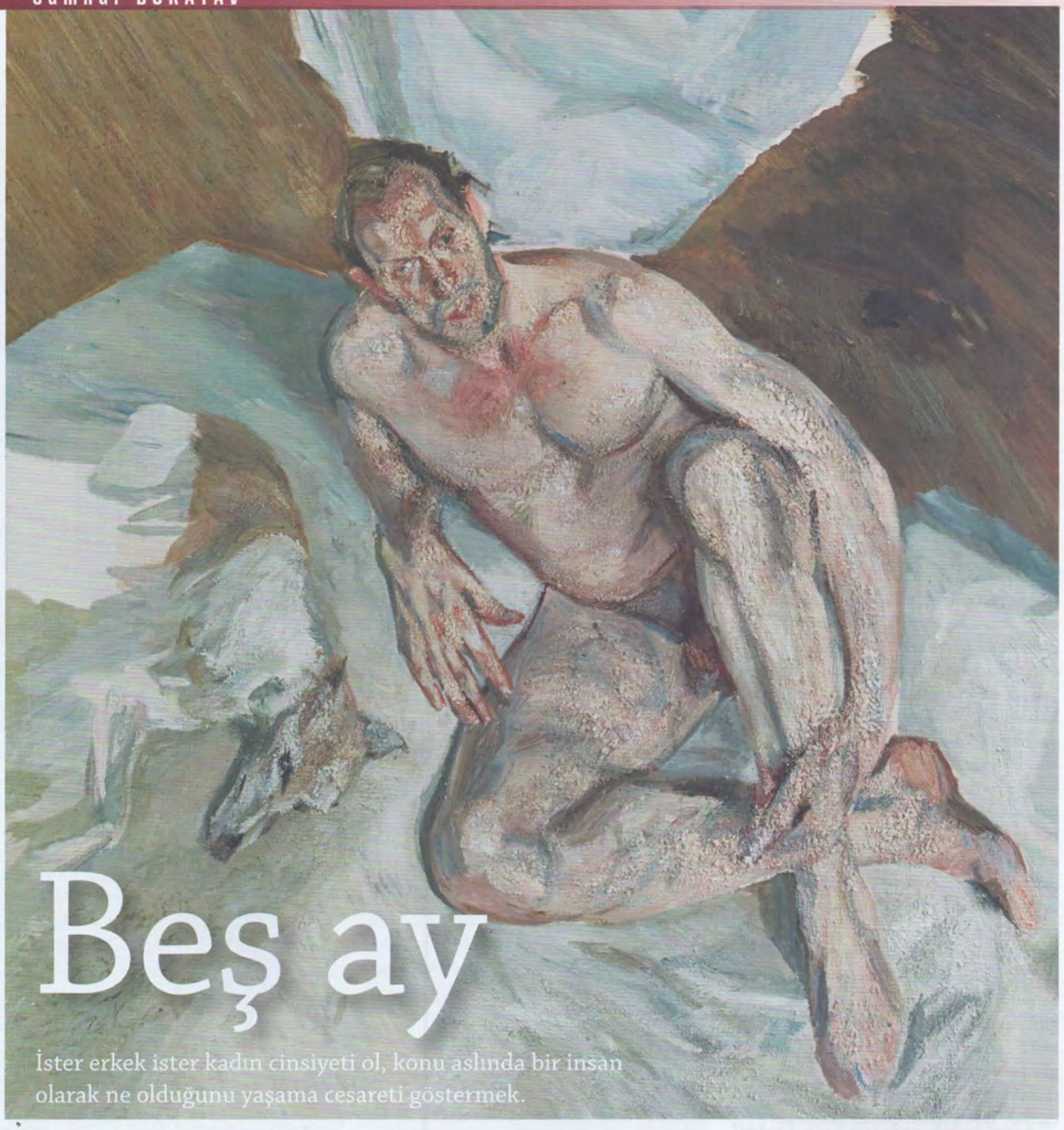
Yazının başında verdiğim örnekte olduğu gibi kadınlara da çocukluklarından itibaren bu durumu kabullenmek ve inanmış gibi yapmak öğretilir. En cevval genç kızlar bile sevgililerini "Adam gibi adam" gibi tanımlar; hiç de sahip çıkılmaya ihtiyaçları olmadığı halde "Bana sahip çıkıyor" diye överler. Çünkü bilirler ki egosu okşanmayan erkek huzursuz olur ve kendilerinden uzaklaşır. Böylece karşılıklı bir oyun devam eder ama kim kimi kandırıyor belli değildir.

Sonuçta erkeklere demek istiyorum ki "Ey erkekler, yıkın erkeklik hapishanenizin duvarlarını. Kendinizi erkek gibi göstermek için her zaman sessiz, kaba, hoyrat, duygusuz, düşüncesiz, avcı, güçlü, güvenli, mantıklı, bağımsız, saldırgan olmak zorunda değilsiniz! Hiçbir insan yavrusu böyle olamaz. Böyle görünen erkeklerin peşinden gitmeyin, onları örnek almayın çünkü ya sizi kandırıyorlar ya da kişilik bozuklukları var! Normalde kadınlar da erkekler de kırılgan, güvensiz, duygusal, ince düşünceli, bağımlı olma; acı çektiğinde ağlama, mutlu olduğunda gülme hakkına sahiptir. Cesur olun ve insan olma haklarınıza sahip çıkın!" ●

© ÜMİT BORAN

Cumhur BORATAV

© LUCIAN FREUD

Beş ay

İster erkek ister kadın cinsiyeti ol, konu aslında bir insan olarak ne olduğunu yaşama cesareti göstermek.

1. Okul Kantininde - (1)
(Günümüz - Sabah)

"Ben Cemal."

Cemal, ismini söylerken her zamanki gibi asık suratlıydı.

"Ben de Aylin."

"Memnun oldum Aylin. Ne istemiştin?"

"Buralarda pek görmedim seni, yeni misin?"

Aynı asık suratla "Hayır, yeni değilim. Bir eski de sayılmam" dedi Cemal.

"Çok yakışıklısın, akşam işin yoksa takılalım mı?"

Cemal kendini tutamayıp güldü. Ardından Aylin de ona katıldı.

Aylin ile Cemal birbirlerine rastladıklarında oynadıkları bir oyundu bu. Biri tanışmak isteyen rolünü, diğeri de asık suratla karşılık veren rolünü oynuyordu. Kim önce hamle yaparsa tanışmak isteyen rolü onun oluyordu.

"Ne yapıyorsun bizim kantinde, niye kendi

çöplüğünde değilsin bakalım. Sizin orada ayartacak birileri kalmadı mı?" diye sordu Aylin muzırca gülümseyerek.
Cemal gücenmiş bir ses tonuyla "Aylin yapma ya" dedi. "Ferhat'ı bekliyorum, bugün yeterlik sınavı var."
"Ahha, heyecanlı bekleyiş ha!"
Cemal gülümsedi: "Hep böyle dalgacı olmak zorunda mısın?"
"Ne bileyim, en son Ferhat'ı gördüğümde sana bozuktu. Ne zaman barıştınız?"
"Sınava dört gün kala çalışamadığı için çok kötü olmuş. Bana telefon etti. Ona yardım etmeye gittim. Pek yardım denmez, evde sessizce oturdum sadece. O da birinin sessiz varlığı olunca çalışabildi sanırım."
"Strese tek başına dayanamıyor ha" dedi Aylin gülerek.
"Sanırım öyle" dedi Cemal gülerek. "Ama bu benim işime yaradı."

2. Sakin Bir Barda - (1)
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Gece)
"Oturabilir miyim?"
Cemal oturduğu küçük masadan kafasını gelen sese doğru kaldırdı. Yirmi yedi yaşlarında bir kız canlı gözlerle ona bakıyordu.
Cemal soru dolu bir ses tonuyla "Elbette" dedi.
Kız birasını masaya yerleştirip tam Cemal'in karşısına oturdu:
"İsminiz nedir?"
"Ben Cemal."
Cemal ismini söylerken "Bu da nereden çıktı biçiminde" asık suratlıydı.
"Ben de Aylin."
"Memnun oldum Aylin Hanım. Ne istemiştiniz?"
"Tek olduğunuzu gördüm. Ben de tekim. Canım biraz birisiyle laflamak istedi."
Cemal kafasını olsa da olur olmasa da olur biçiminde salladı:
"Peki."
"Buralarda pek görmedim sizi, yeni misiniz?"
Aynı asık suratla "Hayır, yeni değilim. Bir eski de sayılmam" dedi Cemal.
Aylin "Bir film repliğine benzedi değil mi?" diyerek güldü.
Cemal evet anlamında başını salladı ve gülümseyerek karşılık verdi:
"Sanki 'Casablanca' filmi gibi ama roller değişik. Siz barın sahibi gibisiniz."
Aylin yine güldü ve "Şimdi düşününce ben de benzettim" dedi. Sonra birden Cemal'e bakarak "Sen diye konuşabilir miyim, siz lafı kendimi samimiyetsiz gibi hissettiriyor" diye sordu.
Cemal yine "Olur" anlamında başını salladı.
"Okuyor musun Cemal?"
"Evet."
"Ben Ekonomi bölümünde doktora yapıyorum, ya sen?"
"Psikolojideyim Aylin."
"Psikoloji mi? Her zaman ilgimi çekti ama cesaret edemedim, kendimi çok irdelerim diye korktum."
Cemal gülerek "İrdelenecek çok şeyin mi var?" diye sordu.
"Genelde var ama bu gece farklı bir sorunum daha varmış gibi hissediyorum."

3. Evde - (1)
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Gece)
Aylin Cemal'in arkasından evin salonuna girdiğinde gözlerini etrafta gezdirdi.
Aşağıya kadar inen büyük bir camın önünde karşılıklı duran bordo renkli iki berjer koltuk, yanlarında birer beyaz sehpa, kirli beyaz renginde bir halı, köşede küçük bir masa, çevresinde dört küçük sandalye, duvarlarda birkaç çerçevesiz, büyüklü küçüklü fotoğraf.
Cemal mutfağa yönelirken Aylin arkasından "Fotoğrafçı mısın?" diye seslendi.
Cemal mutfaktan "Hayır" diye yanıt verdi.
"Sadece fotoğraf çekerim."
"Senin çektiğin var mı bu duvardakilerin arasında?"
"Evet."
"Hangisi?"
"Siyah beyaz olanı."
"Ha, şu eski araba."
Cemal elinde içi kahve dolu iki kupayla salona girerken "Evet" dedi.
"Hiç fena değil."
"Fotoğraftan anlar mısın?"
"Çok anlamam ama gözüme güzel geldi. Çok yorgun görünüyor."
"Hayır yorgun değil, eskimiş halinden memnun, artık insanlar onu araba gibi görmüyor."

4. Sakin Bir Barda - (2)
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Gece)
"Şu anda farklı ne gibi bir sorunun var?"
Aylin "Senin psikolog olduğunu bilseydim yanına gelmezdim dermişim" diyerek kahkaha attı, ardından "Boş ver" dedi.
"Zamanı gelirse anlatırım. Tez aşamasında mısın, ben tezimi yetiştirmeye çalışıyorum."
"Evet, tezim bir hayli ilerledi, beş ay sonra teslim ederim herhalde."
"Aa, ben de. Eş dönemde girmişiz sanırım. Tez konun ne?"
"Erkek ve erkeklik algılarının farklı algoritmaları."
Aylin gözlerini açarak "O ne ya?" diye adeta bağırdı.
Cemal gülümseyerek "Öyle bir şey işte" dedi.
"Senin tezin ne üstüne?"
"Benimki de manyak bir şey" dedi Aylin.
"Anadolu insanının mikro ekonomiyi değerlendirme biçimleri."
"Neymiş o?" diye sordu Cemal.
"Aslında çok basit, sadece kaypaklık."
"Anlamadım."
"Anadolu kültürü kendini koruyabilmek için hep güçlüden yana olmuştur. Anadolu'da güçlü kişi tanımının da toprak sahibine getirim sağlayan kişi biçiminde olduğunu gördüm."
"Yani rantı sağlayan güçlü oluyor."
"Evet."
"Tüm Anadolu mu böyle?"
"Yok canım, yaklaşık yüzde altmış gibi bir şey."
"Geri kalan yüzde kırk?"
Aylin gülerek "Laf aramızda ben yüzde kırka evcilleşmiş insan yüzdesi diye bakıyorum" dedi. "Bunlar mikronun da mikrosu bir ekonomi içindeler. Yani kısıtlı tüketim ve işini iyi yapmak, üretmek gibi. Diğerleri bu gruba enayi gözüyle bakıyor. Peki, senin tezin ne öyle erkek, erkeklik, algoritma falan?"
"İyi bir şey."
"Ne buldun?"
"Artık eve gitmek istiyorum. Bir bira yeter. Kalırsam içerim, ondan sonra da gece çalışamam. Tezimi sana sonra anlatırım."
"Tamam, senin eve gidelim, orada anlat."
"Nasıl yani?"
"Kalırsam çok içerim dedin ya, sana gidip bir kahve içelim, sen tezini anlat, ben de kahvemi içip giderim."
"Peki, istersen kalabilirsin de ama benim oturup yazmam gerek. Sabahtan beri teze odaklanmıştım, yorulunca bir nefes alayım diye dışarı çıkmıştım."
Aylin kahkaha attı: "Tamam, merak etme sana bulaşmam."

5. Evde - (2)
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Gece)
Aylin "Eski olmaktan memnun çünkü insanlar artık onu araba gibi görmüyor" diye

© LUCIAN FREUD

tekrarladı. "Araba gibi algılanmak istemeyen bir araba ha!"
Cemal kahveleri bordo renkli iki koltuğun yanlarındaki sehpaya yerleştirdikten sonra gülerek doğruldu:
"Aynen öyle."
Aylin kahvelerden birini işaret etti ve "Herhangi birini alıyorum" diyerek koltuklardan birine oturdu. Kahvesinden bir yudum aldıktan sonra "Şu tezinden kısaca söz etsene, ilgimi çekti" dedi.
"Nesi ilgini çekti?"
"Erkek ne, erkeklik ne, algoritma ne? Anlamadım bunları."
Cemal koltuğa oturup kahvesine eline alırken "Olur" dedi.
"Şöyle basitleştireyim Aylin. İki ayrı tanımımız var: Erkek ve erkeklik. Bu tanımlar aynı cinsiyeti farklı yönden değerlendiren tanımlar mı yoksa aynı tanımın farklı isimleri mi?"
"Ne buldun?"
"Farklı tanımlar, yani aynı cinsiyetin farklı iki biçimde algılanması."
"Algoritma ne peki?"
"İnsanların ortak bazı görüntü ve davranışları gruplayıp erkek ve erkeklik olarak tanımlayıp aynı cinsiyeti aynı anda farklı yönlerden algılaması."
"Yani erkek dediği zaman farklı, erkeklik dediği zaman farklı algılıyor?"
"Evet."

6. Bir Parkta Akşam
(Üç ay önce, Ekim - Akşam)
Ekim sonbaharının akşamüstü ile akşamı birbirine karıştıran saatleriydi. Cemal ve Aylin, bir parktaki bankta oturmuş, çevredeki insanları seyrediyorlardı.
Bir süre ikisi de ilgili bir biçimde çevredeki insanları izlediler. Yürüyen insanlar, banklarda oturmuş sohbet eden insanlar, tek başına oturanlar, kuşlara yem atanlar, kaydıraklardan kayan çocuklar...
Birden Aylin, Cemal'in koluna dirseğiyle vurdu:
"Cemal, şu karşıda oturan kadın mı erkek mi, çıkaramadım."
"Hangisi?" dedi Cemal, Aylin'in gösterdiği yere bakarak.
"Şu kahverengi montlu olan."
"Gördüm. Bir erkek."
"Attın."
"Hayır, erkekleri iyi tanırım."
Aylin güldü: "Attın!"
Cemal Aylin'e döndü, gülümsedi:
"Attım."

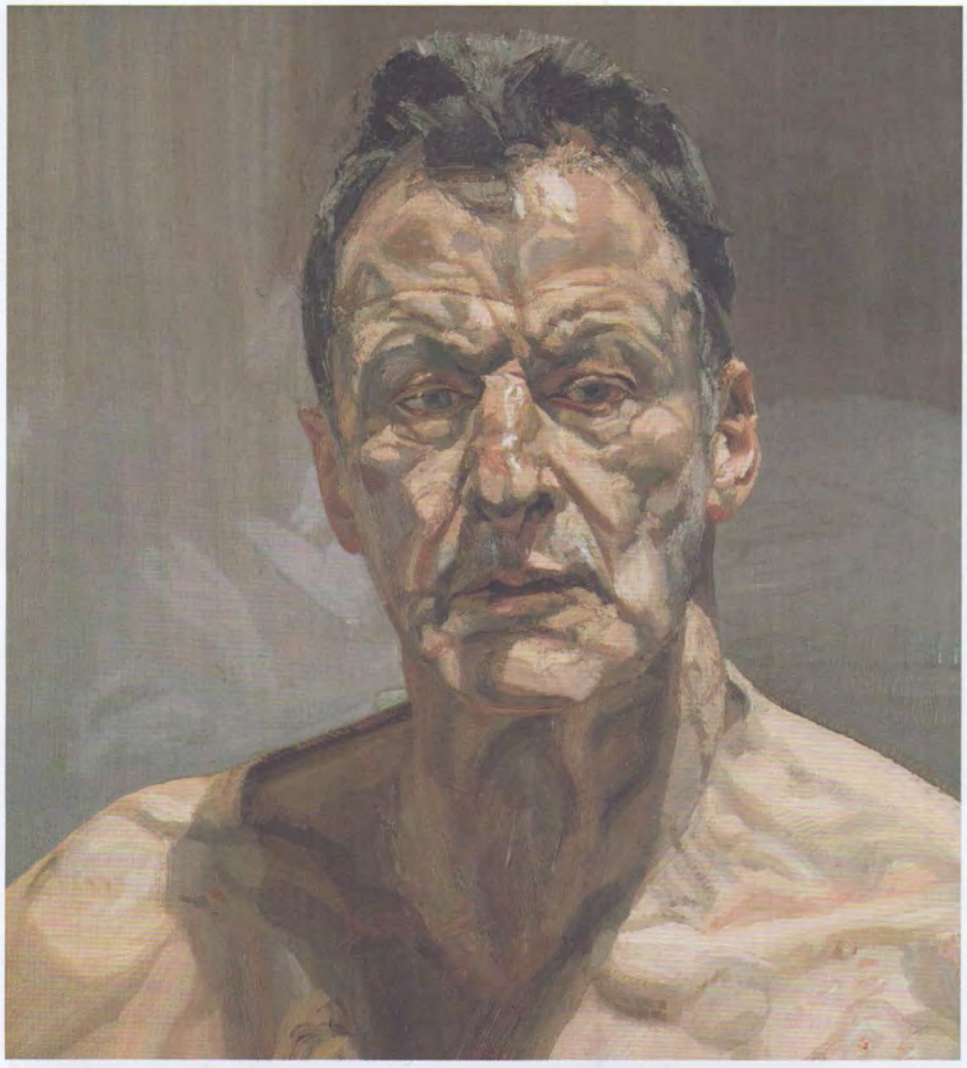
7. Evde - (3)
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Gece)
Aylin "Biraz ayrıntısına girsene" dedi. "Şu erkek, erkeklik hikâyesinin."
Cemal sözü uzatmamak için "Tezimi bitirince okursun" diye kestirip attı. "Sadece şu kadarını söyleyeyim, çocukluktan bu yana herkes sana kız, bana da erkek olarak baktığı için erkek ve kadın biçiminde algılıyoruz kendimizi. Sonra toplumun 'Erkek' olarak tanımladığı bu cinsiyetin 'Erkek' olarak algılanmayı devam ettirebilmesi için nasıl davranması gerektiği kafamıza adeta basılıyor. Yani cinsiyetinin üstüne erkeklik adında bir toplumsal kimlik giyiyorsun."
"Eşcinseller nasıl hissediyor?" diye araya girdi Aylin.
"Erkek eşcinsel kendini erkek, kadın olanı da kendini kadın gibi hissediyor."
"Ama kendi cinsiyetinden birini arzuluyor. Bu toplumun kendisinden istediği erkeklik ya da kadınlık kimliğinden farklı bir kimlik duygusu oluşturmuyor mu?"
"Haklısın, eşcinsellerdeki görülebilecek kimlik çatışmalarından biri bu olabilir."
Aylin bir süre yanıt vermedi. Aklındaki şeyi nasıl söyleyeceğinin kararsızlığı vardı üzerinde. Sonra birdenbire atıldı:
"Cemal hani kafedeyken 'Bu gece farklı bir sorunum daha varmış gibi hissediyorum'

demiştim ve 'Zamanı gelirse anlatırım' demiştim ya..."
Cemal gülümsedi, "Evet hatırlıyorum" dedi.
"Şimdi söyleyebilirim."
"Olur söyle."
"Ben bir eşcinselim Cemal."
Cemal bir kaşını yukarı kaldırdı, biraz şaşkınlıkla "Bu çok olağanüstü bir durum değil ama kafanı mı karıştırıyor" diye sordu.
"Yok, kafamı karıştıran bu değil. İlk ilişkilerim aslında hep erkeklerle oldu ama içimden hep bir şey beni kendi cinsiyetime itiyordu. Erkeklerden hoşlanmam gerekiyormuş, bir kızın görevi buymuş duygusuyla çıkmıştım erkeklerle. Eşcinsel olduğumu anlamam biraz zaman aldı."
"Peki, sorun nedir Aylin?"
"Bu gece çok farklı bir şey oldu. Bara sen geldiğinden beri gözüm sana takıldı. Erkek olduğun halde sana sürükleniyordum."
"Vay canına" dedi Cemal. "Gecenin sürprizi oldu bu, peki niye yanıma geldin?"
"İlk defa yaşadığım bu şey o kadar yabancıydı ki bunun neden olduğunu bulmam gerekiyordu. Seni bir daha görebilmeyi de rastlantıya bırakamazdım."
"Yanıtı bulabildin mi?" diye sordu Cemal.
"Henüz değil. En azından içimdekini anlattım, biraz rahatladım."
"Buna sevindim Aylin, yine de kendin için bunu açıklığa kavuşturmak istersen konuşabiliriz. Bu ilginç bir durum oldu benim için de. Tez yarını da bekleyebilir."
"Hayır" dedi Aylin. "Zaten bu değişik yaşantıyı içimde hissetmek yeterince sarsıcıydı. Eğer teklifin geçerliyse, bana bir yer göster. Bu akşam bu saatte eve dönmeyi gözüm almıyor. Sana engel olmayacaksam tabii?"
"Olmazsın Aylin. Sana yatağını göstereyim, duş da alabilirsin istersen. Ben çalışmaya oturayım."

8. Üniversite Kampüsünde
(Dört Ay önce, Eylül ortası - Öğlen)
"Bil bakalım ben kimim?"
Cemal'in gözleri birden arkasından iki elle sıkı sıkıya kapatılmıştı. Cemal şaşırdı, "Bu gibi şeyleri tahmin etmek çok zor benim için ama sesin çok tanıdık bir uzaklıktan geliyor" dedi. Sonra yanındaki arkadaşına "Ferhat, kime beziyor bu kız sesi" diye sordu.
Ferhat dalgacı ve beğeni dolu bir sesle "Güzel bir kıza benziyor" dedi.
Kız kahkaha atarak "Evet güzel bir kızım" dedi.
Cemal "Bu kahkahayı hatırlıyorum" diye mırıldandı. "Aylin, sen misin?"
Aylin ellerini Cemal'in gözlerinden çekerek önüne geçti. "Bana hâlâ kızgın mısın Cemal?" diye sordu.
"Hayır Aylin, kızgın olduğumu nereden çıkardın? Ben sana kaba davrandığımı düşünüyorum, bu nedenle o geceden sonra çok üzüldüm."
Ferhat "Ooo Cemal, bu güzel kızla bir gece mi geçti" diye dalga geçen bir tarzla araya girdi, sonra kıza dönerek sırıttı. "Şaşırdım buna, kesin bir şey yapamamıştır."
Aylin Ferhat'a donuk bir bakış attı, sonra gülümseyerek Cemal'e döndü "Telefonunu verir misin?" diye sordu. Cemal'in karşılaşmanın şaşkınlığını atamadığı çok belli oluyordu, otomatik bir hareketle telefonunu Aylin'e uzattı.
Aylin, Cemal'in telefonunu alır almaz çok hızlı bir biçimde kendi telefon numarasını yazıp kendini aradı. Sonra Ferhat'a dik dik bakarak "Bak dostum, birbirini tanıyan iki kişinin samimiyetine saygılı olmayı öğren yoksa bir dahaki sefere seni fena benzetirim" dedi. Ardından hızla uzaklaşmaya başladı. Biraz uzaklaştıktan sonra durup döndü ve kolunu sallayarak "Seni bulduğuma çok sevindim Cemal" diye bağırdı. "Beni ara!"
Aylin gözden kaybolana kadar iki arkadaş arkasından baktı. Sonra Ferhat hâlâ uzağa bakarak "Ne kız ya bu Cemal, âşık olur insan buna" diye mırıldandı.
Cemal, Ferhat'a acı dolu bir bakış atıp kafasını öne eğdi.

9. Evde - (4)
(Beş ay önce, Ağustos ortası – Sabaha karşı)
Cemal çalışmaktan yorulup yatağına uzandığında gün ışığı hafiften perdelerde yansımalar oluşturmaya başlamıştı.
Uykuya dalarken en rahat ettiği sırtüstü biçimini alıp zihninde Grieg'in piyano konçertosunun ezgisiyle kendinden geçmeye başladığında bir tıkırtı duyup gözlerini açtı. Aylin kapının eşiğinde ona ilgiyle bakıyordu.
"Ne oldu Aylin?" diye merakla sordu Cemal.
Aylin fısıltıyla "Yanına gelebilir miyim?" diye karşılık verdi, sonra yanıt beklemeden Cemal'in yanına uzandı.
Cemal rahatsızlık duygusuyla yastığını dikleştirip yatakta oturdu:
"Ne oldu Aylin? Çok uykum var, gece zaten sürpriz doluydu. Bu halimle yeni bir sürprize dayanamam."
Aylin, Cemal'i ilk kez bu kadar sert görüyordu.
Aylin "Sadece sana sarılıp yatmak istiyordum" dedi.
Cemal yataktan kalktı ve sinirlenmemeye çalışarak "Lütfen Aylin, kendi yatağına git, ben de rahat rahat uyuyayım" dedi.
Aylin yatakta doğruldu "Seni sinirlendirdiysem özür dilerim" dedi.
"Sana hissettiğim bu duygunun peşinden gidiyordum, hiç uyuyamadım zaten."
"Seni anlıyorum Aylin" diye sakince karşılık verdi Cemal. "Bilmediğin şeyler nedeniyle rahatsız olabileceğimi düşünmen gerekirdi."
"Gerçekten özür dilerim" dedi Aylin yataktan kalkarak. "Bir sevgilin mi var?"
Cemal kesin ve net bir ses tonuyla "Yok" dedi.
"Anladım" dedi Aylin. "Seni çok rahatsız ettim."
"Ben de bir eşcinselim Aylin. Bu kadar. Kızlardan iğrenmiyorum ama bir şey de hissetmiyorum. Şimdi gidebilir misin?"
Aylin'in büyük bir şaşkınlık yaşadığı anlaşılıyordu. Bir süre yatağın başında ayakta durdu sonra şaşkın bir sesle "Anlıyorum ama çok şaşırdım" dedi.
Cemal yatağa yeniden uzanıp gözlerini kapadı:
"Artık kendi yatağına giderek, uyumama izin verebilir misin?"

10. Evden Çıkış
(Beş ay önce, Ağustos ortası - Sabah)
Cemal ve Aylin, apartman kapısından çıkıp sakin sokakta yürümeye başladılar. Aylin yüz ifadesini değiştirmeden karşıya bakarak yürümeye devam ederken birden konuşmaya başladı.
"Kendini hiç erkek olarak hissettin mi Cemal?"
Cemal de yürüyüşünü bozmadı ama yüzünü Aylin'e çevirdi.
"Bu nasıl bir soru? Ben kendimi erkek hissediyorum zaten."
"Hayır, onu sormadım, bir kadınla beraber olduğunda hiç erkek gibi hissettin mi?"
"Bir kadınla beraber olmadım Aylin."
Aylin bu kez şaşkınlıkla yüzünü Cemal'e çevirdi:
"Bir kadınla hiç beraber olmadın mı?"
"Hayır."
"Senin öykün biraz farklı olmalı."
"Yo çok farklı değil, bir gün anlatırım."

© LUCIAN FREUD

11. Bir Parkta Akşam – (2)
(Üç ay önce, Ekim - Akşam)

Cemal "Attım" dedi.
Aylin gülerek "Tabii ki attın, erkekleri o kadar iyi tanıyorsun ki seçtiğin arkadaşa bak!"
Cemal "Hangi arkadaşım?" diyerek merakla Aylin'e baktı.
"Ferhat'tan söz ediyorum Cemal. Kaba, alaycı, benmerkezci ve küstah!"
"Sana âşık olabilirmiş, öyle dedi, onu etkiledin" diyerek gülümsedi Cemal.
"Erkeğe bak, çoğu kişiye erkek tarzı bu olmalıymış gibi geliyor değil mi?" diye söylendi Aylin.
Cemal "Sanırım" dedi.
"Peki, sen nasıl bir erkeksin? Kendini hiç erkek olarak hissettiğin bir durum oldu mu Cemal?"
"İlginç bir soru bu Aylin. Ben ilk cinsel ilişkimi yaşadığım zaman kendimi erkek olarak hissettim."
"Hiç kadınla beraber olmadım demiştin?"
"Olmadım."
"Ha anladım, peki nasıl yani, bir erkekle beraber olup kendini o ilişkiden sonra erkekleşmiş hissetmek nasıl oluyor?"
"Erkek, erkeklik tanımı hikâye Aylin. İlk tanıştığımız akşam söz etmiştim bundan. İster erkek ister kadın cinsiyeti ol, konu aslında bir insan olarak ne olduğunu yaşama cesareti göstermek. Bir yeterlilik duygusu!"
Aylin bir süre sustu, sonra "Konu kendini bir erkek ya da kadın hissetme değil, kendi varlığını yaşama cesareti göstererek bir canlı organizma olarak kendini yeterli hissetme" diye mırıldandı.
Cemal anlaşıldığını hissederek gülümsedi: "Evet Aylin."

12. Ay Manzarasında Kafede Akşam
(İki ay önce, Kasım başı - Akşam)

Aylin koltuğunda kaykılmış, karşı duvardaki ay resmine bakıyordu. Bir şeyler düşünüyor gibiydi.
Cemal gülümseyerek onunla dalga geçen bir ses tonuyla "Dışarısı bulutlu olunca resimdeki ay manzarasına kaldın değil mi?" diye sordu.
Aylin resimden gözlerini ayırmadan dalgın bir sesle "Öyle" dedi. Ardından pozisyonunu hiç bozmadan "Bir şey soracağım Cemal, bu tip sorulardan hoşlanmazsın ama" diye ekledi.
"Neymiş o?"
"Ferhat ile çıkıyor musunuz?"
"Çok isterdim Aylin ama ona açılmaya korkuyorum. Ne tepki vereceğini bilmiyorum. Ben erkek gibiyim, o ikizimmiş gibi. Onun da eşcinsel olup olmadığını anlayamadım. Ne zaman uzaklaşsam sevgi dolu oluyor, ne zaman yakınlaşsam çok incitici, çok hoyrat davranıyor.
Aylin bakışlarını Cemal'e çevirdi: "Evet ya da hayır demeye cesareti yok ha, pek yeterli bir insan değil; bu nedenle eşcinsel ya da değil bir erkek olamıyor, toplumun şu dönem benimsediği erkeklik rolüne bürünüyor ister istemez. Küstah, kaba, sınır tanımaz ve bencil, ne dersin?"
Cemal, Aylin'in saptamasını hayranlıkla dinledi ve başını "Sen olmuşsun" dercesine salladı.
Aylin güldü: "İyi öğrendim değil mi şu erkek ve erkeklik işini."
Cemal de gülerek karşılık verdi: "Evet Aylin."

13. Evde Son Gece
(Bir ay önce, Aralık başı - Gece)

Aylin televizyon ekranında oynayan filmden gözlerini ayırmadan "Güzel bir yemekti" dedi. "Senin gibi bir entelektüel arkadaş bulduğuma seviniyorum."
Cemal de filmden gözlerini ayırmadan gülümseyerek başını salladı: "Dört ay önce barda yanıma gelişini hatırlıyorum da, arızaya çattık demiştim."
Aylin güldü: "Arıza çıkmadım mı yani?"
Cemal "Hayır, keşifçi çıktın" dedi.
Aylin kafasını Cemal'e çevirerek "Cemal" dedi.
Cemal de kafasını Aylin'e çevirdi: "Efendim?"
"Bu gece kendimle ilgili bir keşfe izin verir misin?"
Cemal gözlerini tekrar filme çevirdi: "Bunu soracağını biliyordum, hem de uzun zamandır. Aklım bir gitti bir geldi bu konuda."
Sonra durup derin bir soluk aldı ve "Sanırım izin vereceğim" dedi.
Aylin eliyle Cemal'in omzuna dokundu: "Seni zorlayacaksa istemiyorum, sana değer veriyorum, en son istediğim şey seni üzmek Cemal."

"Üzülmem Aylin" dedi Cemal. "Senin cesaretine izin verdiğim için sevinirim."
"Teşekkür ederim Cemal."
"Peki, ne zaman Aylin?"
"Sen çalışıp yatağına gittiğinde Cemal, ne dersin?"
Cemal, Aylin'in evinde ilk kaldığı zaman olanları hatırlayıp gülümsedi: "Tamam."

14. Evden Yeniden Çıkış
(Bir ay önce, Aralık başı - Sabah)
Aylin apartmandan çıkıp sabah karanlığına atılmadan önce kapıda Cemal'in yanağını okşayıp dostça bir öpücük kondurdu ve fısıltıyla "Teşekkür ederim" dedi.
Cemal: "Senin kendini keşfetmene duyarsız kalamazdım Aylin, seni bir insan olarak çok seviyorum."
Aylin apartman kapısına yöneldiğinde dönüp Cemal'e bir kez daha baktı:
"Gerçekten benim için çok değerli bir keşif ve yeterlilik duygusu kaynağı oldu, çok teşekkür ederim sana."
"Görüşürüz Aylin."
Aylin apartmandan çıktıktan sonra bile Cemal'in arkasından gülümseyerek baktığını hissediyordu.

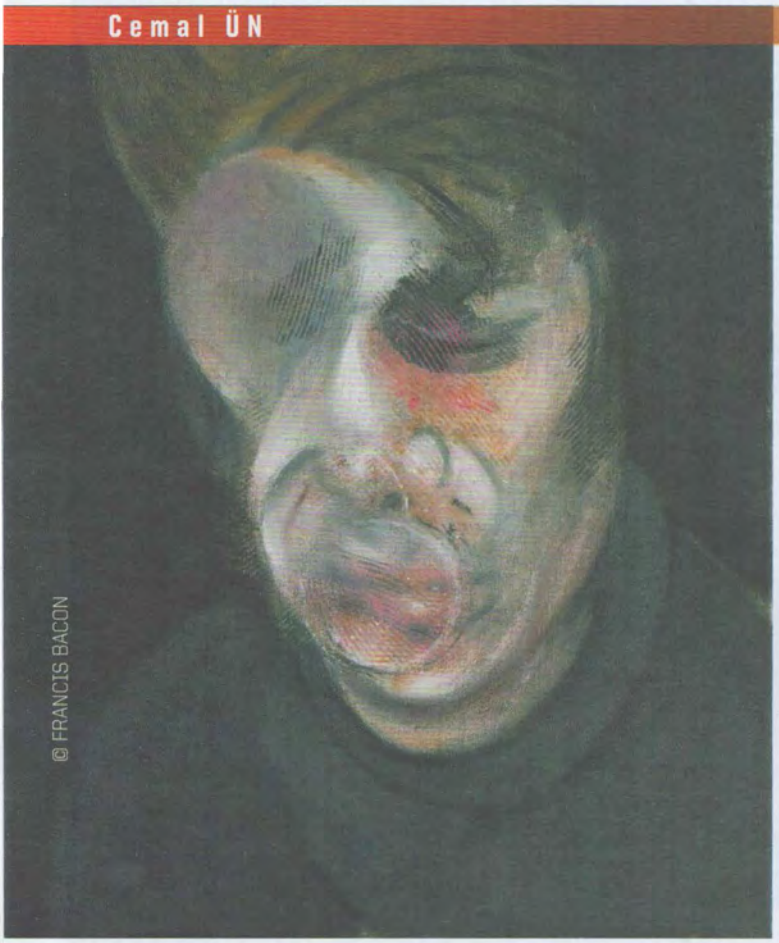

© LUCIAN FREUD

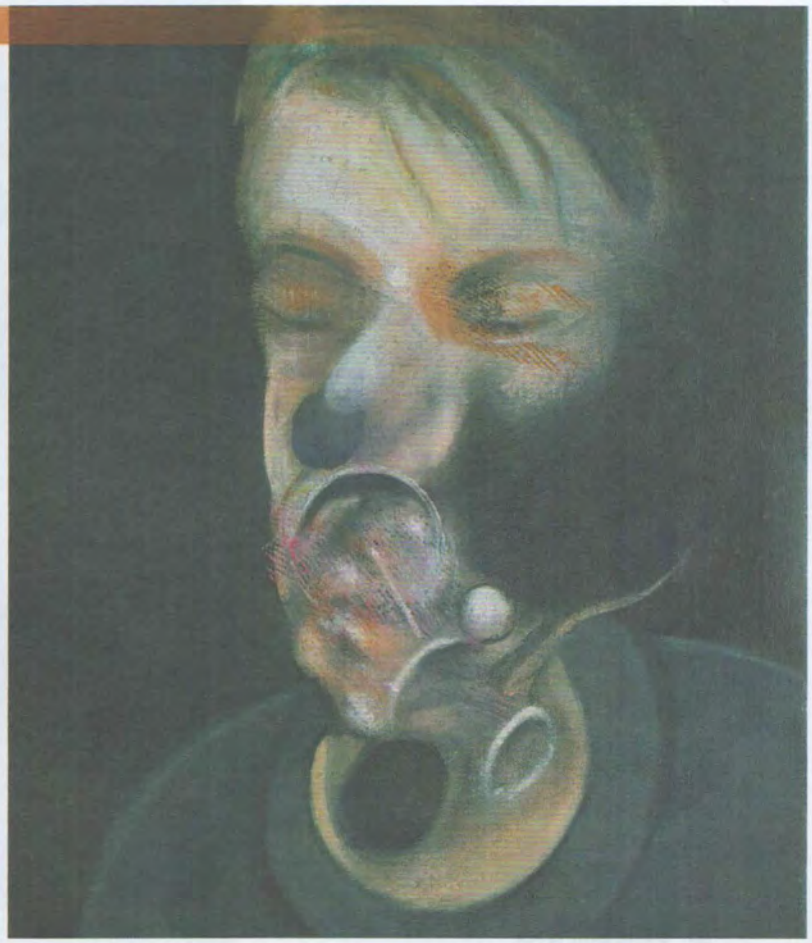
15. Evde Son Gece
(Bir ay önce, Aralık başı - Sabaha karşı)
Cemal fazla çalışamadı. Film bittikten sonra Aylin yatmıştı ama yine de kendini tezine odaklayamamıştı.
Yatağına gidip uzandığında beklediği ayak tıkırtısı geliverdi.
Aylin kapının eşiğinde ona ilgiyle bakıyordu.
"Ne oldu Aylin?" diye sordu Cemal.
Aylin fısıltıyla "Yanına gelebilir miyim?" diye karşılık verdi.
Cemal Aylin'e gülümsedi:
"Elbette, gel" dedi.
Aylin yanına uzanıp kendisine dokunduğunda gözlerini kapattı:
"Kendi keşfine hoş geldin."

16. Okul Kantininde (2)
(Günümüz - Sabah)
"Şimdi ne yapacaksınız?" diye sordu Aylin, "Yani Ferhat sınavdan çıktıktan sonra?"
"Niye sordun?"
"Hiç, tez hocam kongrede, işi ekebilirim ve üçümüz sinemaya gidebiliriz."
"Ferhat'ı evine bırakmayı düşünüyorum."
"Sen ne yapacaksın?"
Cemal acı bir gülümsemeyle "Eve gidip ağlayacağım" dedi.
"Ciddi misin?"
"Bu son. Ferhat'ı evine götüreceğim, ona yoruldun, biraz dinlen diyeceğim. Son bir kucaklayıp kapıdan ayrılacağım ve Ferhat'ı bir daha görmeyeceğim."
"Bunu neden yapacaksın Cemal, onu çok sevdiğini düşünüyordum?"
"Onun yanında kendimi yalnız bırakılmış bir çocuk gibi hissediyorum, bir erkek gibi değil. Buna dayanamam Aylin. Bu sevgili ilişkisinden farklı bir ilişkiye döndü benim içimde. Tüm yaralarımı kanatıyor."
"Seni sonra aramamı ister misin, sinemaya gideriz?"
"Hayır Aylin, evime gidip ağlamak istiyorum."
Aylin, Cemal'in saçlarını arkadaşça okşadı:
"Olur Cemal, seni anlıyorum."

17. Aylin
(Günümüzden bir hafta sonra - Sabah)
Aylin kendi oturduğu apartmanın kapısından tekerlekli küçük valizini çekerek çıktığında "Artık tatil zamanı" diye kendi kendine fısıldadı. Durup sanki özgürlüğüne kavuşmuş gibi derin bir nefes aldı ve yine kendi kendine "Amma da ilginç bir beş ay oldu" dedi. Tez, yeni ve güzel bir sevgili, benim güzel Berna'm ve her şeyden çok Cemal.
Cemal ile en son kantinde görüşmüştü, sonra hiç haber alamamıştı. Onun üzüntüsünü yatıştırmak isterdi, ağlamasını dindirmek. Sadece şefkat. Elbette onun kendine karşı az da olsa bir arzu duymasını da isterdi. Evet Berna'yı seviyordu, Berna ile olmak tatlı bir şeydi. Cemal ile olmak ise çok farklıydı. Ne zaman ikisini kıyaslasa her seferinde aynı evde Berna ile yaşamak istediğini hissetmişti. Cemal ile yaşayamazdı. Her gün arzulamazdı onu. Cemal kadınlığının çok farklı bir yerine dokunuyordu.
Adımlarını hızlandırırken sesli düşündü:
"Elbette Cemal ile ilgili ne yaşadığımı Berna'ya anlatmayacağım. Hem Berna, hem Cemal kadınlığımın farklı yönleri. Berna bunu anlayamayabilir."
Aylin cümlesini bitirir bitirmez Cemal'in adeta zihninden fısıldadığını hissedip gülümsedi:
"Evet Cemal" dedi. "Haklısın, kadın tarafımın iki yönü de sadece bir insan canlısı olmamla ilgili. Ve elbette belki sadece Aylin olmamla ilgili. Söz, unutmayacağım."

Cemal ÜN

© FRANCIS BACON

XY eşittir erkek midir?

Genetik anlamda da gerçekten önemli olanın büyüklük değil fonksiyon olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

Erkek, en basit tanımıyla, Homo sapiens'in XY kromozomlarını taşıyan cinsiyetine verilen addır. Erkeğin 100 bin yıl süren erki, son 12 bin yıllık süreçte kademeli olarak sona doğru ilerlemiştir. Bu cinsiyet, yaklaşık 100 bin yıl süren avcı ve toplayıcı dönemlerde kas gücünün avlanmadaki öneminden dolayı, dişi cinsiyete karşı tartışmasız bir hâkimiyet kurmuştur. Dişi birey bu dönemde hem kas gücünün yetersizliği, hem de zamanın çoğunu annelikle geçirdiği için, avlanma işine nadir durumlarda katılma olanağı bulmuştur. Tarım devriminin gerçekleşmesi ve keçinin evcilleştirilmesi sonrasında gıda tedarikindeki ana faaliyet olan avcılık ve toplayıcılık, yerini tarım ve hayvancılığa bırakmıştır. Bu yenilik, kadının gıdanın sağlanması/korunması işlemine katılmasına daha fazla olanak sağlamış, erkeğin kas üstünlüğü kademeli olarak azalmaya başlamıştır. Bu dönemde gıdanın görece bollaşması, nüfusun da hızla artmasına neden olmuştur. İnsan türü, nüfus artışının durdurulması gerektiği içgüdüsü geliştirmiş ve bunu gerçekleştirmek için kadın cinselliğini engelleyici yollara yönelmiştir. Tek tanrılı dinlerden önceki inanışlar cinselliği baskılamazken, Yahudilikle başlayan tek tanrılı dinler sürecinde başta kadının cinselliği olmak üzere genel anlamda cinselliği sınırlandırmışlardır. Makinelerin icadıyla kas gücü önemini tamamen yitirmiştir. Kas gücünün yerini zekâ ve akla dayanan entelektüel yetenekler almıştır. Bunun sonucunda erkeğin tartışmasız erki tartışılır hale gelmiştir.

Erkekliğin genetiği

Her ne kadar olgular karmaşık olsa da, bu olgular konusunda düşünen, araştırma yapan uzmanlar onları en yalın haliyle ifade etmek durumundadırlar. Anlaşılabilir, yalın bir üslupla yazılmış bir edebi eser, notaları alabildiğine sade olan, benzer ritimlerin sıklıkla tekrar edildiği eserler insanları çabuk etkiler, onların hafızasına çok kısa bir sürede yerleşirler. Albert Einstein "Eğer bir şeyi çok basitçe açıklayamıyorsan, o şeyi yeterince anlayamamışsın demektir" diyerek bu konudaki fikrini ifade etmiştir.

Biz de erkekliği en yalın haliyle ifade edecek olursak "Hücre çekirdeklerinde XY kromozomlarını taşıyan bireylere erkek denir" şeklinde bir tanım yapabiliriz. Hücre çekirdeklerinde XX kromozomlarını yani iki adet X kromozomunu taşıyan bireyler ise dişidirler. X ve Y kromozomları cinsiyet belirleyici olan kromozomlardır. Bu iki kromozomun dışında 1'den 22'ye kadar numaralarla anılan değişik büyüklükte kromozomlar vardır. Hücre çekirdeğinde bu kromozomlar çiftler halinde bulunurlar; örneğin iki adet 1. Kromozomdan, iki adet 2. kromozomdan gibi. Üreme ile ilişkili olan erkeğin sperm hücrelerinde, dişininse yumurta hücresinde ise kromozomlar çift halinde değil tek olarak bulunurlar. Bu üreme hücrelerinde cinsiyetle ilgili olan X ve Y kromozomları da tek olarak bulunurlar. Dolayısıyla yumurta hücrelerinde yani dişi bireylerde 1'den 22'ye kadar olan kromozomlardan birer adet ve ek olarak X kromozomu bulunur. Erkek bireylerin sperm hücrelerinde ise yine 1 den 22 ye kadar olan kromozomlardan birer adet ve ek olarak X ya da Y kromozomu bulunur. Kısaca dişi üreme hücrelerinin tamamı cinsiyet kromozomu olarak sadece X kromozomuna sahipken, erkek üreme hücrelerinin bazıları dişilerdeki gibi X kromozomu bazıları ise Y kromozomu taşırlar. İşte doğacak olan yavrunun cinsiyetini de bu belirler. Eğer yumurta hücresini dölleyen sperm hücresi X kromozomu taşıyorsa dişideki X kromozomuyla bir araya gelip bir dişi bireyin oluşmasını sağlar. Eğer yumurtayı dölleyen sperm hücresi Y kromozomu taşıyorsa, doğacak olan birey erkek özellikleri geliştirir. Dolayısıyla doğacak olan bireyin cinsiyetini erkek ebeveynden gelecek olan spermin yapısı belirler. Bu durum bütün canlı türlerinde geçerli bir kural oluşturmaz. Örneğin kuşlarda yavrunun cinsiyetini dişi ebeveynden gelecek olan kromozom belirler. Çünkü kuşlarda erkek bireyler cinsiyet kromozomu olarak iki adet Z (ZZ) bulundururken dişiler bir adet Z ve bir adet W (ZW) kromozomu bulundururlar. Cinsiyetin temeli şüphesiz genetiktir. Bu genetik temeli en yalın haliyle ifade etmenin yolunu yukarıda aradık. Yukarıdaki ifadeler genel olarak doğru ifadelerdir. Ne var ki işin ayrıntılarına biraz daha baktığımızda, erkeklik genetiğinin bu kadar yalın olmama ihtimali üzerinde durmamız gerektiğini fark etmemiz uzun sürmeyecektir.

XX erkek mümkün müdür?

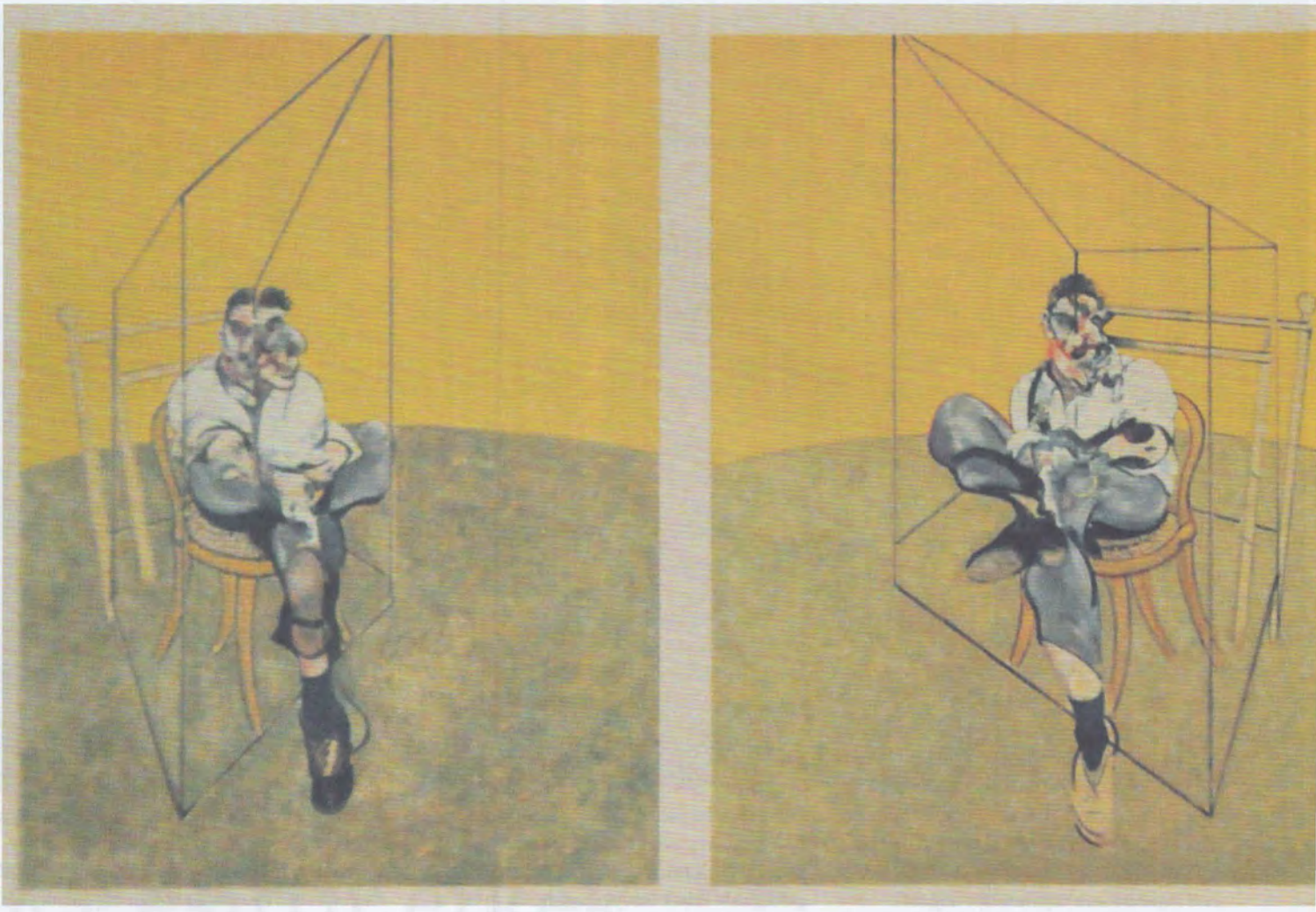
Adli tıp kurumunda çalışan bir tanıdığım, birkaç yıl önce büyük bir şaşkınlık içerisinde bana geldi ve anne, baba ve kız çocuğundan bir olgu için analizler yaptıkları sırada babanın kromozomal yapısının XX çıktığını anlattı. Bütün ekip şaşkındı. Çünkü adam dış görünüş itibarıyla tam olarak bir erkek görünümündeydi. Ne var ki erkek olmak için Y kromozomuna ihtiyaç vardı. Genel olarak doğru olan bu bilginin hiç de azımsanamayacak oranda istisnaları bulunmaktadır. Intersex Society of North America kuruluşunun bildirdiğine göre, Amerika'da her 20 bin erkekten biri Y kromozomu taşımamaktadır. Bu kişiler XY yerine tıpkı kadınlardaki gibi XX kromozomuna sahiptirler. Bunun nedeni SRY (Sex Region of Y chromosome) genidir. SRY geni döllenmiş embriyoda gelişimin erkeklik cinsiyeti yönünde olmasını tetikler. Normal koşullarda Y kromozomu üzerinde bulunan bu gen "krossing over" adı verilen genetik bir işlemle X kromozomunun üzerine aktarılabilmektedir. Üzerinde SRY genini taşıyan X kromozomları da normal bir X kromozomuyla bir araya geldiğinde erkek birey oluşumunu tetikliyorlar. Esasen cinsiyeti belirleyen faktör tek başına Y kromozomu ya da SRY geni değildir. Farelerde ve insanlarda yapılan çalışmalar cinsiyetle ilişkili olan 30 civarında gen bulunduğunu göstermiştir. Bütün bu bilgiler erkek ya da kadın olma durumunun her zaman ve her koşulda kalıp halinde sınırları belirgin şekilde ortaya çıkmayabileceğini göstermektedir. Bu kadar çok sayıdaki genin kodladığı hormon ve enzim yapısındaki bu proteinlerin farklılıkları (polimorfizmler) içereceği ve bunun sonucunda da erkeklik ya da kadınlık özelliklerinin farklı düzeylerde oluşabileceği bir durum söz konusudur. Eğer Amerika'daki 20 binde bir erkeğin XX kromozomuna sahip erkek olması oranının Türkiye'de geçerli olduğunu düşünecek olursak, Türkiye'de yaklaşık 2 bin erkeğin XX kromozomuna sahip olduğunu tahmin edebiliriz. Evrimsel açıdan bu erkeklerin anormal ya da hasta olarak görülemeyeceğini belirtmekte yarar vardır.

Y kromozomu küçülerek yok mu oluyor? Erkeklere artık ihtiyaç duyulmayacak mı?

Y kromozomu da X kromozomu gibi tüm memelilerin atasında cinsiyetle ilgili olmayan vücut kromozomlarından yaklaşık 250 milyon yıl önce evrimleşmiştir. Memelilerin sonraki dönemde farklı türlere evrimleşmesi sürecinde Y kromozomu da farklı evrimsel süreçler geçirmiştir. Y kromozomunun temel özelliklerinden biri çok küçük olmasıdır. Küçük olduğu için üzerinde çok az da gen bulundurur. Basında ve değişik ortamlarda Y kromozomunun giderek küçüldüğü ve belirli bir süre sonra yok olacağı, dolayısıyla erkek diye bir cinsiyetin kalmayacağı yönünde spekülatif söylemler yayılmaktadır. Fakat yapılan son çalışmalar Y kromozomunun büyüklük bakımından oldukça stabil olduğunu göstermektedir. Resus Makak maymunlarının Y kromozomuyla Homo sapiens Y kromozomunu karşılaştıran araştırmacılar iki türün Y kromozomunun neredeyse bire bir aynı olduğunu bildirmişlerdir. Makak maymunlarıyla insanlar günümüzden 30 milyon yıl önce ortak atadan farklılaşmışlardır. Bu durumda Y kromozomu 30 milyon yıldır sabit yapısını korumuştur demek mümkündür. Y kromozomuyla ilgili başka bir spekülatif yorum, bu kromozomun çok küçük olduğu ve dolayısıyla önemsiz olduğu yönünde yapılan yorumdur. Buradan bir gönderme yaparak, genetik anlamda da gerçekten de önemli olanın büyüklük değil fonksiyon olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Bazı genlerin içindeki tek bir harfin değişimi bile bir canlı grubunun belirli çevresel koşullarda hayatta kalmasını ya da doğal seleksiyona uğramasını tetikleyebilir. Dolayısıyla değil bir kromozom, tek bir harf bile çok önemli olabilir.

Erkekliğin sosyal boyutları

İnsan türünün tarım devrimini gerçekleştirmeden önce en az 100 bin yıl boyunca avcı toplayıcı sürüler halinde yaşadığı güçlü bir şekilde tahmin edilmektedir. Bu dönemde kadın-erkek ilişkisi temel olarak erkeğin av hayvanlarını avlayıp etini tüketmek üzere kadın ve çocukların bulunduğu mağaraya getirmesi ve kadının ise mağarada çocukların bakımı ile ilgilenmesi şeklinde olmuştur. Kadınların, çocukların henüz doğmadığı ve doğduktan sonra büyümüş oldukları dönemlerde avlanma işine dönemsel olarak katılmış olma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir. Avcı toplayıcı dönemdeki sosyal ilişki yapısının erkeğin davranışlarının

© FRANCIS BACON

ve karakterinin oluşumunda kalıcı etkileri olmuştur. Günümüzden 12 bin yıl kadar önce Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan verimli arazilerde tarım devrimi gerçekleşip, keçi evcilleştirilip oradan dünyaya yayılınca, kadın erkek ilişkilerinin karakteristiği de değişmeye başladı. Yaşamsal önemi olan gıda daha önceleri temel olarak avcılık ve toplayıcılıktan sağlanırken bu kez tarımdan karşılanmaya başlandı. Tarım devrimi kadınların gıda elde edilmesi işlemine daha fazla katkı sağlamasının kapılarını da araladı. Tarım devrimi gıda maddelerinin elde edilmesini kolaylaştırıp depolanmasının önünü açınca, yerleşik düzene geçiş ve oradan modern zamanların evrimleşmesinin temelleri açılmış oldu. Tüm bu süreçte ve sonraki dönemde makinenin icadıyla kas gücünün önemi giderek azaldı. Bu değişmelere paralel olarak kas gücü avantajını elinde bulunduran erkeğin toplumsal rolünün değişmesi ve dönüşmesi kaçınılmaz hale geldi. Modern yaşamda kadınlar sürekli olarak kendilerini geliştirdiler. Erkeklerin bir işe sahip olmaları ve eve gıda maddesi tedarik etmeleri -ki bu avcı toplayıcı dönemlerdeki avlanma işine karşılık gelir- artık kadınlar tarafından da yapılabilen bir iş haline geldi. Gıda tedarik etme işi paylaşıldığına göre çocuklarla ilgilenme gibi diğer işlerin de paylaşılması gerekirdi. Ne var ki erkeklerin bu alanda yüz yıllara dayanan deneyimleri yoktu. Erkeğin ve erkekliğin tüm bu biyolojik ve sosyal dönüşümleri sırasında üreme-dinsel inanışın da temel bir fonksiyonu vardır. İlkçağ insanları üremenin ve çocuk doğurmanın erkek ve kadının ortak bir fonksiyonu olduğundan habersizdiler. Çocuk yapmanın kadının tek başına yaptığı bir iş olduğunu düşünüyorlardı. Tarım devriminin gıda bolluğu sağlaması ve nüfusun hızla artması ile birlikte nüfusun sınırlanması ve üremenin denetlenmesi bir içgüdü olarak ortaya çıkmış olabilir. Bu cinselliği ve üremeyi denetleme isteği tek tanrılı dinlerde kendini açıkça göstermektedir. Yahudilik inanışına kadar en güçlü inanış olan Pan, Sümerlerde ortaya çıkmış ve Yunan mitolojisinde de güçlü bir figür olarak varlığını korumaya devam etmiştir. Bu güçlü dinsel figür, gücünü Yahudilikle birlikte kaybetmiştir. Çünkü Pan, şarap, verimlilik ve üretkenlikle birlikte cinselliğin de tanrısıdır. Bu yarı keçi yarı insan, kafasında boynuz taşıyan, ayaklarında toynakları olan tanrı sürekli olarak ormanda ereksiyon halinde gezer ve Nympha'larla cinsel ilişkiye girer. Pan sürekli erekte olmuş halde bulunmasıyla tipik bir erkeklik tanrısıdır, fakat bu erkeklik tanrısı dişilerle de alabildiğine barışıktır. Dişilik, Pan inanışında ayıplanacak, yadırganacak ya da baskılanacak bir özellik değildir. Dişilik doğanın bir parçasıdır ve doğaldır. Pan sürekli olarak dişiliği temsil eden Nympha'larla birlikte bulunur. Tek tanrılı dinlerin gelmesi birçok değişiklikle beraber üremenin de artık kontrol altına alınacağının habercisi gibidir. Pan, yeni

inanışta şeytanla özdeşleştirilir, kadınların cinselliğini çağrıştırıcı özelliklerine sınırlar getirilir. Böylece cinsellik önceki dönemlerdeki kadar doğal olmaktan çıkar. Toplumun nüfus artışını engelleme işi kadın cinselliğinin baskılanması yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılır. Gıda, din ve üremeyle ilgili bu toplumsal dönüşümler erkeğin erkekliğini ve sosyal rolünü sürekli olarak değiştirir.

Modern erkek bir yönüyle avcı-toplayıcı dönemdeki kas gücünden doğan hâkimiyetini ve bununla bağlantılı olarak erkekliğini elinden bırakmamanın yollarını ararken, diğer yandan yine kendi cinsiyetinin hâkim olduğu toplumsal sistemler tarafından geliştirilmiş modern sosyal düzene ayak uydurmaya çalışır. Modern yaşamda artık kas gücüyle hiç ilişkisi olmayan, sinema, tiyatro, müzik, web tasarımı gibi sanatsal yaratıcılık gerektiren faaliyetler ve doktorluk, hemşirelik, öğretmenlik gibi gıda tedariki için gerekli olan parayı elde etmek için araç olan meslekler söz konusu. Tüm bu modern yaşam faaliyetlerini yapmada erkeğin kadına bir üstünlüğü söz konusu olmadığı gibi tam tersi dahi söz konusu olabilir. Modern yaşamda erkek bireyler erklerinin kadınlar tarafından ele geçirildiği duygusu yaşamaktadırlar. Tüm bu değişimlerde elbette tüm erkekler blok halinde benzer bir değişim ve dönüşüm göstermemekte ve kadınlara karşı da benzer reaksiyonlar göstermemektedir. Dönüşüme daha iyi uyum sağlayan, kas gücünü bir kenara bırakıp zekâsını ve yeteneklerini geliştiren erkek kesim yeni rollerini daha kolay benimsemekte ve kadınların yeni toplumsal pozisyonlarını da daha kolay kabul etmektedirler. Modern yaşama uyum sağlamakta zorlanan, hâlâ birkaç bin yıl önceki gibi kas gücünün hâkim olmasını arzulayan erkek kesimi ise kadınlarla ilişkilerde daha baskıcı bir anlayışı tercih etmektedir. Birçok toplumda kadınlara seçme ve seçilme hakkının hâlâ verilmemiş olması, diğer toplumlarda bu hakların çok geç verilmiş olması, kendini muhafazakâr fikirlerle özdeşleştirmiş kişilerin kadın özgürlüğüne, kadının bir işte çalışmasına ve örneğin araba kullanmasına karşı olmasının altında, bu erkek kesimlerinin toplumsal yapı içerisinde sahip olduklarını sandıkları erki kaybetme korkusu vardır.

Bütün memeli türlerinde ve kuşlarda erkek bireylere doğrudan erkek denir. Yine aynı türlerde dişi bireylere de dişi denir. Dolayısıyla erkek kelimesinin tam karşıtı dişidir. Diğer memeli türleri ve kuşlarda olduğu gibi insanın da erkek bireyine doğrudan erkek denir, bunda ciddi bir sıkıntı görülmez. Fakat söz konusu cinsiyet dişi olduğu zaman Homo sapiens'in dişisi için bu kadar kolay bir şekilde dişi teriminin kullanılamadığını görüyoruz. Öyle tahmin ediyorum ki Türkçede, Homo sapiens'in dişisi için kullanılan avrat, kan, hatun, kadın ve hanım gibi isimlerin tamamı farklı dönemlerde erkek bireylere erkek deme rahatlığının, dişi bireylere dişi derken hiçbir zaman olmamasından dolayı ortaya çıkmış isimlerdir. Kadın cinsiyetinin ya da dişiliğin saklanacak, gizlenecek ya da perdelenmesi gereken bir cinsiyet olarak görülmesindendir. Oysa doğada ve biyolojik düzeyde her iki cinsiyet aynı derecede önemli ya da önemsizdir. Bir cinsiyet ne kadar önemliyse diğeri de o kadar önemlidir. Erkek ve dişi cinsiyetin sadece üreme alanında birbirini tamamlayıcı özellikleri vardır. Üreme alanındaki bir üstünlüğe ya da zayıflığa dayanmayan bu tamamlayıcılık mutlak surette tüm sosyal alanlarda da olmak zorunda değildir. Tüm diğer sosyal alanlarda dişi de erkek de kendi başına bir canlı, kendi başına bir bireydir. ●

Kaynakça

1) Charlesworth, B., The evolution of sex chromosomes. Science. 1990; 251:1030–1033.
2) Hughes, J.F., et al. Strict evolutionary conservation followed rapid gene loss on human and rhesus Y chromosomes. Nature. 2012; 483:82–U124.
3) Lordkipanidze, D., Ponce de Leon M.S., Margvelashvili, A., Rak, Y., Rightmire, G.P., Vekua, A., Zollikofer C.P.E. 2013 A complete skull from Dmanisi, Georgia, and the evolutionary biology of early Homo. Science 342, 326 – 331. (doi:10.1126/science.1238484).
4) Reich, D., Green, R.E., Kircher, M., Krause, J., Patterson, N., Durand, E.Y., Viola, B., Briggs, A.W., Stenzel, U., 2010 Genetic history of an archaic hominin group from Denisova Cave in Siberia. Nature 468, 1053 – 1060.
5) Rice, W.R., Evolution of the Y sex chromosome in animals. BioScience. 1996; 46:331–343.
6) Ün, Cemal., 2014. Keçi Medeniyeti. Ayrıntı yayınları. ISBN: 9789755399492
7. http://www.isna.org/

Ahmet Rifat ŞAHİN

Erkeklik
Yiğidin harman olduğu hey gidi kahpe dünya!

Bazen kişisel ya da toplumsal aşağılık duygularımız bize üstünlük düşüncesini dayatır. "Diğerlerinden daha önemsiz değilim" duygusuyla "diğerlerinden daha önemliyim" duygusu arasında büyük fark vardır, ama zihnimiz ikinci türde kurgulamaya yatkındır.

Ne çok anlam atfedilen bir kavram: cesaret, korkusuzluk, yiğitlik, sözünün eri olmak, dürüstlük, büyüklerini saymak, küçüklerini sevmek, zayıfı korumak/kollamak, kavgadan kaçmamak vb.
Bir yandan da kendi başınayken hiçbir anlamı yok. Yukarıdakilerin her biri, kendisiyle karşılaştırılabilecek bir kavramla, yani kadınlıkla anlam kazanıyor. İnsanların bir yarısı mert, yiğit, dürüst sanki, diğer yarısı ise kahpe.
Eğer biri dürüst değilse o erkek değildir. Erkek görünümünde olsa bile nitelik itibarıyla erkek değildir. Erkek olmayan da kadındır zaten. O yüzden kadınlarda bu özellikler aranmaz mı? Aranır ama eksikliğinde fazla hayal kırıklığına uğranmaz mı?
Erkek, erkek olmaktan ötürü gururlanır, açıktan ya da gizli. Çünkü erkek olmakla tüm bu sayılan özelliklere sahip olduğunu düşünür. Öyle olmasa bile.
Çünkü çok küçük dönemlerinden beri evde farklı olduğu hissettirilmiştir. O "erkek"tir. Ötekileştirmenin tohumu böyle atılır. "Sen erkeksin, kızlardan farklısın." Ne bu fikri dayatan farkındadır ötekileştirdiğinin, ne de buna maruz kalan.
Toplum bunları öylesine benimsemiştir ki yaşam içinde hiçbir gariplik hissetmeden bu düşünceleri pekiştikçe pekişir. Sonunda birçok konuda kadınlara göre daha avantajlı olmayı doğal bir şeymiş gibi görmeye başlar. Kadınlardan üstündür, onların yapamadığını yapabilir. Biyolojik olarak sadece bir organ farkı olmasına rağmen, sanki dünyanın bütün işleri o organla yapılıyormuş gibi kendini her şeyi becerebilen biri gibi görür. Erkek işlerini kadınlar yapamaz, o yüzden ellerinin hamuruyla bu işlere bulaşmamalıdırlar. Kendisi de onların yapması gereken işlere el sürmez. Kadınlara özgü işler onun için aşağılayıcıdır.
Birey, kendisini başkalarından ayırt eden herhangi bir özelliği (konumuzda cinsiyet -erkek olma-) yönünden kendini şanslı hissedebilir. O zaman bu özelliğe sahip olmayanlar şanssızdır. Aynı nedenle gurur duyuyorsa, diğerlerinin gurur duyabilecekleri bir özellikleri yok demektir. Öyleyse diğerlerinden (kadınlardan) farklı ve "üstün"dür ya da diğerleri ondan "aşağı". Oysa tabii ki belli özellikleri olacaktır, bunlar onu tanımlar, tıpkı isimlerimiz gibi. Ama nasıl ismimiz nedeniyle kendimizi diğerlerinden üstün görmüyorsak,

diğer özelliklerimiz nedeniyle de üstün görmemeliyiz, göremeyiz.
Eğer bir kişiyi kendimizden değil olarak işaretlersek, kendimizden varsaydığımız kişilerden farklı davranırız ona. Onun, bizim sahip olduğumuz kadar hakkı yoktur örneğin. Onu dışlamak, ötelemek, ötekileştirmek daha kolaydır. O zaman da ona karşı düşmanca, zalimce davranabiliriz. Ya da ona yapılan bir zulmü destekleyebilir, hoş görebilir veya görmezden gelebiliriz.
Bazen kişisel ya da toplumsal aşağılık duygularımız bize üstünlük düşüncesini dayatır. "Diğerlerinden daha önemsiz değilim" duygusuyla "diğerlerinden daha önemliyim" duygusu arasında büyük fark vardır, ama zihnimiz ikinci türde kurgulamaya yatkındır. Birinci önermenin yaşama geçirilmesi daha fazla çaba gerektirir. İkincisi ise otomatik olma eğilimindedir.
Ötekileştirme yerleşti mi, bir kısırdöngüyle kendini besler. Bir yandan kişinin kendi değerini yükseltebilmek için gereksinim duyduğu ötekini aşağılama, ona egemen olma, onu kullanma eğilimleri toplumsal sınıflar ya da katmanlar oluşmasına katkıda bulunurken, diğer yandan da oluşmuş olan toplumsal katmanlar, o katmanın üyelerinde üstünlük ya da eziklik duygularının gelişmesine, pekişmesine neden olurlar.
Erkekliğin yüceltilmesi ve kadınlığın aşağılanmasıyla doğrudan ilişkili bir etken de küfür kültürüdür. Küfür, karşısındakine karşı bir tecavüz tehdidi, en hafifiyle de tecavüz etme arzusunun ifadesidir. Aşağılamanın en yaygın ve kolay yolu, cinsiyetçiliğin en uç noktalarından biridir. O kadar çok kullanılır ki, zamanla yansız durumlarda bile konuşmanın bir parçası halini alır ve kanıksanır. Bu kanıksanma, küfredenin zihnindeki saldırganlığın da hoş görülmesi şeklinde algılanmaya başlar. İçinde bolca küfür geçen filmlerin izleyicisinin daha fazla olması, her iki cinsten insanların daha fazla küfür etmeye eğilimli olması, küfrün birçok kişinin konuşması içinde boşluk doldurucu bir işlev görmeye başlaması gerçekten korkutucu. Gençlerin idol olarak benimsediği ünlüler bolca küfür ediyorlar. Bir gazetemizin adı bile küfürden esinlenmiş. Böyle bir küfür ortamında büyüyen çocuğun erkekliğe vereceği değeri tahmin etmek zor olmasa gerek.
İnsanın ruhsal ve toplumsal gelişmesinin önündeki en önemli engel, gelişmemişlik özelliklerimizin doğal ve normal olduğu inancıdır. O yüzden, bu özelliklerimizin normalleşmesini sağlayan her türlü araçla savaşmak gerekir. Küfrün bu denli yaygın kullanılması erkekliğe atfedilen akıl dışı üstünlüğün normalleşmesinde önemli bir etkendir.
Genelde cinsiyetçi tavrın normal görülmesini sağlayan önemli bir araç da mizahın o yönde kullanılmasıdır. Fıkralar, karikatürler, espriler cinsiyetçilik üzerine kurgulanıyorsa (ki öyle), insanlar bu esprilere gülerken, başkalarına aktarırken (farkında olarak ya da olmayarak) cinsiyetçiliği onaylıyorlar demektir.
Ötekileştirmeyle ilgili bir başka normalleştirici etkenin takım taraftarlığı olduğunu düşünüyorum. Öylesine masum, öylesine sıradan, öylesine hoş görülen, öylesine yaygın ki kimsenin tepkisini çekmez. Hiçbir makul açıklaması da yok. Salazar'ın, halkı uyutmak için kullandığını söylediği iddia edilen meşhur 3F'nin en önemlisi futboldur. Çoğu siyaset ve toplum bilimci futbolun bu işlevini, kitleleri apolitik tutmasıyla gerçekleştirdiğini ileri sürer. Bu doğru ya da yanlış olabilir. Bence asıl eleştirilmesi gereken yönü, taraf tutmayı sağlayan, yani "ben ve benim takımım üstündür, diğerleri değersizdir" görüşünü besleyen yönüdür.
İnsanın kendisini evrenin bir parçası olarak görmesi gerekir. Yani evrendeki tüm "şey"lerden biri olarak. Yani temel ilke "Evrendeki tüm varlıklar değerlidir" olmalıdır. Ancak konu itibarıyla bunu şimdilik biraz daraltırsak, hiç olmazsa "Tüm insanlar değerlidir" demeliyiz. İkinci adım "Ben de değerliyim", üçüncü adım ise "Değerli olduğumu kendime ya da başkalarına kanıtlamak için diğerlerini aşağılamam gerekmiyor" olmalıdır. "Ben değerliyim çünkü bir insanım" düşüncesi, "Ben de diğer insanlar kadar değerliyim" anlamına gelir.
Herkese çocukluktan itibaren ötekileştirmeye karşıt bir eğitim verilmiş olması insanı ve toplumu çok farklı kılardı. Ama bunun çocukluğumuzda verilmemiş olması, artık bir daha böyle davranamayacağımız anlamına da gelmiyor. İnsanın bilişsel yönden daha iyi bir konuma gelmesi mümkündür. Erişkin olarak davranışlarımızda o kadar çok değişiklik yaratabiliyoruz ki, yeter ki farkına varma, algılama, düşünme ve duygulanma yetilerimizi yeterince kullanabilelim. Çocuklarımızı önyargılardan uzak, kendisi gibi olmayanları kabullenecek şekilde eğitebilelim. Kabullenme, sadece kendinden farklı olanlara tahammül etmekle sınırlı değildir, kendisini ya da kendisi gibi olanları tüm diğerlerinden daha yüksekte görmemeyi, kendi farklılığını övünç nedeni ya da ötekilerinin farklılığını eleştiri nedeni saymamayı gerektirir.
Toplumsal değişim hızlı geçekleşmez. İzlenecek yolların başarısı da uzun erimlidir. İlmik ilmik örülerek, iğneyle kuyu kazılarak varılır sonuca. Gelecekte daha iyi, daha uyumlu, daha az şiddete başvuran, daha az ötekileştiren bir toplum düşlüyorsak, bugünden bir şeyler yapmak zorundayız. En yaygın ve en masum görülenlerden başlamak en iyisi gibi. Ütopya mı? Belki. Ama neden olmasın?

Bahar KÖSE KARACA

Erkekler çok pis oyuna geldi!

Tüm mesele, kimliksiz yetiştirdiğimiz erkek çocuklarının erkeklik kimliğiyle var olmaya çalışmalarıdır...

Erkek ve kadın roller büyük tabloda kültürle ilişkiliyken bu rollerin öğrenilmesi aile içinde başlar. Özellikle kadın figürü olarak anne, anne ile babanın ilişkileri ve kız kardeşe olan aile içindeki tutumlar bir erkek çocukta örtük olarak öğrenmeyi pekiştirecektir. Diğer asıl ve en önemli örtük öğrenme ise erkek çocuğunun kendisine aile içinde nasıl davranıldığıdır. Bu davranışlar erkek çocuğun kadın ile ilişkide kendini nasıl konumlayacağını, toplum içindeki erkek rollerini belirleyecektir. Ülkemizde, bir erkekten kadına yönelen cinayet, taciz, tecavüz, mobbing, istismar, şiddet, aşağılama gibi konularda her gün birçok haberle karşılaşıyoruz. İşin trajik tarafı, bu haberlere oldukça şaşırıyoruz. Neden mi trajik? Memnun olmadığımız, eleştirdiğimiz ve ayıpladığımız bu erkekleri biz yetiştiriyoruz verdiğimiz örtük ve alenen mesajlarla... Üstelik eğitimli olmak ve cahil olmakla da hiç alakası yok! Sadece şekli vücut değiştiriyor. İşte bunun hikâyesi...

Erkekliğin trajik hikâyesi

Bir varmış bir yokmuş... Bir gün bir ailede bir erkek çocuk dünyaya gelmiş. Zaten erkek olsun diye üç kızdan sonra yapılmış. Bu çocuk kendi olduğu için değil, sadece erkek olduğu için güçlü, özel, değerliymiş çünkü onun üreme organı kıymetliymiş (fallus). Evin hiçbir işine karıştırılmaz, yaptığı işler sorgulanmaz, kız kardeşine adaletsiz davranılır, o yüceltilir, öfkesinden çekinilirmiş. Ne

yapsa kabul edilir, kıymet verilirmiş. Çünkü o bir erkekmiş. Kendisine öyle bir dev aynası tutulmuş ki doğuştan erkek olmasıyla gelişimini tamamlamış olmuş ve bu yüzden hayatı boyunca erkekliğini ispat etmeye çalışarak var olmaya çalışırmış. Çünkü ona cinsiyetinden bağımsız insan olarak eksiği hiçbir zaman söylenmemiş ki geliştirsin kendini... Ya da ben kimim, ne istiyorum, hayatta neyi gerçekten ben olarak/erkek olmaktan bağımsız olarak yapmak istiyorum üzerine odaklanmamış. Günler geçmiş, büyümüş, elinde tek erkekliğe vurgu olduğu için tek değerli şeyini bırakmayarak ömrünü geçirmeye adamış. Aslında bilmemiş ki erkeksin, değerlisin denirken kendi değerinin içi ne kadar boşaltılmış ve ne kadar da oyuna gelmiş. Erkek görünmek uğruna kendi olamamış ki! Değerliyse bir kişi insan olarak cinsiyetten bağımsız değerlidir; gerçek kendi olmayı, kendiyle yüzleşip kendini geliştirebilmeyi hiç tadamamış ki! Sözde erkekliğini yüceltirken öteki kadınlar ve erkekler onu hep manipüle etmiş. Erkek kendi olamamış, duygularını yaşayamamış, kimi zaman erkeklik diye tabir edilen şeyleri yapmak istemese de yapmak zorunda kalmış...

Erkekliği ispatlama çabaları

Ben bir erkeğim. Erkeğim ben, erkeğim ben, ben erkeğim, ben... Bunu bilmeniz yetmez. Bunu her durumda ispat etmeye çalışacağım. Göreceksiniz ispat edeceğim! Aksini düşünmeniz ecdadıma küfretmek olur. A.k. hepinizin...

Ben bir erkeğim, ne kadar kadınla birlikte olursam o kadar övgü alırım; cinselliğimi, erkekliğimi göstere göstere anlatırım. Eee küçükten "Göster yavrum şeyini amcalara" dedi bizimkiler; kız kardeşiminse en ufak bir yeri açıkta kalsa bastılar dayağı. Babam annemi aldatınca "Erkektir yapar" dediler. Annem eğitimliydi, çalışan bir kadındı, yine de seçmedi babamdan ayrılmayı. Aksine, bu çok normaldi; babanızdır ne yaparsa yapsın evine dönsün yeter, dedi.

Ben bir erkeğim, öyle hanım evladı değilim! Dediğim olmazsa kavga çıkarırım, küfür ederim. Öyle ev işine, kadın işine karışmam. Bu erkek görünümümü bozar. Yemeği, temizliği, analığı kadın yapar. Ola ki yardım etsem, duyulsun istemem. Erkekliğime laf gelir. Anam boşuna mı küçükken "Sen otur, kız kardeşin yapar!" dedi. Eee ben erkeğim, değerliyim, elimi sıcak sudan soğuğa sokmam.

Ben erkeğim, yalnız kaldığımda bir yumurta kırmasını bile bilmem. Hastalanır, perişan olurum, illa anneye ihtiyaç duyarım. Annem "Senin öğrenmene gerek yok, evleneceğin kız yapar" derdi.

Ben bir erkeğim, annem hem çalışır hem ev işlerinden yorgunluktan ölür; beni dokundurmaz hiçbir şeye. Anama küfredilse erkek kesilir, dağıtırım ortalığı ama o kendini harap eder, hastalanır da yükünü almam. Çünkü ben bir erkeğim...

Benim sevdiğim kıza kimse bakamaz ulan! Bakarsa erkekliğime hakaret olur, kıskanırım. Erkekliğime hakaret olmasın diye, kadının kıyafetine, arkadaşına, ne yaptığına karışırım. Baktırtmam yoksa erkeklik gidiverir haaa... Laf aramızda, ben bakarım öteki hatunlara ;) Şşşşşt! Erkek adam bakar...

Ben bir erkeğim, tuttuğum takım namusumdur. Ona laf söyleyen karşısında beni bulur! Kolay mı, duygularımı tek yaşayabildiğim yerdir maç ortamları. Öfkemi bir topun peşinde koşan bir oyun alanı için coşkuyla savurur da savururum. Beni tuttuğum takım değerli yapar, benim tutmadığım her takım kötüdür. Takımıma laf söyleyen bana söylemiş olur! Üst düzey yönetici de olsa maç izlerken karakterim canavara döner...

Ben bir erkeğim, kendime karıştırmam aile içinde, kız kardeşimin canına okurum. Hesap verecek nerede olduğunu, ne yaptığını! Ona güveniyoruz da erkeklere güvenemiyoruz... O bilmez erkekleri, ben bilirim, nereden mi, kendimden...

Ben bir erkeğim, duygularımı göstermem. Duyguları göstermek zayıflık belirtisidir. İçersin, söversin, döversin, bunlar eyvallah... Ama ağlamakmış, üzülmekmiş, ne o ulan karı kız gibi... Erkek erkekliğini bilecek...

Ben bir erkeğim, güçlü olmak zorundayım her zaman. İyi işim, iyi kariyerim, çok • param olmalı. Bunlar olmadan olmaz...

Evi geçindirmek sadece bir erkeğin sorumluluğudur. Karısı kendinden çok para kazananlar kılıbığın önde gidenidir...

Ben bir erkeğim, erkek adam hasta olmaz. Hastalık da neymiş, doktora gitmeyi sevmem. Bunlar nazik adam işleri...

Ben bir erkeğim, bugün bir yerde yöneticiyim. Kadın çalışan istemem, hamileliği var, duygusal gelgitleri var, uğraşamam onunla. İşi öğreteceğiz, çekip gidecek... Benim karımı çalıştırmazlarsa karşılarında beni bulurlar...

Ben bir erkeğim, kıskanırım! Bir kız benimle görüşüyorsa başka erkeklerle görüşmeyecek, ne de olsa kendime güvenim yok! Yoksa neden korkayım öteki erkeklerden...

Ben bir erkeğim, bir kadından iyi araba kullanmasını beklemem. Kullanmasınlar zaten gerek de yok. Kızıma öğretirken de hep eleştiririm. Oğlum ne isterse yapsın, kızımı kısıtlarım. Oğlum kız arkadaş getirsin, sevinirim, kızımın yanında erkek görürsem bacaklarını kırarım(!)

Ben erkek olduğum için değerliyim. Tecavüz de ederim, döverim de istersem. Kadın haddini bilecek. Kadın bir nesnedir. Babam da anamı döverdi; bak yıllardır beraberler.

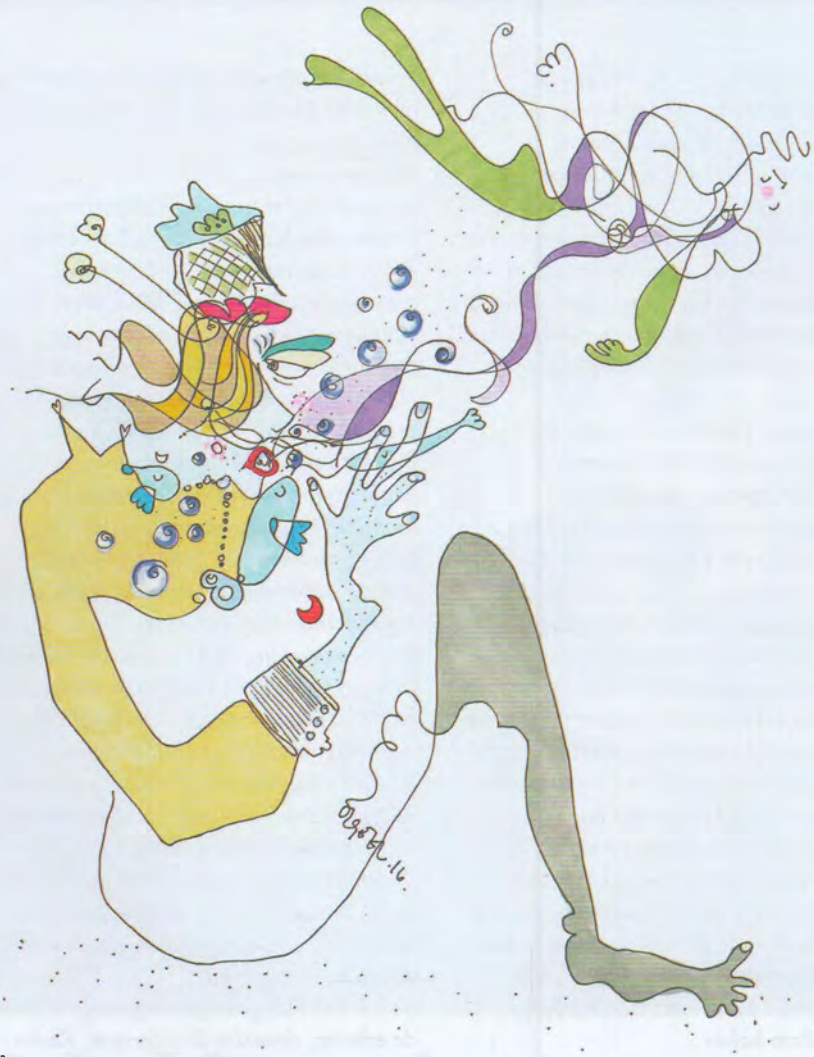
Ben bir erkeğim, çocuğumun yanında annesine kötü davranır, çocuğumun kötü davranmasına izin vermem annesine. Karım benim nesnemdir. Ne yapılacaksa ben yaparım...

Ben bir erkeğim ve güçlü olmak zorundayım. Güçlü erkeğin parası olur; iflas etmek benim için onur kırıcıdır. İflas edersem erkekliğimi kaybetmekle baş edemeyip intihar bile edebilirim...

...

Ve kendisine bahşedilen erkeklik rollerini en iyi şekilde oynamaya çalışan erkek, kendinden ve insanlığından son derece uzaklaşır, tüm bu ispat çabaları içinde. Oysa kişi erkek olmasa da olsa da değerlidir ve değeri biçen erkeklik değildir. İşte tüm mesele, kimliksiz yetiştirdiğimiz erkek çocuklarının erkeklik kimliğiyle var olmaya çalışmalarıdır...

A. Şebnem SOYSAL ACAR

© ÖZGE EKMEKÇİOĞLU

Öpücüğün alametifarikası

Kurbağadan erkekliğe

Kritik konu öpücük, masaldaki en önemli sihirdir. Ölüyü diriltir. Yüzyıllık uykudan uyandırır. Olmadı kurbağayı insana çevirir.

İnsan var olduğundan beri hep aynı öykü anlatılıyor. Değişen sadece araçlar. Zaman geçtikçe kendi ürkme ve buna bağlı olarak belirginleşen geri çekilme sınırlarımızı denetleme adına daha yırtıcı canavarlarla, yıkıcı silahlarla ve ne zaman ne yapacağı belli olmayan virüslerle, doğal afetlerle olmadı uzaylılarla mücadele ediyoruz. Düş gücünün sınırı yok. Hele bir de düş işleri bakanı olduk mu sınırsız gücün tadını katmerli çıkartıyoruz. Ağzımızda beliren ballı karabiber tadına inat, icat ettiğimiz karakterlerle mücadele ediyoruz. Bu mücadelenin temelinde kendi öykümüzün kahramanı olma arzumuz yatıyor. Çünkü biz sıradan insanlar bizim için tasarlanmış olanı gerçekleştirdiğimizde değil, kendimiz kaderimizi inşa ettiğimizde birey oluyoruz. Klişe olsa da bireyselleşmeyi törensel bir havada gerçekleştirmek gerekiyor. Özellikle de mutlak galibiyetle biten bir son arzuluyorsak. Öğrenildiği üzere bedel ödenmeden de mutlu sona ulaşılmıyor. Bu nedenle masallar ödül-ceza ritmini deneyimlemek için biçilmiş kaftan niteliğindedir. Çünkü daha doğmadan ruhumuza üflenen masallarla nasıl mutlu sona ulaşacağımızı içselleştiriyoruz. Olmayanın oldurulduğu, kısırın doğurtulduğu, ölünün canlandırıldığı, güzelin çirkin yerine düşlediği ile evlendirildiği bir çarkın kurulabilmesinin ancak mübadele ile olduğunu öğreniyoruz. Bu değiş tokuşun ana mantığı ise genetik kodun korunması ve insan türünün devamı şeklinde karşımıza çıkıyor. O vakit masal kahramanı olmanın zorluklarıyla yüzleşiyoruz. Ve ayrışma başlıyor.

İnsan olmanın bütünleştiriciliğinden sıyrılıp, kadın ve erkek ikilemine düşüyoruz. Çatışmamız bu şekilde başlıyor. Sürtüşmeyi daha da ileri götürerek doğal olanla yapay yaratıyı, tabiat ile kültürü çarpıştırıyoruz. Doğal olan insanlığımızla, kültürle biçimlendirilmiş kadınlık ve erkekliğimizi masalda yarıştırıyoruz.

Çocukken kulağınıza fısıldanan masalları düşünün. Bellek antolojinizde saklı olan karakterleri bir bir yeniden nefeslendirdiğinizde hepsini ortak bir paydada toplamanın mümkün olacağını göreceksiniz. Her bir kahramanın belleğinizde yer etmesi yaşantınızla, kültürünüzle ilintili çünkü. Baş karakterleri zihninizde tutarken, neden yan karakterler anımsamıyorsunuz acaba? Hep hüzünlü hikâyeler mi kalmış aklınızda? Yoksa anımsadığınız bir şey kalmamış mı anı defterinizde?

Masal kahramanı olmak zor iş. Belleklerde yer etmek, yüzyıllar boyu kültürle yoğrulup evrilmek. Hele de masalda erkek olmak! Düş mü, düşüş mü? Hangi irtifada, hangi erkeklikten söz ediyoruz?

Masallarda erkekler genellikle bir kadınla var olur. Ya iktidarsız kral ya çocuklarının üvey annesinin güdümüyle hareket eden fakir ve ahmak adam ya da gönüldaşını bulmak için yollara savulmuş genç ve korkusuz prens. Olmadı kimseye zararı olmayan cinsel gücünü kaybetmiş, karşılıksız yardım eden cüce; kaderi değiştiren her türlü bilgiye sahip olan yaşlı bilge... Hangi role soyunursa soyunsun bağımsız hareket edemez erkek. Annesi, kız kardeşi, karısı, olmadı kızı tarafından kuşatılmıştır. Şimdi kuşatma altındaki hayatlara mercek tutma zamanı. Masalın erkeğini bulmaya hazır mısınız?

Anlaşıldığı üzere erkeğin kaderi onu koşulsuz seven, içindeki güzelliği ortaya çıkaracak bir kadına bağlıdır. Ve bu kaderin onu hangi

hal ve zamanda bulacağı meçhuldür. Bu meçhullük içinde savrulan erkek bir kadın tarafından tercih edilebilir bir nesneye dönüşebilmek için çaba harcayarak geçirir vaktini. Başlangıçta serseri bir mayın gibi maceradan maceraya savrulur. Sonra, hayatının kadınını bulacağı bir serüvenin içinde bulur kendini. Erkek bu macera ile ehlileşecek, kabul görecek, böylece tercih edilenler sınıfına terfi edebilecektir. Yoksa durduk yere hangi kurbağa kendini öptürür bir insana?

Masalda *sahiden erkek olabilmek* kendini ispatlamaktan geçer. Toplumsal değerlilik ölçütü ya bir savaşı kazanmak ya bir canavarı dize getirmek ya da erişilmez bir kadının kocası olmaktır. Toplumsal statü sahibi olmak öyle kolay değildir. Sarp dağları aşmak, kimsenin sahip olamadığı nesnelere ulaşmak, kulelerden, saraylardan dünyalar güzeli prensesleri kurtarmak, perilerle sevişmek... Bu şekilde hem savaş kazanmış olacak hem de herkesin hayalinde olan bakireyle evlenerek nur topu gibi çocukların dünyaya gelmesine aracılık edebilecektir. Böylece nesil devam edecek, erkek, kendine biçilen role uygun biçimde, diğer savaşları kazanmış hemcinsleriyle birlikte dış dünya işleri ile uğraşabilecektir. Dahası, dışarıda olduğu sürece bir yandan bilgeliği ve cesareti ile iktidarına ortak olabilecek öte yandan da rüştünü ispat etmek isteyebilecek ganimet peşindeki başka erkekler için cazibe merkezi olması muhtemel kadını, asıl mecrası olması gerektiğine hükmedilen evinde tutabilecektir.

Gelgelelim masalın "kral"ı olmak mevzusuna. Çoğumuz kral olmak ister. Ama büyük bir kısmımızın masalda kral olmak isteyeceğini sanmıyorum. Neden mi? Masallarda kral yalnızdır. Büyük bir aşkla bağlı olduğu eşi bir nedenle ölür. Ölen eşin ardından kral aniden yaşlanır, eski güçlü ve basiretli halinden eser almaz. Dul kral, genellikle küçük bir bebecikle bir başına kalır kocaman sarayın içinde. Tarifsiz kederler içindedir. Memleket işleri, annesini anımsatan güzellikte bir bebek ve koskoca dünyada bir başına kalmak ile mücadele edemeyen kralın tek kurtuluşu iktidarına bir ortak bulmaktır. Ancak, dünyalar güzeli ama bir o kadar da kalpsiz bir kadın kralın kaderine ortak olabilir. Bu kadının işi çok zordur. Hem kendisinden önceki kadını krala unutturacak hem *iyi* bir üvey anne olacak hem de devlet işlerinde hüner gösterecek. Evlenen kralı kuşkusuz mutlu bir son beklemez. Güçlerini yeni eşine devreden kral, flu bir hayatın içerisine hapsedilir. Ve sonrasında nasıl bir yaşam sürer hiç bilinmez. Özgür iradesi olmayan, iktidarsız iktidar, baba ve eş olma rollerinden yoksun, varla yok arasında yaşamı sürdürmek zorunda kalan kral olmak sanıldığından zordur. Yeni tanımlanan iktidarını sürebilmek için evladına yapılan eziyetleri görmezden gelebilmek, evinden sürülmesine, köleleştirilmesine hatta canına kastedilmesine bile duyarsızlaşmak cabası. Kral babanın yetkesiz sonu. Acıma ve kızgınlık düzleminde okurun kulağında kalan iktidardan düşmüş kral babanın masalın sonunda evladının kendi kaderini bulmasıyla yüzünün gülmesi ise başka bir trajedidir. Kral sahiden masaldır çünkü kendi kaderi üzerinde hükmü yoktur.

Sonsuz iktidar sahibi erkeğin bu kadar savunmasız olması şaşılası bir durumdur. Özellikle aile birliğinin sağlanması konusunda bütün yüklerinden arındırılmış erkek, başa gelen hiçbir felaketten de sorumlu değildir. Pamuk Prenses 'in, Hansel ve Gratel'in, Sindirella'nın zavallı babalarının çocuklarının başlarına gelen hiçbir felaketten sorumlu olmaması gibi. Çünkü onların çok daha büyük kederleri ve sorunları vardır: İkinci eş! Bu mit, babaları gözümüzde zavallı ve acınası bir karaktere büründürür. Anımsayın Hansel ve Gretel'in fakirlikten bezen öz babaları ve üvey anneleri çocukların evden gitmesine birlikte karar verirler. Ancak bu kararda babanın gönülsüz olduğunun vurgulanması, masalseverin gözünde üvey anneyi hainlik mertebesine taşırken, öz babanın çaresiz konumunda algılanmasına yol açar. Çünkü masalda koca olmak da öyle kolay bir iş değildir. Kocalar hep çok çalışır. Fakirliği kendine hırka etmiş bu adamlar hiçbir zaman emeklerinin karşılığını alamazlar.

"Masallardaki erkek kardeşler peki..." dediğinizi duyar gibiyim. "Kötü kalpli üvey anneleriyle ya da cadıyla baş edemeyen Hansel, koruyucusu Gretel olmasaydı ne yapardı?" diye düşünenlerin sayısını azımsayacak değilim elbette. Kız kardeşler, erkek kardeşlerini koruyup gözetir. Geliştirdikleri parlak fikirlerle masalın kötüsünü alt edip, erkek kardeşlerini kurtarırlar. Kızların erkek kardeşlerine bu kadar kol kanat germelerinin nedeni, erkek kardeşlerin dış dünyaya açılabilmenin anahtarı niteliğinde olmasındadır. Masallarda kızlar yanlarında bir koruyucu olmadan dışarı çıkamazlar. Çoğu kadın karakter dünyayı keşfedebilmek için bu nedenle erkek kılığına bürünür. Kız ve erkek kardeşler arasında işbirliğine dayalı gibi gözüken bir ilişki varken, erkek çocuklar arasında ise kıyasıya bir rekabet vardır. Genellikle bu rekabet babanın ölüm döşeğindeyken yaptığı miras bölüştürmenin bir sonucudur. Büyük kardeşler genellikle hanlara, hamamlara konarken evin en küçük erkek çocuğuna çalışmayan bir değirmen ya da virane bir ev kalır. Küçük oğlanın büyüyüp rüştünü ispat edebilmesi için bir dolu macera yaşaması, bu süreç içinde kendi yeteneklerini keşfederek kaderini yazması gerekmektedir. Kardeş rekabeti anne babanın tutumu ve çocukların ihtiyaçlarının farkında olmama gibi unsurlarla şiddetlenebileceği gibi, ortak çıkarlar nedeniyle barışçıl bir bütünleşmeye de dönüşebilir.

Bir de iğdiş edilmiş zararsız erkekler vardır masallarda. Bunlar karşılıksız yardım eden, yaşamdan büyük beklentileri olmayan babacan tavırlı tiplerdir. Pamuk Prenses'in yedi cücesi bu duruma iyi bir örnektir. İsimleriyle müsemma her bir cüce yaşamdaki bir durumu temsil eder. Hepsi bir araya geldiğinde aslında öpücüğü veren prensin niteliklerini oluşturur.

Kritik konu öpücük, masalda ki en önemli sihirdir. Ölüyü diriltir. Yüzyıllık uykudan uyandırır. Olmadı kurbağayı insana çevirir. Anlaşılacağı üzere öpücük, sadece bir anatomik dönüştürücü ya da zamana hükmedici değildir. Aynı zamanda psikolojik bir dönüştürücüdür. Kabul edilemez gibi görülenleri kabul edilebilir hale dönüştürür. Böylece olmaz olur hale gelir.

Sonuç olarak masalların biraz utangaç, biraz da hınzır tarafı, toplumun dillendirilmeyen yapısını bireysel arzu, heyecan ve acılarla ortaya koymasıdır. Bu dokusuyla ideolojik bir aygıt olan masal aynı zamanda medeniyetimizin kronolojik yansımasıdır. Ortak bilinç dışının kullanılması nedeniyle her daim hareketli bir zemine sahip olan masalların derin etkiler bırakması beklendik bir sonuçtur. Görüldüğü üzere masallarda cinsiyet rolleri şablon halinde aktarılmaktadır. Böylece çağlar boyunca kurgulanmış olan toplumun nüveleri de keşfedilebilmektedir.

Yasemin ŞENGÖR

Giydirilmiş bir kimlik olarak kılıbıklık

"Ya dediğim dedik erkek gibi olacaksın ya da kılıbık olarak yaşayıp eşinin sözünden çıkmayacaksın!"

Beş kişilik, samimi bir ortamda iyice koyulaşan sohbet, İrem'in hamilelik dönemi öyküleri ile eğlenceli bir hal alıyor. Onun, eşini kastederek "Benden de hamileydi" nakaratıyla sürdürdüğü yaşantılarına noktayı Gökçe koyuyor: "Aman canım, seninki de amma kılıbıkmış!"
Tabii farklı meslek gruplarından arkadaşlarım, erkek ve kadın beyinleri ile tanışmamızı sağlayan nöro-psikiyatri profesörü Louann Brizendine'i tanımıyorlar. Brizendine, "Erkek Beyni" kitabında, sohbetimize konu olan olayı bir vaka örneğinde açıklıyor. Tim, çocuğu olacağını öğrendiğinde yaşadığı tedirginliği, hamileliğe dair kitaplar okuyarak, konuyla ilgili bilgisini arttırarak yenmeye çalışıyor. Eşinin hamilelik döneminde, nörohormonal yapısındaki değişimlerle beraber "kuvard sendrom" ya da "sempatik hamilelik" yaşıyor. Eşi ile birlikte kilo alıyor, günlerini takıntılı biçimde sürekli evi onararak, bebek odasını boyayarak, bebek için hazırlık yaparak geçiriyor.
Tabii arkadaşlarıma "sempatik gebelik" kavramından bahsedip, neşeli bir sohbet ortamına bilimsel nitelik kazandırmaya niyetli değildim. Fakat, maço erkeklik modelinin baskın olduğu bir toplumda, zihnimizdeki erkeklik şemalarına uymayan bir davranışı, toplumsal

kavramlarla açıklamaya çalışmamız üzerinde sonradan çok düşündüm.
Bu düşüncelerim sonucunda vardığım nokta, bende bazı farkındalıklar yarattı. Bireyler, davranışlar ya da olaylar üzerinde düşünüp, açıklama yapmaya çalışırken adeta gizli bir güç tarafından yönlendiriliyoruz. Neden İrem'in hamileliği sürecinde eşinin verdiği tepkiler karşısında bunun bilimsel bir açıklamasının olabileceğini konuşmak ya da "eşin empati kurmuş", "hassas bir insanmış" gibi değerlendirmeler yapmak yerine, teşhisi "kılıbık" olarak koymuştuk ki! Çünkü içinde yetiştiğimiz toplum; hükmetmekten hoşlanan, bencilce davranan, öfkeli ve eşinin kendisine kul-köle olmasını bekleyen hegemonik erkeklik modelinin dışında kalan tüm davranışları, erkeklikten saymayan bir düşünce yapısına sahip. Ve bizlere ezberimizdeki erkek kimliği normlarının dışında kalan erkekliğin kılıbık olduğu öğretilmiş.
Bugün, genel olarak, psikoloji bilimi çizgisinde kaleme alınmış yurtdışı yayınlarda bir "kılıbık" tanımı ya da kavramı ile karşılaşmıyoruz. Ancak Doğu kültüründe -dar anlamıyla- kılıbık şeklinde nitelendirdiğimiz davranış örüntülerinin hastalıklı yapısını ve bizim kılıbık olarak yaftaladığımız bireylerin birer nevrotik olduğunu okuyoruz.
Dar anlamda düşündüğümüzde, kılıbık kavramıyla, eşinin bir dediğini iki etmeyen ve romantik ilişkilerinde daha çok korkunun hâkim olduğu erkekler işaret edilmekte. Fakat iktidarını ve saltanatını korumaya meraklı hegemonik erkeklik yapısı içinde kılıbık, bugün daha geniş biçimde tanımlanıyor. Artık, ütüsünü yapan, kendi yemeğini hazırlayan, ev işlerinde eşine yardımcı olan ya da gerektiğinde eşinin rollerini üstlenebilen erkekler de kılıbık olarak adlandırılıyor. Jung'un anima ve animus kavramlarıyla, cinsiyet rolü araştırmalarında geleneksel erkeklik ve kadınlık modellerinin karşısına androjeni ile çıkan çalışmaların bizim kültürümüzde yeri yok gibi. Cinsiyet rolü denildiğinde hâlâ geleneksel bir kadınlık ve erkeklikten bahsediliyor. Bu nedenle duygusallık ya da empati de dahil kendilerine kadınsı gelen özellikleriyle, kadınsı yönlerini bastıran erkekler, bu roller içinde gördüğü hemcinslerini kılıbık olarak yaftalıyor.
Dolayısıyla kılıbıklık, hegemonik erkeklik biçiminin bir alternatifi olarak gösterilen ve toplumumuzda baskın olan maço tipine uymayan tüm erkekler için kullanılan bir kavram. Aynı zamanda hegemonik erkekliğin iktidarını güçlendiren bir araç işlevi görüyor. Çünkü böyle bir tutumun genel kabul görmüş olması, erkekleri yalnız iki seçenekle karşı karşıya bırakıyor: "Ya dediğim dedik erkek gibi olacaksın ya da kılıbık olarak yaşayıp eşinin sözünden çıkmayacaksın!"
Toplumsal bir yanlıştan bahsediyorum. Ne demek istediğimin anlaşıldığına inanıyorum. Ve bu yazıyı hazırladığım sürecin ardından, bundan böyle "kılıbık" gibi giydirilmiş bir kimliğin benim sözlüğümde yeri yok. Dar anlamda kılıbık kavramı içinde tanımlanan davranışların nevrotiğinden bahsedebilirim ancak. Eşinden korkmak, eşinden korktuğu için onun bir dediğini iki etmemek, eşini rahatsız etmeyeyim diye geceleyin kalkıp da bir bardak su içememek, eşinden karşılık görme korkusu ile öfke gibi duygularını bastırmak, eşinin terk etmesine dair duyduğu kaygılar nedeniyle o ne derse yapmak, ona her ne olursa olsun katlanmak... Daha buna benzer birçok davranış, "kılıbık" adı verilen bir erkeklik biçimi ile açıklanmamalı, kişinin daha iyi ve otantik bir yaşam sürmesi için nedenlerinin anlaşılıp iyileştirilmesi gereken, sağlıksız davranış örüntüleri olarak görülmelidir. Bu korku temelli, patolojik davranışların vakanın yaşantılarına ve kişilik özelliklerine göre farklı açıklamaları yapılabilir. Mesela eşinin sevgisini kazanmaya odaklanan bir erkek, eşine karşı boyun eğici davranarak, ilişkide yalnız uysal tarafını gösterebilir. Travmatik yaşantılar ya da aile içi ilişkilerdeki olumsuz tutumlar nedeniyle "başkalarına yönelimlilik" şema alanından "boyun eğicilik" erken dönem uyumsuz şeması geliştiren erkek, duygularını baskı altına alıp, hayatının tüm kontrolünü eşine bırakabilir.
Bunun yanında erkeğin, eşi ile kurduğu korku odaklı davranışlar, karşısındaki bireyin yani partnerin tepkileri veya kişilik örüntüleri ile desteklenebilir ya da baskı altına alınabilir. Edebiyat dünyamızın önemli eserlerinden, Vüs'at O. Bener imzalı, "Bay Muannit Sahtegi'nin Notları"nda kahramanımızın baba-kız ilişkisinde bunun en iyi örneklerinden birini buluyoruz.
Roman kahramanımız, Muannit Sahtegi, yaşlılık psikolojisi içinde, adeta bir çöküş yaşadığı dönemde yazmayı teröpötik bir araç olarak görüyor. Bunun için önceden tuttuğu günlükleri tekrar düzene koymaya, temize geçmeye çalışırken, sonradan yaptığı itiraflarda anladığımız gibi, geçmişinden yola çıkıp Albert Camus'nün saçma felsefesinin bir antitezine ulaşmaya çalışıyor. Ancak bunu yaparken, anlık duygusal durumuna dair farkındalığı yüksek bir birey olarak kendinden yola çıkıp, felsefe biliminin karşısında psikolojinin verileri ile duruyor. Böyle bir tutum içinde Camus'nün absürt bir kahramanına dönüşürken, hayata manevi olarak bağlanmaya çalışan yanıyla onun antikahramanlarından ayrılıyor. Dolayısıyla her ne kadar kendisi, saçmanın saçma olduğunu kanıtlayamadığını düşünse de okurlarını hayatın anlamsızlığını yaratanın, yaşamın kendisi değil, yaşamı anlamlandırma biçimimiz ve duygusal dünyamız olduğu gerçeği ile yüz yüze bırakarak, bizlere absürdü sorgulatıyor.
"Bay Muannit Sahtegi'nin Notları"nda altmışlı yaşlarını süren, hukuk mezunu, otuz altı yıllık memurluk hayatını emekli olarak noktalamış, bir kapıcı dairesinde kalan, yer yer intihar düşünceleri ile seyreden duygusal bir karmaşa içinde, alkol bağımlılığı olan, psikotroplar kullanan, geçmişini tam anlamıyla geride bırakamamış nevrotik bir karakter ile tanışıyoruz. Muannit Sahtegi, bir odalı küçük bir evde, yalnız yaşadığı mütevazı hayatından Fatoş'u evlatlık edinerek vazgeçmiştir. Fatoş'un yaşamına ortak olması ile birlikte önce evi ve daha sonra da kişiliği değişmeye başlar. Günlükleri yoluyla, sekiz yıl birlikte yaşadığı evlatlığını yabancı bir ülkeye gönderdiği yıllara gidiyoruz. Kızını yolcu etmesinden yolculuk sonrası yaşadığı günlere, kızı ile olan ilişkilerine dair itiraflarına dek nevrotik davranış örüntüleri ile karşılaşıyoruz.
Sahtegi, Fatoş'un eğitim bursuyla yurtdışına gidişinden sonra, kızının "vır vır" edeceğinden korkup, kızı hâlâ evdeymiş gibi parmak uçlarında yürüyor. Onun yokluğuna rağmen, "Fatoş kızar. Tozlanır sonra. Kılıflanmış bir kez, öldür Allah kullanılması yasak" diyerek çok üşüdüğü halde battaniyeyi üzerine alamıyor. Tuttuğu notlardan, kızı gitmeden önce de böbrek rahatsızlığı nedeniyle kıvrandığı gecelerde Fatoş'u uyandırmaktan korktuğunu,

Fatoş'un "kokuyorsun babacık" dırdırlarından kaçmak için banyoya girdiğini, banyodan çok çabuk çıktığı zamanlarda kızının "girmenle çıkman bir oluyor!" tepkisi ile karşılaştığını, salonda koltuğa oturup, bacaklarını uzatarak rahat bir şekilde beş dakikadan fazla oturamadığını, dahası salonda ancak kendisine ayrılan demir ayaklı sandalyede oturabildiğini öğreniyoruz. Kahramanımızın tanımı ile "mayınlı bir düzen"de süren bu baba-kız ilişkisinde Sahtegi, kendini bir fino köğeği gibi hissediyor.

Bunun yanında Fatoş'un evin tamir edildiği zamanlarda olduğu gibi, bazen buyurgan olduğunu ve kahramanımızı "tembeltıroş", "korkak" ya da "mıymıntı" olarak adlandırdığını ancak korktuğu dönemlerde daha yumuşak davranarak, ona "babacık" şeklinde hitap ettiğini anlıyoruz. Fatoş'un ruh halindeki çalkantılara paralel biçimde Sahtegi'nin de değiştiğini ve bu anlarda rollerini değiştirdiklerini görüyoruz.

Fatoş öğretmen olup ayaklarının üzerinde durmaya başladıktan ve evini ayırdıktan sonra da bu gel-gitli ilişkinin devam ettiğine tanık oluyoruz. Burada yazar, kahramanının dilinden "Peki ne demeye bu çapraşık ilişkiyi silip atamıyoruz?" sorusunun yanıtını farklı biçimlerde vermiş olsa da aslında cevabın kahramanımızın kırk yıl geride bıraktığı ancak bir türlü yüzleşmek istemediği travmatik yaşantısında gizli olduğunu anlıyoruz. Sahtegi, hastalık nedeniyle sekiz aylık hamile eşini kaybettikten sonra, evlatlığını kaybettiği çocuğun yerine koymuş, bu travma ile koptuğu hayata Fatoş yoluyla bağlanmıştır. Yapılandırmacı Analiz çizgisinde düşündüğümüzde, az modüle edilmiş bir zihin durumunda yaşamaktadır. Duygularını açığa çıkartırken düzensizlik hâkimdir ve bu nedenle ani ağlamalar, yer yer öfke patlamaları, bedensel şikâyetler yaşar. Kızının yurtdışında bir saldırganlık olayına karıştığını ve gözaltına alındığını öğrendiğinde, az modüle edilmiş zihin durumuna bağlı olarak korku nedeniyle panik ve çaresizlik içinde kalır. Üzüntüsü, kontrol dışıdır.

Hayatını evlatlığına adamış ancak onunla yaşadığı ilişkisi arzulanan boyutlarda olmasa da bu ilişkiyi bir türlü bitiremeyen Sahtegi gibi nevrotik karakterlerin "kılıbık" olarak yaftalandığı bir toplum hayatında, toplumsal cinsiyet eşitliği çizgisinde yapılacak daha çok işimiz var. Günümüzde kadınlık ve erkeklik ya da cinsiyet araştırmaları üzerine yazılan birçok yabancı kaynak, ataerkil sistemden giderek uzaklaşıldığı ve erkeklerin karşı cins ilişkilerinde ev işi yapma, çocuğa bakma gibi geçmişten günümüze kadın üzerinden tanımlanan sorumlulukları alma oranlarının, kadınların evde kalma sürelerinin kısalmasına bağlı olarak arttığını vurguluyor. Genel olarak yabancı kaynaklarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik olumlu yönde iyileşmelerden ve maçoluk kavramının postmodern nitelikler içinde yumuşadığından bahsediliyor. Oysa rahatlıkla ataerkil olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal yapımız içinde kadınlarımız, ciddi anlamda bireyselleşmelerini ve kendini gerçekleştirmelerini engelleyici farktörlerle karşılaşmaya, hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile yüzleşmeye devam ediyorlar. Baskın erkeklik modeli, "yardımcı", "koruyup kollayan" gibi olumlu görünen özelliklerin yanında, cinsiyet ayrımından yana ve bencilce niteliklere sahip. Bu model, çocukluktan itibaren "erkektir, yapar!"larla besleniyor. Kadınlar ise erkeklerin temel bilgi ve dayanakları değişime uğratıp kendilerine göre şekillendirerek ürettikleri erkek egemen bir toplumsal yapı içinde, haklarını kültürün saf temellerinde değil de üretilmiş kültürde arama hatasını tekrarlıyorlar. Kadının bireyselliğini önemseyen, onun gizil güçlerini ortaya çıkartmasına yardım eden, onu destekleyen androjen erkeklik modelinin hâkim olması, kadınların sorunlarının çözüm yollarını kültürel temellerde arayıp, o temelleri bilimsel sınırlar çerçevesinde yeniden yorumlamasıyle mümkündür. ●

Kültegin ÖGEL

© JOAQUIN SOROLLA

Erkekliğin onda dokuzu annelik hatası

Oğlanlarının bağırıp çağırmalarına, öfke şovlarına ses edemeyen anneler, kızları karşısında yırtıcı aslan kesilir.

Erkeklik üstüne ne çok bitmez tükenmez, birbiriyle çelişen, komik veya eleştirel yorum, tanım ve ifade var.

Erkekliğin tanımlanamamasından mı, erkeklik tanımının çok farklı olmasından mı kaynaklanıyor bu çeşitlilik?

Ama ortak nokta; erkekliği en çok eleştirenlerin, dalga geçenlerin veya kızanların kadınlar olması.

Çok doğru; kadınlar hep şikâyetçidir, hep dertlidir erkekliğin olumsuz hallerinden, yansımalarından.

Kabalık, kendine her şeyi hak görme, vurup kırma, dokunulmazlık, bencillik, hatun peşinde koşma, sorumluluk almama gibi "erkeklik" semptomlarını genetik olarak yorumlamak tek başına az geliyor bana...

Ben bu ülkede babaların etkisiz eleman olduğunu da düşünüyorum, hal böyle olunca "erkekliği" babadan model alma ile de açıklamak çok zor...

"Erkek" bir babadan çocuk için bir model değil, sadece silik bir görüntü oluşur.

Bana kızanlar bol olacak, biliyorum ama söyleyeceğim...

Bu erkeklik semptomlarını olumsuz biçimde ortaya çıkaranlar annelerdir, kadınlardır.

"O erkek, yapar", "Erkek çocuk ne yapalım" diyenler hep annelerdir.

Erkekimsi XY kodlu insanlar, bu annelerin çocuklarıdır.

"Her erkeğin arkasında başarılı bir kadın vardır" sözünü sessizce yere bırakıp, erkekliğin olumsuz yanlarına bakarsak; bu sözü "her erkekliğin 'start' çizgisinde bir kadın vardır" biçiminde değiştirmek daha doğru.

Kocasından her daim şikâyet eden kadının oğlunu aynı biçimde olumsuz "erkeklik" kodlarıyla büyütmesi, sadece genetik veya model alma ile açıklanamaz.

Parmağı çamaşır makinesinin düğmesine değmeden büyüyen erkek çocuktan, anneliğin bilişsel hataları sorumludur.

Oğlanlarının bağırıp çağırmalarına, öfke şovlarına ses edemeyen anneler, kızları karşısında yırtıcı aslan kesilir.

Yemeği, temizliği, inceliği, düzeni kızlarına zorunlu görev ilan eden ve onları bunlara sıkıyönetimle öğreten anneler, oğlanlarına liberal kesilir, dokunamazlar, dokunmazlar.

Neden bazı anneler şikâyet ettikleri erkeği tekrar yaratırlar?

Erkek çocuklarının karısı olacak başka kadınlardan intikam mı almaktır acaba amaçları?

Oğlanlarını "erkek" olarak görmek arzusu mudur?

Hem yarat, hem şikâyet et!

Olmuyor, olmuyor...

"Erkeklik" halinin üretim hatasının, başlangıç noktasında düzeltilmesi gerekiyor.

Kalite kontrol aşamasına gelindiğinde, artık her şey için çok geç kalınmış oluyor...

Şule ÖNCÜ

© GIULIO DEL TORRE

Sonsuz inşaat...

Kadınlık olmakla, erkeklik yapmakla tanımlıdır. Kadınlık, başka türlü olunamayacağı için korkunç, erkeklikse, yapmadan olunamayacağı için yorgundur.

Erkekliğin nasıl bir varoluş hali olduğuna dair ilk aydınlanmayı yaşadığım anı dün gibi hatırlıyorum. Yedi yaşındaydım. Annem kabul günlerinden birine beni de götürmüştü. Kabul günlerine sadece kadınlar ve çocuklar katılır, usulen gerçekleşen hatır sorma faslından sonra, çay ve kurabiyeler eşliğinde yaşamsal zorluklar, sağlık sorunları, yerel haberler, eşlere çocuklara dair şikâyetler ve/veya övgüler paylaşılırdı. İşte bu kalabalık ve gürültülü oturumlardan birinde komşu teyzelerden biri altı yaşındaki oğlunun başına gelenleri anlatıyordu: Oğlan odasında kibritle oynuyormuş. Derken pantolonunun paçası tutuşmuş. Can havliyle o sırada salonda ütü yapmakta olan annesine koşmuş. Anne, eline bir battaniye geçirdiği gibi çocuğun üzerine atmış, hemen koşup battaniyeyi çocuğun bacaklarına sarmış ve ateşi söndürmüş... Anlatımını bitirirken derin bir nefes alıp "Neyse ki *orası* yanmadı!" dedi anne. Bunun üzerine olup biteni merakla dinleyen teyzelerden biri atıldı; "Orası yanacağına ölsün daha iyi!"...

O an, şaşkınlıktan ve korkudan nefesimin kesildiğini hatırlıyorum. Beni korkutan, bu dehşetli yargının henüz farkında olmadığım kökeni kadar, kendisi de bir oğlan çocuk annesi olan komşu teyzenin bunu söylemiş, söyleyivermiş olmasıydı. Telaşla anneme sokulup "Niye ölse daha iyiymiş?" diye sordum. Annem, sosyal olarak kabul edilemez bir şey söylediğim zamanlarda yaptığı gibi başını hafifçe yana eğip dudaklarını incelterek kaşlarını kaldırdı. Sorumun yanıtsız kalacağını anladım... Bacakları yanan çocuk da oradaydı. Sargılar içinde bir köşede oturmuş, elinde oyuncak kamyonu, sessizce konuşulanları dinliyordu. Muhtemelen geçirdiği kazadan daha da derine kazınacak bir kazaya uğrayarak dinliyor ve duymazdan geliyordu.

Olayın üzerinden yıllar geçti; bir kadın olarak bu topraklarda yaşadıkça, kadınla erkek arasındaki kapanmaz uçurumun ne kadar derin olduğunu fark ettikçe, şişirilmiş erkeklikleri içinde yalnız ve sakat bırakılmış çocuk-adamları sevdikçe, o gün içimi saran korku ve dehşet, buruk bir acı ve isyana dönüştü. Acım zamanla azalacak gibi ama sanırım isyanım baki.

***

Toplumun kadından esirgeyip erkeğe yüklediği güç/erk/erillik/iktidar (adına ne derseniz), erkeğin de hayrına değil maalesef. Erkeklik zemininde *yükselen*, (somut ve soyut anlamıyla) fallusa endeksli bir varoluş, ne üstün ne de avantajlı. Bilakis; kırılgan, kaygı yüklü, eziyetli bir varoluş. Kadın erkek hepimiz, bu eziyeti niye çekiyoruz peki?

Eril ve dişil oluş

Erkeklikten, dolayısıyla kadınlıktan söz edeceksek, öncelikle *eril* ve *dişil* derken ne kastettiğimizi hatırlamak adına, çağlar boyunca birçok disiplinde dişiye ve erkeğe atfedilen özellikleri gözden geçirelim:

Dişil özellikler

Bilinçdışı / duygu / imge / sezgi / karanlık / şefkat / doğal, dünyevi, hayvani oluş / madde âlemi / belirsiz, başına buyruk oluş / esneklik / çok işlevli oluş/ kapsama, içe alma / içe atma / hassas, kırılgan oluş / uzlaşmacı oluş / besleyen, büyüten oluş...

Eril özellikler

Bilinç / akıl / dil / bilgi / aydınlık / şiddet / yüce, ruhani, insani oluş / mana âlemi / belirli, kurala uygun oluş / katılık / hedefe yönelik oluş / sınır çizme, dışarıda bırakma / dışavurum / duyarsız, dayanıklı oluş / rekabetçi oluş / savaşçı oluş...

Dişil oluş, ağırlıklı olarak doğaya özgü nitelikler içerir. Eril oluşun bilinç, akıl, dil, bilgi, anlam gibi uygarlığa özgü nitelikleri ise insan marifetiyle yapılanan kültürel doğanın özellikleri. Baskın cins olarak medeniyetin başını erkek çektiği için, bu karmaşık nitelikler de eril varsayılır. Ancak, kolayca fark edileceği gibi; eril ve dişil niteliklerin tümü, hem kadında hem de erkekte bulunabilen özellikler. Erkeksi bir kadın ya da kadınsı bir erkek olmayı mümkün kılan ve belirleyen de bu temel niteliklerin benlik denklemindeki dağılımı.

Dişil oluş sadece şefkat ve esneklik gibi yapıcı niteliklerden ibaret olmadığı gibi, eril oluş da sadece şiddet ve savaşçılık gibi yıkıcı niteliklerle tanımlı değil. Ve tabii, bir niteliğin yapıcılığını ya da yıkıcılığını belirleyen unsurlar, her konuda olduğu gibi; doz ve denge. Ne kadar hassas, ne kadar dayanıklıyız? Ne kadar dünyevi, ne kadar ruhaniyiz...

Başlangıç

Kadın da erkek de kadının rahmine düşer. Oradan da yine kadının kucağına geçer ve ilk birkaç yıl o kucakta kalır. (Bu kadın anne değilse, hemen her zaman anne ikamesi olan bir başka kadındır). Yani iki cins de yaşamına kadın bedeninde başlar ve önce kadınsı dokuya temas eder. İki cinsin de öğrendiği ilk duygusal dil, dişildir. Yapıcı nitelikleriyle; şefkatli, merhametli, hassas, empatik, bağ kuran, sarıp sarmalayan, besleyip büyüten, iyileştiren bir dildir bu. Çocuk iki yaşına yaklaştığında ayrışmaya, farklılaşmaya, eril dili ve nitelikleri öğrenmeye başlar. Eril dil, savunmanın dilidir; kendini korumanın, varlığını sürdürmenin dili. Bilinç, akıl, dil, bilgi gibi yapıcı ve uygar eril nitelikler hem oğlan hem de kız çocuk için gereklidir. Ancak kadının ezildiği ataerkil toplumlarda eril nitelikler kadından esirgenir, erkeğe yüklenir ve erkek üzerinden kışkırtılır. Bu kışkırtma hali, erkeğin küçük yaştaki travmatik kopuşuna zemin hazırlar.

Erkekliğe sürgün edilmek

Oğlan çocuğun anneden ayrışması kız çocuğa göre çok daha ani, keskin ve gürültülü bir süreçtir. Hem ödipal sakınım (anne oğluna yasaktır), hem de *zorunlu erkeklik inşası* bu kopuşa zemin hazırlar. Üç ila beş yaş gibi oldukça erken bir dönemde, oğlan çocuğa deriz ki; "Bugüne kadar bildiğin ve konuştuğun duygusal dili unutacaksın. Artık erkek olma zamanı!"

Böylece oğlan çocuğa üstün erkeklik payesini verirken, aslında kökünden söküp yabancı bir toprağa ekeriz onu. Ana vatanından, ana dilinden koparıp *erkekliğe* sürgüne göndeririz. Ve onu sürgünde tutmak, geri dönmesine engel olmak için; ana vatanına yani dişil oluşa dair ne varsa aşağılar, değersizleştirir, kötülük atfederiz. Erkeği erkek kılmak adına, içindeki dişil yanı ona yasak ve mundar ederiz. Böylece onu erkek kılarken aynı zamanda özüne yabancılaştırırız.

Kadın nefreti

Erkeğin çocuk yaşta mundar edilen dişil yanı kesilip atılamadığı, ifade yolu da bulamadığı için, ruhun derinliklerine bastırılır ve yok sayılır. Dışa vurulmasına izin verilmeyen acı ve öfke gibi, bastırılan ve yok sayılan dişilliğe dair duygular da zamanla erkeğin ruhsallığı içinde enfekte olur; hasetle, korkuyla, iğrenmeyle karışık bir nefrete dönüşür. Aslında kendilik nefreti olan bu karmaşık duygu çoğu zaman dışarıdaki kadına/kadınlara yöneltilir. (Bunu dişilliğinin inkârında, erilliğinin vurgusunda olan kadınlar da yapar).

Dışarıdaki kadın, bütün karanlık ve kötücül cinsiyetçi atıfların vücuda gelmiş hali olmanın ötesinde, dişilliğini yaşamasına izin verilendir. *"Kan gibi"* gülebilen, ağlayabilen, kıvırabilendir. Dolayısıyla erkeğin (ve erkekleşen kadının) karmaşık yıkıcı duygularının paratoneri olur.

Bu duruma bir de şöyle bakalım; kendimizde olduğunu kabul etmekte zorlandığımız karanlık yanımıza (*gölge*'ye) dair bazı semboller (vahşi doğa, yeraltı, şeytan, karanlık gibi), aynı zamanda kadına ve dişilliğe dair sembollerdir. Erkeğin (ve erkekleşen kadının) gafleti, kendi içindeki dişilliği idrak ve kabul etmeyip onu (gölgesine yaptığı gibi) dışarıdaki ötekine yansıtmak ve bu suretle kişiliğin bir bölümünü ötekine ipotekleyerek yarım ve eksik kalmaktır.

Erkeklik varoluşun yerkabuğu ise kadınlık magmasıdır.

Kırılgan eril kabuğun altında en ufak çatlaktan fışkırmaya hazır, çekirdeğe/öze dair, kızgın ve akışkan bir muhtevadır dişil oluş. Dişil içeriğin gün yüzüne çıkmaması için, kabuk sert, kalın ve dayanıklı olmalıdır (öyle varsayılır). Bu yüzden de içteki ve dıştaki dişiye duyulan korku/nefret/iğrenme arttıkça, erkeklik abartılır. İnkâr ve bastırma katmanlarındaki çatlaklar erkeklik vurgusuyla sıvanır; *"Adam gibi adam, kan gibi kahpelik yapmaz!"*

Erkeklik inşası

Oğlan çocuğa üstünlük atfederken, bedenine ve ruhuna büyük gelen rütbeler yükleriz; *"Koçum, aslanım, yiğidim, erenim, paşam..."* Olan şudur aslında; *erkeklik*, yapay rütbelerinin içini doldurabilmek ve onları sürdürebilmek için, oğlan çocuğunu işe almıştır.

Bitmez tükenmez bir inşaattır erkeklik. Sürekli bir **yapma-etme-ispatlama** halidir. Dört yaşında işe koşulmuş bir inşaat işçisi olarak erkek, hiç durmadan taş taşır, beton karar, demir döşer... Bulunduğu coğrafyaya göre derme çatma bir gecekondu da olabilir bu inşaat,

© GIULIO DEL TORRE

çelik konstrüksiyonlu bir gökdelen de. Her durumda erkekliğin kulaklarını sağır eden bu inşaatın gürültüsü, gözlerini kör eden bu inşaatın tozu, ötekine uzanabilecek ellerini sakatlayan bu inşaatın kazalarıdır. (Aynı durum, kadın bireyin benlik inşaatı için de geçerli olabilir.)
Eril dil öyle kırılgan, öyle nankör bir dildir ki; iki dakika erkeklik yapmayı bırakınca, hemen pasifleşir, edilgenleşir, kadınlaşır insan. Başladığı yere döner. Onca inşaatın yıkılıp, yerle bir olunması an meselesidir. Bu yüzden hep tetiktedir erkeklik, hep savunmada. Şantiyenin daimi işçisi olmakla kalmaz, bekçisidir de.

Kadınlık *olmakla*, erkeklik *yapmakla* tanımlıdır.
Kadınlık, başka türlü olunamayacağı için korkunç; erkeklikse, yapmadan olunamayacağı için yorgundur.

Çocuk büyütmeme sanatı
Öncül ego olan beden egosu, çocuğun ego fonksiyonlarını anneden devralmasıyla gelişir. Çocuk bir yaşını geçtikten sonra yavaş yavaş kendi başına yürümeye, yemeye, giyinmeye, kendi işlerini ve kendi seçimlerini yapmaya başlar.
Hazır olduğu durumlarda kendi işini görmesine izin verilen çocuğun bedensel yetileri gelişir, günlük hayattaki işlevselliği artar. Erken çocukluk döneminde hissedilen "bir şeyleri başarabiliyorum, kendi başımın çaresine bakabiliyorum" duygusu, yetişkinlikteki kendine güvenin temeli olur. Şimdi zihnimizin köşesindeki bu veriyle, evlenme çağına kadar her türlü ihtiyacı anne tarafından karşılanan oğlan çocuğunu düşünelim... (Yirmi yaşına gelmiş olmasına rağmen annesi tarafından ayakkabılarının bağlanmasından tutun, diş fırçasına macun sıkılmasına kadar ekstrem örnekler mevcuttur.)
Birinin yerine onun her işini yaptığınızda, o kişi kendi işlerini yapamaz hale gelir. Dolayısıyla anne oğlunu rahat ettirmeye (paşalar gibi yaşatmaya) çalışırken, aslında onun bedensel becerilerini, fiziksel işlevlerini, buna bağlı olarak da kendine yeterliliğini ve özgüvenini budamaktadır. (Bu duruma *operasyonel kastrasyon* diyebiliriz. Yetişkin kadınların da birlikte oldukları erkeği kendilerine bağlamak ya da ellerinde tutmak için bilinçli ya da bilinçsizce başvurdukları bir budama işlemidir).
Oğlunu (baba dahil) herkese karşı koruyup kayırırken, aşırı övgüler ve atıflarla şişirirken, kızından üstün ve kızına yeğ tutarken, sözle/hizmetle/hediyelerle/üzerine büyük gelen rütbelerle şımartırken de aynı kötülüğü yapar anne. Oğlunun ruhunu kısırlaştırır. Çünkü üstüne titrediğimiz, aşırı koruduğumuz, kayırdığımız, şımarttığımız kişiyi güçsüz bırakırız. Borçlandırır, kendimize bağlar, büyümesine, özgürleşmesine engel oluruz. Şımartmak, ihtiyacı karşılamadığı gibi, hayatla ve gerçeklikle ilişkiyi bozar. Şımartılanı hayata karşı beceriksiz, sakar, acemi kılar. Şımartılanın duyguları yüzeyde gurur ve kıvanç gibi görünse de derinde suçluluk ve utançtır. Çünkü hak etmediği bir konforu yaşamakta olduğunu, rütbesinin içini dolduramadığını içten içe bilir.

Bir anne bunu neden yapar?
Sosyal rolleri eş ve anne olmakla sınırlı, bütün yaşamı çocuklarına endeksli, dış dünya ile tek bağı kocası olan kadın, genellikle oğluna (yoksa kızına) yapışık kalır. Bu, temelde güvenlik ihtiyacı ile gelişen bir reflekstir. Oğul babanın sigortasıdır, babanın yokluğunda (ve bazen varlığında) anneyi dış dünyaya, eril iktidara, ekonomik güvenceye ulaştırabilecek tek aracıdır. Bu yüzden anne, büyütmemek, salmamak, kaybetmemek için sıkı sıkı sarılır oğluna. Onun ev içindeki uzantısı (*kulu/kölesi/kurbanı*) olur. Kayıran ve şımartan anne, işin özünde kendi kaygılarını, kendi sıkışmışlığını oğluna aktarmaktadır.
Annenin oğluna olan tavrını güvenlik ihtiyacı kadar sevgi ihtiyacı da belirler. Eşi tarafından görülmeyen, duyulmayan, sevilmeyen, anlaşılmayan kadın, oğlunu koca ikamesi olarak görür ve öyle sever. Eşten göremediği takdiri, onayı, yakınlığı ve sevgiyi oğlundan tahsil etmeye çalışır. Oysaki annesini mutlu etme sorumluluğu küçük bir çocuğun altından kalkamayacağı bir yüktür. Dolayısıyla çocuk, bu duygusal yükün altında kalır.
Kadınla erkeğin eşit haklara sahip olmadığı, düşünsel ve duygusal olarak birbirine denk düşmediği, dış ve iç dünyada kendi adlarına ve kendi adlarıyla var olamadığı cinsiyet ayrımcısı toplumlarda, oğlan çocuk annenin ilk tercihi olur ve anneye yapışık kalır. Sonuç iki cins için de felakettir: Anneye yapışık oğlan, babaya hiç yenilmez. Yenilmediği için de babayı içererek aşmak (sembolik olarak öldürmek) zorunda kalmaz. Yani büyüme, bağımsızlaşma, yetişkin erkek olma şansını kaybeder. Ruhsal olarak ana-babaya bağımlı kalır. Kendinden bir erkek ve baba yapamadığı için, dış dünyada seçme ve yaşama sorumluluğunu devredebileceği babalar arar. Erkeğin kadına yönelen şiddetinin ve kökenindeki kendilik nefretinin içinde, çocuk/ergen kalmışlığın yarattığı yetersizlik, değersizlik, suçluluk ve utanç duyguları da vardır.

Erkeğin kadına bağımlılığı
Sürgüne gönderilmiş, özüne yabancılaştırılmış, ana dilini konuşması yasaklanmış, boyunu aşan işlere koşulmuş erkek benliği; öfkeli, güvensiz, yetersiz, kaygılı hissedişiyle, yorgun ve kafası karışık oluşuyla, sanıldığının aksine kadın benliğine göre daha savunmasızdır. İçindeki yabancılaştığı dişil çekirdeğe erişemediği, ondan beslenemediği ve onunla nasıl başa çıkacağını bilemediği için de, dışındaki kadına muhtaçtır.
Dış dünyadan men edilen kadın, erkeği dış dünya ile arasında bir köprü ya da maşa olarak kullanmak zorunda kalır. Bu bağlamda, kadının erkeğe bağımlılığı ağırlıklı olarak sosyaldir. İç dünyasından men edilen erkekse, kadını içiyle arasında nispeten yalıtkan bir katman, bir tampon olarak kullanır. Erkeğin kadına bağımlılığı (içini bırakıp

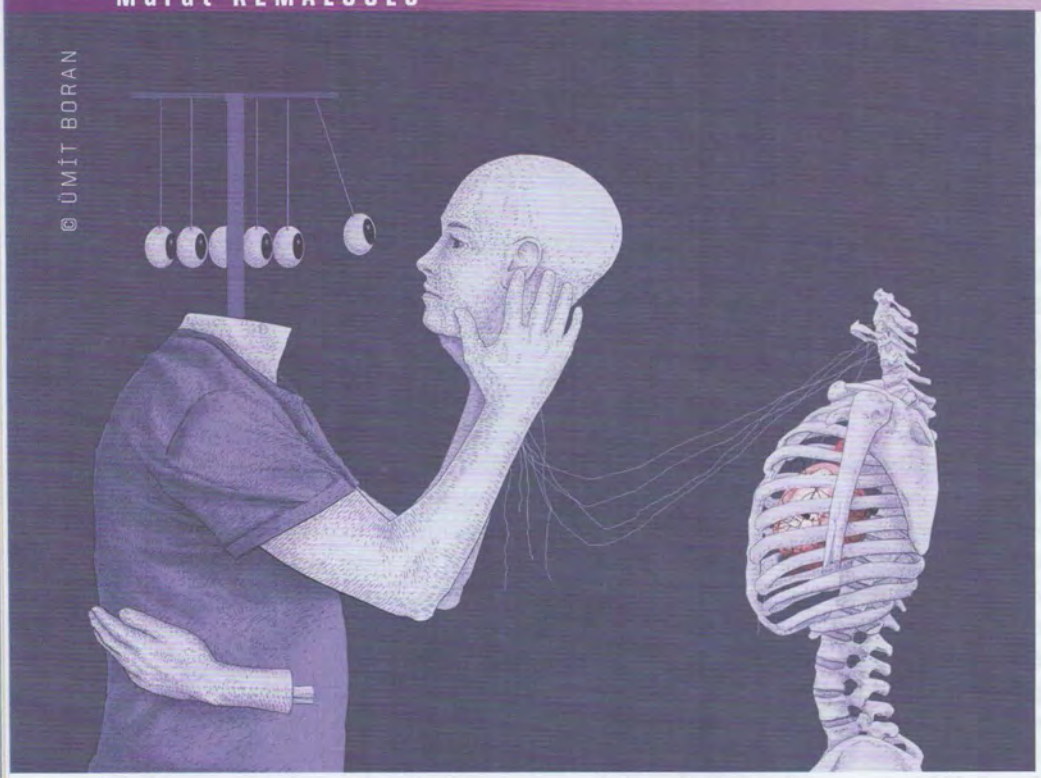
kaçamayacağından) ruhsal bir bağımlılıktır ve benlik üzerindeki etkileri daha derin ve yıkıcıdır.
Erkek, bağımlı olduğu kadın tarafından terk edildiğinde, ruhsal tamponu içiyle arasından çekilip çıkarılmış olur. Dolayısıyla başa çıkamadığı bilinçdışı (dişil) içerik dökülüp saçılma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Dağılma korkusu yaşar ve kadını geri döndürmek için her şeyi dener. Başaramadığı noktada kadını öldürür. Maksat, kadını bir daha asla çıkamayacağı şekilde içe almaktır. Terk eden eşi/sevgiliyi öldüren erkeklerin hemen hepsi erkekliğinin vurgusunda yaşayan *"adam gibi adam"*lardan çıkar. Gel gör ki dişil varsayılan bir itkiyle öldürürler. (İçe almak/yutmak; yıkıcı dişil niteliklerdendir).

Üstünlük mü, pranga mı?
Kendi dişil niteliklerine yabancı ve onların tehdidi altında yaşayan erkek, kadını hem arzular, hem de ondan korkar. Arzuladığına ulaşmak için, korktuğunu kontrol altında tutmaya çalışır. Kontrol edemediği vakit, kendi içindeki dişilliğe yaptığı gibi inkâra ve bastırmaya yönelir. Kadını yok saymak, açığa çıkmasından korkulanlarla baş etme çabasıdır.
Dişilliğin hem erkeği hem de kadını belirleyen yıkıcı niteliklerini (karanlık, belirsiz, hayvani, dürtüsel oluş gibi) kadını örterek, kapatarak, yok sayarak denetlemeye çalışan erkek, farkında olmaksızın kendi yükünü ağırlaştırır. Çünkü kadın bireyi bastırmak, sosyal rollerini kısıtlamak, eve kapatmak, özgür iradesini elinden almak, aslında yaşam sorumluluğunu da elinden almaktır. (Buna da *interaksiyonel kastrasyon* diyebiliriz.) Peki, yok olmayacağına göre, nereye gider kadının sorumluluğu? Tabii ki erkeğin omzuna yüklenir. Erkeğin üstünlük ve/veya kahramanlık zannettiği bu yükleniş, hem kendinin hem de toplumun mahvına sebeptir. Zira aşırı yüklenen bütün sistemler kendi üzerine çöker. (Erkek evin direğidir, her şey ona yüklenir, direk çökünce bütün ev çöker.)

Cinsler arası şiddet döngüsü
Evlilik (ya da kadın-erkek ilişkisi), makro sistemin dayattığı eşitsizliğin mikro sistemdeki tezahürüdür. Aile içi (cinsler arası) şiddetin kaynağı da çoğu zaman bu eşitsizliktir ve temel itibarı ile sistemik bir sorundur.
Sistem; kamusal alanın dışına iterek, kaynak dağıtımında hakkını vermeyerek, ikinci sınıf birey statüsünde tutarak, metalaştırarak kadını köşeye sıkıştırır. Erkeklik illüzyonuyla ezilmişliğinin inkârında tuttuğu erkeği ise kadının üzerine sürer. Kadın tırnaklarını sisteme ve köşeye sıkışmışlığına tepki olarak çıkarır ama o tırnaklar ilk önce en yakınına, evdeki erkeğe (daha da kötüsü çocuklara) batar.
Eril bir sistemde eril niteliklerini hayata geçiremeyen kadın, erkeğin ayağının takıldığı yerde onu yargılayarak, küçümseyerek, değersizleştirerek dışa vurur kuyruk acısını. Söylenir, yakınır, şikâyetçi olur. Halk arasında *"karı dırdırı"* denen sözel şiddet, ezilen kadının üste çıkma çabasıdır ve genellikle doğrudan erkekliği hedef alır; "Erkeksen.../ Sen de adam mısın.../ Erkek ol da... / El âlemin kocası... Sen hâlâ..." Kadının kimden aldığını bilemediği bir intikamdır bu küçümseme; "Kutlu erkeklik rütbesi bana değil sana verildi ama sen ne yaptın, beceremedin, eline yüzüne bulaştırdın..." vurgusu taşır. Kadının sözel şiddeti erkeğin yetersizlik-değersizlik duygularıyla tepkimeye girdiğinde, fiziksel şiddetle karşılık bulur.
Aile içi (cinsler arası) şiddet, dırdır-dayak döngüsüdür çoğu zaman. Kadın sadece konuşarak değil, susarak, beden diliyle, bakışlarıyla da küçümseyebilir erkeği. Maalesef kimi zaman da sadece varlığı yeter şiddete maruz kalmasına. Erkek, iç ve dış dünyada çektiklerinin acısını evdeki kadından çıkarır.
İki cinsin de birbirlerine uyguladıkları şiddet, temelde kendi çaresizliklerinin dışa vurumudur. Dolayısıyla şiddetin çözümü, erkeği ve kadını çaresiz bırakmamak. Bu da onların hastalıklarını tedavi etmekle, etkileşim sorunlarına çözüm bulmakla, eşit, uygar, insan haklarına uygun koşullarda yaşamalarını ve yetişmelerini sağlamakla mümkün.

Yok saydığımız tarafından belirleniriz.
Dişili yok sayıp erili kışkırtmanın asıl tehlikesi, yok sayılana dönüşmektir. Bastırılan ve yok sayılan, yok olmadığı gibi, aksine, yaşantıya dökülemediği, dolayısıyla gelişmediği, yontulmadığı, evrilmediği için en ilkel, en yıkıcı haliyle güçlenir, palazlanır, yayılır. İdrak ve kabulünde olunmaz ise benliği ele geçirme potansiyeli taşır.
Erilliğin bilinç, akıl, bilgi, dil, anlam, aydınlık gibi uygar ve yapıcı nitelikleriyle değil; şiddet, duyarsızlık, katılık, dışarıda bırakma, savaşçılık gibi ilkel ve yıkıcı nitelikleriyle güdülenen birey, dişilliğin yıkıcı niteliklerini sergiler ve dişil olan tarafından belirlenir hale gelir; duygularıyla ve bilinçdışı itkilerle savrulan, ne zaman ne yapacağı belirsiz, kural tanımayan, aşırı hassasiyetleri olan, karanlık, imgeden (özellikle kadın imgesinden) korkan biri olur. Böyle belirlendiği için de bilinç başta olmak üzere erilliğin uygar ve yapıcı niteliklerine kavuşması daha da zorlaşır. Son derece kırılgan bir varoluş döngüsüdür bu. Kırılganlığının inkârında olması onu mukavim kılmadığı gibi, yıkıcı dişil nitelikleri güçlendirir ve şuursuzluk-şiddet döngüsünü daim kılar.
Yok saydığımız, sonunda bizi ele geçirir. Bu durum, birey için olduğu kadar toplum ve tüm insanlık için de geçerli. İnsan, varlığının sebebi olan doğayı yok sayarak ve barbarca savaşarak kendi soyunu yok etse de doğa (insanın kalıntılarını da metabolize ederek) yaşamını sürdürecek. Erilliğin ilkel nitelikleriyle belirlenen toplumların yüzü barışa değil savaşa, yaşama değil ölüme dönüktür. Böyle toplumlarda erkek de kadın kadar kurbandır. Çünkü kadın da kendine yasak olmasına rağmen yıkıcı ve ilkel eril niteliklerle belirlenir.
Özellikle bizimki gibi anaerkil kökenli, sonradan olma ataerkil bir toplumda (bu yüzden kadının öfkesi, gücü kadar derindir), erkek adına daha da vahim ve kafa karıştırıcı bir durum söz konusu: Bizde erkeğin kendini harcayanı, kadının erkeği harcayanı makbuldür... Bu durumu yıllar önce, komşu teyze gözünü kırpmadan "Orası yanacağına ölsün daha iyi" dediğinde fark ettim. O zamanlar neyi fark ettiğimin farkında değildim. Şimdi az çok anlayabiliyorum. Bu yüzden de hem kadının hem de erkeğin selameti için kadının farkındalığından, özgürlüğünden, sorumluluk almasından ve kendi gerçekliğini yaşamasından yanayım. Evrimin yükünü kadın taşır, direksiyonunu erkek tutar. Bizim sorunumuz bu. ●

Murat KEMALOĞLU

Personası alfa, gölgesi zorba

Personası alfa olanın gölgesi zorbadır. Bütün görünürdeki o zarafetin ve gücün ardında karanlık ve yabanıl bir gölge gizlenmektedir. Alfa erkek olarak tanımlanan, esasta kendi çöplüğünde öten horoz benzeri bir erkek türüdür.

Gerilla savaşı amansız doğa koşullarında sürdürülen bir savaş tarzıdır. Gerillalar doğayla ve coğrafi koşullara uyum sağlamak ve hedef haline gelip imha olmamak için doğadaki bazı canlıları taklit ederler. Yaban domuzları, yaban keçileri ve kurtlar gibi hareket ederek hem kendilerini görünmez hale getirmeye çalışırlar hem de araziyi en iyi şekilde kullanarak yaşamda kalmaya çalışırlar. Yaban keçileri, tek sıra halinde yürürler ve coğrafyanın en sarp yerlerinde konumlanırlar. Onların da nöbetçileri, tepecileri hatta sayıları kalabalıksa devriyeleri vardır. Böylelikle kendilerini hedef haline gelmekten korurlar. Yaban domuzları da aynı şekilde hareket ederler. Kurtlar, iyi keşif yaparak hedeflerine saldırırlar. Gerillalar da sarp arazilerde yaban keçilerini, yaban domuzlarını ve kurtları taklit ederek hayatta kalmaya çalışırlar. Hem korunmak için hem de kamuflaj için doğanın kalbindeki varlıkları taklit etmek, güç koşullarda bir yaşamda kalma stratejisidir. Yaban domuzları tehlikeli buldukları arazilerde tek sıra halinde yürürler. Çoğunlukla önlerinde iki ya da üç tanesi öncü, arkada da iki-üç tanesi artçı olarak hareket ederler. Grup lideri de sürünün hizasında bir öne bir arkaya doğru yürüyerek sürüyü kontrol altında tutar. Sarp coğrafyalardaki gerillalar da bu şekilde hareket ederler. Bir karakol komutanının ünlü bir gazeteciyle internet üzerinden de izlenebilen bir söyleşisinde bu durumu çarpıcı bir şekilde açıklar. Gazeteci, "Siz onları göremiyor musunuz? Takip edemiyor musunuz? Çok gelişkin teknolojik izleme cihazlarınız var?" diye sorunca, Komutan, "Onları görüyoruz, askeri dilde buna görüntü almak denir. Onları gördüğümüz an müdahale ediyoruz ama biz onları gördüğümüz yere varana kadar onlar yaban keçileri gibi bu korkunç coğrafyada kayboluyorlar" diye cevap veriyor.

İnternet üzerinden izlenebilen bir başka belgeselde birçok gerillanın vejetaryen olduğunu öğreniyoruz. Kendilerini özdeşleştirdikleri yaban hayvanlarını yemeyi bir tür yamyamlık olarak görüyor olmalılar. Kurtlar, dağda eli silahlı insanlara kolay kolay saldırmaz. Silahlı ve ateş yakmış gerillaları uzaktan izlerler. Ancak çok mecbur kaldıklarında uzun süre takip ederek uygun gördükleri arazide hızla eli silahlı kişinin önüne geçerek arka ayaklarıyla yüzüne kar fırlatırlar. Böylelikle görüş kabiliyetini ortadan kaldırmaya, saldırının nereden geldiğini anlamaz hale getirerek silahını etkisiz hale getirip avlamaya çalışırlar. Yüzü gözü kar içinde kalan kurban, kurtlar için kolay bir av haline gelebilir.

Erzurumlular, bana, "Van'a gittiğimizde Erzurum plakalı araçlarımız taşlanıyor, oradan benzin alamıyoruz" dediler. Antalya'da bana gelen bazı insanlar, onları hakir görürüm, beddua ederim, onlardan nefret edip düşman gibi muamele ederim diye düşündükleri için Tuncelili olduklarını gizlediler. Örneğin birisi, gittiği misafirlikte Tuncelili olduğunu belirttikten sonra, ev sahibinin "Allah bütün Tuncelililerin belasını versin" diye beddua ettiğini belirtti. Başka bir tanıdığım ise, işyerinde Tuncelili olduğunu söyledikten sonra, oradaki bazı insanların, "Ben Özel Harekatçı olup bütün Tuncelilileri yok edeceğim" dediğini söyledi.

Memeli hayvanların çoğu doğada gruplar halinde yaşarlar. Bu gruplar genelde bir alfanın otoritesi altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Memeliler sosyal hayvanlardır ve kendilerine özgü bir hiyerarşileri vardır. Bu hiyerarşik düzende alfa liderler, en tepede yer alırlar. Sürünün

lideri olarak sürünün bütün kaynaklarını, olanaklarını ve üreme faaliyetlerini kendi egemenlikleri altında tutarlar. Alfa, sosyal hayvanlar içerisinde; alfa erkek ve alfa dişi, topluluk içerisinde, diğer bireyler tarafından kararlarına uyulan ve lider konumundaki bireylerdir. Eğer bir erkek ve bir dişi birlikte bu rolü üstlenirlerse, onlara da alfa çift adı verilir. Sürüdeki alfalar topluluğu ve kimi zaman da sürünün diğer üyelerini koruyup kollasalar da esasta kendi çıkarlarını daima önde tutarlar. Alfa bireyler, topluluk içindeki liderlik konumlarını genellikle üstün fiziksel güçlerini kanıtlayarak alırlar. Sözgelimi rakiplerini kavgada yenerek ya da sürüyü tehlikeli bir düşmana karşı koruyarak lider olurlar.

Büyük insanımsı maymun türü olan Bonobolar (Pan paniscus) yüksek derecede sosyal türlerden sayılırlar ve bu hayvan topluluklarında başa geçmeye yeltenen birey, daha dolaylı yollara başvurur. Sözgelimi sürüdeki diğer bireyler arasında politik ittifaklar kurmak veya önceki alfa bireyi devirip yerini almaya çalışmak gibi tutumlar sergilerler. Kurtlarda ise topluluğu genelde alfa çift yönetir. En az 15'erlik koloniler halinde yaşayan mirketlerde alfa erkek ile alfa kadının çiftleşmesi sonucu doğan yavruların bakımını, kolonininin diğer üyeleri yardımlaşarak yapar. Yani burada üreme süreci de alfa çiftin kontrolü altındadır. Kısacası memelilerde görülebilen alfa erkek, sürünün lideri ve güdücüsüdür. Kuralları belirleyen, topluluğun en sağlıklı, zeki, kavgacı, dişilerin tercih ettiği, avcılıkta usta, akıllı bireyleridir. Çoğunlukla çekicilikleriyle de grubu etrafında toplarlar. Sahip oldukları liderlik vasıfları, karizmaları ve atılganlıklarıyla grubu hâkimiyet altına alır ve şekillendirirler.

Bir memeli türü olan insanlarda da belirli sosyal hiyerarşiler ve diğer memeli topluluklarda olduğu gibi alfa erkekler ortaya çıkmaktadır. Popüler kültürde genellikle eş bulma bağlamında tanımlansa da alfa erkek değişik açılardan ele alınabilir. Bazı nörologlar kadınların alfa erkeklere olumlu tepkiler verdiğini ileri sürmekte, alfa bireylerin görünüm, zekâ, kaynak ve liderlik konularında güçlü genetik öğelere sahip oldukları için çekici göründüklerini söylemektedirler. Nature Neuroscience'da yayımlanan bir çalışmaya göre, baskın erkek farelerin feromon salgılaması arttıkça, dişi farelerin beyninde, alfa erkeği eş olarak seçmesine rehberlik edecek olan yeni beyin hücrelerinin üretilmeye başlandığı gözlemlenmiş.

Popüler kültürdeki alfa erkek tarifleri, aslında personayı anlatmaktadır. Latince bir sözcük olan persona, maske demektir. Persona, başkaları ile ilişkiye geçtiğimizde giydiğimiz bir tür sosyal maskedir ve bizi topluma görünmek istediğimiz şekilde sunar. Persona, kişiliğin en dıştaki yanıdır ve bir bakıma gerçek bireyi hem saklar hem de açıklar. Personanın en önemli işlevlerinden biri bireyin dış dünyayla iletişimini sağlamaktır. Kimi zaman persona egoyu ele geçirir. Eğer bireyin egosu persona ile özdeşleşirse bir tür "şişme" (enflasyon) meydana gelir. Ego enflasyonu yaşayan insan kendisini dev aynasında görmeye başlayabilir. Kendisini kaptırdığı bu role başkalarını da dahil etmek, onları da aynı rolün bir parçası haline getirmek ister. Bu durumda aşırı şişen personayı söndürmek, kişinin kendisine ve dünyaya karşı geliştirdiği bu yabancılaşma tutumunu onarmak gerekir.

Personası alfa olanın gölgesi nasıldır? Çünkü insanın bir de gölge yanı vardır. Jung'a göre gölge arketipi, bireyin kendi içindeki varlığını kabul etmediği dış benliğin karanlık yanıdır. İnsanın gölgesi, içinde taşıdığı ruhunun karanlık kardeşidir. Kadim hikâyelerin çoğunda gölgenin izleri sürülebilir. Habil'in karanlık ve katil kardeşi Kabil ya da Gılgamış'ın can dostu ve kardeşi Enkidu bunlardan bazılarıdır. Gölge, bizim yaban yanımızdır ve uygarlığın, kültürün yok saymaya eğilimli olduğu, bastırdığı, çoğu zaman tehlikeli bulduğu özelliklerimizi içinde barındırır. Gölge doğadaki yabani gibidir. Gölge, kültürün "kötü" olarak tanımladığı bazı unsurları da barındırır. Gölgemizi tamamen yok saydığımızda daha da güçlenir, gelişir ve hayatımızın üzerine farklı şekillerde hâkimiyet kurmaya başlar. Bu yüzden gölgemiz yokmuş gibi davranmak yerine gölgemize bakıp onu dönüştürmek, ehlileştirmek büyük önem taşır. Gölgemizde, personanın reddettiği arzu ve istekler bulunduğu için, personanın tam karşıtıdır.

Personası alfa olanın gölgesi zorbadır. Bütün görünürdeki o zarafetin ve gücün ardında karanlık ve yabanıl bir gölge gizlenmektedir. Alfa erkek olarak tanımlanan, esasta kendi çöplüğünde öten horoz benzeri bir erkek türüdür. Alfa erkek bu nedenle önce rahatça öteceği bir çöplük yaratmak zorundadır. Çoğunlukla diğer horozları susturarak, yok ederek, bastırarak, bazen de kovarak çöplüğüne hâkim olur. O ideal personanın arkasında kötücül, güç için kurnazlık yapan bir zorba yatar.

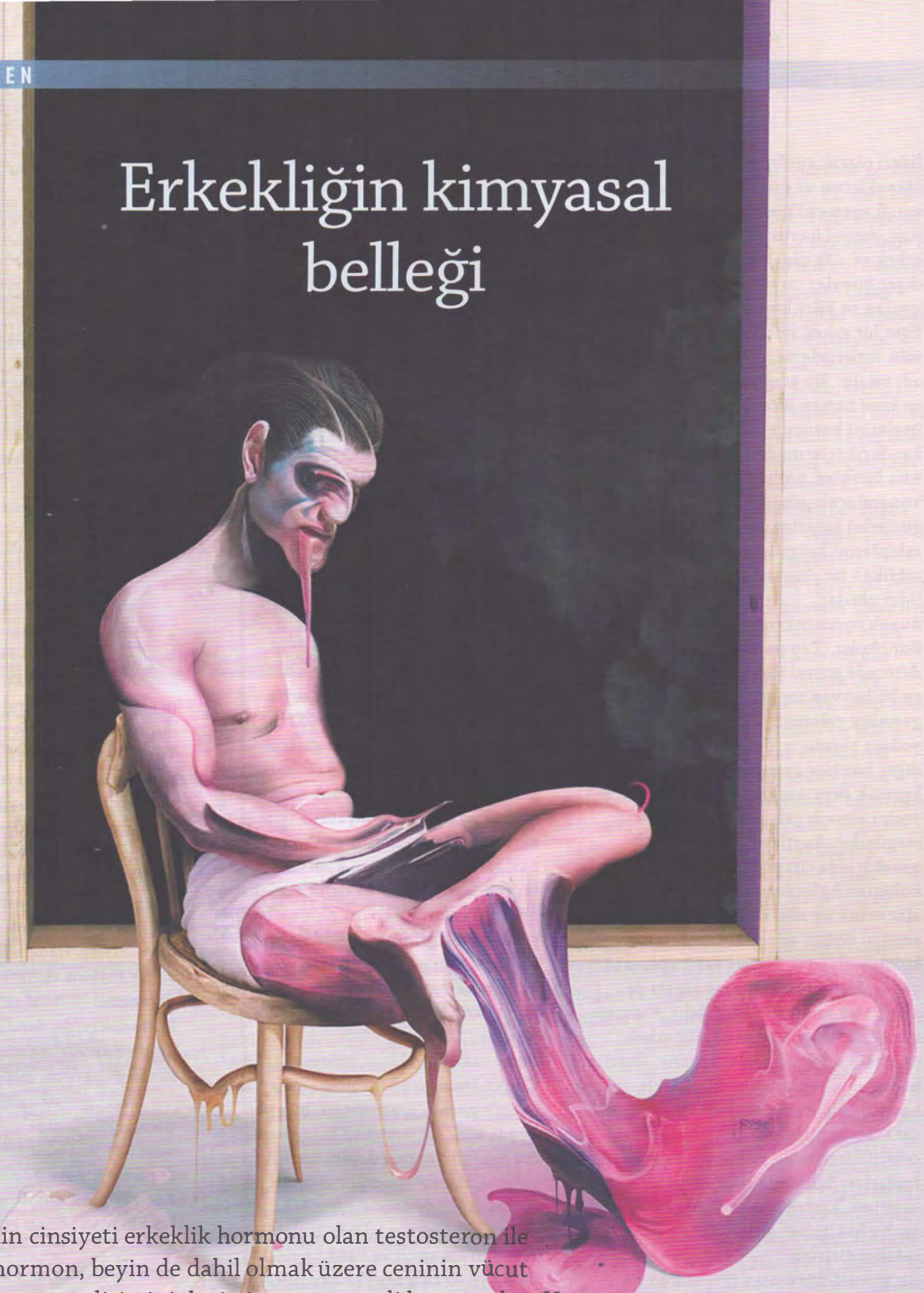
Türk Dil Kurumu'na göre "Zorba, gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan, müstebit" ve "zorbalık ise, zorba olma durumu; zorbaca davranış, müstebitlik" olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık, güç ilişkilerindeki bir dengesizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kasıtlı, çoğunlukla da planlı saldırgan tutum ve davranışları ifade eder. Zorba'nın olduğu yerde kurban ya da kurbanlar da var demektir.

Palandöken'de, fonda Adamo'nun "Her Yerde Kar Var" şarkısı, gece dolunayda kayak yaparken, küçükken Beethoven'ın "Ay Işığı" sonatı eşliğinde Antalya'da gece dolunayda denize girdiğim zamanları düşündüm. Diğer erkek çocuklarının gece denize girmeye ödü kopardı, koca Antalya Konyaaltı sahilinde gece benden başka korkmadan yüzen erkek çocuk yoktu. Gündüz rahatça yüzebildikleri sularda gece karanlığında yüzmekten korkan bu erkek çocukları büyüdüklerinde organize suç çeteleri kurmayı başardılar. Ne de olsa erkek sözcüğü bazı dilbilimcilerce, her istediğini yaptırabilme gücü anlamına gelen "erk"ten türemişti.

Sizce hâkimiyet daha ne kadar kayıtsız şartsız suçlu erkekliğin olmak zorunda?

Zozan GÜLEKEN

Erkekliğin kimyasal belleği

© FRANCIS BACON

Dişi olan ceninin cinsiyeti erkeklik hormonu olan testosteron ile farklılaşır. Bu hormon, beyin de dahil olmak üzere ceninin vücut yapısının tamamının gelişimini değiştiren en önemli hormondur. Hatta anne karnında fazla testosterona maruz kalan dişi cinsiyetin beynini de etkileyebilecek öneme sahiptir. Erkeklik deyince ilk akla gelen hormon, anne karnında ceninin yoğun maruz kaldığı, erkekliğin kimyasal belleği olan testosterondur.

Erkeklik; temelde biyolojik olarak cinsiyet farkıyla ayırt edilen, erkek kimliği, erkek psikolojisi, erkeksilik rolü gibi bireysel alanda başlayan beden artı ruh hali algısından, toplumsal kültürel kabul ve bu beklentilere cevap verecek ayrı gibi görünen ancak biribirini bütünleyen olgulara işaret eden bilişsel dışavurumsal bir kavramdır.

Beyin morfolojisinden ve işlev çalışmalarından elde edilen bazı kanıtlar, erkek ve dişi beyinlerin her zaman yapısal veya işlevsel açıdan özdeş olduğunun varsayılmadığını, bazı beyin yapı ve fonksiyonlarının cinsiyete özgü morfolojik farklılığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Erkek beyninin farklılığını ortaya koymak için evrimsel tarihte öncelikle yaşamını devam ettirmek için yüklendiği sorumluluklara bakılmalıdır. Yüklenilen farklı sorumluluklar beynin gelişimini etkilemiştir.

1854'te Emil Huschke, erkekteki frontal lobun kadınınkinden yüzde 1 daha büyük olduğunu keşfetti. 19. yüzyılda bilim adamları, beynin cinsiyet dimorfizmlerini (türe ait morfolojik farklılıklar) daha fazla araştırmaya başladılar. Yaklaşık 30 yıl kadar önce, bilim adamları beynin çeşitli yapısal cinsiyete özgü dimorfizmlerini biliyorlardı, ancak cinsiyetin insan beyninin günlük görevlerini yerine getirmekte herhangi bir etkisi olmadığını düşünüyorlardı.

Günümüzde nörobilimciler görüntüleme tekniklerindeki gelişmelerle PET (Pozitron Emisyon Tomografisi) ve MRI (Manyetik Rezonans Görüntülemesi) tarayıcılarını kullanarak beynin özel bir görev yaparken hangi bölgelerinin aktif olduğunu ekranda görebilmeleriyle (FMRI/Functional Magnetic Resonance Imaging) erkek ve dişi beynin arasındaki yapı ve işlev açısından çok sayıda veri elde edilmiştir. Buna ek olarak, beyni hasar gören kişilerde gözlenen davranış bozuklukları da sorulara cevap olmaktadır.

Biyolojik farklılıklardan ilki kromozom bileşimidir. Normal insan hücrelerindeki 46 kromozomun her 44'ü otozom (bedensel yapı ve işlevlerle ilgili), ikisi ise gonozomdur (cinsiyete özgü). 44+XX dişi oluştururken, 44+XY erkeği oluşturur. Cinsiyet farklılıkları cinsiyet kromozomlarına bağlı olmasına rağmen, kromozomdaki bilgiler hormonlar aracılığıyla davranışı etkiler. Cinsiyet hormonları doğumdan önce kişilik ve cinsiyet üzerinde etkili olmaya başlar. Bütün ceninler dişi olarak gelişmeye başlar ancak erkeklik hormonu olan testosteronla bu değişir. Dişi olan ceninin cinsiyeti erkeklik hormonu olan testosteron ile farklılaşır. Bu hormon, beyin de dahil olmak üzere ceninin vücut yapısının tamamının gelişimini değiştiren en önemli hormondur. Hatta anne karnında fazla testosterona maruz kalan dişi cinsiyetin beynini de etkileyebilecek öneme sahiptir. Erkeklik deyince ilk akla gelen hormon, anne karnında ceninin yoğun maruz kaldığı, erkekliğin kimyasal belleği olan testosterondur. Peki, bu hormonun sosyal etkileşimde, davranışsal işlevler üzerindeki etkileri nelerdir?

Testosteron

Testosteron, vücutta cinsiyet hormonları tarafından üretilen başlıca hormondur. Erkeklerde testislerin leyding hücrelerinde üretilirken, kadınlarda overler ve plasentada üretilir. Her iki cinste de adrenal kortekste üretilir. Testosteron, erkeğe özgü ikincil cinsiyet karakterlerinin oluşmasını sağlar. Erkeklerde kas ve kemik kitlesini arttırmak gibi anatomik, ses kalınlaşması, tüylenme, boy uzaması, protein metabolizması ve cinsiyete özgü özellikler üzerine fizyolojik, agresif davranışları arttırması, cinsel dürtü gibi psikolojik etkileri vardır. Bu hormon fetal dönemin ilk bir yılından pubertaya (ergenlik) kadar baskılanır.

Günümüzde yapılan araştırmalar, testosteronun bir hormon olarak "sosyal rolü" olduğunu gösteriyor. Son yıllarda metodolojik olarak yeni bir yöntem olan, insanlarda akut tek doz testosteron uygulama çalışmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yöntemin uygulanması önemlidir çünkü testosteronun hayvanların davranışları üzerine etkisini yorumlamanın daha zor olmasından ziyade, insanlar arasındaki karmaşık sosyal etkileşimler üzerine verileri arttıracaktır. Dahası, testosteron uygulama çalışmaları, belirli motivasyonları ve davranışları kolaylaştırmada testosteron etkisini ortaya koyabilir. Ayrıca karmaşık davranışsal bozuklukların ortaya çıkması, tehdit algısı ve yüz ifadelerinden duygu çıkarımı ve güven gibi davranışlar sosyal duygusal süreçlerin incelenmesine olanak tanır. Bu parametreler sadece hormonun davranış modülasyonunda rol oynayıp oynamadığını değerlendirmek için değil aynı zamanda bu hormonun insanlar arasındaki etkileşimde rolünün anlaşılmasında da önemlidir.

Testosteron ve saldırganlık

Testosteron, insanlarda hayvanlarda olduğu gibi saldırganlıkla ilişkili davranışsal etkilere sahip mi?

Bu soru, insanlardaki fiziksel saldırganlık üzerine yapılan çalışmaların; plazma hormonu seviyeleri ve gözlemlenen agresif davranışlar arasındaki korelasyon sınırlılıkları nedeniyle literatürde son derece tartışmalara neden olmaktadır.

Örneğin, tecavüz, cinayet ve silahlı soygun öyküsü olan erkek mahkûmlardaki testosteron düzeyi daha yüksekken hırsızlık ve uyuşturucu kullanımı öyküsüne sahip olanlar nispeten daha düşük seviyelerdeki testosteronla ilişkilendirilmişlerdir. Kadın mahkûmlarla yapılan bir çalışmada da benzer bir durum gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, bu araştırmalardaki "nedensellik" belirsizliğini koruyor. Saldırganlığın testosteron seviyelerinin yükselmesine sebep olabileceği ancak testosteronun bu davranışı yönlendiren nedensel bir faktör olup olmadığı sorusu halen cevaplanamamıştır.

Davranış üzerinde testosteronun rolünün tam olarak oturtulamamasının sebebi insana özgü saldırganlığın karmaşıklığıdır. Bunun sebebi insan saldırganlığının salt şiddet içeriğinden ziyade insanlardaki bu davranışların altında yatan fark olma olasılığıdır.

Reaktif saldırganlık yani savunmacı bir yanıt olarak bir hedefe ulaşmak adına oluşan durum ile testosteron arasındaki bağlantı için, var olan kanıtlar nispeten zayıftır ancak olumludur. Reaktif saldırganlığın kontrollü bir laboratuvar ortamında ölçülebileceğini kabul etsek bile, sonuçlar benzer şekilde kesin değildir. Son çalışmalar, başlangıçtaki testosteron seviyeleri ile reaktif saldırganlığın laboratuvar ölçümleri arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Özetle, fiziksel ve fiziksel olmayan saldırganlık formlarında endojen testosteron düzeyleri için bir rol düşündüren bazı kanıtlar olmasına rağmen, sonuçlar çelişkilidir. Buna ek olarak, testosteron uygulaması ile insanlarda fiziksel olmayan saldırganlık arasında doğrudan

bir bağlantı olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır.

Testosteron ve sosyal statü

Saldırganlıkta testosteronun tartışmalı rolünden farklı olarak, hem hayvanlarda hem de insanlarda, genellikle hâkimiyet kavramı altında yer alan davranışların toplumsal statü elde etme veya sürdürme motivasyonunu etkilediği öne sürülüyor. Örneğin yüksek düzeyde testosterona sahip olan Rhesus maymunları, statü elde edebilmek için açıkça agresif etkileşimler yerine; sabit bakma, tehdit ve yerini almak gibi yöntemleri izlerler. Benzer olarak insanlarda ise konuşma süresi ve üstünlüğü sergilemek, vücut duruşları ile yüz yüze etkileşimlerle bu elde edilmeye çalışılıyor. Ayrıca, fiziksel şiddet hâlâ bazı bağlamlarda statü elde etmeye yönelik davranışın bir bileşenidir ve gösterilen saldırganlığın bir öznenin sosyal statüsünün iyileştirilmesi için uygunluğu da tartışmalıdır. Sonuçta sosyal statü elde etmede testosteron ile agresiflik arasında ve sosyal-duygusal davranış üzerinde tutarlı pozitif bir ilişki vardır.

İnsan tükürüğündeki biyoaktif steroid hormonlarının ölçümü için geçerli araçların ortaya çıkmasıyla testosteron ölçümleri yapılabilmektedir. Bu ölçümler ergenlerde ve yetişkinlerde seviyenin yüksek olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, tükürük testosteron düzeyleri, güç ve motivasyon ile ilişkilidir ve statü tehditlerine karşı uyanıklığı arttırır. Kişiye özgü bazal testosteron düzeyinin sürekliliği kişilik özelliğiyle ilişkilendirilirken bu hormonun toplumsal çevreye duyarsız olmadığı ve tepki verdiği de belirtilmektedir.

Sosyal etkileşimlerde testosteron

Erkeklerin, ovulasyondaki bir kadının kokusuna maruz kaldıklarında testosteron düzeylerinde büyük bir artış gösterdiklerine dair yeni bulgular bulunuyor. Cinsel ve sosyal uyaranların yanı sıra, doğrudan doğurganlık bağlamı dışındaki sosyal etkileşimlerin testosteron cevabını tetiklediği de gösterilmiştir.

Testosteron seviyeleri hem fiziksel hem de fiziksel olmayan sosyal etkileşimli rekabet durumlarını öngörerek birkaç dakika içinde yükselir. Şenpanzelerde yiyecek kapmada, insanlarda ise tenis, satranç veya domino turnuvalarında seviye yüksek çıkmıştır. Testosteron sadece beklenti için değil, yarışmanın sonuçlarına da tepki verir. Örneğin, hisse senedi yatırımcıları, günlük kazançları ortalamanın üstünde ise daha yüksek testosteron düzeyleri gösterir veya futbol maçlarının kazananları, kaybedenlerinkinden daha yüksek testosteron düzeyleri gösterir. Bununla birlikte, toplumsal bağlamın sebep-sonuç ilişkisi, kazanan durumların testosteron düzeyleri üzerindeki nedensel etkisini teyit eder. Bu etkiler büyük olabilir; örneğin, izleyerek oynanan video oyunlarıyla rekabetçi etkileşim yüzde 40 testosteron dalgalanmasına sebep olur.

Yüz yüze etkileşimlerde sosyal duygusal davranış üzerine testosteronun etkileri

Primatlarda statü, kısa süreli yüz yüze etkileşim aracılığıyla oluşturulup korunur. Birkaç yeni araştırma, testosteronun, bir bireyin yüksek bir sosyal statü kazanma ve

sürdürme kabiliyetini engelleme eğiliminde olan sosyal duygusal mekanizmaları kolaylaştırdığını ileri sürmektedir.
Yüze duygusal ifadelerin işlenmesi; öfkeli yüz ifadesi, yüz yüze baskınlık karşılaşmalarında önemli bir tehdit sinyali işlevi görür. Baskın insanların, öfkeli yüzü bir meydan okuma olarak algıladıkları düşünülmektedir. Van Honk ve arkadaşları, bazal testosteron seviyeleri yüksek düzeyde seyredenlerin öfkeli yüz ifadelerine alarma geçen tepkiler gösterdiğini ortaya koymuştur. Dahası, testosteronun aşırı miktarda verilmesi sempatik sistemi harekete geçirerek kalp hızı yanıtını arttırır, ancak mutlu yüz ifadelerinde bu durum söz konusu değil. Bunun, teorik olarak otonom uyarılmayı korku duygusunun bir parçası olarak yansıtabilmesine rağmen, testosteronun korkuyu azalttığı gösterilmiştir.
İnsanlar kendileriyle rekabet edeceğini düşündükleri kişilerle yakınlaşmaya eğilimli değillerdir. Aslında yarışmalı bir durumla karşılaşınca azalmış yüz mimik hareketleri istem dışı olarak belirir. Son yapılan bir araştırmada tek doz testosteron uygulaması sonrasında yüz mimiklerine cevapta emosyonel yüz ifadelerinin baskılandığı gösterilmiştir. İnsanlar genel olarak diğerlerinin duygularından haberdardırlar ve başkalarının duygularıyla ilgilenirler. Genç kadınlara yapılan tek doz testosteron uygulaması sonrasında yüzün göz bölgesinden duygularla ve niyetle ilgili sonuç çıkarma yeteneklerinin zarar gördüğü gösterilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada 2. ve 4. parmak oranının prenatal (doğum öncesi) fazla testosterona maruz kalındığının göstergesi olduğunu ve buna bağlı olarak cinsiyete bağlı olmaksızın yetişkinlikte meydan okuma ve agresif davranışları sergileyebileceğini belirtmişlerdir.

Testosteron amigdala ve tehlikeye karşı uyanıklık

Sağlıklı genç erkeklere korkulu ve öfkeli yüzler gösterilerek fMRI ile beyinde aktif bölgeleri saptamak amacıyla nörogörüntüleme çalışmaları yapılmıştır. Korkulu ve öfkeli yüzlere cevaben amigdala ve orbitofrontal kortekste (OFC) kan oksijen seviyesine bağlı (BOLD) nöronal aktivite artışı, serum testosteron düzeyiyle pozitif orantılı farklılık göstermiştir.
Amigdala, androjen reseptörlerince zengin ve androjen dolaşımından etkilenen bir beyin yapısıdır. Kadınlara dışardan verilen testosteronun amigdala üzerinde benzer etkiyi yaptığı gösterilmiştir. Bunun nedeni testosteronun OFC ve amigdala aktivitesini tetiklemesidir. Araştırmalar bunu testosteronun kendisinin değil de metobolitleri ve enzim aromatozlar aracılığıyla yaptığını düşündürtmektedir. Ayrıca testosteronun aksiyelitik kaygıyı ve korkuyu azaltıcı etkisi olduğunu da araştırmalar göstermiştir.

Motivasyon ve ödül

Testeronun dopaminerjik yolağı doğrudan androjen reseptörleriyle veya dolaylı olarak östradiol aracılığıyla östrojen reseptörleri üzerine etki ederek motivasyonu ve ödül sistemini aktive ederek etkileyebilir. Keza hipogonadal yani testosteron seviyesi düşük kişilerde ki beyinde Ventral striatum aktivitesiyle ilgilidir, duygusuzluk ve motivasyon eksikliğine sebep olur.

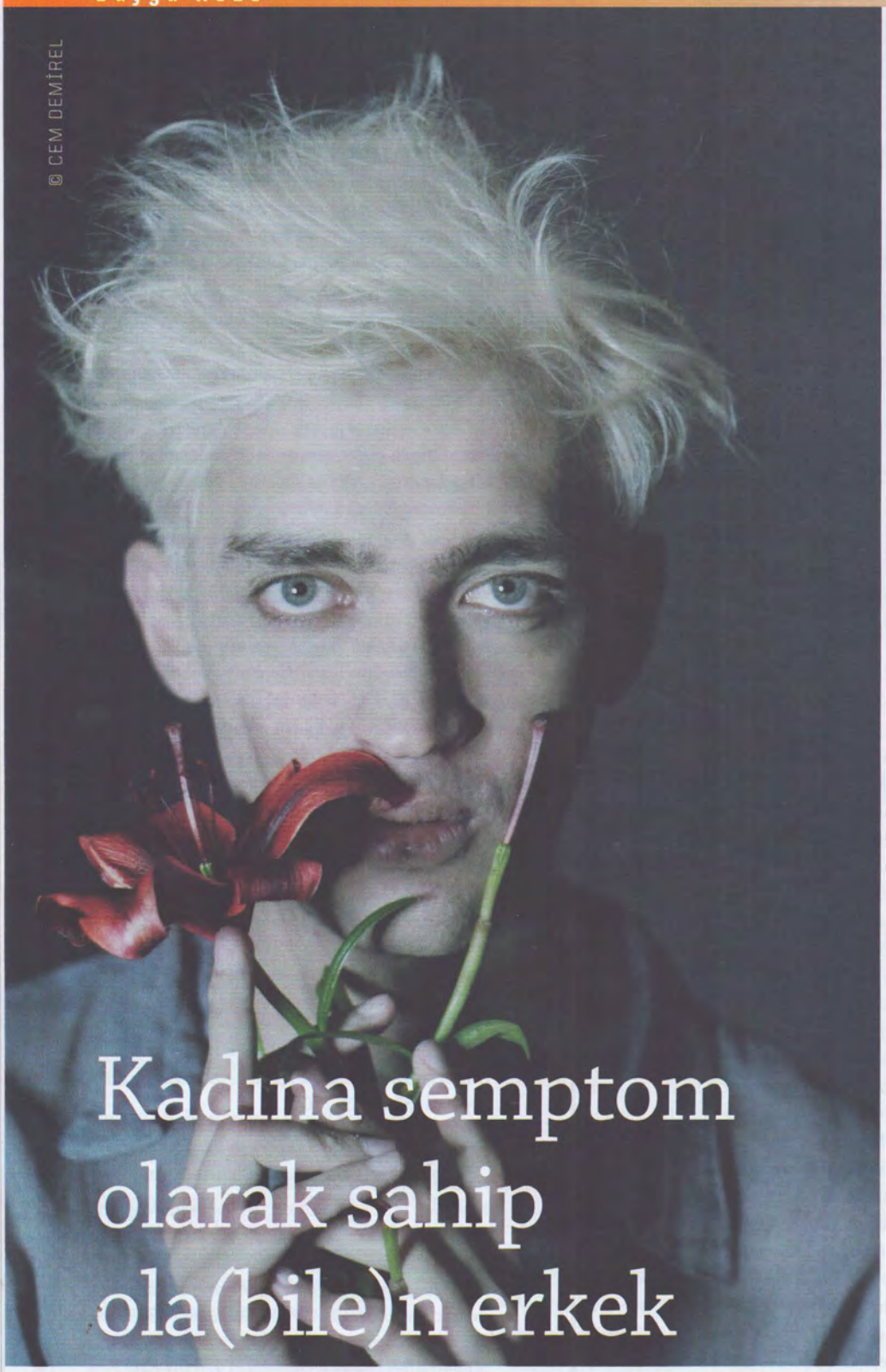
Son söz

Sunduğum bu yazı "erkeklik" denince ilk akla gelen hormon olan testosteronun sosyal hayatta, toplumsal ilişkilerdeki etkisi üzerine yapılan sinirbilimsel çalışmaların derlemesidir. Cinsiyet olarak testosteron dışında erkekliği etkileyen; birçok diğer hormonlar, beyindeki fonksiyonel alanlardaki farklılıklar, fizyolojik, psikolojik sosyolojik ve kültürel farklılıklar mevcuttur.
Görüldüğü gibi erkekliğin kimyasal belleğindeki en önemli hormon olan testosteron gayet stratejik bir hormon. Öyle erkeklerin 7-24 yüksek düzeyde salgıladıkları bir hormon da değil. Saldırganlıkla bağlantısı var fakat bu tehdit altında hissettiği zaman devreye giriyor. Hedefe yönelik çabalar; rekabet, statü elde etmek, yarışmalı sosyal durumlarda, agresyonun artmasında etkili ancak kovalamak, yakalayıp öldürmek gibi saldırganlıkta çok daha az etkili belleğe sahip. Tersine, fiziksel agresyon testosteronun düzeyini etkileyerek dengesini bozuyor.
Toplumsal ilişkilerde kendine güvenin, sağlam duruşun ifadesi ise beden dili ve beynindekileri sözleriyle ifade etmede de etkili bir hormon. Yani testosteron, hiç de vurdulu kırdılı, bağıran çağıran, kıran döken, sürekli cinselliği düşünen, seks, şehvet ve gücün temsili bir hormon değil. Öyle bir durum, tamamen içinde patolojiler bulunduran, tanı gerektiren hastalıklı bir durumdur. Yani bunlar toplumsal mitler. Hatta erkeğin kendini tanıtırken ve kendini tanırken bile yaşadığı yanılgılar. Erkekliğin inşasını yapıp toplumsal bir cinsiyet atfedilmiş. Lakin doğamızda "toplumsal cinsiyet" diye bir cinsiyet yok. Toplumsal cinsiyetli erkeklere "erkek olabilmek" adına özellikler tanınmış; hep güçlü görünmek, sürekli erkekliklerini ispat etmeye dönük meydan okuma karşılaşmaları yapmak, birçok güç gösterisinde bulunmak, "kahraman olmak" için türlü çabalar içine girmek, aşırı hız yapmak, tehlikeyi hiçe saymak, gözü karalık... Varlığın aslında kendisi koşula bağlı olmaksızın değerliyken kadına ve erkeğe biçilen roller ve rollerden şaşma hakkı vermeyen, doğamızı unutturan öğretilerle koşula bağlanmış kabuller dehlizinde yaşıyor gibiyiz... Sanki birileri elimize kiremitten tuğlalar veriyor ve biz de kendi üzerimize duvarlar örüp korku ile kapanıyoruz kendimize ve birbirimize. Sınırlı kadın ve erkek anlayışından kendi "var"lığımızda rahat edemedikçe öz-ü-gür-lüğümüzü kaybediyoruz. Hep "bir şeyi", "her şeye" tercih ettirilmek zorunda bırakılıyoruz. Halbuki değişen yaşam şartlarına karşı kadın ve erkekler evrilen beyinleri ile kendi kimyalarına uygun roller ve görevler alarak birlikte bu yaşamı sürdürme yolunda yürüyen canlılarız. Kim bilir belki de bu yolculukta, kadınlığın da erkekliğin de yüceltildiği ve bulundukları noktadan memnun oldukları, bütünlük ve süreklilik bakışı kazanmış buna paralel bir dünya görüşünde sevgiyle yaşamak da mümkün olur bir gün... ●

Kaynakça

Eisenegger, C. et al. (2010), Prejudice and truth about the effect of testosterone on human bargaining behaviour. Nature 463, 356–359.
Henrich, J. et al. (2010), The weirdest people in the world? Behav. Brain Sci. 33, 61–83 discussion 83–135.
Hermans, E.J. et al. (2008), Exogenous testosterone enhances responsiveness to social threat in the neural circuitry of social aggression in humans. Biol. Psychiatry 63, 263–270.
Gleason, E.D. et al. (2009), Testosterone release and social context: when it occurs and why. Front. Neuroendocrinol. 30, 460–469.
Newman, M.L. et al. (2005). Testosterone, cognition, and social status. Horm. Behav. 47, 205–211.
Christoph Eisenegger, Johannes Haushofer and Ernst Fehr (2011) Elsevier. The role of testosterone in social interaction doi: 10.1016/j.tics.2011.04.008 Trends in Cognitive Sciences.
Miller Halpern, David Diane (2013), "The New Science of Cognitive Sex Differences review". Trends in Cognitive Science. 18: 37–45. doi: 10.1016/j.tics.2013.10.01.
Miller Halpern, David Diane (2013), "The New Science of Cognitive Sex Differences review". Trends in Cognitive Science. 18: 37–45. doi:10.1016/j.

Duygu KUZU

© CEM DEMİREL

Kadına semptom olarak sahip ola(bile)n erkek

O erkektir ve kadınlara "sahip çıkan", güce ise "sahip olan" olmalıdır. Ligth erkek değil tam erkek olmalıdır, tamam olmalıdır.

Konu erkeklik olduğunda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına kısaca değinmek gereklidir. İngilzcede cinsiyet için sex, cinsiyetin toplumsal rolleri kısmını oluşturan kısım ise gender terimleri kullanılmaktadır. Türkçede ise yeni yeni gender'a karşılık olarak toplumsal cinsiyet terimi kullanılmakta ve sosyal psikologlar ile sosyologlar üzerinde çalışmalar yapmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete toplumun ve kültürün yüklediği "erkeklik" ve "kadınlık"a ait psikososyal özellikler olduğu için yazı da bu çerçevede olacaktır.

Toplumsal olarak baktığımızda sosyal bilişsel kuramın da desteklediği gibi erkeklerin ilk erkeklik görevi çocuk yaşta başlar. Kız çocuklarına kıyasla erkek daha girişken olmalı; gerektiğinde küfür de etmeli, kavga da. Annesine ev işlerinde değil babasına erkekleri ilgilendiren işlerde yardım etmelidir. Babasının edindiği "sahip çıkma" ve "sahip olma" görevini yine bu yaşlarda babasını rol edinerek ve çevresel pekiştireçleri alarak üstlenir. Çünkü o erkektir ve kadınlara "sahip çıkan" (anne ve varsa kız kardeşle başlayan bu süreç ileride eş ile devam edecektir), güce ise "sahip olan" olmalıdır. Ligth erkek değil tam erkek olmalıdır, tamam olmalıdır. Bu tamlık zaman zaman acımasızca sınanır yine toplum tarafından. Yetişkin olduğunda önce askere gitmelidir; vatan borcu namus borcudur nihayetinde. Döndükten sonra bir kadınla evlenmelidir. Yuvanın kurulması ve devamlılığı onun erkekliğine bağlıdır. Bu yüzden işi tam olmalıdır hatta mümkünse eşine tek başına yetecek düzeyde olmalıdır. Cinsellik erkek

için önemlidir, ilk deneyimini mutlaka evlenmeden yaşamalıdır ki eşi karşısında mahcup olmamalı, "erkeklik" vazifesini layığı ile babasına yakışır şekilde devam ettirmelidir. Ve en nihayetinde de babası gibi bir baba olmalıdır. Aynı öğretileri o da devam ettirmelidir. İşte hegemonik erkeklik tam da böyle gelişir ve nesiller boyu "-meli -malı" kıskacında devam eder. Erkeklik derken bundan bahsederiz. Hegemonik erkeklik o kadar topluma nüfuz eder ki bir süre sonra o kriterleri karşılamayan erkekler erkek olmaktan çıkar. Tabii bu sahip olma ve sahip olan olma hali için bir de "sahip olunan" bir karşı cins gerekli. Hegemonyası altına girmeyi reddeden kadınların karşısında bu tanımlarda erkekliklerini koruyamazlar. Dolayısıyla "sahip olunabilecek" şeyler listelerindeki bir nesnedir kadın da bu hali ile. Onların iktidarını güçlendirecek, "erkek" hissettirecek, bunu yaparken kendi nerede olduğu önemli olmayacak. Bu iktidarı sorgulamayacak çünkü zaten sorgulayabilecek sorulara "sahip" bile olamayacak. Sahip olunması gereken her şey zaten "erkekte" olacak. Dolayısıyla karşılıklı bir memnuniyet söz konusu olduğu sürece erkekler erkekliklerini koruyabilecekler, kadınlar da kadınlıklarını -pardon aidiyetlerini!- koruyabilecekler. Tabii bedel olarak da kadın kendi varoluşunu üstlenemeyecek ve erkeğin zihnindeki eksiklikleri gidermeye mahkûm olacaktır. Yani kadın sayesinde erkek var olacak ama karşılığında kadın var olmayacaktır. Kadın bu var olamama durumunu kabullenmek için de çeşitli yollardan durumu rasyonalize etmek durumunda kalacaktır. Simone de Beauvoir bu durumu "ebedi kadın miti" olarak da tanımlamıştır ve kadınların bu mit içerisinde yaşadıklarını, bu mit doğrultusunda kendilerini ifade ettiklerini ve öldüklerini belirtir. Bu aslında tüm erkeklerin içindeki kadın mitidir; yani kadın erkeğin tanımladığı ölçüdedir bu mite göre. Bu yüzden "onlar erkeklerin düşleri aracılığı ile düş görürler" der ve kadının erkeğin tasarılarını ne şekilde yaşadığını ve yansıttığını ifade eder. Ancak Simone de Beauvoir bunun da her mit gibi en nihayetinde yok olmaya mahkûm olacağını, kadınların kendilerini insan olarak tanımlamaya başlayacağını belirtir. Benzer şekilde başlığa da konu olan Lacan'ın "kadın erkeğin semptomudur" önermesi de aslında kadının kendiliğinin erkeğin gözünden kurgulandığını, kadının esasında görünen olmadığını ancak erkeğin gözünden görünür olduğunu anlatmak istemiştir. Feminist teorisyenler tarafından suçlanan bu önerme kadını yok sayan bir tavırdan çok, erkeğin de aslında nesne olamamasını anlatmaktadır. Yani bir bakıma kendi miti içerisinde kadını hapseden ve var olmasına, görünen olmasına izin vermeyen erkek kendisi de özne olarak var olmamakta, yalnızca kadın sayesinde tamamlanabilmektedir.

Erkeklik elden gidiyor mu?

Peki bu "ebedi kadın miti" ne zaman sona erecek ya da aslında ermeye başladı mı? Ya da bir başka deyişle kadınla erkeğin "sahip olan-olunan" ikili konformite durumu nereye kadar sürecek? Kadınlar artık daha da eğitimli ve aileler artık onları erkek hegemonyasına uygun yetiştirmiyor. Önce eğitimin ve işin; en son eşin diyorlar. Materyalist anlamda bir erkeğe ihtiyacı olmayacak şekilde yetişiyorlar. Dolayısıyla erkekten bekledikleri "evin erkekliği" değil, karşılıklı sevgi, çocukları içinse evrimsel anlamda onları koruyacak bir baba değil, uyumlu bir aile ortamında "insan" olmaya ilişkin değerlerin verileceği bir yuva peşindeler. Erkeklerini onlara verebilecekleri ile değil (yani erkeğin sahip oldukları ile değil) başka kriterlerle değerlendiriyorlar. Çoğunlukla bu kriterler de toplumsal öğretilerden uzak kişisel deneyimler sonucunda oluşuyor. Sonuç olarak mesele "erkeklik elden gidiyor"dan çok, toplumla pek de uyumlu olmayan bu değerler, toplumun geleneksel değerleri ile örtüşmüyor ve erkekteki gerilim artıyor. Erk'in tek başına sahip olmak istediği güç, statü, cesaret, bağımsızlık, hak gibi kavramlara kadın ortaklığı geldiğinden beri erkeklerin toplum içerisindeki "bunalımı" artmakta ve bu bunalım kendisini iş ve aile hayatında göstermektedir. İşyerinde iş tatminsizliği, kişisel hayatında karşı cins ile olan gerginliği gün geçtikçe artmaktadır. Toplumsal değişim aşamasında kendini gördüğü yer "erkeklik elden gidiyor"dur nihayetinde. Aynı zamanda, buna uyum sağlamaya çalışırken kaybettiği erkekliği diğer taraftan toplum ve aile tarafından da sorgulanmaktadır. Bu kıskacın içerisinde tamam bir "erkek" kalmak ya da kalmamak oldukça zordur. Ama belki de tam buradaki bu "tam"lık sorgulanmalı. Kadınlık ya da erkeklik bu kadar esnemeye dirençli ve pürüzsüz mü olmalıdır? Tam erkek olmamanın zıttı erkekliğin elden gitmesi midir? Kadınsı diye adlandırılan özelliklere sahip olmak bir erkeği erkek yapmaktan çıkarır mı? Kadın-erkek tanımlamaları yapmaktan, birini tanımlarken diğerini yermekten ziyade tam da bu sorgulamalara ihtiyacımız var belki de...●

Cansu GENÇ

©AHMET BURAK HALICI

Erkekler ve insanlar

Erkek olmak bir ayrıcalıktır; kaotik yaşam sürecinde sahip olduğunuz penisiniz size şatafatlı kapıları açacak altın bir anahtardır.

İnsanlar ikiye ayrılır: Erkekler ve diğerleri. Ya XY kromozomlarını taşıyan heteroseksüel bir erkeksiniz ya da diğer yığına mensup herhangi bir insandan birisiniz. Anne karnında dahi ilk merak edilen şey cinsiyetinizdir; doğup büyürsünüz; erkek çocuksanız daha serbest yetiştirilir, ilk romantik ilişkinizde delice desteklenir, eğitim hayatınızı istediğiniz doğrultuda yönlendirirsiniz. Erkek olmak bir ayrıcalıktır; kaotik yaşam sürecinde sahip olduğunuz penisiniz size şatafatlı kapıları açacak altın bir anahtardır. Erkekler bu dünya için tüm canlılara bağışlanmış nimetlerdir. Devlet de, otorite de hatta kudretli, kollayıcı, koruyucu olan Tanrı da ekseriyetle erkektir. Onun emirlerini yaymakla yükümlü nebisi de öyle. Toprak kadındır ama onu işleyen, ona şekil veren, mahsullerini toplayan erkektir. Onlar dünya düzenini sağlar; savaşları başlatır, ateşkes ilan eder, savaşları sonlandırır. Kahramanlar (birkaç istisna dışında) erkektir; distopik senaryolarda dünyayı kurtaranlar da keza öyle. Erkek olmak bu derece önemliyse erkeklik kavramı nedir? Cinsiyetle tutarlı davranışlar bütünü mü yoksa cinsiyetten bağımsız olan daha üst düzey bir fenomen mi? Erkeklik temelde bir cinsiyet türü olmakla birlikte, sosyolojik anlamda daha derin açılımları olan cinsiyet-üstü bir kavramdır: Aynı zamanda ontolojik bir problem, metazori bir yaşam biçimidir de. "Erkekliğine" halel gelmemesi adına belirli davranış örüntüleri üzerinden yaşamlarını idame ettiren bireyler kendilerine biçilen rollere uymak zorunda olduklarına canı gönülden inanırlar. Buna ister sosyal öğrenme, isterseniz kültürlenme deyin; durum değişmeyecektir.

Akla ilk gelen "kadın" ve "erkek" olmak üzere iki cinsiyetin varlığı olsa da akademik anlamda durum bu kadar yüzeysel değildir. Literatürde "sex" ve "gender" terimleri yer almaktadır. "Sex" biyolojik anlamdaki cinsiyeti ifade ederken "gender" toplumsal cinsiyet rolünü tanımlar. Temelde iki cinsiyet varken, toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında bu sayı artmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı cinsiyet rolleri ile ilgili toplumsal şemalar olduğunu, kişilerin bu şemaların etkisi ile erkeksi ya da kadınsı rolleri kazandıklarını ve hatta bu şemalara uygun şekilde davranmak zorunluluğu hissettiklerini ileri sürmektedir (Özbay vd. 2011). Erkeklere atfedilen özellikler arasında; kaba olma, kaba dil kullanma, suskun, bağımsız, maceracı, çabuk incinmeyen, rekabetçi, özgüveni yüksek, hırslı, başkalarının duygularına duyarlı olmama, saldırgan, girişimci, mantıklı düşünme, empatik olmama, duygularını belli etmeme sayılabilir. Kültürün kadınlarda bulunmasını uygun gördüğü özellikler ise; nazik ve konuşkan olma, kendine özen gösterme, duyarlı ve sanata düşkün olma, duygusal, pasif, boyun eğici, rekabetten uzak olma, düşük özgüvenli, ev merkezli olma ve duygularını ifade edebilmedir (Aydın, 2005). Kolektivist kültürlerde genel olarak cinsiyetlere atfedilen bu özellikler üzerinden bireylerin davranışlarının şekillenmesi beklenir; toplumsal kimliklerin inşa sürecinde bireyler dişil ve eril anlamlar taşıyarak cinsiyetlendirilmiş toplumsal varlıklar haline dönüşür (Aktaş, 2013). Ancak durum muhakkak ki her toplum için aynı değildir. Afrika'da Kalahari Çölü'nde yaşayan Ju/'hoansi kabilesinde yaşamlarını geleneksel bir şekilde sürdürenler arasında cinsiyet açısından eşitlik ön plandadır. Saldırganlık, her iki cinsiyet için de kabul edilemez bir durumdur. Ju/'hoansi kadınları erkekler kadar özgüvenli ve enerjik olduğu gibi erkekleri de kadınlar kadar naif olabilir. Ayrıca bu kabilede yaşayan babalar çocuklarıyla bolca vakit geçirmekte; çocuğun gelişimine her iki ebeveyn de eşit katıldığından kadınlar çocukları disipline etmek adına erkek

otoritesine başvurmak durumunda kalmamaktadır (Haviland vd. 2008). Toplumsal cinsiyet şeması kuramı açısından, yüksek oranda erkeksi ama az miktarda kadınsı özellikler gösteren erkekler erkeksi, yüksek oranda kadınsı ama az miktarda erkeksi özellikler gösteren kadınlar kadınsı olarak ifade edilmektedir. Kadınsılık ve erkeksilik toplum tarafından kabul gören cinsiyet rolüne uygun davranmak anlamına gelmektedir. Bem (1975) kadınsılığın ve erkeksiliğin bireyde aynı anda mevcut olabileceğini belirterek, "androjen" kavramını tanımlamıştır. Androjen bireyler her iki cinsiyete özgü özellikleri farklı oranlarda taşıyan kişilerdir. Zira kuram her iki biyolojik cinsiyetin tutum ve davranışlarının bir arada aynı bireyde bulunması gerektiği fikrini savunur (aktaran Özbay vd., 2011). Böylesi çok daha anlamlı değil mi? İnsan olmak başlı başına rengârenk bir fonken kadın ve erkek şeklinde katı ayrımlar yapmanın gereği var mı? Çift cinsiyetli doğan biri kendi cümleleriyle durumu şu şekilde ifade ediyor: "Küçük bir çocukken bir insan olarak değerimle ilgili farklı mesajlar aldığımı hatırlıyorum. Büyükannem Kızılderili görüşüne uygun öyküler anlatırdı bana. Doğduğumda özel bir insan olduğumu anladığını, bu özelliğin bana Tanrı yani Büyük Ruh tarafından verildiğini; kızların asla sahip olamayacağı bir güce, erkeklerin asla bilemeyeceği bir yumuşaklığa sahip olacağımı; yalnızca bir erkek olamayacak kadar güzel, yalnızca bir kadın olamayacak kadar da güçlü olduğumu anlatırdı bana." (Haviland vd., 2008).

Gelişim süreci

Gelişim sürecinde çocuklar cinsiyet farklılıklarını ne zaman ayırt edebilmektedir? Yaklaşık iki buçuk yaşından itibaren çocuklar cinsiyet farklılıklarını kavrayabilirler. Aynı zamanda kendi cinsiyetlerini de bilirler. Çocuğun kendi cinsiyeti ile özdeşleşmesi cinsel kimliğini fark etmesi ve cinsiyetinin tutarlılığını anlamasıyla olur (Aydın, 2005). Psikoloji biliminin hiç kuşkusuz en önemli isimlerinden biri olan Sigmund Freud'un kişiliğin psikoseksüel gelişimi kuramına göre ise erkek çocuk yaklaşık üç-beş yaşları arasında fallik dönemdedir. Bu dönemin anahtar kavramı olan Ödipal Kompleks, kısaca annesine karşı cinsel duygular besleyen erkek çocuğun yaşadığı sürece verilen isimdir (Kız çocuklarındaki benzer durum Elektra Kompleksi olarak isimlendirilmektedir.). Erkek çocuk, annesi için babasıyla rekabet içindedir. Burada önemli bir husus; kastrasyon yani hadım edilme korkusudur; çocuğun babası tarafından (simgesel anlamda) penisinin kesileceğinden korkması olarak açıklanabilir. Çocuk daha sonra babayla özdeşim kurma yoluyla onun değişmez varlığını kabul ederek bu durumun üstesinden gelir.

Ancak Freud'un kuramında cinsiyetler arası ayrım ilk bakışta göze çarpmaktadır. Erkeklerin kadınlardan fazladan bir uzuvla dünyaya geldiklerini ve kadınlarda bu durumun eksiklik hissine yol açtığını iddia ederek "penis kıskançlığı" kavramını ortaya atar. Bu kavramı "kız çocuklarının erkek olma isteği" olarak ifade eder (Burger, 2006). Daha sonra Karen Horney feminist bir dokunuşla bilakis erkeklerde "rahim kıskançlığı" olduğunu, erkeklerin kadınların çocuk doğurabilmelerini kıskandıklarını ileri sürecektir. Horney, Freud'un bazı fikirlerini olumsuz yönde eleştiriyordu zira Freud kadın ve erkeklerin farklı kişiliklerle hayata geldiğini ifade ediyordu. Oysa Horney bu farklılığın biyolojiden ziyade içinde yaşanılan kültürden ve toplumsal süreçlerden etkilendiğini savundu (Burger, 2006).

ABD'de erkek çocuklar genellikle kız çocuk gibi giydirilirdi ve yaşamlarının ilk yıllarını kadınlarla bir arada geçirirlerdi. Erkek kimliğinin benimsenmesi için öncelikle kadın kimliğinin inkârı gerekliydi. Bu durumun 20. yüzyılın ortalarına dek bu şekilde sürdürüldüğü ifade edilmektedir (Haviland vd. 2008). Ünlü şair Rainer Maria Rilke'nin de yaşamöyküsünde benzer bir durum söz konusudur. Prag'da doğan Rilke'nin, (Rilke, 2008) yaşamının ilk birkaç yılında annesi tarafından kız çocuk gibi giydirildiği bilinmektedir. Toplumsal alışkanlıklar elbette zaman içinde değişmektedir. Günümüzde çocukların ait oldukları cinsiyetle uyumlu davranışlarında edimsel koşullanma etkilerini görebiliriz. Erkek gibi davranan kız çocuklarıyla alay edildiği gibi bebeklerle oynayan, sızlanan, yemek pişirmeye ilgi duyan erkek çocuklarla da dalga geçilir. Kızlar sevimli ve uysal davrandıklarında sosyal çevreleri tarafından kabullenilirler. Erkek çocuklar ise kendilerine şiddet uygulayan bir akranlarının hakkından geldiklerinde ya da erkek sporu olarak düşünülen futbola ilgi duyduklarında ebeveynlerinden destek görerek ödüllendirilirler. Bu ödül-ceza sistemi neticesinde çocuklar cinsiyetleri için uygun görülen davranışları göstermeye daha meyilli olurlar (Burger, 2006).

Bir grup araştırmacının yaptığı çalışmada erkek çocukların araba ve kamyon, spor malzemesi gibi oyuncakları bulunduğu, giysilerinin çoğunlukla mavi renkte olduğu; kız çocuklarının ise oyuncak mobilya ve bebeğe sahip oldukları ve kıyafetlerinin pembe ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir (Burger, 2006). Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet kimliklerimiz doğduğumuz andan itibaren yaşadığımız kültür ve sosyal çevremiz tarafından şekillenmekte; az önce bahsedilen ödül-ceza sistemi yaşamımızın ilk yıllarından başlayarak bizi içine hapsetmektedir. Bu kısırdöngüden çıkmak; erkek egemen yapılanmaları, ataerkil sistemin katılığını, eril tahakkümü, erkeğin pozitif ayrımcılığını engellemek ve kadın çalışmalarını artırmakla mümkün olabilir. Aksi halde bizlerin "diğerleri" olarak elimizden gelen tek şey hayatta kalmaya çalışmaya devam etmek olacak. ●

Kaynakça

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1*(30), 54.

Aydın, B. (2005). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S., & Cihangir Çankaya, Z. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Profesyonel Yardım Arama Tutumları, Cinsiyet Rolleri ve Kendini Saklama Düzeyleri. *Pegem* Eğitim ve Öğretim Dergisi,*1*(4), 60-61.

Rilke, R. M. (2008). *Dua Saatleri Kitabı.* İstanbul: YKY

Koray KARABEKİROĞLU

© ÖZER TORAMAN

Bu ne lan böyle, kız mı erkek mi belli değil!

Hep değişeceğimi sandım. "Normal" olabileceğimi. Ama olmadı. Bastırdıkça içimdeki erkek durdurulamaz oldu. Bakışımdan, duruşumdan bile anlaşılıyordu. Her gece yatmadan önceki duam: "Allah'ım ne olur sabah uyandığımda erkek olmuş olayım." İnanarak ederdim bu dualan. Olacak, değişecek sanırdım. Biraz büyüyünce öyle olmayacağını anladım. Anneme söyledikten sonra içimden geldiği gibi erkek oldum. Saçlarımı kestirdim. Kıyafetlerimi değiştirdim. Arkamdan konuşanları umursamadım. Ama, ama... (...)
Bizler aynı yaşta iki çocukken, birimiz "Amcalara pipini göster"

Sana ait olmayan bir vücudun içinde, söz sırası sana hiç gelmez gibi hissedersin. Orda olduğunu kimse anlamasın. Başta sen kendine yok gibi davranırsın, diğerlerinden önce. Var olabilmek tam olabilmekti.

diye misafir odalarına çağırırdık, diğerimiz eteğini açtı diye arka odalara kapatılırdık. Büyüdüğümüzde birimiz misafir odalarından bunalıp sokak kapısından çıktı. Diğerimiz üstüne kapatılan kapının kilidini bile açamadı. (...)

Aslında biraz daha maskülen olabilmek için kendimizden verdik. Arkamızdan "Ne bileyim, o bi garip, fazla yaklaşma!" dendiğini bile bile kestirdik saçımızı. Ses tonumuzu değiştirdik. "Bu ne lan böyle, kız mı erkek mi belli değil!" dendi. Umurumuzda olmadı. Arada birileri şaşırıp erkek muamelesi yapmadı da değil. Tam bir erkek muamelesi ama! Bu her şeye değdi işte. (...)

Sana ait olmayan bir vücudun içinde, söz sırası sana hiç gelmez gibi hissedersin. Orda olduğunu kimse anlamasın. Başta sen kendine yok gibi davranırsın, diğerlerinden önce. Var olabilmek tam olabilmekti. En iyi oyuncu bendim hep. Bir başkasını oynamak sürekli yorucu. Bir gün B (bir erkek ismi) diye seslenileceğini beklemek, beklemek... (...)

Bir çocuğun aklındaki en büyük problem cinsiyeti olmamalıydı. Ailem, ben sizin için kendim olmaktan vazgeçtim. Bu şeyin içinde yaşamak beni öldürdü. Siz değişeyim diye her türlü baskıyı yaptınız. Artık kendimle barışamıyorum sayenizde. Siz benim kanatlarımı kestiniz. Ruhumun özgürlüğü korkuttu sizi anladığım kadarıyla. Neden beni görmezden geldiniz? Neden görmezden geldiniz? "Sen kızsın" cümlesi kadar nefret ettiğim cümle var mı acaba? Etek giyeyim diye pantolon almamanız neyin inatlaşmasıydı? Giymedim! Bunlar sadece bizi birbirimizden uzaklaştırdı. Bir derdim olduğunda gidecek bir ailem yoktu artık. Beni hiç kimse yaptınız...

***

Çok küçük yaşlardan beri "erkek" olmak istediğini belirten 16 yaşındaki bir genç "kızın" yazdıkları bunlar. "Normal" bir "kız" olsun dileğiyle ailesi tarafından çocuk-ergen psikiyatrisi kliniğine getirilen bir gencin dilinden "erkek" olmanın dayanılmaz özlemi. "Erkek" olmanın anlam ve önemini belki de biz erkeklerden çok daha derinden hisseden birinin ruhundan dökülenler. Bu olgumuzdan daha sonra yine söz edeceğim.

***

Sorsak birine, erkeklik nedir diye. İlk akla gelecek yanıtlardan biri "Penise sahip olmaktır" olacaktır. Belki de "Eşey kromozomlarının XY olmasıdır" yanıtı daha da tatmin edicidir. Peki ya penisin varlığı mı yoksa beynin erkek olması mıdır başat olan? Ya da ruhun erkek olması nedir? Erkeklik maddede mi manada mı gizli yoksa? Toplum mu bizim cinsiyetimizi belirler, yoksa genlerimiz mi?

"Bende şans olsa anamdan kız doğardım" deyişini saymazsak, neredeyse her zaman "erkekliğedir" öykünme. Yıldırım Türker, Radikal İki'de (22.09.2002) yayımlanan yazısında şöyle yazmış: "kadının hiç olduğu bir dünya tasavvurunda, erkeğe zorla kadın giysisi giydirmek, onu dünya karşısında hiçler safına sokarak yok etmek anlamına geliyor."

"Toplumsal cinsiyet", "erkek egemen toplum" temalı binlerce yazı boşuna değil. Âdem mi önce yaratıldı, yoksa Havva mı? Yoksa her ikisi de aynı anda mı? Evrimsel olarak kadın mı daha üstün yoksa erkek mi? Yaşananlar neydi? Gerçek olan ne? Zaten aslında, tarihte gerçekte ne olduğu kadar -belki de daha fazlasıyla- tarihin nasıl yazıldığı değil mi bugünümüzü etkileyen. Yazanların çoğu da erkek olunca, erkek hep bir adım önde. Kaslı olan da erkek. Vurdu mu devirir maazallah. Hem el âlem ne der? Sen elinin hamuruyla otur oturduğun yerde, erkek işine karışma. Ayrıca, tek tanrılı dinlerin belki özü farklı olsa da, görünen o ki, dinin siyaseti de erkeklerin elinde. Örneğin, İbrani erkeklerine bugün bile gündelik yakarışlarında "Ey beni kadın olarak yaratmayan Rabbimiz Tanrı, Evrenin Başı, şükürler olsun sana" demeleri öğretilir (Stone, 2000). Hıristiyan inancında ise Âdem'i yoldan çıkaran, insanın cennetten kovulmasına sebep olandır kadın.

Tarihöncesi dönemde, bir çocuğun var oluşunda babanın rolünün keşfedilmesi ile birlikte, insan topluluklarında anaerkil evreden daha rekabetçi, enerjik, dinamik, aynı zamanda da çatışmacı ataerkil evreye geçiş yaşanmıştır (Russell, 1999). Erkek, artık döllerinin başarısını kendi başarısı olarak görmekte ve onların yaşamını kendi yaşamının devamı olarak kabul etmektedir. On altıncı yüzyılın ünlü düşünürü Jean Bodin de "babanın çocukları üzerindeki mutlak otoritesini Tanrı'dan aldığını" söyler. Neredeyse tüm dünyada *yüzyıllar boyu süren patriarkal* aile ilişkilerinin temelinde erkeklerin bulunduğunu empoze eder. Kimin kimle evleneceğine erkekler karar verir, mülk erkeklere miras kalıp kuşaktan kuşağa geçer. Sanayi devrimi öncesi tarım topluluklarında babanın zamanının büyük bir kısmını evde geçirmesi doğal kabul edilirdi. Sanayi devrimi ile birlikte, özellikle 19. yüzyıldan itibaren bu durum "erkeksi olmayan" bir davranış olarak görülmeye başlandı. Babanın çocuğa karşı mesafeli ve soğuk duruşu bu dönemde arttı (Karabekiroğlu, 2015). Öte yandan babanın çocukları ve ailesi üzerindeki kontrolü sıklaştı. 1920'lerde erkek çocukların anneleriyle yakın ilişkisinin bu çocukları "efemineleştireceği" yolunda endişeler mevcuttu (Çabuklu, 2007). Uzmanlar annenin aşırı yakınlığının çocukta anne saplantısına, bağımlılığına yol açabildiğini, çocukların olgunlaşmasını engellediğini söylüyorlardı. Bu durumda babanın özellikle erkek çocuklarıyla daha fazla ilgilenmesi, onlara erkeklik değerlerini aşılaması gerekmekteydi. Sözün kısası, tüm dünyada son yüzyıla kadar "Kadının Adı Yok" desek, biraz abartmış oluruz belki ama çok da yanlış olmaz. Bir istisna söyle deseler, bizim Termeli(?) Amazonlar bir, ikincisi yok.

© ÖZER TORAMAN

Amazonlara da baksan, onlar da "erkek" gibi savaşçı. "Erkek egemen toplum" hakkında daha fazlası için antropolog Margaret Mead'e ya da Simone de Beauvoir'a sorun, onlar size anlatsın.

Aslında erkek deyince akla kadın, kadın deyince de akla erkek gelmiyor mu? Yani, "kadın" olmadan erkek, "erkek" olmadan kadın kavramı var olabilir mi? Bir elmanın iki yarısı misali. Kadındır erkeği var eden, bütünleyen, erkeğin de kadını bütünlediği gibi. Sadece erkeklerin var olduğu bir dünya düşünebiliyor musunuz? Ya da sadece kadınların? Her şey çift mi yaratılmış gerçekten? Hatta çoğu dilde sözcükler bile erkek ya da dişi. Türkçede ise "ne güzel, cinsiyet ayrımı yok" desek, biri de diyecek ki, "kadın zaten yok ki". Aslında, örneğin "adam" sözcüğü, Türkçede olduğu gibi diğer dillerde de (ör. Fransızcada "l'homme", İngilizcede mankind) kadın kavramını da kapsar. Bu durumu tepki olarak ya da yanlış bir anlama nedeniyle, örneğin "bilim adamı" yerine "bilim insanı" demek ya da kadın müdür için "müdire" sözcüğünü uygun bulmak cinsiyetçiliği azaltır mı, arttırır mı bilinmez. Sonuçta sözcükler nasıl olursa olsun, cinsiyet ayrımcılığı zaten bir olgu da diyebiliriz. Örneğin, 1975 yılında yapılan bir araştırmaya göre erkek çocuk isteme oranı Türkiye'de %84 olarak tespit edilmiş (Kağıtçıbaşı, 1978). Halen birçok yerde, bir sonraki çocuk erkek olsun diye doğan kız çocuklarına "Döne", "Döndü" gibi isimler konur.

Psikiyatri literatürüne baktığımızda, örneğin Jung'un arketiplerinde, erkek "etkin, parıltılı, dölleyici" (yani güneş gibi), "aydınlatan ve ışıl ışıl yanan, kılavuz olan" (yani baba gibi). Kadın ise toprak gibi, "edilgen, döllenen, silik" (Yanbastı, 1996). Freud'a sorsak, onun da erkek deyince aklına "fallus", kadın deyince de "penis hasedi" gelirdi sanki. Freud'un yaklaşımında erkek ve tümgüçlülük simgesi fallus, merkezi konumdadır. Freud'a göre, bazı babalar anneye atfettikleri işleri yapmaktan kaçınırlar. Çünkü dişil bir özellik göstermek istemezler. Kendi dişillik-erkeksilik çatışmaları nedeniyle böyle bir çatışma yaşıyor olabilirler. Freud bile, "Aktarımda anne olmaktan hoşlanmam. Bu beni şaşırtır ve biraz incitir; kendimi o kadar erkeksi hissediyorum ki" demiştir (akt. Abrevaya, 2002). Daha sonra Freud, 1937'de yazdığı "*Biten Analiz ve Bitmeyen Analiz*" metninde her iki cinsiyette kadınsılığın reddinin psikanaliz sürecinde gerçek bir direnç yaratarak, sürecin sonuçlanmasına engel teşkil ettiğini belirtir (Abrevaya, 2002). Freud, aynı cinsten ana-babalarıyla özdeşleşmenin ruh sağlığı açısından önemli olduğunu savunmuşsa da, en sağlıklı ailelerin her iki ana-babanın da "androjen" (her iki cinsiyette de aşırı cinsel uçlara kaçmayan) olduğu saptanmıştır (Basow, 1992).

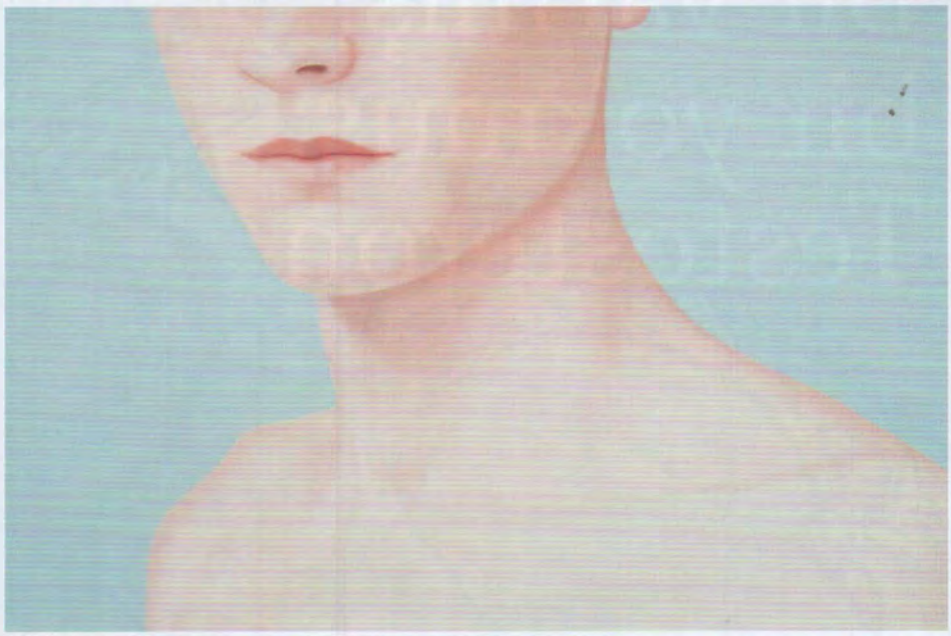
Freud'un fallus merkezli bakış açısından farklı olarak Klein, hem erkek hem de kız çocuğun oral dönemde sütten kesilmesiyle birlikte dişil konum olarak ifade ettiği bir dönemden geçtiğini söyler. Klein'a göre, bebeğin düşleminde "penis" (güç ve iktidar sembolü) annenin bedeni içindedir ve penise sahip olmak için hem kız hem de erkek çocuk, babasıyla rekabete girmek zorundadır. Klein, erkek çocukların kendi penislerinin gerçek varlığını görerek iğdiş edilmediklerine ikna olduklarını, oysa kızların bedenlerinin içinin sağlamlığına dair kanıtlara ancak sağlıklı bebek doğurduklarında eriştiklerini söylemiştir. Klein'a göre, kızların, iyi iç nesnelerinin sağlam olduğuna inanamadıkları için iyi dış nesnelere gereksinimleri daha çoktur (Karabekiroğlu, 2015).

Freud, "Musa ve Tek Tanrıcılık"ta şu şekilde ifade eder: "Annelik duyuların şahitliği ile kanıtlanır, oysa babalık bir hipotezdir." Bu hipotezin doğruluğunun kanıtı annenin elindedir. Babanın anne tarafından adlandırılması, Lacan'ın deyişiyle babanın adı (*le nom du pere*) anne tarafından konur. Bu ad simgeseldir, dildedir (Karabekiroğlu, 2015). Öte yandan, Lacan'a göre penis ile fallus aynı şeyler değildir. "Cinselliğin Tarihi" isimli kitabında Foucault da söylemiş, "erkeklik" kadında olmayan değil, toplumda ortaya çıkan bir söylemdir. Güçtür, iktidardır.

Erkeklik hakkında biyolojik veriler ne söylüyor?

En başa dönüp yeniden sorsak, erkeklik nedir, diye. İlk akla gelecek yanıtlardan biri "Penise sahip olmaktır" olacaktır. Belki de "eşey kromozomlarının XY olmasıdır" yanıtı daha da tatmin edicidir. Daha da tatmin edici olacaksa, şunu da söyleyebiliriz: "Testislerin varlığı ve doğru konumlanmasıdır erkeklik." O zaman neden sünnet olan çocuğa "Artık erkek oldun" derler? Ya da "Kuşu ötmeyene" erkek değil?

Aslında son noktada bedenimiz nasıl olursa olsun (XY ya da XX, penis ya da vajina), beynimiz ya da başka deyişle zihnimiz/ruhumuzdur cinsiyetimizi belirleyen.

© ÖZER TORAMAN

Kendimizi hangi cinsiyete ait hissettiğimizdir. Aslında bu cinsel kimliğin de temelinde biyolojimiz, diğer bir deyişle genlerimiz, hormonlarımız ve sonuçta beynimiz belirleyicidir. Bir kadın ve bir erkek beyni çok büyük bir oranda birbirine benzer. Ancak bazı temel farklar da söz konusudur. Otizmli bireylerin de -otizmin erkeklerde 3-5 kat daha sık görüldüğü de hesaba katılarak- aşırı uçta erkek beynine sahip oldukları bile dile getirilmiştir.

İki cinsiyet arasında beyin yapıları açısından genellenebilir farklar olsa da, bunlar kişiden kişiye çok fazla değişim gösterir. Yani yaklaşık her üç kadından biri erkek beynine, her üç erkekten biri de bir kadın beynine sahiptir.

Bu konuda çok sayıda yazıları olan Dr. Sinan Canan beynin cinsiyet farkları ile ilgili şunları söylüyor: "En önemli sonuçlar, karşısındakinin duygularını okuyabilme, ses, yüzden duygu tespiti, temkinlilik, risk değerlendirme ve sözel iletişim gibi durumlarda karşımıza çıkıyor. Erkek beyni bu gibi konularda daha zayıftır ve bu zayıflıklar aslında cinsiyetler arasındaki işbölümünü destekleyecek güzel bir görev paylaşımının da kapılarını aralar. Risk alma, keşif güdüsü, yaratıcı yetenekler, hızlı karar verme, üç boyutlu uzayda yön bulma gibi konularda ise erkek beyni daha avantajlıdır. Erkeklerin beynindeki bağlantılar aynı beyin yarısı içindeki iletişime ağırlık verecek biçimde düzenlenmiştir. Kadınlarda ise bu bağlantılar daha çok sağ ve sol beyin arasında dağılmıştır. Bu fark, erkek beyninin hızlı karar almasını sağlayan önemli bir farktır."

Babalık davranışını belirleyen beyin yapıları ve işlevleri ile ilgili de az sayıda çalışma vardır. Özetle söylemek gerekirse (Karabekiroğlu, 2015), memelilerin sadece %3-5'inde babalık davranışı gözleniyor. İlginç olarak, babalık yapan memelilerin hemen hepsinde tekeşlilik de görülüyor. Baba ile yavru arasında genetik yakınlık ne kadar fazla ise ve babanın prefrontal korteksi ne kadar büyükse babalık davranışı da o kadar artmış. Öte yandan, vazopressin *işlevlerinin de babalıkta* önemli olduğu gösterilmiş. İlginç olarak, yukarıdaki sonuçlara uyumlu olacak şekilde, gebelik belirtileri (Couvade sendromu) gösteren baba adaylarında da daha yüksek prolaktin *düzeyleri ve doğum sürecinde hızla azalan bir testosteron düzeyi tespit edilmiş*. Ayrıca, babaların bakım verici davranışları ile anterior insula ve amigdala aktiviteleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

***

Olgumuza geri dönersek, olgumuz 3 yaşından beri erkek olmak istediğini dile getiren bir çocukmuş. İlk defa 4 yaşında çocuk psikiyatrisine götürülmüş ve "Abisi gibi olmak istiyor, ayakta *çiş* yapmak istediğini söylüyor, erkek gibi sesini kalınlaştırıyor" benzeri yakınmalar dile getirilmiş. Ancak daha sonraki süreçte, annesi tarafından "ruj sürmeye başladık, evde beraber topuklu ayakkabı giyiyoruz" diye anlatılmaya başlanmış ve aileye "bir sorun" olmadığı *söylenerek* takip sonlanmış. Daha sonra 9 yaşına geldiğinde, "erkeksi hareketleri" nedeniyle çocuk endokrinoloji bölümüne götürülmüş. Testosteron seviyeleri hafif düzeyde yüksek bulunmuş, ancak herhangi bir tedavi almamış. Olgumuz 15 yaşına geldiğinde, "diğer çocuklarla kavga etme", "erkek tuvaletini kullanma" "kızlara sarkıntılık yapma", "erkek çocukları ile güreş yapma" vb. şikâyetlerle yeniden çocuk psikiyatrisine getirilmiş. Yapılan tetkiklerde testosteron düzeyleri erkek akranlarından dahi daha yüksek olarak tespit edilmiş. Değerlendirme sonrası olgumuzla, "cinsel disfori", "depresif duygudurum" vb. sorunlar için psikoterapi görüşmelerine başlandı. Sonuçta bu olgumuz uzun yıllar yüksek testosteron düzeyine maruz kalmış bir beyne sahip genç bir kız olarak, kendini erkek olarak hissetmekteydi ve 18 yaşını doldurduğunda ameliyat olarak "erkek" olmak konusunda kesin kararlı olduğunu dile getiriyordu.

Bizim de aklımızda şu sorular kaldı? Bu durum bir psikiyatrik rahatsızlık mıdır? Hormon tedavisi olsa bir şeyler değişir mi? O istemeden bizim onu "tedavi etme" (kız olmaya döndürme) hakkımız olabilir mi? Hormon düzeyleri normal olsa bu belirtiler ve erkek cinsel kimliği ortaya çıkar mıydı? En önemlisi, ona nasıl yardım edebilirdik? ●

Kaynakça

Abrevaya, E. (2002), *Maskenin Ötesindeki Erkeksilik*. Psikanaliz Yazıları. Bahariık Kitap dizisi 5. Bağlam Yayıncılık. S. 13-26.

Basow, S.A. (1992), Gender: Stereotypes and Roles (Üçüncü Baskı). Pasific Grove, CA: Brooks/Cole.

Çabuklu, Y. (2007), *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.

Karabekiroğlu, K. (2015), Baba Olmak. Say Yayınları.

Russell, B. (1999), *Evlilik ve Ahlak*. çev. Vasıf Eranus. İstanbul: Say Yayınları.

Stone, M. (2000), Tanrılar Kadınken. Payel Yayınları. s. 247

Yanbastı, G. (1996), Kişilik Kuramları, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları. 53

Fatma LAP

Bir varmış, bir yokmuş: Testosteron

Testosteron hormonu, seks hormonu olarak da bilinir. Bu hormon özellikle cinsellik isteğinin uyanması, sperm üretilmesi, penis büyümesi, erekte olması gibi faaliyetlerde önemli rol oynar.

"Dünyaya nasıl geldik?" sorusunu soran küçük bir çocukken, ebeveynlerimizce sıklıkla söylenen bir cevaptı, leyleklerin getirdiği... Ve "Leylekler bizi neden, nereden, nasıl, niçin getiriyordu?" sorularıyla konuyu daha çok merak etmenin kaçınılmaz sonu, kafa karışıklığıydı. Hem de aslı astarı olmayan bir söylemdi bu leylek hikâyesi... Sonra büyüdükçe öğrendik ki aslında dünyaya gelişimizde, yetişkin bir kadın ve yetişkin bir erkek başrol oynuyormuş. Yani bir kadının yumurtası ile bir erkeğin sperminin uygun şartlarda birbiriyle uyum içinde buluşup, gelişip olgunlaşmasıyla..
Peki insan yavrusunun cinsiyetinin kız mı erkek mi olması nasıl oluyordu? Cinsiyet kromozomları X ve Y harfleri ile sembolize edilir ve bu kromozomlardan kadın cinsiyetinin belirleyicisi, iki tane X kromozomundan oluşan XX kromozomları, erkeğin cinsiyetini ise bir X ve bir Y kromozomundan oluşan XY kromozomları sembolize eder. Yani kız bebeğin cinsiyeti, anneden X ile babadan X kromozomlarının buluşmasıyla, erkek bebeğin cinsiyeti ise anneden X ile babadan Y kromozomlarının el ele tutuşmasıyla olur. Cinsiyetin

belirleyicisinin erkek cinsi olduğu gerçeğini de hatırlamak yerinde olur.
Yazımın kahramanı XY kromozomlarına sahip olup, onun yaşam döngüsünde gelişimine katkısı olan testosteron hormonunun varlığının, nelere kadir olduğunu kısaca paylaşacağım.
Erkek bebeğin doğduğu topraklarda hâkim olan kültür ataerkilse, değmeyin keyfine... Aile ve çevresince el üstünde tutulur. Erkek bebek soyun devamı olarak ve de cinsiyet olarak güçlü görüldüğünden bazı toplumlarda öncelikli görülebilmektedir. Günümüzde bu yaklaşımların hâlâ var olduğunu bilmekteyiz.
Erkek çocuk büyürken, ailesi, çevresi ve içinde bulunduğu kültürün doğruları eşliğinde gelişir. Erkek çocuk cinsiyetini ilk, penisini fark ettiğinde anlar; erkekliği ise ailesindeki ve yakınlarındaki erkekleri rol model alarak öğrenir. Çocuğun sözleri ve davranışı erkekçe bulunursa, etrafı tarafından onaylanır; böylece erkek çocuk erkekçe bulunan davranış(lar)ını sürdürür. Bu bazen olumsuz sözler ve davranışlar da olabilir.
Erkeğin kaba davranışları bazı toplumlarda erkekliğin şanından denilerek kabul görmüştür. Bazı maço adı verilen erkekler, toplumda erkekliğin özelliklerini kendi sözleri ve davranışlarına göre yorumlamışlardır. Erkekliğin, kendi tabirleriyle kitabını yazmışlardır. Ve Erkek dediğin şöyle olur, böyle olur gibi tanımlamları ile erkeklik özelliklerini belirlemişlerdir. Erkekliğin kitabı var mı yok mu bilmem ama her erkeğin kendi hayatı, kendi kitabı olabilir.
Erkek çocuğun yaşamında, halk arasında delikanlılık çağı adı da verilen ergenlik dönemi bir dönüm noktasıdır. Tabiri caizse ergenlik dönemi, erkekliğin kitabını yazmaya başlayacağı bir süreç olacaktır. Bu dönemde, ergen erkek, cinsel kimliğinin farkında ve cinselliğini gerçek anlamda yaşayabilecektir artık... Ergenlik döneminde, ergenin bedeninde birçok değişimde etkili olan ve erkeklik hormonu olarak da tabir edilen testosteron hormonuna iyi ki varsın denir. Çünkü ergenin yetişkinliğe geçeceği bu ara dönemde, testosteronun daha yoğun salınımıyla erkekliğe geçilmiş olur.
Testosteron hormonu, seks hormonu olarak da bilinir. Bu hormon özellikle cinsellik isteğinin uyanması, sperm üretilmesi, penis büyümesi, erekte olması gibi faaliyetlerde önemli rol oynar. Bunların yanı sıra ergenlik dönemine girilmesiyle, vücutta tüylenme, sakal-bıyık çıkması, kasların gelişmesi, boy uzaması, bacakların kalınlaşması, sesin çatallaşıp gürleşmesi gibi etkileri de olmaktadır. Kısaca erkeklik için gerekli bir hormondur.
Erkek cinsiyetinin ilk göstergesi elbette bir penisin varlığıdır. Testosteron da erkeklik hormonudur. Dolayısıyla testosteron erkekliğin temellerinin atılmasında etkin bir hormondur. Erkekliğin doğasında üremek ve bundan haz almak önemli bir yere sahiptir. İnsanın Maslowu'n ihtiyaç piramidinde fizyolojik ihtiyaçlarından biri de sekstir. Sağlıklı bir şekilde bu fizyolojik ihtiyacın karşılanması, erkeğin cinsel özgüveninde neredeyse temel konulardan biridir.
Yetişkin bir erkek cinsel hayatında sorun yaşıyorsa, erkekliğini tehdit altında görür. Çünkü erkeğin dünyasında güçlü olmak önemlidir. Özellikle cinsel güçsüzlük erkekliğin özrü gibi algılanır. Hal böyle olunca, -erkeklik sadece cinsel güç olmasa da- erkeğin cinsel güçsüzlüğü onda yetersizliğe ve endişeye sebep olur. Bu durum ikili ve duygusal ilişkilerine de olumsuz yansır. Erkeklik ve seks konu olunca işin uzmanına gitmek konusunda erkek; erteleyici ve sorunu reddedici bir tavır sergileyebilmektedir.
Duygusal ilişkilerde, aşkın doğasında da seks vardır. Sevmek, sevilmek, özel ve yakın olmak, sarılmak, öpüşmek, sevişmek... Hayatı ve cinselliği paylaşmak...
Cinsel hayatın varlığı, ömür boyunca sürse denilse de bu durum her erkek için geçerli olmayabilir. Cinsel istek, bazı erkeklerde testosteron hormonunun ilerleyen yaşlarda azalmasıyla, andropoz denen sürecin yaşanmasıyla azalır. Bu dönemde erkek; cinsel, biyolojik, psikolojik yönden olumsuz etkilenmektedir. Cinsel sorun yaşandığında ilgili uzmana gitmek, yerinde bir çözüm ve erkekçe bir yaklaşım olabilir.
Erkekliği en iyi tanımlayan, onlara doğar doğmaz koyduğumuz isimleridir belki de... Mesela Demir, Emir, Mert, Emin, Cesur, Kıvanç, Kahraman, Oğuz, Batu, Tarkan vb.
Erkeklik; cinsellik, güç, otorite, sahiplenme, koruma, savaşma, mertlik, cesaret vb. birçok sıfatla tanımlanabilir.
Erkeklik kimine göre adam gibilik, kimine göre Tanrı Zeus, kimine göre kalbimize ok atan romantik, kimine göre hayallerin prensi, kimine göre masal kahramanıdır; kimine göre evlat, kimine göre babadır...
Ama sonuç olarak erkek de bir insandır ve onun da her insan gibi güçlü ve zayıf yönleri vardır.
Testosteronun varlığı bir dert, yokluğu yara olmasın... ●

M. Bilgin SAYDAM

Psikomitolojik bakış

"Dişil"den "eril"e erkek-lik serencamı

Doğaya karşı hep çocuk makamında olan insan, bilincin taşıyıcısıdır ve eril'dir.

Sembol-bilim'de erkek ve erkeğe ait öğelerin (*eril ilke*) bilincin taşıyıcısı olduğu, annenin ve kadına ait öğelerin (*dişil ilke*) ise bilinçsiz'i, bilinçdışı'nı ya da bilinç öncesi'ni ifade ettikleri temel varsayımlardır. Anacıllığın karşı(t) kutbuna yani babaya, erkek elemana ve onun temsil ettiği (doğanın/maddenin karşı kutbu olan) tinselliğe yönelim (babacılık), bilinç gelişimi açısından daha geç evrelerin belirleyicisidir: Bu evreler hem insanlık tarihi içinde bilincin ayrışma sürecine, hem de bireysel psikososyal alanda anneden ayrışma-bireyleşme sürecine ait evrelerdir (Saydam 2013, 2017).

Yaratılış ve dolayısıyla yaratıcılığın bir gizem olmaktan çıkması, bilincin rüştünü ispat etmesiyle mümkün olmuştur. İnsanlık tarihi, bilinçli ruhun, kendini ayrıştırdığı bilinçsiz [*sic*] doğanın yaratıcılığını kendine mal ettiğini, doğadan ayrıştırdığı Mutlak-Ruh'un/Mana'nın, yani madde-ötesi Yaratıcı'nın birincilliğini/öncesizliğini dayattığını anlatır. Yaratılışın bilinir olması, maddeye/doğaya yönelik bu şiddetin sonucudur.

Yaratıcılığın ilk(sel) ve en yakın mecazi karşılığı, doğumdur. Anne (kadın), bir hazırlık süresinden sonra, ilk(el) insanların hiç de anlayamadıkları şekilde, *olmayan* bir varlığı *yapar*; "hiç"ten var eder. Bir canlıyı doğurmak, onu kendi bedeninden/bedeniyle -kanıyla ve sütüyle- beslemek, doğurmadığında kanamak, kadını erkekten farklılaştırır. Hayatı, *dişil* yapmaktadır. Canlıların dünyayla ilişkisi, çocuk-anne ilişkisinin mecazi karşılığıdır:

"Doğuran ve besleyen anne olarak dünya kavramı hem avcı hem tarımcı toplumların mitolojilerinde çok önemli olmuştur. Avcıların imgelemine göre hayvanlara can veren onun rahmidir. Yeraltı dünyasında, dans alanında, erginlenme ritlerinde zamansız arketiplerini keşfetmek mümkündür. Bu arketiplerde yeryüzündeki sürüler insanın beslenmesi için gönderilen geçici görüntülerdir. Aynı biçimde, tarımcılar için de, tohum annenin gövdesinde yetişir. Tarlaların sürülmesi babalık yapmak ve tohumun büyümesi doğumdur. Dahası, dünyayı anne ve gömülmeyi rahme yeniden dönüş olarak anlayan görüş en azından bazı toplumlar için, çok eski tarihte kabul edilmiş olmalıdır" (Campbell 1992: 78-79).

"Doğumun ustası" olan kadın, suyu/toprağı ile "doğurgan doğa"nın tüm özelliklerini taşır. Kadın, "ilkselliği" içinde merkezcil konumdadır: Zaten vardır; -doğa misali- kendini oluşturması gibi bir gereksinimi yoktur. Öncesizlik ve indirgenemezlik, bizi -*dişil-Kutsal*'a götürür:

"Arkaik toplumlarda cinsellik, kutsal olanın neredeyse evrensel bir yoldaşıdır. Bu genellikle, ürün verimininin doğa tarafından sihirli bir şekilde sağlanmasına cinselliğin neden olduğunun düşünüldüğü ilkel tanıma özgü bir şey olarak düşünülür. Bu düşünce çizgisine göre cinselliğin üretkenliği ve doğanın üretkenliği aynı sıradadırlar. Nitekim Sümerli tanrıçanın ışlanmayı bekleyen vulvası ve Dicle ve Fırat ırmaklarından gelecek suyu bekleyen toprak benzerdirler" (Kovel 1994: 139).

Bu varoluş -eril ve *henüz çocuk* bilinç için- gizemli bir varoluştur (Berktay 1996, Neumann 1975, Paglia 1996).

"Kadın, öteki dünyaya açılan büyüsel kapı olarak, yaşamın ondan bu dünyaya girdiği yer olduğundan, doğal olarak ölüm kapısının da, yaşamın gene onun aracılığıyla bu dünyayı terk ettiği, yeridir. Bunda hiçbir ilahiyatçı açıklamaya gerek yoktur, yalnızca böyle bir mucize gücüyle ilişki kurma isteğiyle birlikte evrenin yakalanan bölümü karşısında sersemleyen zihnin gördüğü gizem ve mucize söz konusudur" (Campbell 1992: 412).

"Anne arketipi", insan psikolojisinin en önemli yapıtaşlarındandır ve yaşamın her an ve halinde mutlaka kendini şu veya bu şekilde hissettirir/gösterir:

"Her arketip gibi anne arketipinin de sayısız tezahürü vardır...: kişisel anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, ilişki içinde olunan herhangi bir kadın, örneğin sütanne ya da dadı, ata ve bilge kadın, daha üst anlamda tanrıça, özellikle de Tanrı'nın anası, Bakire Meryem (gençleşmiş anne olarak örneğin Demeter ve Kore), Sophia (anne-sevgili olarak, ayrıca Kybele-Attis tiplemesi ya da kız-[gençleşmiş anne-]sevgili); kurtuluş arzusunun hedefi (cennet, Tanrı krallığı, göksel Kudüs); geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus); büyülü daire olarak (Padma olarak Mandala) ya da Cornucopiatypus (Bereket Boynuzu); daha dar anlamda rahim, her tür oyuk biçim (örneğin vida yuvası); Yoni; fırın, tencere; inek, tavşan, her tür yararlı hayvan.

"Bütün bu simgeler olumlu, iyi bir anlam ya da olumsuz, kötü bir anlam taşıyabilirler. Benzer özellikler kader tanrıçalarında (Moira'lar, Graia'lar, Norna'lar) da görülür; uğursuz simgeler cadı, ejderha (balık ve yılan gibi yutan ve boğan her hayvan), mezar, tabut, derin su, ölüm, kâbus ve umacıdır (Empusa, Lilith vb.).

"...Anne arketipinin özellikleri 'annelik' ile ilgilidir: dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölüler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan... Annenin üç önemli özelliği, bakıp büyüten, besleyen iyiliği, arzu dolu duygusallığı ve yeraltına özgü karanlığıdır" (Jung 2003: 21-22).

"Cinselleşmiş düalizm, bütün düalizmlerin paradigmasıdır, 'dünya tarihinin paradigmasıdır'", der Badinter (1992: 26). İnsan, anneden yani "dişil"den doğduysa ve kendini bilinciyle dişil'den ayrıştırdıysa, zorunlu olarak farklıdır, karşı(t) kutuptandır, "eril"dir: Anneden ayrışan -kız ya da erkek- çocuk, bilinçsiz'den ayrışan bilinç, doğadan ayrışan kültür hep eril'in işaretini taşır. Eril'in tanımı burada, *dişil'e göre/dişil'e atıfla* yapılmaktadır. Asl'olan dişildir. Dişil olmayan her şey *eril*'dir ~ Eril, *dişil olmayan*'dır: Dolayısıyla -doğada/dişilde- *içkin* kalamaz, *aşkın* olmalıdır. Aşkınlık, eril için varoluşsal önemi haiz mecburiyettir.

Aşkınlık, ayrışmayı gerektirir. Ayrışma çocuğun eylemidir ve anneden öteyedir. Bilinç en ilksel haliyle, önce ötekinin farkındalığı ise, çocuk olmadan bilinç olmaz. Çocuğun ayrıştığı anne dünyanın karşılığıdır. Eğer anne *dişil* işareti taşıyorsa, çocuk bizzat -dişilin karşıtı- *eril* olmak, ya da -önceden var olan- Eril'e doğru hareket ederek erilleşmek zorundadır. Dualistik bakış, dişil-anne'nin karşısına eril-baba'yı yerleştirir ve bilinci erile atfeder: Doğaya karşı *hep çocuk* makamında olan insan, bilincin taşıyıcısıdır ve *eril*'dir [*sic*].

Ayrıntılandırırsak, dişil-eril bağlamında şöyle bir ayrıştırma anlamlı olacaktır: Madde ve doğa, her türlü tezahüründe esası teşkil edeceği, her ne var ise evrende, *doğuracağı-taşıyacağı (ve doğurduğu gibi gerisin geriye yutacağı)* için anne ve kadın metaforuyla ifade edilebilir. "Matriks" (lat.) dişil bir terimdir. Dişil bu nitelikleriyle hep aynıdır. Soru burada "neye göre aynıdır" şeklinde olursa,

yanıt "bilinç"i işaret edecektir. Bilinç *dişil-değil* ise, onun karşısına -dünyevi kavrayışımızla- koyacağımız yapısal öge "eril" olacaktır.
Eril esasında yapısal değildir, zira ne kadar dönüşürse dönüşsün her türlü yapısallık, madde içine gömülü olacağından, dişil ön işaretlidir. Eril olan, dişil olmayandan dışa doğru hareket olarak tanımlanırsa, belki *dişil-olmayan* tek şeyi, yani dişil'den/madde'den uzaklaşma eylemini *eril* sıfatıyla kurgulayabiliriz.[1] Bu durumda hareket esastır ve her çocuk da kız olsun erkek olsun, *eril* işaretini taşır. Zira eylem ayrışmadır ~ Ayrışma eril'dir. Burada yine bir çıkmaza saplanıyoruz: Bilimsel maddeci bakışla, her şey ve her yer madde -,dolayısıyla *dişil*- ise, maddeden/dişilden dışarıya, Öte'ye doğru hareket yine yanılgı olacaktır. Yani eril, dişilin karşıtı olarak bir serâbdır. Mutlak eril, her ne kadar kurgulansa da mümkün değildir. Ama mümkün-*müş gibi* davranarak, insanın doğa-ruh, Madde-Mana arasındaki gerilimdeki muhteşem yolculuğunu sürebiliyoruz.
Doğa içinde eyleşen eril, "doğanın erili"dir. Biyolojik cinsiyet farklılığıyla kadın ve erkek ayrımı bu minvalde anlaşılmalıdır. Eşeyli üreme ölümsüzlüğü bitirmiştir. Türü maddede/doğada sürdürmek -yani türün ölümsüzlüğü- için gereken, ölümlü parçaların birleşmesi, iki kutbun birbirini çekmesi ile, yani kadında doğrudan temsil edilen dişil'in, kendisi üzerinden tanımladığı erkek tarafından döllenmesi ile sağlanacaktır. Burada eril'in doğaya hizmeti, ayrık durarın geri dönmesi, dişil'e kendini katması şeklinde gerçekleşir. Oysaki eril'i dişil'den uzaklaşma, ondan ayrışmışlık ve belki özgürlük-özgünlük olarak tanımlamıştık. Eril, *kendisi-için-ve-kendi-başına* bir varoluşu gözetecekti. Ve ne kadar imkânsız -eşyanın tabiatına aykırı- olsa da, bu yöndeki irade ve eylemi eril kurgunun esası olacaktı; yani madde olmayan bir şeyler ortaya çıkacaktı. Ve ortaya çıkan, maddeden münezzeh olacak, yine de onu tanımlayabilecekti. Bu da eril eylemin anlamı olacaktı; herhangi bir başka şey değil. Eril'de -yine dişil'e referansla olsa da, onsuz varoluşu hayal eden bir hareketi-, dişil'den ayrışma hareketini tespit edecektik. Oysa görüyoruz ki, doğa, kendinden ayrışanı geri ayartmaktadır. Ayartılan sahte-eril'dir; zira "*dişi*-eril"dir. Büyük Dişil'in bir aletidir. Madde'dir ve maddede çözünecektir: Hem eşeyli birleşmede, hem de bedenin ölümünde. Tanımladığımız "*hayvan*-eril"dir.
"İnsan-eril"i başlatan ve yapan şey zaten "hayvan-eril"in bu zafiyetidir. Doğanın-maddenin aradalıklarında *muhtaç* ve *mecbur* olmaktan kaçan insan, mecaz olarak "*dişil-olmayan*-eril"in alanına düşer. Bu mecazla insanın, *cinsiyet farklılıklarıyla hiç alakası olmayan* aşkınlaşmasını daha açık tarif edebiliyoruz. Dışarı doğru eylemiyle aşkınlaşan insan, bağlantılı olarak eril işareti taşıyacak Mana'yı dişil'in/madde'nin alanı dışında *imiş gibi* yapılandırır. Kadın ya da erkek "insan" olmaları hasebiyle, *doğal* gereksinim, zorlama ve dürtülerine mesafeli bir duruşa yöneldikleri ölçüde *eril* bir hareket içindedirler, erildirler. Yine o meşum -ve *münbit*- çelişkiye işaret edelim. Kurgusal gerçeklik her zaman somut-maddi gerçeğin içinde kalacaktır, yabancılaşması bile -asla asıl değil-, *ikame* olacaktır.
Başlangıcın dünyası olarak *[Ön-]* Öteki hep *dişildir*; anne sıfatıyla bebeğin yaşamını sağlamaktadır: Onu var etmektedir; ama *dişilliğinde erildir*, zira neyin ne olduğunu söylemekte, -bilerek, bilmeyerek- kısıtlar getirmekte, yönlendirmeler yapmaktadır. Bu, Dişil'in içindeki erildir; "*dişil&eril* Ön-Öteki", "*eril-dişil*"[2] <Öteki"ye dönüşürken, ön-özneyi de kendisiyle dışarıya çekerek özneye dönüştürmekte, onu *kendisinden* farklılaştırmaktadır. Bebek yakın-kendisine (bedensellikten doğan arzularına ve gereksinimlerine) yabancılaşmakta, <Öteki'ye uyarlanmakta, ö/Öteki olmaktadır. Bebeğin yakın-kendisinin olduğu yer, madde ve doğa niteliğiyle "dişil"dir. Bu durum *aradalıklar* doğurur: Kendi olma *ile* kendinden vazgeçme arasındaki aradalık, dişil *ile* eril arasındaki "aradalık" (Saydam 2017).
Oluşum serüveni, özne'nin, dişilden à erile, doğadan à tine, bedenden à ruha, maddeden à manaya uzanma yolculuğunda şekillendiğini ima eder ki, öznenin esasında evsiz/göçebe olduğunu söylemektedir: Özne bir hal değildir, devinimdir: *Yol üstünde düzülür.*

***

İnsan'a *kadın* açısından bakalım: Denebilir ki, *insan erildir [sic]*. Kadının insan olarak, dişil doğaya/doğasına karşı *eril*, ve yine erkeğin, bedeni/doğası ile *dişil* oluşu, iki cinsin tamamlayıcı birlikteliğinin ve kendi içlerindeki ayrık(sı)lığının açıklamasıdır. Çocuğun/erkeğin/babanın, ne kadar ayrışmış olurlarsa olsunlar, maddeye/bedene mecbur oldukları, eril'in dişil'i içerdiği, dişil'in eril'i taşıyan ve muhafaza eden "araç" olduğu unutulmamalıdır. Dişil-eril arasındaki derece farkı ikincildir. Sonradan ortaya çıkan hiyerarşik düzen, ölümlü çocuk vasfıyla "*eril*-erkek-baba"nın, *ezeli-ebedi* "*dişil*-kadın-anne" karşısındaki zayıflık ve korkusunun neticesi bir zorba çarpıtmadır. Bu bir psikomitolojik "gerçeklik"tir (Saydam 2013, 2017).
Doğa *doğurur*; ama doğadan ayrılan, dışarıya doğru yeterince güçlü ivmeye ya da tutunacağı dış çıpaya sahip değilse, gerisin geriye yutulabilir. Doğadan (anneden) ayrışan *eril* bilincin kendini oluşturma ve muhkem bir yapı inşa etme zorunluğu vardır. Bu oluşum ilk önce "ne olmadığı"nın tanımı ile başlar; yani doğa-*olmayan*, kadın-*olmayan* bir varoluş biçimi olarak kendini doğaya ve kadına karşı sınırlar. Erkek için "kadın, erkeği dışarı tüküren ve onu her an yeniden yutabilecek olan kara oyuktur" (Paglia 1996). Yani doğurucu, koruyucu, taşıyıcı, besleyici nitelikleriyle gerekli olduğu kadar tehlikelidir de. Doğa-anne-kadın yaşamın ve ölümün gizemini taşır:
"Mitoloji ve ritte, bebeğin psikolojisindeki gibi, annenin güzellik ve tehlike, doğum ve ölüm, besleyiciliği tükenmeyen göğüs ve cadının yırtıcı pençelerinin eşit biçimde ilişkilendirildiğini görüyoruz" (Campbell 1992).
Sözün özü şudur ki, dişil ilke'den ayrışan "artık-dişil-olmayan"ın kendini var etmesi için tek yönelim şansı mevcuttur: Dişil'den farklı ve dişil'e karşı(t) olan/"Eril-olan". *Eril* ancak insan

[1] Eril'i tanımlayan bu "dışarıya-doğru"/"dişildenàerile-doğru" *[sic]* hareket bir hal olarak değil, "beriden-öteye-doğru" devinim içinde tanımlanan "özne"nin oluşum dizgesi bağlamında irdelenmelidir. Bu bağlamda özne "eril" ön işaretini taşımaktadır; ancak eril değildir; "Eril'e-doğru"dur. Dişilin içindeki (beri) erilden à dişilden ayrı(k) bir <Eril'e /<Öteki'ye doğru eylemliliği içinde kendini inşa etmektedir. Bu <Eril'e doğru sefer hiç sonlanmayacaktır; özne hep *hareket-halindelik (*dolayısıyla *henüz- tamamlanmamışlık)* niteliğiyle tanımlanacaktır, hep geleceğin kurgusu olacaktır. Öznenin zaman boyutu, sürekli kaybolan, varolmadan kaybolan "şimdi"den çıkış hamlesinin yöneldiği "gelecek"tir -:*Hiç gelmeyecektir*-. Ezcümle: Özne hep *olmakta* olduğundan, hiç *olmayacaktır [sic]*.
[2] "<Öteki" için "Eril-Dişil" sıfatı burada ilk defa kullanılıyor. Vurgulanmak istenen, eril ön işaretli <Öteki'nin, öznenin dişile bağımlılığının nedeni tüm gereksinimlerini, dolayısıyla Dişil'i, kendi "Yasa"sının nesnesi yaptığı iddiasıdır. *Eril*-Dişil kavramı, eril'in *artık* yegâne "kapsayıcı" olduğunu ilan eder.

ile mümkündür, *bilinç(li)-insan* ile. "Dişil erkek"ler yani doğa içinde ve doğa için, onun döllenip çoğalmasını sağlamak için varolan erkekler, *biyogenetik olarak erkek* olabilirler, ama *kültürel anlamda eril* değildirler. Tam tersine, mutasavvıf *Rabia Hatun* için söylenen, "Hak yoluna giren kadın, kadın değildir, erkektir" lafzı, maddeden, madde içinde döngüsellikten, çizgisel eylemliliğe kendini ayrıştırdığında, kadının, *artık eril olduğuna*, yani madde değilmiş, "maddeye ait değil-*miş* gibi davranma sertifikası"na hak kazandığına işaret etmektedir[3]. Zihin, kadını dişil'den özgürleştirir, erkeği de... *Doğada olmayan eşitlik, Manâda* mümkündür, hatta zorunludur; gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

"Mesnevî"de "nefs" insanların annesi, "akıl" ise babası, kadın da "nefsin bedenleşmesi" olarak tanımlanır. Mevlânâ Celâleddin Rûmi gibi Ferîdüddin Attâr da "Musîbetnâme"sinde bir dişi özellik olan doğumu -mecazi anlamda- "erkek" olma ile çakıştırır:

"Kim ki aşkın acısından gebe kalmaz, o bir kadındır; erkek değildir" (Schimmel 1995).

Birleşmek/biraradalık her durumda dişil bir eylemdir. Eril'in birleşmesi, nihâi olarak, ayrışmışlıktan vazgeçme anlamına gelecek birleşme değildir; fetihtir, hükümranlığı vehmeder. Bilinci bilinçsiz'den, yani doğadan, dolayısıyla dişil'den ayrışma olarak tanımladığımızda, benlik-bilinçliliğinin temsilcisi ve uygulayıcısı olarak "kahraman"ın *eril* olmaktan, erilin de *kahraman* olmaktan başka seçeneği yoktur: *Kahraman*, özgürlüğüyle ve özgünlüğüyle "ayrışan" ve özgür/özgün ayrışmışlığında dünyayı "genişleten"dir.

Kötü ve karanlık dişil'in temsilcisi olarak ejderhalarla mücadele eden kadın kahramanlar da vardır. Santa Marta ve Santa Margaret benzeri Hıristiyan azize örneklerinde görüleceği üzere, bilincin bu kadın kahramanları, haç ya da kutsal su gibi -esasta dişil olsa bile, *sözle kutsandığı için-*, kutsal eril'in hegemonyasında bulunan güç sembollerini kullanırlar (Eason 2008).

Bu bağlamda *erkeğin erilliği mecburidir*. Ve "Öte", erkek-lik için elzemdir: Başka deyişle, *erkek* Öte'de mümkündür. Dolayısıyla *-beride- "eril-erkek" yoktur. Erillik dışa-doğru (merkezkaç) eylemin içinde saklıdır.* Madde dişiyse, -sürdürülebildiği ölçüde- çizgisel zaman ve eylem/kinetik enerji, erildir. Hep yeniden başlayan/başlatan döngüsellik, *zaman değildir*: Zamana ihanet eder, onunla alay eder, zamanı hiçler.

***

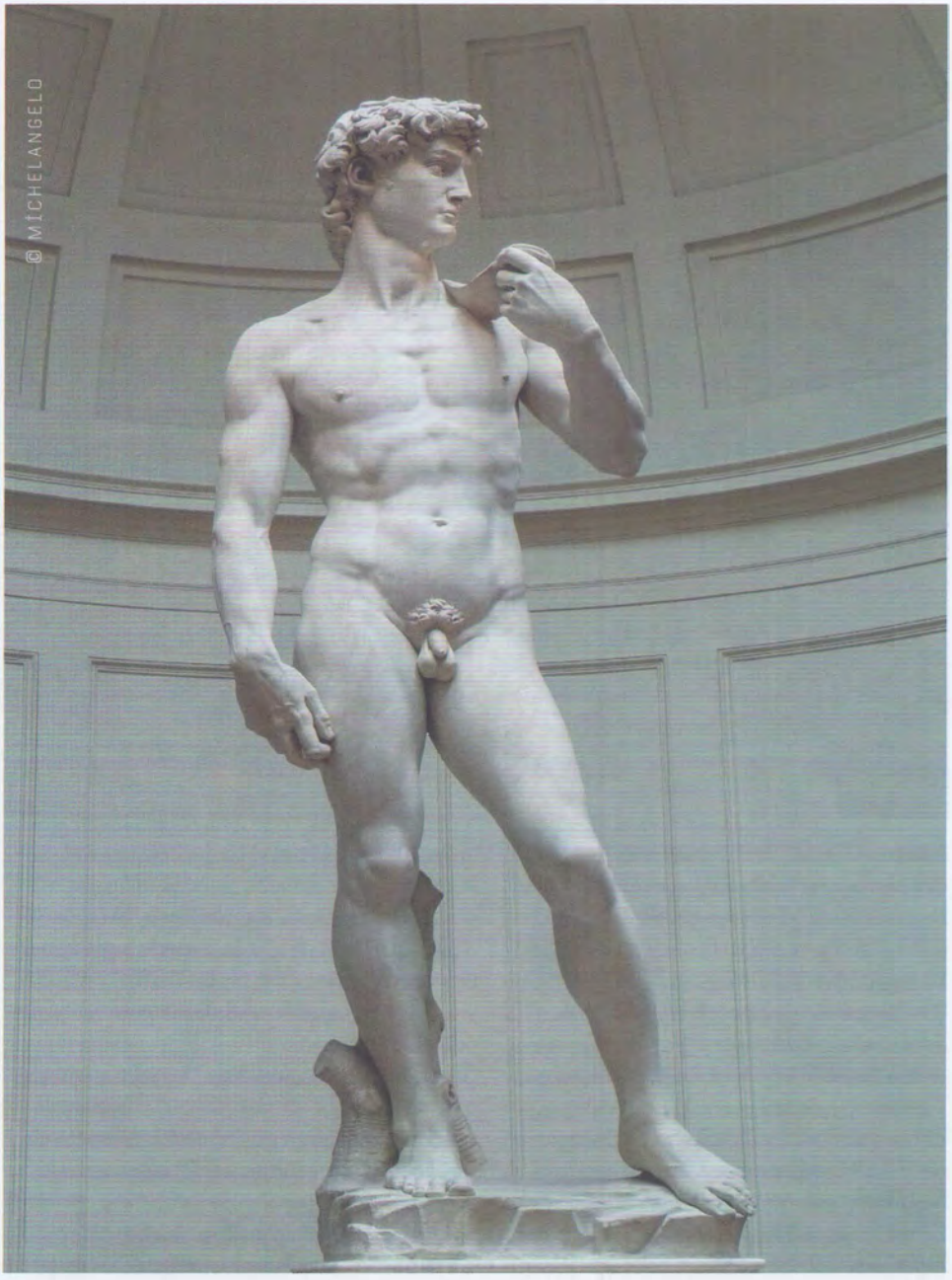
Kadın, erkeğin "eril" kimliğini oluşturabilmesi önünde bir engel ve tehdittir [*sic*]; ondan kurtulunması ve denetim altında tutulması gerekmektedir. Ancak aynı zamanda "olmazsa olmaz" bir gereksinimdir; bu nedenle bağlantının/ilişkinin de, eril'i oluştuğu ve beslendiği kaynaktan yoksun bırakmayacak tarzda korunması ve pekiştirilmesi şarttır.

"İlk olanın *anne* (doğa) olduğu" saptaması, bilincin gelişmesine koşut olarak etkinliğini yükselten ve artık eril tanımlamalarını kabul ettirebilen *ataerki* için, kendi gücünü çürüten ve değiştirilmesi gereken bir "yanılsama" şeklini alır. "Yeni" dönemde birincil olan, doğanın kurallarından kendini kurtarmış "Tin"dir, -kutsallaş(tırıl)mış- "Mutlak-Bilinç"tir. Doğanın, kadının, annenin doğurganlığı elinden alınır; "yaratma" fiili şeklinde eril öğeye atfedilir. Dişil'in alanındaki doğumun gizemi şimdi eril'in istek ve iradesiyle işlevselliğe kavuşacak bir "fason imalat"a dönüşecektir. Dilimize yerleşmiş "babadan olma, anadan doğma" kalıbında "yapan"ın (esas'ın/*materyalin* [*sic*]) baba olduğu şeklindeki vurgulama, geç (babacıl) dönemlere ait bir saptamadır. Bu saptamada ağırlık "olma/yapma" fiiline verilmekte, "doğma/doğurma" geri planda kalmaktadır. Anne etkin müsebbip değil, edilgin aracı ve kullanılan araçtır[4].

Mecazın somut karşılığını antik Grek mitolojisinde çok açık ifadelerle buluyoruz. Suyun tanrı ve tanrıçası Okeanos ile Tetis'in kızı, hikmet tanrıçası *Metis*, Olimpos hanedanının kurucu tanrısı Zeus'un ilk karısıdır. *Zeus* hükümdarlığını, babası Kronos'u alt etmede yardımcı olan Metis'e

[3] Şeyh-ül Ekber Muhiddin İbn-ül Arabî'ye göre insan doğanın ve zevklerin karanlığını arkasında bırakıp, aklın ve tinsel yönlendirimin ışığıyla temizlenirse "erkek" olur; tersi bir yönlenme "kadın"ın özelliğidir. Allah yolunda giden her insan, cinsiyetine bakılmaksızın "erkek"tir; en üst mistik düzeye çıkmış olan kadın sûfî Rabia-tül Adviye gibi "Hak eri"dir. O artık dişil ilkenin (dünyanın, nefsin) bilinci söndürücü yutuculuğundan, sürükleyiciliğinden (mutlak anacıllıktan) sıyrılmış; eril ilkenin, tinin bilinci mutlaklaştırıcı (babacıl) cazibesine kapılmıştır (Schimmel 1982, 1995; Uludağ 1995).

[4] "Kadın ile doğa arasındaki özdeşlik, toplumun arkaik bir simgesel temelidir. Önceleri doğum ile anneliğin gizleriyle dolayımlanan bağ, modernliğin ortaya çıkışı ile hem güçlenmiş hem de yozlaşmıştır. Yozlaşma, kadın, doğaya yüklenen dilsizlik ve edilgenliği benimsediği ve böylelikle erkekler akıl ve özerkliğin işlevlerini kibirle alırken, kadınların kendi insani güçlerinden yabancılaştığı bir yarılma ile ifade edilir. Yozlaşmış özdeşlik biçiminin benimsenmesi ve bunun getirdiği yabancılaşmış Ötekilik kadınların tahakküm altına alınmasında başlıca rolü oynamıştır." (Kovel 1994: 73)

borçludur. Hamile kansını, tahtını sarsabilecek, kendisinden güçlü bir çocuk doğuracağından [*sic*] endişeyle yutar. Tehlikenin aynen kendi dedesinin (Uranos) ve babasının (Kronos) da başına geldiği gibi, eşlerin doğurduğu oğullardan geleceğini hissetmektedir. Hamile Metis'in kızı *Athena doğal* doğum kanalından değil, *Zeus'un kafasından doğar*; dişil ve eril bileşikliğiyle Zeus Athena'yı, -salt- *babasının kızı* olarak -biraz da zorunluluk sonucu- doğurmuştur. Athena, Roma mitolojisinde *Minerva* ismiyle anılır; akıl, bilgelik, sanat-zanaat, savaş-strateji tanrıçasıdır ve bilindiği üzere bakire-tanrıçadır [*sic*].

Yaratıcılığın "doğal söylem"i, "kutsal -*eril*- söylem"e yerini terk eder (Berktay 1996, 2003, Eliade 2003). *Yaratan* ilksel doğa, *yaratılan* ikincil doğaya dönüş(türül)ür. Kadının ustası olduğu "göbek büyüsü"nün gücü yerden göğe, erkeğin oluşturduğu (yoktan var ettiği) "kafa büyüsü"ne aktarılmıştır (Paglia 1996). Madde aşağılanacak ve bastırılacaktır: "Tanrı'nın kutsal kitapta ... "yukarda" bir şey olarak tanımlanması, evrenin maddesi değil, ondan farklı biçimde yaratıcısı olarak bilinmesi maddeyi kutsallıktan arındırmış ve basit toprağa dönüştürmüştür. Böylece pagan düşünce doğada kutsallık görürken, Kilise onu Şeytana ait olarak görmüştür. Poseidon'un çatallı mızrağı (Hindistan'da Şiva'nındır) böylece Şeytanın ünlü tırmığına dönüşmüştür. Poseidon'un ulu boğası, Minator'un efendisi (Hindistan'da Şiva'nın boğası Nandi), Şeytanın çatal tırnakları ve boynuzu olmuştur. Yeraltı tanrısı Hades'in kendisi, ... cehenneme dönüşmüştür. Ve öteki dünyanın Persefon'un meşalesi olarak tanımlanan yaratıcı ateşi, günahkarlar için korkunç buharlar salan ateş olmuştur" (Campbell 2003: 30). Tarihte maddeye teslimiyetten, maddeyi üretime ve itaate zorlamaya -örgütle(n)meye- geçiş, *insanı-tanımlama* referansının dişil'den eril'e geçişi ile birliktedir. Maddeyi yeniden kurgulayan örgütün birincilliği, madde'nin birincilliğinin yerini kapmıştır. Örgütün bağımsızlaşması ve kendini türev değil, "kendi başına varlık" olarak değerlendirmesi, maddeden bütünüyle "kopma" ile işlevsiz tahakküme dönüşebilir. Zira örgütün "kendi başına"lığı, bütünlüğü ve güvenliği, örgütlediği maddeden uzaklığıyla doğru orantılıdır: Sınırların aşılabileceği ve örgütün, maddenin dolaysız ve denetlenemez gücünün etkisiyle çözülebileceği korkusu, maddeyi kısıtlar, tutuklar ve boğar. Burada madde-örgüt karşıtlık ve birlikteliği, kaos-kozmos, dişil-eril, halk-devlet ikilileriyle yer değiştirebilir. Eril, kendini dişilden koparırken, onu "hadım" [*sic*] etmiş olmaktadır. Fallus[5] artık erilin tekelindedir: "Cinsel anlamda sömürücü erkek, kadının işgücü ve bedenini kontrol etmekle kalmaz. Kendini logosun ve tarihin taşıyıcısı yaparken kadın dilsiz doğa haline gelir" (Kovel 1994: 126).

Eril -doğal- düzeni tersyüz eder: Ötedeki eril, öteyi *"beri" ilan edecek*, beriyi öte'ye atacak, dişili ve doğayı ötekileştirmiş olacaktır. Ayrışma, -eğer yarılma (splitting) şeklinde ise- ayrışmanın zorlayıcısı olan erilin, "öteki" niteliğindeki dişile yönelik değersizleştirmesini ve zorba tahakkümünü de içerir. Bu, sosyolojik bir olgunun çekirdeğindeki psikolojik gerilime ve ayrıştığı ö/Öteki'den -zinhar- sakınma çabası içindeki ben'in kaygı ve gereksinimine işaret etmektedir:

[5] İnsanı, dişil-eril mücadelesine indirgeyen bakış açısı, bu tür bir istismarı kışkırtan verileri her yerde kolayca fark edecektir. Örneğin, embriyogenezde cinsiyet farklılıklarının oluşması, erkeklik hormonlarının, dişil yönde gelişimi engellemesiyle ve "aykırı" etkinliğiyle mümkündür. Esas olan, 46 XX veya 46 XY, her iki genetik kodlamada da dişil olandır. Yani, bazı "interseks" vakalarında gördüğümüz gibi, testosteron eksikliği, 46 XY erkekte de dişil özelliklerin gelişmesine yol açar (tersi de doğrudur). "Dişil", "eril"e göre birincildir. Eril, hem kendini, içindeki yazgısaldişil'i [sic] baskılayarak kurar hem de dişil kaçkını'dır; eril hamleyle kaçamazsa [sic], dişil'e yakalanır. Bu durum birincil ve ikincil biyolojik cinsiyet özellikleri kadar, beyin işlevselliğinde ve dolayısıyla "tipik" olduğu iddia edilen algı-duygu-düşünce-davranış karakteristiklerinde de kendini gösterir. Bu dipnot sadece mecaz niteliğinde bazı verileri kullanmıştır; çok karmaşık olan dişil-eril gerilimine elbette ki bu redüktif bakışla yaklaşmak anlamlı olmayacaktır.

"Lacancı bir bakış açısından, kadınların tarihsel görünmezliği ve nesneleştirilmesi, kadının simgesel olarak eksiklik ve yoklukla; kadınlığın (femininite) birleşik erkek öznelliğine oluşturduğu tehditle; merkezi, güçlü, ayrıcalıklı erkek ile ilişkisinde kadının statüsünün 'öteki' olarak tanımlanmasıyla bağlantılıdır. Bu 'öteki', erkeğin temsil ettiği uygarlık, kültür ve akla karşı denetimsiz doğanın ve içgüdülerin yıkıcılığıyla ilişkilendirilir. Son derece istikrarlı ve sürekli görünen ve çok gerilere giden bu ilişkilendirme, kadınların toplumsal denetimini meşrulaştırmak için kullanılır. Tukididdes, >>Atinalı erkeğin öz-imgesinin 'yabancı', 'yaban' anlamına gelen allotrion'un denetim altında tutulması gereksinimi etrafında kurulduğunu ve allotrion'un genellikle 'ben'e karşı 'öteki'yi temsil ettiğini<< yazar. Bu 'yabancı öteki', tecavüz gibi pratik ve ideolojik araçlar kullanılarak denetlenmek zorundaydı. Yunan mitolojisinin, insan-kadınları cinsel ilişkiye zorlayan erkek tanrılarla dolu olması rastlantı değildir; bu 'tanrısal tecavüz', var olan toplumda erkek denetiminin özellikle tecavüz eylemi ve pratiği dolayımıyla kurulması olgusunun 'tanrısal toplum'a projeksiyonu olarak yorumlanabilir. Kadının doğa ile, özellikle de doğanın karanlık yönüyle ilişkilendirilmesi, yalnızca Antik Yunan'a özgü değil, uygarlığın başından beri var olan bir olgudur" (Berktay 2003: 132).

Yar(ıl)ma (splitting), ayrışan parçanın, bütünle birlikteliğinin reddi üzerine inşa olur. Yabancılaşma her ayrışmada mevcuttur; ama yarılmada, *yabancılaşma* aynı zamanda doğrudan bir hedeftir. Modernist Batı(cı) dünya görüşü ve teknolojisini doğaya yabancılaştıran Kartezien felsefe, bu yar(ıl)ma'nın felsefesidir (Kovel 1994). *Eril bilinç* doğa üzerinde egemenlik kurarken, doğanın temsilcisi niteliğiyle dişili de denetimine alır: "Frankfurt Okulu'na göre ... doğanın egemenlik altına alınması olgusu, 'toplumsal doğa'nın egemenlik altına alınmasına; insanın çevre üzerindeki denetimi de insanın insan üzerindeki denetimine dönüşür." (Berktay 1996)

Hiyerarşik yarılma başlamıştır: Değersiz ve "kötü" olan, değerli ve "iyi" olandan ayrı tutulur; aşağıda tutulur: Erkekler *ölümsüz kültür ürünleri* yaratırken, kadınlar ölümlü bedenler yaratmakla daha "aşağı" bir iş yapmış olurlar (Berktay 1996).

Özne eril'dir [*sic*]. Dişil'e nesne olmayı kabullenmekten başka çıkış bırakılmamıştır. Feministik emansipasyon hamleleri binyıllarca güdük kalacak, çoğunlukla baskın eril söylemin dilini kullandığı, egemenle özdeşim çabasına girdiği için, çoğunlukla kendine ihanetle sonlanacaktır.

"(A)taerkil ideoloji kadını 'kendinde şey' (en soi) olarak içkinlikle (immanence), maddeyle, bedenle, doğayla; erkeği ise 'kendisi için şey' (pour soi) olarak aşkınlıkla (transcendence),bilinçle, ruhla, uygarlıkla özdeşleştirerek tarif etmekte ve böylece erkeğin 'özne'liğini güvence altına almaktadır" (Berktay 2003: 153).

Kadın'ın söylemi, <Öteki'nin *eril* görünümünün bir işaretleme kolay(cı)lığı [*hatası*?] olduğunu, doğal cinsiyet ayrımının ötesinde bir insan-zihni modeli üzerinden yeni tanımlamalara gerek olduğunu çağırmak zorundadır. *Erkek-milleti*, bu işaretleme kolaycılığını tarih boyunca istismar etmiştir[6]. Eril ve dişil sembolizmin taşıyıcılığı, -kesinlikle- karşılıkları olan cinsiyetlerin tekelinde değildir:

"Erkeklik metaforu, düşüncelerin felsefi olarak dile getirilişlerinde ve akıl ideallerinin derinliklerinde gömülü olan bir metafordur... aklın erkekliği, tam olarak ne cinsiyetten ne de toplumsal cinsiyetten gelen bir şeydir. Ona uygun olan özne ne erkeklerdir ne de kadınlar; sadece kavramlar ve ilkelerdir. Bu, simgelerin işleyişiyle ilgili bir erkekliktir... Erkek-kadın ayrımı simgeciliğinin, erkekler ve kadınların kendi imajlarının gelişimi üzerinde son derece gerçek yansımaları olmuştur. Fakat erkeklik ve kadınlığın simgesel içeriği, toplumsal olarak üretilmiş erkeklik ve kadınlık ile bir tutulamaz. Bu simgesel içerik, toplumsal olarak inşa edilmiş olan cinsiyet ile etkileşim içindedir, fakat eğer bu etkileşimi doğru bir biçimde anlamak istiyorsak, öncelikle erkek-kadın ayrımının simgesel yönünü kavramak zorundayız" (Lloyd 1996).

Az evvel bahsedildi: Her kadın ve her erkek, hem eril hem de dişil ilkelerin -farkında olunmasa da- değişik ağırlıklarda taşıyıcısıdır[7]. Maddenin doğası gereği, erkek-lik daha çok eril, daha az dişil, kadın-lık daha çok dişil, daha az eril gibi gözükebilir. Ama buradaki eril, dişil-erilliktir. Gerek fizyoloji ve fizyonomi, gerekse sosyokültürel rol dağıtımı, kadının (annenin) dişil ilkenin, erkeğin (babanın) ise eril ilkenin "doğal" temsilcisi olmalarına gerekçe oluşturmuştur. Sosyokültürel dizgenin/Büyük-Öteki'nin temsilcileri/elçileri olan erken ilişki nesneleri müesses nizamın cinsel ve toplumsal rollerini, yaşamın ilk anından itibaren önerir ve dayatır:

"Öznede cinsel konumun gerçekleşmesi Ötekinden geçer. Yani Ötekinin özneyi simgesel düzlemde tanımasıyla olanaklıdır. Çocuğun aynadaki benzerle özdeşleştiği andan itibaren, Öteki onun sadece özne olarak oluşumunun anahtarına değil, aynı zamanda cinselliğe erişmesinin de anahtarına sahiptir. Hem öznelliğin hem de cinselliğin oluşumu, Ötekinin bakışının, yani tanımasının

---

[6] Bu dişil-eril iç içeliğini erotik arzunun karmaşık dinamiklerinde takip edebiliriz:
"Erotik arzunun ... ilk özelliği, her zaman girecek ya da fethedecek olduğu ya da kendisine girecek ya da kendisini fethedecek olan başka bir kişiye, bir nesneye yöneltilmiş, bir haz arayışıdır; hem bir engeli zorla aşmayı hem de seçilen nesneyle bir olmayı ima eden yakınlaşma, kaynaşma ve iç içe geçme özlemidir... "İçine alan" ve "içeri alınan" erkeksilik ve kadınsılıkla karıştırılmamalıdır; erotik arzu aktif olarak girme ve pasif olarak sahip olunma ile birlikte, aktif olarak sahip olma ve pasif olarak kendine giriliyor olma fantezilerini kapsar. Ben [O.F. K.], özgün cinsel etkileşimde hem benlik hem de nesneyle özdeşleşme anlamında psikolojik biseksüelliğin kadınlar ve erkekler için evrensel olduğunu ileri sürüyorum. Denebilir ki, biseksüellik her şeyden önce bir cinsel ilişkiye giren iki kişinin de birbiriyle ya da üçgen ilişkisinde üç kişinin ("dışlanmış üçüncü") birbirleriyle özdeşleşmesinin bir fonksiyonudur... Erotik arzunun ikinci özelliği, birbirini tamamlayıcı kaynaşma deneyimini yaşamak için, partnerin cinsel heyecanıyla ve orgazmıyla özdeşleşmedir. .. Aynı zamanda iki cinsiyetin ikisi de olma, gündelik hayatta cinsleri ayıran aşılmaz engellerin bir an için aşılması duygusu, cinsel fethin girme ve sarıp sarmalama, girilme ve sarıp sarmalanma özelliklerinin yerine gelmesi ve bunlardan zevk alınması duygusu da vardır... Ötekiyle bu özdeşleşmede, kaynaşma isteğinin, homoseksüel özlemlerin ve ödipal rekabetin verdiği zevkler yanında, ... iki cinsin birbiriyle bilinçdışı özdeşleşmesi öteki cinse husumet ihtiyacını da ortadan kaldırır ve bir yandan öteki olurken kendi olarak da kalan kişi öznellikler arası aşkınlığa eriştiği duygusu yaşar" (Kernberg 2000: 45-46).

[7] "Ruhlar, babaları olan Tanrı'yı neden unuturlar? O'ndan gelen ve tümüyle O'na ait olan parçalar oldukları halde ne kendilerini ne de Tanrı'yı niçin bilmezler?
"Aşırılık, türeme, ilk fark ve başına buyruk olmayı isteme; bunlar ruh için kötülüğün ilkesidir. Babalarını unutan ruhlar, bağımsızlıklarına sevinirler, Tanrı'nın karşıtına gitmek için, hareketlerinin spontane oluşundan yararlanırlar: Ruhlar, en uzak noktaya vardıklarında, Tanrı'dan geldiklerini hatırlamazlar; tıpkı babalarından ayrı ve uzakta büyütülen çocuklara benzerler; ne bizzat kendilerini ve ne de babalarını bilirler. Artık ne Tanrı'yı ne de kendilerini görmeyen ruhlar, kendilerini küçümserler; çünkü soylarını bilmezler. Onlar (Tanrı'nın dışında) tüm geri kalan şeyleri düşünürler ve sadece kendilerine hayran olurlar; her şey onları hayrete düşürür, oyalar, onlarda ilgi ve tutku uyandırır; küçümseyerek uzaklaştıkları nesnelerle bozuşurlar." (Plotinus [İ.S. 204-270], "Dokuzluklar" [Ennead] http://www.dusuncetarihi.com/makale/ennead-dokuzluklar.html)

temel olduğu bir dıştalıktan geçer" (Abrevaya 2002: 36-37).
Burada kültürün içerdiği bazı tehlikelere değinmek gerekir. "Tek yönlülük" aşırıya kaçtığı durumlarda (bağnazlık) çatışma ya da tıkanma ve fakirleşme kaçınılmaz olur. Ataerkil kültürlerde olduğu gibi erkeğin içindeki dişil öğeyi (kadını), kadının içindeki eril öğeyi (erkeği) bastırması, kendi biyolojik cinsiyetine uyumlu zihin ve davranış modelini ise abartması, hem bireyin hem kültürün hastalanmasına neden olabilir. Zira var olanın doğal dışavurumu engellendiğinde, bastırılan nitelikler kendilerini gösterecek bir yolu mutlaka bulacaktır. Bu tali yollar bireyin ve kültürün işlevselliğini bozucu nitelikte olabilir. Çatışmaların daha fazla güç kullanılarak bastırılmaya çalışılmasının sonucu hem enerji kaybı, hem de fakirleşme ve sığlaşmadır; tam anlamıyla bir kısırdöngüdür. Yine de bilincin yaratıcı doğası gereği, yeni çözümlerle kısırdöngüden çıkış hep mümkündür.
Unutulmaması gereken, her aşırının çekirdeğinde zıddının çok güçlü hatta bazen mutlak güçlü olduğudur. Zorbalık, hissedilen ve kaçınılan zavallılığın hem sebebi, hem neticesidir:
"Nefret ve korku, kökleri bağımlılıkta olan ve tahakkümün boş yere üstesinden gelmeye çalıştığı bir Ötekilikten kaynaklanır. Gerçekten de tahakküm sadece Ötekiliği ve onun beraberinde

getirdiği nefret ve korkuyu sürdürür. Böylelikle erkek ne kadar çok tahakküm kurarsa o kadar bağımlı hale gelir ve ilişki daha da büyük bir korku ve anne-çocuk bağı biçimini alır. Bu karmaşa babaerkil toplumun politik ve ekonomik eşitsizliklerinden kaynaklanır ve onları yeniden üretir. Bütün, Ötekinin annelik ettiği bağlam içinde gömülüdür; erkek-efendi, bir erişkin olarak, dişi-kölesinin emeğine ['*işlevine!*'; *MBS*] bağlı kalmayı sürdürür, tıpkı yaşama çocukken gücünü sınırsız gördüğü anneye bağlı olarak başlandığı gibi." (Kovel 1994: 67-68)
Günümüz dünyasında baskın ataerkil kültürün dayattığı, dişil olandan arınmış *erkek(lik)* kalıbı, erkeğin dişil özelliklerini bastırması ve kadın(ın)a yansıtması; eril olandan arındırılmış *dişi(lik)* kalıbı, kadının eril özelliklerini bastırması ve erkeğ(in) e yansıtmasıyla birliktedir. Erkek ve kadın kendi bütünlüklerinden *eksilttikleri* karşı(t) cinse özgü yanlarını, eşlerinde yaşarlar. Oluşan ikili bütünlük iki eksiğin oluşturduğu bir bütünlüktür ve her iki tarafın da eksikliklerini reddetmeleri ya da en iyimser yaklaşımla yeterince tanıyıp kabullenememeleri çelişkisini taşır. İdealist felsefe bu çelişkiyi, cinslerin karşıtlarını bir araç olarak kullanması kurgusuyla aşmaya çalışmıştır. Bu akımın en önemli temsilcilerinden Hegel'e göre sorunun çözümü "etkin orta"dadır. "Orta"yı tarif ederken bile *erkek-bakış*'ın ırkçı dili kendini dayatıyor:
"Erkek ve kadının oluşturduğu birlik, bütünün 'etkin orta'sını meydana getirir. Erkek ile olan ilişkisi aracılığıyladır ki, kadın 'alt dünyanın yasasının yukarıya, günün aydınlığının gerçekliğine (actuality) ve bilinçli varoluşa doğru yükselme sürecine' katılır. Ve aile ve kadınsı olanla ilişkisi aracılığıyladır ki, erkek buna karşı gelen ve gerçeklikten gerçekdışılığa giden 'aşağıya dönük harekete' katılır" (Lloyd 1996).
Bu "orta"nın değeri asla sabitliğinde/durağanlığında değildir; bilakis dinamik değişkenliğindedir: Sarkaç/sarmal dinamiğindedir. Zaten herhalde insana ait tüm kavramlar, değerler ve güçler alt-üst, sağ-sol, uzak-yakın, iç-dış, dişil-eril, düzen-kargaşa, aydınlık-karanlık gibi kutuplar arasındaki salınımla belirlenmiştir.
Aradalık, aradalığın belirsizliği, belirsizliğin huzursuzluğu ve *referanssızlığa rağmen/referanssızlığı seçerek hareket edebilmek*, eyleminde *referansını ararken, kendini yapabilmek*, insanın vasfıdır. *Bulunan yol*, inşa ve imar edilen yoldur.

***

Beride, doğa-ana'nın bağrında kardeş birimlerin ilişkisini ne düzenler? Eğer dışarıda/ötede, bir dokunulmaz-ulaşılmaz *referans* yoksa ya da henüz zayıfsa, içeride/*beride* kavga-gürültü vardır; kargaşa vardır. Hak, güce ve fırsatçılığa tabidir: Paylaşılmak istenen besleyici-taşıyıcı kaynağın tükenme/tüketilme korkusu, *~eşit* kardeşlerin (~öteki'lerin) birbirini çiğnemesine yol açar. Anneden/doğadan ayrılamayacak kadar onun şiddetine açık bir yaşamda, ondan uzaklaşabilmek bir yanılsama olacaktır. Baba zayıftır bu hal içinde; *-Lacanien* terminolojiyle-Baba'nın Adı da uçucu kaçıcıdır, yok gibidir. O halde herkes kendini referans tutar açıkça, ya da çok sık olarak örtülü-çekingen bir tavırla; ilk fırsatta kendini referans göstermek için dünya düzenine ve hak iddia etmek için kısıtlı kaynakların dünyası/annesi üzerinde.
Bu dünya babasız (<Öteki'siz) bir dünyadır; referanssızlığında ve yönelimsizliğinde kaybolmuş kardeşlerin (~öteki'lerin) dünyasıdır. Kaybolmuşluktan medeniyet çıkar. "Merkez-kent/iç-şehir" kelimesinin Arapça karşılığı olan "medine"den türetilmiş "medeniyet" kavramı özellikle anlamlı bu meyanda. Zira, kendini artıran kalıcı ayrışmış-yapısallıkları mümkün kılan "şehir"dir: Doğanın şiddetinden korunaklı bir alanın kent surları içinde ihsası, "sükûnet" demektir. "Evrenin merkezi" (*axis mundi*) olarak alınan dağ/orman gibi doğal referansların yerine, insan yapısı olan tapınak ya da sarayların geçmesi, her şeye anlam veren ve *yegâne-öncesiz-gerçek* olan "Kutsal"a artık insan iradesi ve eylemiyle ulaşılacağının, hatta Kutsal'ın nasıl ve nerede olacağının insan tarafından belirleneceğinin ilanıdır. *Kutsal* ve ona ulaşım yolunu gösteren *axis mundi*, önce doğada iken, artık referans doğayı aşkındır ve yönelim doğadan dışarıya doğrudur; hatta radikal asketik ideolojilerde axis mundi bütünüyle eril'in kurgusuna konuşlanır; -ürkütücü gücüyle-*madde/doğa* artık sadece, kurtulunması gereken bir artefakttır. Bu, doğaya mutlak gereksinimin reddi ve yaşama hâkimiyetin söylemidir.
Tüm *kutsal*, çok-merkezli doğadan çıkar(ılır). Tek-merkezli ve aşkın kutsalı *gerçek* tutan bir sistematoloji, mutlaka maddeyi, doğayı, bedeni -taşıyıcı gerçeklik olarak- reddetmek zorundadır.

Zira maddenin şiddetinden kurtulmanın tek bir yöntemi vardır: Ondan vazgeçmek, onu reddetmek. Geri dönüşle "Madde"ye hükmetmeyi amaçlamak, bu vazgeçişin gizli ajandasıdır, ki "Ruh" ve "Tanrı" ve "Mana" keşfedildiğinde, artık -eril- "Mana-İnsanı"nın misyonu açıkça zikredilebilir. Zira bundan böyle, aslolan "Mana"dır; "Madde"yi dilediğince yapar-bozar, yeniden yapar, yeniden bozar. *Hüküm "O"nundur.* Kaybolmuşluktan, mutlak güce geçiş için, çocuk-insan, doğa-ana'dan vazgeçecektir o halde; onu reddedecek, kendi *ikame* şehrini (medeniyeti) tesis edecektir. Varoluş nedenini ve işlevselliğini -mutlaka- doğaya aşkın bir dış güce bağlayacaktır. Lacanien psikanalitik terminolojide başat rol oynayan "Baba'nın Adı" -bu vesileyle söylenebilir ki- "Baba"dan önce vardır. Baba, "Baba'nın Adı"ndan sonra keşfedilmiş, hatta icat edilmiştir. İlk varolan dizge, herhalde, anne ve anneyi paylaşma konusunda rekabet içindeki kardeşlerden oluşuyordu. Kendisi için rekabete girilen annenin nezdinde *herkes* çocuğuydu; çocuklar açısından ise sosyal sistem, anne ve onu preoidipal-oidipal anlamda arzulayan kardeşlerden müteşekkildi. Büyük kardeşin güçlü olduğu süre boyunca her şeye ya da çok şeye sahip olması eşyanın tabiatı gereğiydi. Ortak olandan daha fazla pay elde etmek için sırada bekleyenlerin, Freud'un "Totem ve Tabu"da (2012) önerdiği klasik "baba katli" kurgusuna bel bağlamaları gerekmez; doğa ve anne tercihini hep daha genç (daha canlı ve daha üretken) olandan yana yapacaktır. Seçimi oğul yapıyor gibi gözükebilir; ama belirleyici her zaman doğaydı/*doğadır*, anneydi/*annedir*. Baba-lık kurumu gerekli ve dahi varit değildir; doğanın ve annenin açık, ama daha çok varlıksallıkta içkin örtük dominansı geçerlidir.

İnsanın Mana'yı taşıyan, temsil eden eril'i, doğada içkin hayvan-eril değildir; daha önce değinmiştik. Hayvan-eril, dişil-eril'dir; çünkü doğada, yani dişilde içkindir. İnsan-eril, Baba'nın Adı ile, Aşkın-Eril ile başlar. Öte'de muhkem olmadan, Aşkın-Eril'in mevcudiyeti mümkün değildir; beriye geçen eril, <Öte ile canlı bağlantısını sürdürmez ve dişil-eril, yani *doğanın hizmetinde eril* haline gelirse, ~öteki'lerden biri olarak büyük-kardeş rolüne rücu edecek, anneyi paylaşma saikiyle, maddenin (biyolojinin) gereklerine uygun davranacaktır.

İnsan için *eril* işareti, doğanın tanımladığı hayvan-eril'den farklıdır. İnsan olarak eril, doğayı terk ve reddetmiş olan, ya da daha doğru bir ifadeyle bu motivasyonu ve yönelimi taşıyandır. İnsanı yapan, öteye doğru ayrışmış, doğanın beride vazettiğinden ayrı(k) bir miti kuran ve süren zihni ise, her türlü doğa referanslı cinsiyet ayrımına rağmen, Öte'de teşhis edeceğimiz, -kendi içinde- dişil-eril ayrımı olmayan bir zihinselliktir. Bu zihinsellik, eğer doğanın mecazlarını kullanırsak -ki nihayetinde maddeye mecbur olmamız nedeniyle anlaşılır bir yaklaşımdır-, dişil doğadan doğmuş, ondan farklı(laşan) ve ona kutup oluşturan oğuldur. Ancak nasıl Madde'de (doğada) bilinç-öncesi bir dişil-eril *ayrışmamış* birlikteliğinden söz ediyorsak, ötede özerkliğini ve özgünlüğünü ilan eden Mana'da (tinde) yalıtılmış eril'i değil, cinsiyetsiz bir bütünlüğü tespit edebiliyoruz. *Mana'da kadın ve erkek erildir*, bu "yanlış" mecazla; *Madde'de eril'in dişil -için- varlıksallığı* gibi. Mana, *yegâne* "mutlak-eril"dir; hep dokunulmazlığı içinde bir aşkın güce, geleneksel dünyada -erilliğinde dişil'i de *kapsayan*- Tanrı'ya referansla tanımlanır. Dünya düzeninin dışarıdan, Aşkın'dan belirleniyor olması, ancak berinin öteye ulaşamaması, dolayısıyla beriden öteye geribildirim gitmemesi, *dişil-içkin eril*'e gömülen *baba* için bir dejenerasyon, yani Baba'nın Adı'ndan/Aşkın-Eril'den sapma-uzaklaşma nedeni olabilir[1]. Bu mutlaka *kötü*'ye [*sic*] kayma anlamına gelmez. *Sapkın* eril, Aşkın'a ilk halinden daha karmaşık ve daha *açıcı* bir Eril'i/Mana'yı yansıtabilir ve referans gösterebilir. Bu psikomitolojik bağlamda *iyi*'dir [*sic*], zira sarsar ve genişletir: Hele ki yansıtılan Mana'nın orada kendi-için-ve-kendi-başına var olmadığı açıkça biliniyor ama öyleymiş gibi ortak kararla *kutsanıyorsa* [*sic*] ve bu asgari müşterekte buluşan tüm tarafların öznel açılım ve birlikte işlevselliğini artıran bir kurguyu şekillendiriyorsa, *iyi*'dir. "İyi" Mana, *açan* bir miti vazeden kurumdur. ●

Kaynakça

Abrevaya E (2002), Deliliğin Tutkusu/Tutkunun Deliliği, Psikoz Sorununa Psikanalitik Yaklaşım. İstanbul: Bağlam.

Badinter E (1992), Biri Ötekidir. Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim, çev. Şirin Tekeli. İstanbul: Afa.

Berktay F (1996), Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın. İstanbul: Metis.

— (2003), Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis.

Bonnefoy Y [ed] (2000), Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü, 1. ve 2. Cilt, çev. Levent Yılmaz. Ankara: Dost Kitabevi.

Campbell J (1992), İlkel Mitoloji/Tanrının Maskeleri - 1, çev. Kudret Eminoğlu. Ankara: İmge.

— (2003), Yaratıcı Mitoloji/Tanrının Maskeleri - 4, çev. Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge.

Eason C (2008), Fabulous Creatures, Mythical Monsters, and Animal Power Symbols. Westport: Greenwood PG.

Eliade M (2003), Dinler Tarihine Giriş, çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı.

Freud S (2012), Totem ve Tabu, çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say.

Jung CG (2003), Dört Arketip, çev. Zehra Aksu Yılmazer. İstanbul: Metis.

Kernberg O (2000), Aşk İlişkileri/Normallik ve Patoloji, çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.

Kovel J (1994), Tarih ve Tin - Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme, çev. Hakan Pekinel. İstanbul: Ayrıntı.

Lloyd G (1996), Erkek Akıl - Batı Felsefesinde "Erkek" ve "Kadın", çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı.

Neumann E (1975), Zur Psychologie des Weiblichen. München: Kindler Verlag.

Paglia C (1996), Cinsellik ve Şiddet ya da Doğa ve Sanat, çev. Turgut Berkes. İstanbul: İyi Şeyler.

Saydam MB (2013), Deli Dumrul'un Bilinci: "Türk-İslam Ruhu" Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi, 3. Baskı. İstanbul: Metis.

– (2017; baskıda), Ara(f)dalıklar/İnsanın Halleri ve Eylemleri: Psikomitolojik Çözümleme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Schimmel A (1982), Tasavvufun Boyutları, çev. Ender Gürol. İstanbul: Adam.

— (1995), Meine Seele ist eine Frau/Das Weibliche im Islam, München: K. Verlag.

Uludağ S (1995), Sufi Gözüyle Kadın. İstanbul: İnsan.

Evren ŞAR İŞBİLEN, Gamze İNAN KAYA

© ALESSANDRO SICIOLOR BIANCHI

Erkekliğin kitabını baştan yazan tanrı: Zeus

Zeus varlığıyla adeta ataerkil toplumdaki çapkın erkek kimliğini daha antik çağda meşrulaştırmaktadır.

Olympos tanrılarını insanlardan ayıran ölümsüz oluşlarıdır. Diğer yandan tanrılar insan yaşamının her haline dahildir. Yaşam döngüsünün her aşamasını; doğumu, büyümeyi, cinselliği, üremeyi deneyimleyen tanrılar bir tek ölememektedir. Bir başka ifadeyle Yunan mitolojisi, bir türlü ölemeyen kadınlar ve erkeklerin serüvenlerinin seçkisidir denilebilir. Bu sevgili tanrılar insan türdeşleri gibi biyolojik olarak ve toplumsal olarak kadın ya da erkektirler. Bugüne kadar yazılarımızda erkek ya da kadın Olympos tanrılarından bahsedegeldik, ama bu sayıya kadar onların tanrı oluşları üst kategorisinin altında kadın ya da erkek oluşlarını tek başına ele almadık. Bu sayıda erkeklik konuşmak gerek, bu da daha şimdiden gelecek sayılardan birinde kadınlık konuşmakla eşitlenir. Zira, günümüzde modern hayatın bir ütopyasıymış gibi sunulsa da iki yazarlı bir yazının temel dayanak noktasıdır eşitlik. O halde not düşelim, Olympos'lu kadını da yazacağız. Erkeklik en temel ve tarafsız haliyle "penis sahibi olmak" şeklinde tanımlanabilecekken (ki aslında en güzeli bunun normlara sıkıştırılmayıp hep bu doğal tanımı içinde kalması olurdu), biyolojik belirlenmişliğin üzerine inşa olunan toplumsal normlar, bu kavramı rahat bırakmamakta, dallanıp budaklandırmaktadır. Özellikle ataerkilliğin temel toplumsal değer olduğu durumlarda "Erkek" olmak, penis sahibi olmakla bitmemekte, iktidarın sahibi olmayı yani erk sahibi olmayı da şart koşmaktadır. Zira, Bertrand Russell, ataerkilliğin kökündeiktidar tutkusu ve dölün devamını sağlama olduğunu söyler. Bu durum modern tıbbi tetkiklerin yardımı olmaksızın, çocuğun kendisinden olup olmadığından hiçbir zaman emin olamayacak olan erkeklerin, spermlerinin başarısını, kendi başarısı olarak görmesini ve kendini çoğu zaman bunlar üzerinden tanımlamasını açıklamaktadır. Peki ataerkil bir toplumda öne çıkabilecek "erkek olmak" tanımının içini neler doldurabilir? Nedir ataerkil bir toplum erkeğinin tanımlayıcı özellikleri:

1. Bunlardan ilki demin de söz ettiğimiz gibi gurur duyabileceği daha çok sayıda döle şans tanımak için olsa gerek, skor peşinde koşmaktır (ki benzer bir şey kadınlar için yaşandığında, erkekliğin kazanılmasının tezahürü kızlığın kaybedilmesi biçiminde ifade bulur).
2. Er kişiden oldukça güçlü durması, ağlamaması ve mümkünse duygularını dışa vurmaması beklenir (kırıp dökme ve öfke nöbetleri hariç).

3. Erkek gibi erkek mutlaka ailesini geçindirmeli, kadın eline bakmamalı ve aileyi yönetmelidir.
4. Yine ataerkil toplumlarda tıpkı erkekler gibi kadınlar da "erkekliğin" muktedir olmak üstüne kurulu çerçevesini var güçleriyle koruyarak sahip çıkar ve toplumsal dilde erkekliğin "adam gibi adam", "erkekler ağlamaz" ve "kendilerini taşıyabilecek erkek aramak" ifadeleriyle inşa edilişinin aracısı olurlar.

Ataerkil bir toplumda, belirttiğimiz bu özellikler ve benzerleri "erkek olmak" olgusunun adeta temel taşlarıdır. Hatta bu ataerkil öz tarih boyunca değişen coğrafyalara, savaşlara, göçlere, dinlere ve teknolojiye rağmen aynı çekirdeğe sahip olmaya devam etmiş ve değerlerine sahip çıkmıştır. Bunun belki de en güzel örneğini Antik Yunan toplumu verecektir. Panteonlarına baktığımızda yüzlerce tanrı içinden en başa oturtulan ismin, tanrılar tanrısı, tanrıların babası Zeus olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle Olympos ataerkil bir dağdır ve yukarıda ataerkil bir toplulukta işlediği öne sürülen çerçevenin en ünlü ve tarihi yüzlerinden biridir tanrılar tanrısı Zeus. Şimdi bu kriterlere göre yeniden tanışalım Zeus'u;

1. İlk madde konusunda oldukça şanslıyız zira Zeus'un dillere destan çapkınlığı sebebiyle sağda solda etrafa saçılan oğulları ve kızları oldukça ünlüdür. Europa, Leda ve Antiope, Zeus'un gözüne ilişerek baştan çıkardığı yüzlerce genç kızdan sadece birkaçıdır. Ancak bilindiği üzere aslında Zeus sadece bir tek eşe, Hera'ya sahiptir. Diğer yandan, tam da bekleneceği üzere, Zeus Hera'nın ilk ve son erkeğidir. Üstelik Zeus'un kırdığı tüm fındıklara rağmen karısından ve onun gazabından ölesiye korkması ve metreslerini hamile bırakır bırakmaz hızla karısının yanına dönüşü oldukça dikkate şayandır. Zeus varlığıyla adeta ataerkil toplumdaki çapkın erkek kimliğini daha antik çağda meşrulaştırmaktadır.
2. Evet güçlü durma konusunda sanıyoruz ki "Yıldırımlar saçan tanrı" lakaplı Zeus, yine ataerkil bir panteon için oldukça isabetli bir seçim olmuştur. Güçlü, kudretli, hislerini belli etmeyen ve korkulası bir baba figürü... Ancak bu konumu alabilmesi için önce babasını öldürmek zorunda kaldığını da belirtelim. Yıldırımlar, boralar ve fırtınalar ondan sorulurdu ama yine de insanlar onun adaletine inanmaktaydılar. Bu durum ise, az önce belirttiğimiz öfke kontrolündeki geçici bozulmaların taraflar için pek sorun yaratmaması kısmıyla da oldukça uyumlu görünüyor.
3. Aileyi geçindirme ve kadın eline bakmama konusunda da Zeus'un sıkıntı çektiği söylenemez, sadece çekirdek ailenin değil koskoca Olympos'un ve yüzlerce ölümsüz ile binlerce ölümlünün babasıydı o ve adaletli bir baba olarak cezalandırma görevini eksiksiz yerine getirmekteydi.
4. Antik Yunan'da kadın söylemlerinin günümüzdekine benzeyip benzemediğini bilememekteyiz; ancak kadınların kendilerini taşıyabilecek adam arama kaygılarını o dönemde de yaşamış olmaları ihtimali yine Zeus örneğine baktığımızda güçlü görünmektedir. Aslında pek de emin değiliz, zira Atlas bu anlamda daha sıkı bir örnek olabilirdi. Ama ağlamayan erkek olma konusunda Zeus'un oldukça başarılı olduğu öne sürülebilir. Çünkü yüzlerce kadının aşkının nesnesiyken ve sinirlenince etrafa yıldırımlar saçma hak ve özgürlüğüne sahipken ağlamanın yapılabilecek en anlamsız edimlerden biri olduğunu düşünmüş olduğu kanaatindeyiz.

Görüldüğü gibi çağlara, coğrafyalara ya da ölümsüzlüğe rağmen ataerkil toplumda erkek olmak adına dayatılan normlarda oldukça az değişiklik olmuştur. Peki nedir bu ataerkil dayatmanın temeli; muhakkak ki, konu hakkında çeşitli hipotezler birbiriyle yarışmaktadır. Ancak bunlardan bizce en güçlülerinden biri Engels'e aittir. Ona göre, ilk çağlarda insanlar cinsel ilişki ve hamilelik arasındaki bağın farkına vardıklarında ilişkiye girdikleri kadınlara ve doğan çocuklara sahip çıkmaya başlamışlar ve böylece anaerkilliğin yerini ataerkillik almaya başlamıştır. Tabii bu esnada kadınların, muhtemelen sağda solda bitki toplamak ya da ava çıkan eşlerine yardım etmek yerine sıcak(!) mağaralarında bebeklerine bakmayı tercih etmesinin ve kocalarının akşama nasılsa karınlarını doyuracağından emin olmanın rahatlığına alışmasının da ataerkilliğe geçiş sürecinde oldukça hız kazandırıcı bir faktör olmuş olması oldukça muhtemeldir. Neticede kapitalist dünyanın temelleri oldukça erken tarihlerde atılmıştı ve her şeyin bir bedeli olmalıydı. Tıpkı kazanılan kadın ve çocuğun bedelinin daha çok çalışarak onlara bakmak ve diğer erkeklerden güçlü olmak olması gibi; kazanılan rahatın bedeli de kaybedilen özgürlük olacaktı. Zaten kapitalist düzen de aile kurumunu sistemin üretilmesi için öngörülen en küçük yapı birimi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla antik çağlardan itibaren "kendini taşıyabilecek erkek" arayışında olan kadınların da katkısıyla insanoğlu, kapitalizmin dişlileri arasında binyıllardır acı çekmekte ve "insan" olmak yerine üzerine yüklenen yapay erkek oluş halleriyle mücadele etmektedir.

Dolayısıyla -mutlak iktidarın erkek olmakla özdeşleştiği yerlerde- erkeklik en çok erkeği ezmektedir. Tıpkı Theodore Adorno'nun dediği gibi; "hem kendimizde hem de başkalarında görülen erkeksi tavırlarda şüphe uyandıran bir şey vardır. (...) sert erkekler sonuçta onlar gibi olduklarını kabul etmemek için güçsüz kurbanlara ihtiyacı olan, asıl efemine kişilerdir (...) sonuçta sistemin fallik kültürü içinde erkek, cinselliğe ve kadın bedenine karşı duyduğu büyük endişe nedeniyle şiddete yönelir. varoluşunu ve iktidarını, ancak parçalayarak, öldürerek kazanabilir."

İşte tam bu noktada akıllara Olympos'un öfkeli tanrısı Zeus'un bir başka gönül hikâyesi olan Ganymedes gelmektedir. Adorno'nun söyledikleri ile oldukça paralel olarak, bu yakışıklı genç çoban, saki olarak Zeus tarafından Olympos'a kaçırılmış ve sonsuza kadar ölümsüzlerle yaşamak zorunda bırakılmıştır. Acaba ataerkil sistem içinde "en erkek benim", "sistemin en çok arzuladığı erkek imajının kitabını ben yazarım" ya da "ben maço tanımının ansiklopedideki karşılığıyım" tarzında naralar atan "erkek"lerin sistemin ürettiği tanımların içini doldurmaya ve bunu erk elde etmek için var güçleriyle duyurmaya çalışırken aslında sakladıkları başka şeyler mi vardır? Acaba bu çığlıklar aslında kendilerini sistemin devamı için tehlike olarak gören ataerkil toplum tarafından asla kabul edilmeyeceklerini bildikleri için (zira ataerkil kapitalist sistem varoluşunu korumak adına tehditlerden ve farklılıklardan hazzetmemektedir) attıkları "ben tam da düzenin üretmek istediği prototipim" , "sistem için tehdit değilim" çığlıkları mıdır?

Ayrıca yine Adorno'dan hareketle, Zeus'un vara yoğa kullandığı yıldırımları, tanrıları insanlardan ayıran tek özelliğin ölememek olduğu düşünüldüğünde paradoksal bir anlam taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, Zeus'un, kaynağını ataerkilliğinden alan şiddeti, faniler üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurabilirken, kendisi gibi ölümsüz varlıklar karşısında pek bir işe yaramamaktadır. O nedenle çok güçlü görünen tanrılar tanrısı Zeus, ne yazık ki tüm girişimlerine rağmen iktidarın mutlak sahibi olamamıştır. Olympos'un tüm sakinleri ile başka hiçbir yere taşınamadan sonsuza dek -ama gerçekten sonsuza dek- yaşamak zorunda olduğu gerçeği, Zeus'un elini kolunu bağlamıştır ki iyi ki de bağlamıştır. Zavallı faniler ise Olympos'un acımasız, bencil ve kendine göre nüktedan tanrılarının şerrinden ancak onları birbirine düşürmeye uğraşmak stratejisi ile korunmaya çalışmıştır.

Bize gelince; Malinowski'nin Trobriand adalarındaki çalışmalarının Freud'un oedipus kompleksinin geleneksel olarak tarif edilen biçiminin evrenselliğini sorgulanması gibi, biyolojik kategorilerin üstüne inşa ettiğimiz toplumsal tanımların yeniden inşaya açık olduğunu hatırlayarak, belki de içinde yaşadığımız ve dayatılan gerçekliğe mecbur olmayabileceğimizi fark edebiliriz. Belki de erkek olmak ya da kadın olmak tariflerinin ötesinde insan olmak tarifini konuşmak gerek.

Derya ÇIĞIR DİKYOL

Priapos'un izinde erkeklik ve iktidarı

Priapos yontuları, antik dönem inanışında öncelikle bolluk ve bereket sembolüdür. Nazar boncuğu gibi kötü nazarı def etmek, büyüleri bozmak, genç kızların kısmetini açmak için de birebirdir bu heykelcikler.

Yazıyı çok uzatmayacağım zira gerek yok. Neden mi? Çünkü yazımızın konusu erkeklik denince akla ilk gelen Yunan tanrısı olan Priapos. Günümüzde adı pek bilinmez tanrı Priapos'un ama namı yürümüştür daha antik dönemde Roma'ya, Hindistan'a kadar. Büyük İskender'in askerleri olmuştur bu tanrının namını Hindistan'a kadar götüren. Roma'da ise daha çok cinsellik ve müstehcenlik söz konusu olduğunda adı geçer. Ama hazır olun! Gurur duyabilirsiniz. Çünkü Anadoluludur Priapos. Hatta aynı adlı bir kenti bile vardır. Bu kent, Marmara Bölgesi'nin güneyinde MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında pek çok koloni kenti kurmakla ünlü Miletoslular tarafından kolonize edildiği düşünülen Priapos kenti, yani bugün Çanakkale'ye bağlı bir yerleşim yeri olan Karabiga'dır. Bir liman kenti olarak kurulmuştur Priapos ama zengin bağlarla da kaplıdır çevresi. Tanrı Priapos da zaten denizin, balıkların olduğu kadar üzümün, tüm bahçe ürünlerinin de koruyucusudur. Yani Priapos kentinin baştanrısı olan bu çirkin tanrı boş yere adını vermemiştir kente. Bağ bahçelerde çirkin yüzünün yanı sıra aşırı büyük ve erekte olmuş erkeklik organı sebebiyle korkuluk amacıyla kullanılmıştır tanrının yontuları. Hatta 19. yüzyıldan günümüze değin özellikle Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde bahçeyi koruduğu ve bereket getirdiği düşünülen bahçe cücesinin de -hani şu Amelie filminde her fotoğrafı birlikte çekildiği heykelciği- Priapos'tan esinlendiği bilinir. Filmlerden önce antik dönem komedyalarına konu olur Priapos elbette. MÖ 4. yüzyılda Ksenarkhos tarafından yazılmış "Priapos" komedisi dışında, fallusunun tiyatro izleyicisinin dikkatini daim kılmak amacıyla oyun sırasında sahneden geçirildiği de bilinir. Hatta bu olaya ilişkin tasvirler antik Yunan vazolarını da süslemektedir. Bunlar dışında, başka işlevleri de vardır Priapos yontularının antik dönem inanışında. Öncelikle bolluk ve bereket sembolüdür. Nazar boncuğu gibi kötü nazarı def etmek, büyüleri bozmak, genç kızların kısmetini açmak için de birebirdir bu heykelcikler. Antik dönemde yaşamış insanların, Priapos'un tasvirlerini görenlerin "Aman nazar değmesin!" diyeceklerini düşünmüş olmaları, bugün bize şaşırtıcı gelse de durum değişmez. Zira tarihi değiştiremezsiniz üstadım, kabul etmek gerekir. Priapos'un deva olacağı umulan bu dertler günümüzde de değişmemiştir aslında ama koca bulamayanlara koca bulma görevi artık TV şovlarına kalmıştır ki bu heykelciklerden daha utandırıcı sahneler her gün milyonların gözü önünde yaşanmaktadır.

Aslında Hesiodos'un "Theogonia" (Tanrıların Doğuşu) adlı eserinde adı geçmez Priapos'un. Babası Dionysos gibi onun da Yunan tanrılar dünyasına Anadolu'dan transfer olduğu düşünülebilir. Bu transfer gerekli midir takımda? Yok mudur Priapos gibisi koca Yunan panteonunda diye sorarsanız eğer, diğer Yunan heykellerini daha ayrıntılı incelemenizi öneririm. En başından itibaren Priapos kenti ile andık tanrı Priapos'u ama Yunan mitolojisi denilince farklı uyarlamalar bitmez. Pek çok antik yazar aslen Lampsakoslu yani Lapsekili der Priapos için. Antik dönemde Kuzey Mysia olarak bilinen Güney Marmara kıyısındaki kentlerden bir diğeridir Lampsakos. Bölgenin güzelliği ve önemi tarihçesine bakıldığında görülecektir ve bu durum tanrıça Aphrodite'in de burada doğum yapmayı seçmiş olmasında da görülebilir. Diğer ülkelere vizesiz Ege üzerinden geçiş bu seçime sebep en önemli unsurlardandır belki de? Gerçi tüm bu çabasına rağmen Aphrodite umduğu gibi bir bebekle karşılaşmaz. Kendi güzelliğinin aksine çok çirkindir Priapos. Annesi kadar bizi de şaşırtır bu çirkinlik, zira güzellik tanrıçası Aphrodite'in oğlu nasıl olmuştur da çirkin ve sakat doğmuştur? Bu sakatlığın sebebi şarap tanrısı Dionysos'un şarabı fazla kaçırması değildir elbet, kıskançlıkları ile ünlü tanrıça Hera'dır. Hera'nın Aphrodite'e hasedinden -ki güzellik yarışmasında Paris'e Helen'in aşkını vererek birinci gelen Aphrodite olmuştu-, daha annesinin karnındayken bebek Priapos'un çirkin ve şekli bozuk olarak doğmasına neden olmuştur. Bu şekil bozukluğu tahmin edileceği gibi erkeklik organının "nispetsiz derece iri" olmasıdır. Başına ne geldiyse hep bu yüzden gelmiştir zaten. Böyle doğduğu için Aphrodite tarafından reddedilen zavallı yavrucak, Lampsakos'taki "inkâr eden" anlamına gelen ve o dönemde Lampsakos kentinin limanı olarak kullanıldığı düşünülen Abarnis'e (Çardak Burnu) de bu adın verilmesine sebep olmuştur. Hiçbir insan evladına psikolojik bir zarar vermeden atlatılamayacak bu anne tarafından reddedilme durumu, insani özelliklere sahip Yunan tanrılarından biri olan Priapos için de geçerli olmuştur elbette. Dağlarda çobanlar tarafından büyütülen tanrı Priapos'un ikinci reddedilişi, büyüdüğü şehir Lampsakos'tan da büyük phallosu yüzünden kovulması ile olur. Ama sonra bükemedikleri eli öpmeyi yeğleyen kent halkı, Priapos'u tanrılar mertebesine yükseltmiştir. Hatta kentte basılan sikkeler üzerinde yer alan tanrı portreleri arasında Priapos'u da görmek mümkündür. Tanrının reddedilme hikâyesi, Dionysos onuruna kutlanan bir bayramda Priapos'un Lotis adında bir nymphe'ye âşık olması ile devam eder. Reddedileceğinden emin olan çirkin tanrı, âşık olduğu periye zorla sahip olma suçunu işleyecekken, tüm Olympos tanrılarına rezil olacağı bir olay yaşar. Tam muradına erecekken bir eşeğin anırması ile allak bullak olan Priapos'un eşek ile temsil edildiği yontu örnekleri de vardır. Eşeğin bu hatası ise Priapos onuruna kurban edilmesi ile ödetilmiştir hayvancağıza ve diğer eşeklere.

Esasen Priapos'un saygı uyandıran tanrılar arasında olduğunu söylemek zordur. Zaten annesi tarafından da tanrılar arasında alay konusu olacağı korkusu ile terk edilmiştir. Bunun sebebi antik dönemde Yunanlıların güzellik anlayışına aşırı bağlılıklarıdır denilebilir. Priapos çirkinliği ile antik Yunan düşüncesinin temeli olan güzellik kavramının karşıtı olarak görülebilir belki de. Zira güzelliğin tanımını altın oranla yapan Yunan düşüncesinin aksine, orantısız ölçülere sahiptir. Priapos'un güzelliğe karşıt olması durumu sadece ölçüler ile ilgili de değildir. Sürekli erekte halde olan cinsel organı (ki tıp dilinde priapizm adı ile anılan bir hastalığa da adını vermiştir) ile Priapos bugün bizim algıladığımız biçimde iktidar kavramından çok, antik dönemde aptallık ile özdeşleştirilmiştir. Buna sebep, Priapos'un sürekli kan beynine gitmez bir halde olmasından çok, Yunan düşüncesinde güzelliğin, fiziksel değil ilahi olduğu fikridir denilebilir. Her ne kadar günümüz dünyasında erkeklik ve güç fallik sembollerle tasvir edilse de, Yunanlılar için bunun böyle olmadığı muhakkaktır. Karşıtlık noktasından ilerlersek eğer, Priapos'un erkeklik üzerine vurgusu ve baş tanrı olarak tapım gördüğü kentlere çok yakın bir başka kent olan Kyzikos'taki ana tanrıça kültüne değinmek gerekebilir. Kyzikos ve çevresinde çok erken tarihlerden itibaren varlığı bilinen Meter (Kybele) yani ana tanrıça kültüne karşı erkekliği ile öne çıkmış bir tanrı olarak Priapos, kadına karşı erkek fikrinin bir yansıması mıdır? Toprağın koruyucusu olarak ona biçilen rol, "toprak ana"nın yani bir anlamda kadının bir koruyucuya ihtiyacı olduğu fikrinin benimsetilmesi süreci midir? Helenistik dönemde yaygınlaştığı bilinen Priapos kültü, Anadolu'nun anaerkil dönemine karşıt olarak görülebilir mi? Bolluk ve bereket sembolü olma durumu, tanrıçalardan tanrılara devredilerek bu süreç hızlandırılmış mıdır? Anadolu'nun tarihsel sürecine baktığımızda kadının konumu gerek Asur Ticaret Kolonileri çağı gerekse Hititler dönemi göz önüne alındığında antik Yunan dünyasından oldukça farklı olduğu görülür. Antik Yunan denildiğinde "kadının adı yoktur" ve neredeyse köle statüsündedir. Bu durumda özellikle Yunan kolonizasyonu süreci sonrasında Yunan kültürünün Anadolu'nun yerel kültürünü inanç yolu ile de asimile ettiğini ve kadının konumunu alaşağı ettiğini söylemek mümkün müdür?

Bir tanrı ve bir kentten yola çıkılarak yazılan bu satırları okuduktan sonra okuyucuya sorulacak olan soru şudur: İktidar erkeklikle mi yoksa akılla mı mümkündür?

Hande ÖĞÜT

Erkek olmak

Büyük imkânsızlık

Hiç tamamlanmayan bir erkeklik, imkânsız, muğlak, yıkıcı bir kimlik için verilen bu bitmek bilmez mücadele, bütün erkeklerin en baştan yenik oldukları anlamına gelir.

Erkektir yapar, erkek adam tabii ki çapkın olur, erkek adam ağlamaz, erkek adam karı gibi gülmez, erkeğin elinin kiridir, babasının oğlu, erkek sözü, erkekçe dövüşmek, erkekliğe sığmamak, erkeklik öldü mü? Erkeklik sende kalsın, erkeksiz avrat, yularsız at, kocanın vurduğu yerde gül biter, erkek adam, adam etmek, adam olmak, adamdan saymak, adama benzemek, işadamı, adamakıllı, taşfırın erkeği, erkek gibi, erkek erkeğe, erkeksen...

İnsanı erkek olarak tanımlayan modern düalist epistemoloji ve patriarkal savlar, erkekliğe dair sert, baskın, cinsiyetçi temel argümanlar atfetmiş; güç, yiğitlik, korkusuzluk, cesaret, başarı, iktidar vb. gibi sabit kavramlardan oluşan bir erkeklik özü yaratarak (tıpkı kadınlık özü gibi) tüm erkeklere bu rol ve atıfları mülklendirmiştir. David Gilmore, "Erkeklik Yapılırken" ("Manhood in the Making") adlı yapıtında, farklı kültürlerde erkekliğe yüklenen benzer anlamlara dikkat çeker ve "savaşçı kimliği"ni, "dayanıklı" ve "cesur" olmayı ve erkekliğin bir "güç gösterisi" ile kazanılmasını, zamana ve kültürel farklara rağmen erkeklik tanımı içerisinde muhafaza edilen ortak unsurlar olarak belirler. İktidarı elde bulunduranlar olarak erkeklerin toplumsal tanımı, yalnızca zihinsel beden imajları ve fantezilere değil, kas gücü, duruş, beden duygusu ve dokusuna da dönüştürülmüştür. Bu, erkeklerin iktidarının başlıca "doğallaştırılma", yani doğa düzeninin parçası olarak görülme biçimlerinden biridir. Erkeklerin üstünlüğü ve bundan kaynaklanan baskıcı pratiklere duyulan inancın, başka yönlerden çok az güce sahip olan erkekler tarafından ayakta tutulmasına olanak sağlaması açısından çok önemlidir. Saldırganlık, güç ve denetim ile ilgili davranış ve kavramların öğrenilmesi ve sergilenmesi olarak erkeklik, hayli güç bir sınav... Kimi kez, erkek olmanın kadın olmaktan zor olduğunu düşünürüm. Sünnet, "cinsel yetkinlik", delikanlılık, askerlik, evlilik gibi aşamalardan geçildiği takdirde mertebesine ulaşılan bu kimliğin, erkeğe travmatik sonuçları olabilecek şiddet ve güçte roller biçtiğini; o rollere ve sıfatlara uygun olunmadığı takdirde, tıpkı ezilen kadınlar ve ötekiler gibi dışarıya faşistçe itildiklerini görürüm. Ne kadar çok duygudan mahrum kaldıklarını, istemedikleri oranda şiddete bulaştırıldıklarını ama ne yazık ki bunun farkında olmayıp "erkeklik" ile "erkek"i birbirine karıştırarak feministlere diş bilediklerini de görürüm. Kimi sertçe bir erkeklik şovuyla, kimi histeri gösterisiyle,

kimi erkeklik krizi ile cevap verir kendi çaresizliğine...

Erkekliğin ve kadınlığın kültürel "yapıntılar" olarak edinim süreçlerinin birbiriyle mukayese edilemeyecek derecede farklı olduğuna işaret eden Gilmore'a göre erkeklerin erkekliği elde etmeleri, tam bir "büyük imkânsızlık" peşinde koşmak! Kızlar açısından süreç, doğal (biyolojik) dişilik haline uyarlı ve çok fazla "sertlik" içermeden işlerken, erkekler için böyle değil. Zorluk, stres, feragat, acı ve şiddet yüklü birtakım ritüel etkinliklerden başarıyla geçmeksizin erkeğin erkekliği onaylanmıyor. "Gerçek" erkeklik, uğruna mücadele gereken, eziyetli bir yığın aşama nihayetinde kazanılabilecek, ama her an kaybedilme tehdidiyle yüklü bir makam...

Gilmore, bu türden erkekliğe erme pratiklerinin, en saldırgan ve savaşçı toplumlardan en uysal ve barışçıl toplumlara kadar hemen hemen aynı nitelikte, neredeyse evrensel olarak ortaya çıktığını öne sürer. "Erkeklik bulmacası" olarak adlandırdığı bu olgunun nedenini ise post-Freudyen temelde, erkek çocuğun anneden ayrı, bireysel bir varlık olduğunu psikolojik anlamda içselleştirmesinin gerekliliğiyle açıklar. Zira erkeklik sorununa ilişkin en ayrıntılı çalışması olan "Kurt Adam" vakasına ilişkin kayıtlarda Freud, erkek çocuğun babasıyla ilişkisinde yaşadığı bunalımda, babayla ilgili kadınsı hedefin, hadımlık endişesi yüzünden bastırıldığına dikkat çekmiştir: "Kısacası bu, çocuğun erkekliği yakasında yaşanan açık bir protestodur!"

Bu argüman, R. W. Connell'a göre açıkça, cinsel yaşamdaki en güçlü duygusal bağlılığın bastırılmasına zorlaması açısından, küçük erkek çocuk için yeterince önemli olan bir oidipal dönem öncesi erkekliği önkoşul olarak saymaktadır.

Anne ile erkek çocuk arasında başlangıçta mevcut olan biyolojik nitelikli simbiyosisin psikolojik olarak süreklilik kazanması riski, erkeklik açısından ölümcül bir tehdittir. Çünkü annesiyle kurduğu bağ, bir erkeğin hiçbir zaman "erkek gibi" hissetmesine imkân vermeyecektir. Bu durumda erkek olmak, anneye bağlı, dolayısıyla da yumuşak ve müşfik varlığı, anneden sertlik, şiddet ve acıyla koparmakla sağlanabilir ancak. Anneden ve anne ile bağın temelinde oluşmuş benlikten kopma/koparılma yolunda bir dizi işlemden geçmek, erkek olmak için kaçınılmazdır.

Erkekliğe geçebilmek için olabildiğince çabuk, annenin dünyasını terk etmeli, kadınca eğilimleri aşağılamayı öğrenmelidir erkek çocuk. Kadın dünyasının terki üzerine kuruludur erinlik ayinleri. Nitekim anne ilk arzu nesnesi ve ilk baştan çıkarıcı olmasına karşın başından itibaren erkek çocuğa bir üçüncü kişiyle yani onun babasıyla ihanet etmiştir. Bununla da kalmaz, çeker gider sonra. Oğul bir başına kalır, düşlerinde ve düşüncelerinde; kayıp nesnenin peşinde. Anne, ensest kuralınca yasaklandığına göre başka bir kadın seçmek gerekir. Ne var ki seçilen yeni kadın da kanamakta, haz almakta, çocuk doğurmakta, anne olmaktadır. Kayıp nesne bulunsa da arzu asla tatmin olmaz çünkü erkek, kadında (annesinde) eksik olduğunu bilmediği bir şeyin kendisidir. Oğulun annesine yani onun erotik dişiliğine karşı biçimlenen hıncı döngüsel bir ritim alır.

Erkekliğe giden yolda ilk kopukluk, anneyle kurulan bağda oluyorsa, ikinci kopukluk da benlikteki bağda gerçekleşir. Erkeklik kadını dışarıdan, erkeği ise içeriden yıkan bir kimliktir.

Hiç tamamlanmayan bir erkeklik, imkânsız, muğlak, yıkıcı bir kimlik için verilen bu bitmek bilmez mücadele, bütün erkeklerin en baştan yenik oldukları anlamına gelir. Çocukluktan itibaren rekabete, meydan okumaya, saldırganlığa, kazanmaya, kudrete, araçsallığa, teknik olana, üstünlüğe, bedensel erginliğe, şiddete ve kesin sonuçlara yönlendiren erkek, duygularını saf olarak yaşayamamakta, maskeler ardına saklamak zorundadır; kadınsı addedilen duygu ve davranışlardan ısrarla kaçınmalıdır. Leonard Woolf, duygusal hayatı gizleyen bu kabuğu şöyle anlatır: "Erkeklerde bu kabuğun genelde korkaklığı gizlemek için geliştirildiğini sanıyorum. Erkek gerçek düşünce ve duygularını açıklarsa alaya alınmaktan veya onaylanmamaktan, bazen de korkularını açığa çıkarmaktan korkuyordu; işte bu korku onu asıl benliğinin güvencede kalmasını sağlayacak ikinci bir benlik yaratmaya itecekti..."

Erkeğin kadın korkusunu, benlik krizlerini, ilk ayrılık travmalarını psikanalitik teori başından bu yana tartışmakta ve farklı savlar, analizler ortaya atmakta. Ancak kadın cinselliğine ve bedenine duyulan eril korkunun, erkeğin ilk meme ve anne saplantısının ve de erkekliğe dair başka benliksel, zihinsel, ruhsal vb. sorunların hiçbiri erkeğin kadına yönelik şiddetini, kadını ötekileştirmesini, kadın üzerinde baskı kurmasını meşrulaştıramaz ve bunları açıklamakta yeterli olamaz.

Erkek/dişi ayrımı, biyolojik saptanışından başlayarak bu ayrıma verilmiş olan değerler ve içerikler kültür açısından değişken de olsa, toplumları evrensel olarak oluşturan bir model meydana getirir. Bu modelde, biyolojik olsun, toplumsal ya da kültürel olsun fark etmeksizin cinsiyet rolleri kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir ilişki kurar ve toplumsal hayattaki eşitsizliğinin temelini oluşturur. "Erkeklik"in, "kadınsı" veya "kadın" olmayan olduğu varsayılır ve erkekliğe bağlı öznellikler bununla ilgili normatif söylemler tarafından sınırlandırılır ve inşa edilir. Erkekliğe bağlı normatif ve hegemonik öznellikler iktidara içkin kurulurlar. Cinsiyetler basitçe biyolojik-sosyolojik-psikanalitik kategoriler değil, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının yarattığı sınıflardır.

"İnsanın evrimi her şeyden önce erkek işidir" der antropolog Pascal Picq; "hominizasyonun tüm canlandırmalarında, aletler ve silahlar olan başlıca özellikleriyle donatılmış olarak ardı ardına sıralanan erkekleri görmekteyiz yalnızca..."

Tek tanrılı dinlerin ve patriarkal sistemlerin indinde erkek oldubitti üstün ve egemendir. 19. yüzyıldan itibaren erkeklik de bir cesaret ve güç timsali olarak kurulmaya başlanır. Erkek olmak duygusal zayıflıkları, hatta kadınsı alana dahil tüm duyguları, duygusal aşırılıkları gizlemek ve görünüş itibarıyla güçlü, kunt, yıkılmaz, sert bir erkeklik geliştirmek demektir. Fiziksel beceriyi, cesarete ve küstahlığa dayalı bu yeni erkeklik ideali özellikle 19. yüzyıl ortalarında popüler olur. Doğaya ait kadın ile kültüre ait erkek ikilemini üreten bu ayrışmada, kadın sürekli ikinci plana itilirken erkek ön plana çıkarılır.

Kadını, dinle, kanunlarla, kurallarla,

örf ve âdetlerle; doğayı tarımla ezen insanın cinsiyeti erkektir. Savaşları çıkartan, savaşan, savaş düşüncesini canlı tutan, tecavüz eden, ataerkiyi üreten ve sürdüren... Erkekliklerin oluşturduğu ortam, erkek şiddetinin yeşerdiği alanlar, egemenlik ve denetim temelinde gelişen toplumlardır. Her ne kadar bu denetim bireysel baba rolü, yani patriarkal yapı ile sembolleştirilse de, burada vurgulanması gereken husus Kaufmann'a göre, otorite, egemenlik ve denetim şeklinde tezahür eden patriarkal yapıların hem sosyal, ekonomik, siyasal ve ideolojik eylemlerimizi, hem de çevremizle ilişkilerimizi belirlediğidir.

Erkeklik bir dizi karınaşık sosyo-kültürel-ideolojik-siyasi etkileşimlerin ürünüdür. Bu bağlamda erkeklik ile ilgili çalışma literatüründe yeknesak bir erkeklik kimliğinden söz edilemeyeceği gibi erkekliğin tarih aşırı bir kategori olmadığı da ortada. Irkçılık, sömürgecilik ve yeni kapitalizm tartışmaları, erkeklik tanımlarını «özcüleşme» riskiyle karşı karşıya bıraksa da, işçi sınıfı erkekliği, burjuva erkekliği gibi tasnifler de pek çok açıdan anlamlı ve işlevsel olsa da, farklı erkekliklerin birbirine zıt olmaktan çok, birbirlerinden etkilenme ve kopyalama yoluyla «melezlenme» ilişkisi içinde olabileceğini görmemizi engellememelidir.

Hegemonyal erkeklik ve eril tahakküm

Erkeklik çalışmalarının kuramsal olarak ele alınışı '70'lere rastlıyor. Ve tıpkı erkekliğin kadınlık üzerinden kuruluşu gibi (erkeğin, kadının sunduğu takdir aracılığıyla gerçek bir erkek haline gelebileceğini belirtir Bourdieu), erkeklik çalışmalarının teorisi de, ikinci dalga feministlerinin toplumsal cinsiyeti sorgulaması vasıtasıyla -ilkin Parsons'un cinsiyet rolleri kuramını eleştirmesiyle- yapılır hale geliyor.

1970'lerde, erkeklik literatüründe ortaya çıkan en önemli argüman, erkeğin de kadın gibi ezildiği ve baskı altında olduğudur ki '70'lerin ortalarında ABD'de ortaya çıkan erkek kurtuluş hareketi taraftarları cinsiyet rollerine ilişkin teamüllerin özgürleştirilmesinin erkeklerin de yararına olabileceğini savunur. John Fowles, erkeklerin kurtuluşunun sadece kadınlar sayesinde gerçekleşebileceğine inanır. Erkeklerle aralarında "yaradılışsal bir zıtlık" olması sayesinde, kadınlar onları eğitebilir ve iktidar ve bencilliklerinin prangalarından ve suçluluk duygularından kurtarabilir. "Erkek Hareketi" taraftarlarının dikkat çektiği önemli konulardan biri, çoğu erkeğin ataerkillik ideologlarının satmaya çalıştığı sert, egemen ve dövüşken erkeklik imajına uymadığıdır. Ataerkil nüvenin bileşimini ve kadınların tümden tabi kılınmalarını onaylayan ideoloji, erkekler arasında toplumsal cinsiyet tabanlı bir hiyerarşinin yaratılmasını gerektirir. Ötekileştirilmiş ve çemberin dışına itilmiş grupların ve eşcinsel erkeklerin olumsuz bir erkeklik sembolü yarattığı bu süreçte, üç öğe içeren bir hiyerarşi yaratılmıştır: Hegemonik erkeklik, tutucu erkeklikler ve tabi kılınmış erkeklikler.

Belirli erkek gruplarının güç ve zenginliği nasıl ellerinde tuttuklarını, tahakkümü yaratan toplumsal ilişkileri nasıl meşrulaştırdıklarını ve yeniden ürettiklerini anlamaya yönelik bir kavram olan hegemonik erkeklik, erkeklerin sadece kadınlar üzerinde değil, farklı erkeklik grupları arasındaki tahakküm ilişkilerini anlamaya yönelik olarak oluşturulmuş ikili işleve sahip bir kavramdır. Dışsal (external) hegemonya, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün kurumsallaşması sürecine işaret ederken, içsel (internal) hegemonya, bir grup erkeğin diğer erkekler üzerindeki hâkimiyetine göndermede bulunur.

Sadece zor ya da şiddet üzerinden işlemez hegemonik erkeklik, kavramın asıl değeri, erkeklerin kadınlara ve birbirlerine karşı kurdukları tahakküm ilişkilerinin inşasında, kültür ve kurumlar üzerinden işleyen ikna ve rıza pratiklerine göndermede bulunmasında yatmaktadır.

Hegemonik erkeklik, toplumsal süreçler içinde idealize edilmiş bir erkeklik formunun devlet, kilise, medya gibi kurumlar vasıtasıyla nasıl tüm topluma yayıldığına işaret eden bir kavramdır ki en genel anlamıyla iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imajına işaret eden bir tahakküm modu olarak da okunabilir. Kenneth Clatterbaugh'a göre erkeklik, "erkeklerin birey olarak sahip olduğu, gösterdiği farklı hal, duruş ve özellikler setidir" ve bu set, bedensel tecrübeler, kültür ve kişilik arasındaki ilişkileri belirleyen toplumsal cinsiyet pratiklerinin ve ilişkilerinin içinde yer almaktadır.

Hegemonyal erkeklik, ilk olarak Raewyn Connell tarafından erkek araştırmalarında kullanılan bir kavram. Egemenlik sorununu yanıtlayamayan ve cinsiyet ilişkilerini açıklayamayan cinsiyet rolleri teorisinin eleştirisinden doğan ve Connell'in Gramsci'den aldığı hegemonyal erkeklik, Gramsci'nin hegemonya kavramında olduğu gibi, cinsiyet sorunlarında alandaki belirleyici söylemdir. Her zaman tarihsel bağlam içinde düşünülür ve mevcut egemen söylemde kadınların, ama aynı zamanda diğer erkeklik hallerinin ilkesel olarak baskılanmasını ifade eden hegemonyal erkeklik zaman ve mekân içinde değişim geçirir. Hegemonyal erkeklik, verili bir cinsiyet ilişkileri yapısında belirleyici

konumda bulunan her erkeklik biçimini ifade eder. Hegemonik erkeklik kavramına dair iki yanlış olduğunu belirtir R.W. Connell; her ne kadar hegemonya, güce dayalı üstünlük anlamına gelmese de güce dayalı üstünlükle bağdaşmadığı da söylenemez. Fiziksel veya ekonomik şiddet, egemen konumdaki bir kültürel örüntüyü destekler ya da ideolojiler fiziksel güce sahip olanları onaylar. Hegemonik erkeklik ve ataerkil şiddet arasındaki bağlantı, basit olmamakla birlikte yakındır.

İkinci olarak hegemonya mutlak kültürel egemenlik, seçeneklerin ortadan kaldırılması anlamına gelmez. Diğer örüntü ve gruplar ortadan kaldırılmak yerine ikincil konuma itilir. Kadınlara karşı özellikle tehditkâr olmayan, evcimenliğe, şiddete, kadın düşmanlığına ve heteroseksüel çekime yönelik açılımları aynı anda barındıran bir karışım söz konusudur. Normatif bir kategori olan heteroseksüalitenin dışına düşen, erkeklik vasfını yitirir, kadınsılaşır. En ayırt edici özelliği ise heteroseksüel oluşudur hegemonik erkekliğin; evlilik kurumuyla sıkı sıkıya bağlantılı oluşudur; dolayısıyla tabi kılınmış erkekliğin en önemli biçimi de eşcinselliktir. Brenda Gough ve Gareth Edwards'ın söz ettiği gibi özellikle kadınlar, geyler, siyahi erkekler, erkeklerin kendi erkekliklerini kurdukları "öteki" referans noktalarıdır.

Hegemonik erkeklik büyük ölçüde rıza gerektirir. Bu "suç ortaklığı"nın çeşitli nedenleri vardır. Fantezi tatmini ve yer değiştirmiş saldırganlık nedenlerden biridir ama asıl neden, erkeklerin çoğunun, kadınların tabi kılınmasından faydalanıyor olması ve hegemonik erkekliğin de bu üstünlüğü kültürel olarak ifade etmesidir. 1980'lerin ortalarından itibaren hâkim erkeklik modeli yani özcü erkeklik anlayışı yerini farklı erkeklik pratikleri üzerine düşünmeye bırakır. 1990'lar ise erkekliğin genel ve tarih aşırı bir kategori değil, tikellikler üzerinden giden ve belirli bağlamlar içinde biçimlenen bir toplumsal kategori olarak ele alınması eğiliminin devam ettiği yıllardır.

Erkekliğin, diğer erkekler için ve onların önünde, dişilliğe karşı ve dişil olma korkusuyla kurulan bir kategori olduğunu düşünen Pierre Bourdieu, "Eril Tahakküm"de (1998) eril tahakkümün üzerine inşa edildiği cinsiyet farklılıklarının tüm toplumsal kozmosu düzenleyen bir zıtlıklar dizgesi içinde bulunduğunu belirtir. Eril tahakküm, "şeylerin düzeni" içinde saklıdır. Farklılıklar ve eşitsizlikler sadece düşünsel kategorilerde değil, jestlerde, davranışlarda, bireylerin tüm eylemlerinde somutlaşırlar. Toplumsal cinsiyetin kendisi de "cinsel biçimde" karakterize edilmiş bir "habitus"tur. Cinsiyet düzenini "rekabetin ciddi oyunlarının" oynandığı bir alan olarak tanımlayan Bourdieu'ya göre de erkek

habitusu, sadece erkeklere özgü alanlarda gerçekleşen ve rekabetin ciddi oyunlarıyla yapılandırılan alanlardır.
Bedene de işleyen eril tahakküm, bedenlerin hareketleri üzerinden eril ve dişil farklılıkları yeniden üretir. Erkeğe özgü habitusun temeli ya da genel prensibi, erkeğin kadınlar ve diğer erkekler karşısındaki davranışını yapılandıran "libido dominandi"dir. Bu kavramda öne çıkan, egemen olmak ya da egemenliktir.
Erkeklik, bir habitus olarak işler ki Bourdieu habitusu, failleri belli bir şekilde davranmaya yönelten bir eğilimler kümesi olarak tanımlar. Bu eğilimler, algının, davranışların, yani her tür pratiğin ana kaynağını oluştururlar. Burada en önemli nokta, bu pratiklerin düzenli pratikler olmasına karşın, bu düzenlilikleri uygulatan ya da zorlayan bir yöneticiden bahsetmenin mümkün olmamasıdır. Bunlar hayatın maddi yapıları içine kazılı olup, sürekli dönüştürülebilir bir eğilimler sistemidir.

"Erkeklik" daima tamamlanmamış olan, aynı ölçüde hem toplumsal hem de ruhsal bir gerçeklik üzerine kurulu bir var oluş özelliğidir. Erkeklerin ideal olarak sahip oldukları farklı iktidar biçimleri içinde -kadınlar üzerinde, diğer erkekler üzerinde, kendi bedenleri üzerinde, makineler ve teknoloji üzerinde kurduklan iktidarlar içinde- var olurlar. Ve bu bağlamda erkeklik toplumsal ve siyasi olduğu kadar bir iktidar kategorisi ve konumudur.
Türkiye'deki farklı erkeklik deneyimlerini ele alan Serpil Sancar, "Erkeklik: İmkânsız İktidar -Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler" adlı kitabında, cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkilerini anlamak için sadece erkekler ve kadınlar arasındaki ezilme-sömürü ilişkilerine bakmakla yetinemeyeceğimizi belirtir. Kadın ya da erkeklerin "biyolojik cins" özellikleri ile doğrudan ilişkili olmayan toplumsal ilişkilerin ve alanların nasıl dişil ya da eril anlamlar taşıyarak cinsiyetlendirilmiş toplumsallıklar haline dönüştüğünü açıklayacak bir düşünselliğe bu nedenle gereksinmemiz vardır Sancar'a göre. "İkinci Cins"te erkekliğin, kendi cinsiyetinden bahsetmeyip sürekli başkalarının -kadınların, çocukların, yabancıların, eşcinsellerin, siyahların, düşmanların, hainlerin vb.- cinsiyet özelliklerinden bahsederek kurulan bir iktidar konumu olduğunu belirten Simone de Beauvoir'ın tezinden yola çıkarak erkekliğin, sürekli başka konumların "ne olduğu" hakkında konuşma hakkını kendi elinde tutan ve bu sayede kendi bulunduğu konum sorgulama dışı kalan bir "iktidar konumu" olduğunu öne sürer Sancar.
Modern iktidar ilişkilerinin vazgeçilmez temellerinden biri olan eril tahakkümün işleyişini anlamak için erkekler arasında bir ortak çıkar alanı aramaktan ziyade, iktidar ilişkilerinin oluşumunda "düğüm noktası" olan en stratejik habitus'ların, eril "imge"lerin, patriarkal kurum politikalarının erkeklik adına neleri ürettiğine bakarak

bunların ilişkilenme biçimlerini anlamayı amaçlayan Sancar, erkeklerin homososyal "tek cinsli erkek cemaatleri"nde homofobik yönlendirmelerle sağaltıldığı "erkek eğlenceleri"nin erkek egemenliğini inşa eden sosyal habitus'lar haline geldiğini belirtir. Bir araya geldiklerinde kullandıkları aşağılayıcı, pornografik, maşist ve ayrımcı dil ve erkekliklerini homojenleştirmeleri, homofobi, kadın düşmanlığı, kadınsı olarak kodlanan her şeyden uzak durma şeklinde tezahür eder.

Erkeklik krizi

Erkekliğe dair önemli sorunsallardan biri de "erkeklik krizi"dir. McMahon, erkeklerin günümüzde yaşadıkları "kriz"in ancak yeni bir baba kategorisi yaratılarak, erkeği kadınların işgücüne katılımıyla kaybettikleri statü ve özgüveni yeniden kazanmış halde evin içine çekilmeleri sağlanarak, aşılacağını belirtiyor. Ulus-devlet kurumlarının bazı işlevlerinin küresel kapitalizmin yeni gelişen boyutları karşısında önemsizleşmesi ve yeni işlevler edinmeye başlamasına bağlı kriz nedeniyle "zorunlu askerliğe" dayalı vatandaş orduları yerini "profesyonel ordu" anlayışına bırakmaya başlayalı beri "vatan kurtaran erkek imgesi"nin de krize girdiği gözleniyor. Krizin bir nedeni de kadının ekonomik bağımsızlığını kazanması...

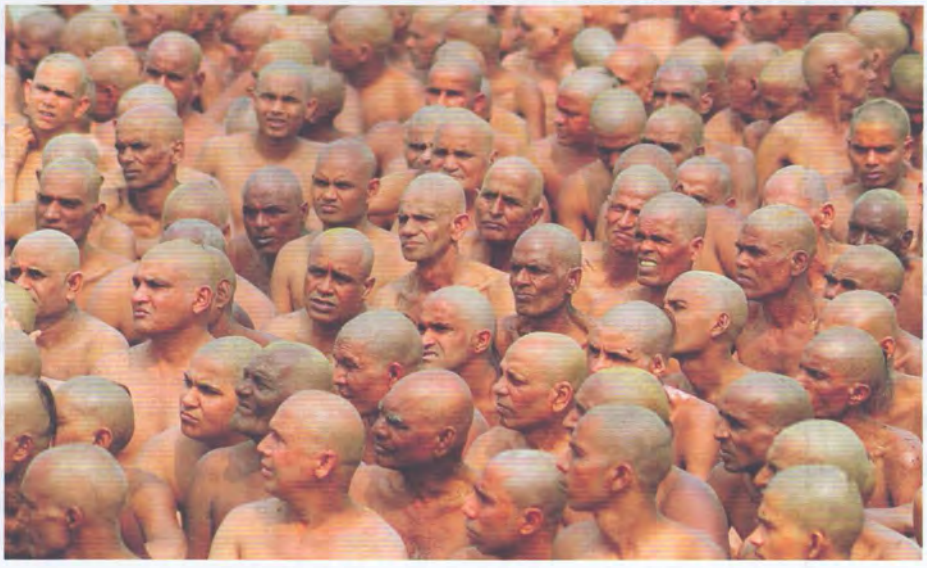
Françoise Giroud ile Bernard-Henri Levy'nin bir dizi söyleşiden oluşan kitapları "Erkekler ve Kadınlar"da, Giroud, erkeklik krizinin nedenlerini şöyle sıralar:

"Erkeklerin çoğu kendinden kuşku içindeler ve kadınlara parasal özerklik veren bağımsızlık yüzünden dengeleri bozulmuş durumda. Pek çok kadından korkuyorlar. Basit biçimde korkuyorlar ve bir kadında bir üstünlük belirtisi yakaladıklarına inandıkları andan itibaren paniğe kapılıyorlar. Bunu, erkekliklerine bir tehdit gibi hissediyorlar ve bu onları çok kötüleştiriyor. Bunlar en berbat kadın düşmanlarıdır."

Eril şiddeti kışkırtan cinsel kaygılar da kısmen ekonomik güvensizlikten kaynaklanır ve alternatif bir toplumsal düzenleme içinde yatıştırılabilir ancak. Kapitalizmin neden olduğu ekonomik krizin erkeklik krizine yol açması, erkeklik değerlerinin ve kurallarının tehlike altında olmasıdır. Özellikle feodal düzenin kurallarının geçerli olduğu toplum yaşamında, modernleşme sürecinin erkek kimliğinde bir yarılmaya neden olduğu, yarılmanın ekonomik bir perspektife dayandığı, feodal değerler ile modern değerler arasında kalan erkeğin trajedisine odaklanıldığı görülür. Çünkü feodal düzenin parçalanması fallik kriz yaratmıştır. Modernizmin yarattığı güvensizlik ve belirsizlik ortamında, ekonomik gücü zayıflayan erkekler kadınların takdirini ve desteğini beklerken, tam tersine eril iktidarı sorgulayan kadınlarla karşı karşıya gelirler. Bireyselci-demokratik kültür, her iki cinsiyete ait rollerin ve zorunlulukların dengesini elbette ki bozmaktadır. Anca bu süreç, Gilles Lipovetsky'nin belirttiği gibi, kadınla erkeğin rollerini ve davranışlarını sosyal ve kimliksel açıdan ayrıştırma gereğiyle engellenmiş durumda. Bu engelden kurtulmuş bir sosyal düzen ise kesinlikle düşünülemeyecek bir imkânsızlık. Önemli olan erkeklik krizi değil, üstüne geçirdiği örtmeceli kalıpların ötesindeki kimliksel sürekliliği... Hâkim olma istenci, başkalarıyla boy ölçüşme, kazanmak için kazanmaktan alınan tat, kadından çok erkek tarafından içselleştirilen ilkeler olmayı sürdürüyor. Bu da erkeklere tarihin başlangıcından günümüze dek, her zaman iktidar alanlarında baskın olma olanağı sunuyor. Ancak bu baskın olma zorunluluğu da kendi içinde zıddını içererek erkeği abluka altına alan ilkelerden biri. Zizek'in erkeklik krizine yaklaşımı tam da bu yönde: "Yapamıyorsa yapamıyordur; ama yapabiliyorsa bile, onun gücünden dem vuran her türlü tanıklık bir inkâr olarak -yani temeldeki iktidarsızlığın maskelenmesi olarak, hiçbir şey yapamayacağını, negatif yoldan olumlayan basit bir teşhir olarak- işlemeye mahkûmdur. Ne kadar tepki verirse, gücünü de o kadar göstermiş, ama iktidarsızlığı da o kadar onaylanmış olacaktır."

Bir imge altında ezilen, biteviye bir kriz durumu olan erkeklik, hakikaten de uğrunda sürekli uğraşılması gereken ama bir türlü sonlanmayan bir mit... Norman Mailer, "Bir erkek olmak kişinin yaşamında sürekli bir mücadele vermesi demektir" der; "hemen hiçbir zaman nihayet bir erkek haline geldiğini varsayamadığı" için sürekli savaş halindedir erkek...

Nina Berberova'nın "Eşlik Eden" adlı romanında da yine bu sava dair ilginç bir diyalog vardır. Bir adam, genç bir kıza sorar: "Kadın olmak o kadar zor mu?" "Sanırım" diye yanıtlar genç kız, "Tüm kadınlar bundan yakınıyor". Adamın bu cevaba karşılığı şöyledir: "Ne olursa olsun, erkek olmak olanaksız bir şey. Hiç kimse bunu başaramıyor." ●

Kaynakça

Erkeklik-İmkânsız İktidar-Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, Serpil Sancar, Metis Yayınları, 2009.

Ağır Çekim Değişen Erkeklikler-Değişen Erkekler, Lynne Segal, çev. Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları, 1992.

Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, R.W. Connell, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Masculine Domination, Pierre Bourdieu, Stanford University Press, 2002.

Üçüncü Kadın; Kadında Süreklilik ve Yenilik, Gilles Lipovetsky, çev. Filiz Nayır Deniztekin, Varlık Yayınları, 1999.

Toplum ve Bilim, Sayı: 101, Birikim Yayınları, 2004.

Toplum ve Bilim, Sayı 112, Birikim Yayınları, 2008.

Kamer BEYAZTAŞ

© MERAL ERDOĞAN

Kadınlar da aslında erkektir

İnsanlar teknolojik araçlar karşısında ne kadar insan olarak kalacak ise kadınlar da erkek araçlar karşısında o kadar erkek olmuşlardır.

Bu başlıktan yola çıkarak kadınların cinsiyetlerinin değişeceği düşünülerek bir an merak içinde olunabilir. Ama hemen arkasından buna kargalar da güler denilecektir herhalde. Olsa olsa, bakalım yazar yine ne uyduracaktır gibi bir gülümseme olabilir. O halde bu gülümsemeyi boşa çıkarmayalım. Bir şeyler uyduralım bakalım. Sadece uydurmakla kalmayıp bir de daldan dala atlayalım.

Bilindiği üzere günümüz teknolojisinde geliştirilen bazı araçlar insanları kullanmaya başladı. Her bir araç bilgisayar teknolojisiyle donatılmış bulunuyor. Onlar kendileriyle ilgili neyin nasıl yapılacağı noktasında bizi yönlendiriyor. Öyle anlaşılıyor ki bu araçlar uzak olmayan bir zamanda insanlara tamamen egemen olacaklardır. Bu da nereden çıktı? Konudan sapıyorum sanılabilir. Endişe etmeye gerek yok. Şimdi işin esasına geliyorum.

Kadınlar bazen erkekleri araç olarak kullandıklarını düşünmektedirler. Sonuç olarak asıl egemen biziz ya da olacağız biçiminde bir yaklaşım geliştirebilirler. Dolayısıyla alınan kararlar üzerinde pay sahibi oldukları yanılsaması içindedirler. Belki bu saptamaya karşı bazı somut örnekler verilerek karşı kanıt oluşturulmak istenebilir. İleri sürülen somut örnekler doğru olabilir ama benim sözünü ettiğim yanılsama geneli ilgilendirmektedir. Bazı ilişkiler açısından o ilişkide birincil olarak söz sahibi olan kadın olabilir. Bu özel durumlar geneli değiştirmez. Çünkü erkeklerin yeri bir hayli sağlam görünüyor.

Bir anne olarak kadın nerede durur? Oğullar analarına daha çok bağlıdır kabulü var. O halde anneler o oğulları yönlendiriyor diye düşünülüyor. Tabii ki anneler, güç sahibi olan oğulları kendileri yetiştirdiği için bir övünç payı duyuyordur. Ama oğul da olsa erkeğe söz geçirmek olanaklı olmaz çoğu zaman.

Güncel gerçeklik farklı işler. Gelin kaynana arasındaki çekişmeleri saymıyorum zira kimin erkek üzerinde daha etkili olduğu o gelin ve kaynananın iç sorunu kapsamına girmekte. İç sorunlara karıştığım zaman ola ki aralarındaki tartışmayı bir kenara bırakıp beni paylayabilirler. Genele oranlandığında az olsalar da güç sahibi olan kadınlar da var. Bu kadınların kendileri veya anneleri iktidarın parçası olduklarını düşünebilirler. Ne var ki erkek egemenliği çarkı içinde onların varlığı sadece çarkın dönüşüne katkı yapar. Çarkı kıramaz, dönüş yönünü değiştiremez. Bir gün mutlaka söylemine ise bir diyeceğim var. Umarım.

Bir de bu erkekleri erkek gibi kim yetiştiriyor değil mi meselesi var. Burada kabahati tamamen kadınların üstüne bırakıp kaçmak gibi bir eğilim görülmektedir. Egemen toplumsal anlayışlar nedeniyle kadınların erkekleri bir bakıma kendileri üzerine iktidar gücü kullanacak şekilde yetiştirmeleri durumunun ortaya çıkışı aslında kadınlara dayatılmaktadır. Burada yaşamın her alanındaki erkek baskınlığının kadınlar tarafından yeniden üretimi söz konusudur. Onlara ise iktidar sahibi olanın annesi, eşi, sevgilisi ya da her ne ise payesi verilmekte, bununla yetinmeleri sağlanmaktadır.

Yine her başarılı erkeğin arkasında bir kadın var söylemine ne demeli? Burada kadının güç sahibi erkeğe yardımcı rollerdeki desteği öne çıkmaktadır. O erkeği her açıdan rahat ettirmiş, o erkeğe sorun çıkarmamış, o erkek de güç sahibi olmuş çıkarımı yapılmaktadır. Bu durumda dolayısıyla kadınlar egemen oluyor izlenimi yaratılıyor. Yani kadınlar adına erkekler araç işlevi görüyormuşçasına tablolar çiziliyor. Bu durumda insanlar teknolojik araçlar karşısında ne kadar insan olarak kalacak ise kadınlar da erkek araçlar karşısında o kadar erkek olmuşlardır diyerek teknik araçlarla bağlantı kurduğumu iddia edeyim.

Erkek iktidarının olasılıkla en eski iktidar biçiminden biri olduğu ileri sürülebilir. Tarihin bir döneminde var olduğu sanılan anaerkil dönemi hariç elbette ki. Bu erkek iktidarı geniş ölçekte ve anlamda varlığını sürdürüyor.

Günümüzde genel oy ilkesinin bazı eksikliklerine karşın yerleşmiş olduğu anlaşılıyor. Dünya yönetimini belirleyen erkeklerin büyük ölçüde kadınlar tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Hatta bu erkekler kadınları ne kadar küçümsemiş ise o oranda daha fazla oy almışlardır desem, yok ya öyle değildir denilebilir. Burada işin içinde psikoloji, sosyoloji ve daha başka işler var diyelim, sessiz kalalım.

Erkekler olmadan kadın uğraşısının başarılı olmayacağı yönündeki değerlendirmelere yollama yaparak aslında erkekler de kadındır söylemi kulaklara hoş geliyor. Kimi zaman kadınlara yönelen erkek şiddetine karşı kısa süreli olsa da oluşan büyük tepkiler sırasında da bu söylemler çekici olabiliyor. Farkındalık oluşması bakımından konu ayrıca değerlendirilebilir. Başlıktaki gibi tersi bir söylem ise yadırganmamıştır sanıyorum. Her yönüyle kadınları iktidar ortağı kılalım. Erkeklerin sahip olduğu her türden olanakları kadınlara verelim. Bu önermeler de kulağa hoş geliyor. Erkeklerin yarattığı dünya bu. Eğer bu dünya güzelse her konuda eşitlik pek makul. Eğer bu dünya kötü ise bu önermeler nasıl yorumlanmalı? Ya da bu dünya biraz iyi biraz kötü diyeceksek o durumda bazı konularda eşit olmamak daha iyi olacaktır. Örneğin eşitlik adına bazı kadınlar askerlik yapmak istiyor olabilir diye mecburi askerlik kapsamında tüm kadınların askerlik yapma mecburiyetlerinin olması kulağa hoş gelmiyordur umarım.

Erkek bakış açısıyla örülmüş dünyamızdaki tutumlar nasıl değişecektir? Bu değişim biraz zor, daha doğrusu ağır olacaktır anlaşılan. Önemli değil, nasılsa binlerce yıldır yavaş yavaş, değişe değişe bugünlere geldik, zararı yok bekleriz kabulü varsa iyi, bekleyelim.

Hayır, hayır beklemeyelim. O zaman biraz kurcalayalım bakalım. Mesela erkekler ve kadınlar için başka bir dünya olsun ne dersiniz? Dünya derken de başka gezegenlerden söz etmiyorum. Ne yapacaksak yeryüzünde yapacağız. Tabii o zaman dünyanı nasıl paylaşılacağı konusu ortaya çıkacaktır ki bir savaşa mı gidiyoruz ne? Gerçi dünya bir de silahlı kadın erkek savaşına hasret değil ama. Doğuyu batıyı güneyi veya kuzeyi kim alacak. Paylaşım zor olacak. Çünkü oralarda ekonomik kaynaklar eşitçe serpiştirilmemiştir. Zaten şu haliyle kadınların dünya mal varlığı üzerindeki hak sahipliği dengi dengine değil. Kadın erkek savaşı çıkarsa artık onları çöle möle sürerler. Dolayısıyla şu anki hallerini kabul etsinler olsun. Erkek merhametini sorgulamasınlar deyip anaerkil dönemin kanı yerde kalmayacak, bunu bilsinler. Kim bilir o zamanlar ne kadar çok zulüm görmüştür erkekler.

Tüm bu cereyanlar gelip giderken bazı aklıselim erkekler çıkar ortaya der ki. Şimdi bizi dinleyin. Bir şeyler yapıp sonra kendimize zarar vermiş olmayalım. Kadın ve erkekler birbirlerini tamamlar diyerek ayrı yaşamak da ne oluyor? Bir elmanın iki yarısı insanlar nasıl ayrılsın birbirinden. Ya da daha genel anlamda cinsellik olgusu nasıl yön bulacak? İnsan türünün devamı ne şekilde sağlanacak. Hem biz, ezgilerimizi kimin için besteler, söyler ve çalarız. Daha neler neler anlattılar. Bu çetin sorular gelince gündeme, ortam biraz yatışmış görünüyor. Onun içindir ki şu an içinde bulunduğumuz dönemi yaşıyoruz.

Geleceğimiz çocuklardır söylemine ne demeli? O geleceğin çocuklarını büyütürken kadınların emeği dolayısıyla kadınlar geleceğimizdir söylemi henüz üretilmemiştir sanıyorum. Geleceğimiz sözünün altında yatan anlamı deştiğimde burnuma güzel kokular gelmiyor. Çünkü egemen erkeğin geleceğin yükünü de birilerine taşıtma kurnazlığı var işin içinde kokusunu alıyorum.

Yine de her şeyi şu anda söylemeli ki sonra duyduk duymadık denmesin. Bir de daha güncel olan soyadı taşıma tartışmalarına değinelim. Kadınlar evlendiklerinde erkeklerin soyadını taşımamak istiyorlar. Bu anlaşılabilir ama bir çelişki var. Kızlık soyadı olarak taşıdıkları soy ad zaten bir erkeğin soyadıdır. Hemen bir öneride bulunayım. Bir erkek veya kadın, iki kadın veya iki erkek evlendiklerinde ortak soy ad belirleseler olmaz mı? Aynı cinsiyetteki insanların evliliklerinden de söz ettim. Bu durum dünyanın gündemine yeni gelmiş sayılabilir. Anlaşılan o ki bu konu önümüzdeki zamanlarda daha çok tartışılacaktır. Tabii şöyle bir eğilim de gelişmekte. Herkes resmi bir imzaya gerek duymaksızın evli olabilmeli. Ama orada da bir güçlük oluşmakta. Çünkü şu anda geçerli olan toplumsal sistemlerimiz miras olgusu üzerinde yürümektedir. Mevcut haliyle bile miras kavgaları gözümüzün önünde sürüp gitmektedir. Kadınların mülkiyet kapsamında görüldüğüne dair bir ses duymadım ama kadına sahip olmak denilen yerleşik bakış açısına ne olacak? Bu arada neyse ki kadınlar mirasa konu edilmiyorlar diyorum ve sonra duruyorum. Acaba dünyanın herhangi bir yerinde kadınlar mirasa konu oluyorlar mı gibilerinden de düşünüyorum. Ben biraz daha düşünedurayım, bakarsınız bir sihirli değnek icat ederek kesin çözümler bulurum.

İpek ÖZEL

Harbi delikanlılar

Erkekler dayanıklılık, kayıtsızlık ve güçten oluşan bir imaj sergileme adına, yüzlerine geçirdikleri maskenin ardında eziliyorlar.

Cinsiyet eşitsizliğinden bahsettiğimizde, pek çok toplumun ataerkil olmasının, erkeği daha işin en başından garantiye aldığını düşünür, erkekleri hep avantajlı kabul ederiz. Halbuki şunu gözden kaçırırız; erkekler, baskın olan bir cinsiyete mensup olmak suretiyle ataerkil toplumsal yapıdan yarar değil zarar görürler. Kültürel bağlamda "erkek adam"ın mahalle maçında gol yememekten herkesin ortasında pipisini açarak sünnet olmaya, hakaret ve dayaktan nasibini alacağını bile bile, halay çeke çeke askere gitmeye, küçük yaşta büyük şehre gelip, bekâr evlerinde balık istifi kalıp ekmeğini taştan çıkarmaya kadar geçmesi gereken birçok erkeklik sınavı vardır. Daha üst sosyo-ekonomik sınıfa ait olan küçük prenslerin de öyle: Henüz çocukken "erkek" olmak için anne kucağından resmen ittirilen, buna hazır olsun ya da olmasın her durumda güçlü, kuvvetli, sert ve rekabetçi olmaya zorlanan, daha kendi öz duygularını ifade etmeye fırsat bulamadan, duyguların hiç de esamesinin okunmadığı maço bir dünyaya adım atmaya zorlanan hep erkeklerdir.

Farkına bile varmadan, erkeklik üzerine -en az kadınlık üzerine olduğu kadar çok- klişe üretiyoruz. Bu klişelerin artık tedavülden kalkmış düşünceler olduğunu bile bile, pratikteki hâkimiyetlerine bir türlü son vermiyoruz. Aksine buna cesaret edemediğimiz gibi -en gelişmiş görünen toplumlarda bile- erkekliği -en az kadınlığı olduğu kadar- bu eski komplekslerin yapılandırmalarına, yargılamalarına müsaade ediyoruz.

İki erkek karşılaşınca, güç komplekslerinin gölgesi kaçınılmaz olarak su yüzüne çıkar ve başta birbirlerini şöyle bir tartarlar. Peki, erkeklerin başta kendileri gibi olmayan erkekleri dışlamasının ve onlara karşı sözlü ya da fiziksel şiddet uygulamasının nedeni zorbalıkları mıdır sizce? Ya da artık tacize varan ısrarcılıkları -üstelik kadınlar onları durdurmaya çalışırlarken bile sesleri titreyip, "lütfen" derken- arsızlıklarından mıdır sadece?

Hiç de değil! Temelde bir güç gibi görünse de özünde pekâlâ güvensizlik ve kıskançlık hikâyesi olan Satürn'ün mirası bu. Dışarıda yüksek özgüven, içeride bastırılmış korkularla

yüz yüze gelememe ve her ne pahasına olursa olsun, onlara öğretilen şekilde "erkek" olmayı sürdürmenin dayanılmaz ağırlığı... Klasik bir erkek savunması olan faturaları ödeyebilmek için işe geri dönme mazeretiyle kanayan ruhlarıyla yüzleşmeye bir türlü zaman bulamama...

Shakespeare'di yanılmıyorsam, "Taç taşıyan baş huzursuz yatar" der. Haydi, biraz daha ileri gideyim, erkeklerin hayatını temelde, onları "erkek" yapan gücü kaybetmeye ilişkin bin bir çeşit korku yönetiyor: Küçük penis korkusu, para kazanamama korkusu, reddedilme korkusu, fazla küllü olma ve de kel kalma korkusu, bağlanma korkusu, terfi edememe korkusu, sınanma, kendisini ve ailesini koruyamama korkusu, sadakatsizliğe uğrama korkusu, Herakles'in acılı kadınlığı korkusu, cinsel açıdan gözü doymaz varlıklar olan kadınları tatmin edememe korkusu, anne kompleksini aşamama korkusu, kendi annesini üzme korkusu... Erkekler güçsüzlük, yetersizlik, iktidarsızlıktan -yani kendi lügatlarınca erkek olamamaktan- ölümden korktuklarından çok daha fazla korkuyorlar. (Yoksa neden boylarından büyük arabalar, evler alsınlar, yerli yersiz statüleriyle övünüp, işlerinden bahsetsinler???)

Üstelik kadınlar, sesleri toplumda bastırılmış bile olsa kendi içlerinde acılarını, güvensizliklerini dillendirme fırsatı bulurken, erkekler, erkek-erkeğe bile bu şanstan yoksunlar. Bu, *erkeğin kadın gibi sızlanmaması, korkmaması, şöyle biraz güçlü durması* sadece en geleneksel topluluklarda, köylerde filan değil en modern toplumlarda, en az cinsiyetçi görünen ortamlarda bile bir önkoşul ve gereklilik. Bir *erkek, erkek olması için* sert ve güçlü durması gerekirken nasıl *"kız gibi"* içini döker.

Bu yönlendirmeler erkekleri sadece kendilerinin değil diğerlerinin de incinebilir olduğu farkındalığından uzaklaştırıyor; saldırganlaştırıyor ve utanca boğuyor.

Sadece bunla da kalmıyor, modern zaman erkekleri koca bir yarılma yaşıyorlar ama yine de delikanlılık kanunu öylesine güçlü ki -erkeklerin kendileri buna inanmasalar da- aksini söyleyemiyorlar.

Daha da fenası toplum olarak bir yandan onları en insani durumlarda bile "duygularına kapılıp" kontrolü kaybetmeyip kaskatı durmayı başardıkları, sonuç odaklı ve gerçekçi oldukları için alkışlıyoruz, öte yandan empatik olmalarını, yumuşak iletişim kurmayı başarıp dünyayı barış vadisi haline getirmelerini talep ediyoruz.

Ne çok kafa karışıklığı, ne büyük yük ve ne çelişkili beklentiler.

Bu beklentilerin imkânsızlığına rağmen erkekler de pek karizmayı çizdirmeye yanaşmıyor, bu duygusal yükleri taşımak istemedikleri gerçeğini dile getirmeyi bile zor, hatta imkânsız buluyorlar. Ruhsal, duygusal ve fiziksel yaşamlarını tehlikeye soksa da, kendilerini, her şeyle tek başlarına başa çıkmak zorunda hissediyor, acıya dayanma konusunda içten içe biliyorlar. Erkekliği güç ve teselliyi kendi içlerinde bulmakla karıştırıyorlar. Tutkularını bir tarafa bırakıp faturaları ödemeye kurgulanıyorlar ama bunun faturasını da kendi yaşamlarıyla ödüyorlar.

Kadınların özgürleşmesinde erkeğe ne kadar rol düşüyorsa, erkeklerin bu basmakalıp düşüncelerden kurtulmalarında -evet özgürleşmelerinde- de başta kadınlara o kadar rol düşüyor. Bugün hâlâ baleyi kız işi, pembeyi kız rengi gören, gözyaşı dökmenin kendilerini *bozacağını* düşünen, daha da fenası "şiddeti erkeklik sanan" adamlar varsa -ki çoklar- bunda sorumluluktan onları doğuran, yetiştiren sonra da alkışlayan kadınlar sıyrılamazlar.

Üstelik erkekler tavırlarını sadece kendi özel alanlarına saklı tutmuyorlar; siyasi arenayı, kamusal alanı, ofisleri, okulları da, toplumun daha da şişirdiği egolarıyla savaş alanına çeviriyorlar. Üstelik pek çok kadına, gücün ne olması gerektiği konusunda da yanlış bir rol model teşkil ediyorlar. Halbuki bu roller bırakın kadınları, ne erkek ruhunun ihtiyaçlarını karşılıyor ne de iyilik dolu bir toplum yaratılmasını destekliyor.

Erkek olmak bir üstünlük müdür? Erkekler hakikaten söylenildiği kadar güçlüler mi? Toplumun kendilerinden beklentileriyle barışıklar mı? Erkeğin gerçek doğası toplumun maço erkek kültüyle örtüşüyor mu? Geleneksel erkek modeli günümüzün sosyo-ekonomik krizleri karşısında da hâlâ en karizmatik lider modeli midir?

Toshiko Kishida "Eğer erkekler fiziksel olarak daha güçlü oldukları için kadınlardan üstünse o zaman hükümeti neden Sumo Güreşçileri yönetmiyor?" dediğinde belki gülüyoruz. Ancak eğer güçten kastedilen kaba kuvvetse elbette kadınlar erkeklerden daha az vahşiler. Ama kendimizi hiç kandırmayalım: İnsanların mağaralarda yaşadığı, dışarıda yırtıcı hayvanların kol gezdiği dönemlerde bile erkeklerin tümü hiçbir zaman ideal alfa modelindeki gibi ol(a) madı.

Aksine erkekler dayanıklılık, kayıtsızlık ve güçten oluşan bir imaj sergileme adına, yüzlerine geçirdikleri maskenin ardında eziliyorlar. Bilim de bugün kadınlara kıyasla erkeklerin daha çok stres çekip şiddete daha fazla karıştıklarını, dikkat eksikliği bozukluğundan daha çok muzdarip olduklarını, daha sık kalp hastalığına yakalanıp ve daha fazla intihar ettiklerini açıkça ortaya koyuyor.

Erkekler başta kendilerine yük olan bu maço kültü kadınlarla bir olup yıkmadan toplumlar da bir ahenge, uyuma kavuşamayacak.

Bilim, erkek-kadın stereotipilerimizin, hormonlarımızın değil tam da bizim yarattığımız kültürün eseri olduğunu çoktan kanıtladı. Erkeklik de tıpkı kadınlık gibi sosyolojik bir olgu. Bugün hayatın her alanındaki standartlarımızı belirleyen erkeklik ve kadınlık inançlarımızın pek çoğu ne doğru ne de işlevsel; üstelik bu etiketler kadının da erkeğin de potansiyelini sınırlıyorlar.

Erkeğin doğası gereği saldırgan, dominant, mücadeleci, güçlü olduğunu öne sürmek erkeğe bir iltifat değildir. Hoş bu doğru da değildir. Özgüveni yüksek olmak en insani duygularımızın görünmesine engel olmak, hiçbir şey yokmuş gibi davranmak değildir. Aksine gerçek manada güçlü olmak, duygularımızı, yaşamımızı zenginleştirecek biçimde düzenleyebilme yetimizi geliştirmektir. İster kadın isterse erkek olalım, karakterimiz doğadan çok bizi çevreleyen insanlarla nasıl bir ilişki kurduğumuz tarafından biçimlendirilir. Acımasız, kayıtsız ve sert olmanın *harbi erkek* olmaya giden yol olduğu nasıl palavraysa ruhen sağlıklı bir erkeklik için de tek bir yol yoktur. *Kadın sevecen ve şefkatlidir*, erkek doğası gereği sert ve saldırgandır gibi genellemeleri atın çöpe gitsin. Erkekler rahat olsunlar ki günümüzde "kahramanın rolü" hepimiz için hepten bir karmaşa içinde; Superman'in de He-Man'in de modası çoktan geçti.

Bugün kadınlar olarak erkeklerden tek beklentimiz, aslında kadınlar olarak kendimize koyduğumuz hedeflerden çok da farklı değil: Daha sevgi dolu, daha ilham verici, daha esprili, daha zarif, daha iyi yürekli ve daha "Adam gibi" erkekler olmaları. Aynen bizim de olmak istediğimiz gibi. "Adam gibi adam" derken elbette cinsiyetçi bir tuzağa düşmüş değilim... Sadece insanların atası Âdem'e bir selam gönderiyor ve basitçe insan gibi bir insan olmayı kastediyorum(:

Bunu birlikte başarmalıyız. Bunu ancak birlikte başarabiliriz... Hepimiz için, ruhlarımızın yaralanmasını ve de korkuyu durduramasak bile en azından yalnızlığa son verebiliriz. ●

Vuslat ÇAMKERTEN

Dünyanın en büyük sızıntısı

Ben bir kadınım, diğer bir deyişle basit mantığa göre ben bir erkek değilim. Peki ruhumla, fikirlerimle erkekliği hissettiğim, erkekçe düşündüğüm, günlük hayatta erkekçe davrandığım olmuyor mu? Olmaz mı? Aynı şekilde erkeklerin de kadınsı düşünceler ve tavırlar içinde hareket ettikleri yerler ve zamanlar var. Bundan daha normal bir şey düşünemiyorum, aksi halde yeryüzünde kadın-erkek birlikte yaşamamızın mümkünü olmazdı. Birbirlerinin içine sızamayan iki cinsiyetin sağlıklı bir toplumu oluşturabileceğini düşünebiliyor musunuz? Belki de bu yüzden hâlâ bebek adımlarıyla ilerliyor dünya, ta en başından beri, bizi birbirimizden bu kadar uzak tuttukları için.

Deneyimim ve içimdeki his bana erkekliğin, tıpkı kadınlık gibi iki cinsiyetin de yeri geldiğinde içine girebileceği, mutluluk, melankoli ve diğer tüm ruh halleri gibi akışkan bir ruh hali olduğunu söylüyor. Erkeklik ve kadınlık, zorda kalınca bulunduğu kabın şeklini alan, kimi zaman da yere göğe sığamayan iki var oluş biçiminden başka bir şey değil. İşte gene tam da bu yüzden derhal tanımlanması, kontrol altına alınması gerekiyor, çünkü biz insanlar belirsizlikten nefret ettiğimiz kadar başka hiçbir şeyden nefret etmedik.

Zapt edilesi ruhlar

Kendini dünyada en gelişmiş akıl kabul eden insan, ruhunun sonsuz olasılıklarını da gene en zalim biçimde zapt etme telaşında olandır. Bütün bu telaş arasında erkeklik ve kadınlık mevzuları, üzerine ilk düşünülen ve en keskin bıçakla birbirlerinden ölesiye ayrılan alanlardır.

Doğada ruha sahip olan tek hayvan olduğunu iddia eden bizler, bunca üstün saydığımız bir şeyi kendi elimizle yok etme derdinden hâlâ kurtulmuş değiliz. Ruhun çeşitliliğini, sınırsızlığını, renklerini yok etmek üzere siyaseti, devleti, okullarda öğretilecek görüşü daracık müfredatları yarattık. Kendi kendimizi etiketlemek, tertip ve düzene sokmak için üniformalar diktik, ruhumuzun çevresine dikenden teller ördük ki, fazla dışarı çıkmasın, aman ha uçup kaçmasın.

Binlerce yıldır birbirimize bir şeyler öğretme derdindeyiz. Doğal işlevlerimizle yaşayıp gitmekten, yaşamın içinde su gibi akmaktan çok daha mühim meseleler bunlar. Sözgelimi, kadınlık ve erkeklik mevzusu bunlardan en eskisi ve hiç eskimeyeni. Mevzu, hiçbir zaman son bulacağa benzemiyor, aksine ölene kadar üstümüzden çıkmayacak bir giysi, hepimize eş dikilmiş bir işçi önlüğü gibi.

Cinsiyetçilik işi

Evet, biz kadınlar doğar doğmaz büyük bir ciddiyetle kadınlık işçisi, siz erkekler binlerce yıl öncesinden karar verildiği üzere erkeklik işçisi ilan edildiniz. Hep beraber bu işle varlık bulmaya çalışacak, bu işi sürdürerek yaşamlarımızı tüketeceğiz. Bu esnada başkalarına da, mesela evlatlarımıza, öğrencilerimize,

Birbirlerinin içine sızamayan iki cinsiyetin sağlıklı bir toplumu oluşturabileceğini düşünebiliyor musunuz? Belki de bu yüzden hâlâ bebek adımlarıyla ilerliyor dünya, ta en başından beri, bizi birbirimizden bu kadar uzak tuttukları için.

konu komşuya ve rahat durmayan kim varsa onlara da bu işi öğretecek, onlardan bu işin ehli olmalarını rica edeceğiz. Rica yetmiyorsa cezalar konuşacak. Fark etmişsinizdir mutlaka, kadınlık ve erkeklik mevzusundaki sınırlar, uyarılar, cezalar ve ödüller yasalara dayanmıyor, her şey yazısız kurallarla işliyor ve tam da bu yüzden söz konusu ayrım, bir din kadar, ilahi bir kuvvet kadar şaşmaz ve sorgulanmaz kabul ediliyor. Ve böylelikle kulaktan kulağa, bazen döve söve, bazen nezaketle ama muhakkak nesilden nesile içimize işleniyor, bir kod olup çıkıyor. Hepimiz, kadınlık ve erkeklik arasındaki sıkı ayrım ve bu ayrımın sürekliliği şartıyla kurulu düzenin çocuklarıyız. Doğal işlevlerimizi bir yana bırakıp bize verilen kimliklerle işlememizi bekliyorlar: Kadın gibi kadın, erkek gibi erkek olmamızı. Bu şekilde içinde bulunduğumuz topluma belli bir düzen içinde katkı sağlar, standartlaştırılabilir, pazarlanabilir ve tüketilebiliriz. Halbuki, üretmenin, yaratma cesaretinin, hayal kurmanın, bir işin peşinde koşmanın, coşkuların cinsiyeti yok. Buna rağmen, bize biçilen görünümde olmalı, bizim için önceden onaylanmış davranışlarda bulunmalıyız. Aksi takdirde düzenin işine yaramayacağımız ve uyumsuz kalacağımız aşikâr.

İlişkilerde uyumsuzluk hasreti

Kabul etmekte kendi adıma bile zorlanmıyorum: Biz kadınların erkeklik hakkında, kafamızda önceden şekillenmiş, işimize yarayacağını, bizi iyi hissettireceğini düşündüğümüz pek çok özellik var. Erkeklik mevzusu bir kod olarak kafamızın en serin yerinde zamanı geldikçe kullanılmak üzere emniyetli bir şekilde bulunur. Önümüze çıkan her erkeği bu koda yatırır, bu kodla sınar, buna mutlak surette uysun isteriz. Uyuyorsa, evimize, içimize, ruhumuza kadar buyur eder, erkeğimizi sevip sarmaya başlarız. Bu arada kontrolü elden bırakmayız. Dedik ya, toplumdaki herkes bu işin işçisi, bizzat bekçisi artık. Dolayısıyla, erkeğimizin erkekliğinin sürdürülebilir olması bizim için bir ilişkideki en önemli hususdur. Söylemeye gerek yok, bu esnada elbette biz de kadınlığımızı en iyi şekilde icra ediyoruzdur.

Fakat gün gelir, kadının da erkeğin de bir/birlik/aynı olmaktan, yani birbirlerine mutlak bir uyumla sarılmaktan yorgun düştüğü ya da herhangi bir sebeple vazgeçtiği yerde kendi dünyalarının gereklilikleri ve istekleri ertelenmez olur. İkili ilişkilerdeki en yaygın ayrılık gerekçelerinden biri ve kabul edilmesi taraflarca en güç olanı belki de budur. Bundan sonra, kadın aslı neyse ona dönmek ve erkek, kendi bildiği şekilde erkekliğine devam etmek ister. Bireyler uyumsuzluk hasretiyle çoktan yanıp kavrulmuştur.

Günümüzde hemen her şey değişiyor, fakat birbirimizi kodlama biçiminde başlayıp sürdürülen ikili ilişkilerin sıklığı değişmiyor. "Olması gerekenler ve gerekmeyenler" listeleriyle lanetlenmiş kadınlar ve erkekler olarak yaşıyoruz. Bunu partnerime yapıyor muyum, ya ben buna maruz kalıyor muyum diye her kadın ve erkek kendine içtenlikle sormalı. Bu, hiç şüphesiz toplumun ve devletin bizden üstü örtülü talimatlarla istediği, beklediği bir davranış modeli. Ama bizler, kendi ruhu, hevesleri, arzuları olan bireyler olarak bizler, bu şekilde aynılaşmayı ve yaşamlarımızın kontrolünü başkalarına bırakmayı gerçekten istiyor muyuz?

"Aslan oğlum"lar ve dişi aslanlar

Öte yandan erkeklik, kodlandığı gibi, basitçe kendisine ve ailesine bakmak üzere avlanmak ve bu yolda ortaya çıkacak tehditlerle savaşmaksa, doğada bazı hayvanların, sözgelimi dişi aslanların ailenin erkekliğini üstlendiğini hatırlamakta fayda var.

Aslında biz insanlarda da durum farksız. Kendine, yuvasına, sevdiklerine bakan, sokaklarla, iş hayatıyla, devletin ve toplumun koyduğu akıl ve insanlık dışı kurallar ve yasalarla savaşmak ve bunlara göğüs germek, yaşam boyu 7/24 güçlü durmak zorunda olan sayısız kadın tanıyorum. Böyle bir kadına rastlarsanız, ki etrafımız onlarla doludur, ona erkekliğin ne demek olduğunu sorun. TV'lerde, haberlerde ve öbür gevezeliklerde anlatıldığından daha farklı şeyler duyacağınızı sanıyorum.

Öyleyse, cesaret, güç gibi özellikler karakterden karaktere bile değişirken bunları bir cinsiyete toptan atfetmenin mümkünatı var mı? Binlerce yıldır, her toplumda yalnız erkekliğe atfedilen özellikler, pek çok kadında da bir var oluş biçimi olarak kendini gösterir. Kendini, evini beslemek ve geçindirmek, sevdiklerini korumak, sayısız kadının sürdürdüğü, sürdürmek durumunda olduğu bir durumdur. Bu hem ruhsal hem de fiziki bir kendini ortaya koyuştur, yazının başında bahsettiğimiz gibi bazen bir iştir hatta. Bir kadının da, bir erkeğin de istemeden, yorgunlukla ve keyifsizce erkeklik yaptığı durumlar vardır.

Kuşbakışı bakıldığında manzara tek tip görünse de, evlere, odalara, kalplere ve fikirlere inildikçe yeryüzünde milyonlarca, hatta milyarlarca farklı biçimde erkeklik ve kadınlık yaşandığını görürüz. İşte bu yüzden erkeklik, anlatıldığı ve dayatıldığı gibi tek bir cinsin tekelinde, maddi varlıkla, etiketlerle ve sosyal statülerle şişirilen bir mevzu olmaktan bambaşka bir şeydir gerçek hayatlarımızda.

Ve galiba meselenin özü, aslanlık yapmakta değil, aslanın kendisi olmaktadır aslında. ●

Zahit ATAM

"Masumiyet"

Türkiye sinemasında erkeklik halleri...

Ödipal üçgene itiraz, hatta küçük görme, o toplumsal ilişkilerin çekirdeğinin, yani tohumunun da yok sayılması anlamına gelmekteydi: geriye yıkıntılar içinde "batsın bu dünya!" kaldı.

İlki çok garip bir deneyim idi: yıl 2003 gibi, Türk Filın Araştırmalarında Yeni Yönelimler toplantısı düzenleniyor, Fransız Kültür Merkezi'nde. Boğaziçi Üniversitesi'nden bir arkadaşım sunuş yapıyor, o yıllarda Kanada'da yaşıyor, yaz tatili için İstanbul'a gelmiş. Konu da Zeki Demirkubuz'un "Masumiyet"i, "Üçüncü Sayfa"sı, "Yazgı"sı... Sunuş yapan arkadaşın adı "Özgür Kız" diyelim, üniversitedeyken feminist idi, sunuşu dinliyorum, birden ürperiyorum: "Zeki Demirkubuz'un güçlü kadınlarını başta Yeşim Ustaoğlu gibi kadın yönetmenlerin de çekinesini istiyorum..." Şaşkınım doğrusu, feministlerin bu filmlerdeki kadın tiplerini beğendiğini, onları güçlü bulduğunu hiç düşünmüyordum, kendim çok rahatsız olduğum için... Meğer zaten beğenmiyorlarmış, çünkü bu tip kadınlara erkekleşmiş, erkek dünyasına girerek kendi benliğini kaybetmiş ve eteğinin altından fallus sarkan kadınlar diyorlarmış... Peki, nedir bu filmlerdeki kadın tipleri? "Masumiyet"e bakalım... Uğur, sevdiği erkeğin peşinden şehir şehir dolaşıyor, sevdiği sürekli hapishane değiştiriyor, içeriye adam vurarak girmiş, içeride de isyanlara karışmış... Şimdi başka bir erkekten çocuğu var. O erkekle evlenmiş de, o erkekle evliyken sevdiğinin peşinden -üstelik hamileyken- gitmiş, dönünce de kocası bunu dövmüş, çocuğu sağır doğmuş. Şimdi parasını bir yandan pavyonda şarkı söyleyerek kazanıyor, öte yandan pavyona gelip onu beğenen "âlem ağalarının" yatağına para karşılığı giriyor. Ama bunun "pezevengi" (küfür olarak kullanmıyorum bu kelimeyi) buna kızıp başkasının altına yatma diye bağırdığında, yatacağım diyor, orospu deyince, evet orospuyum diyor... Bu mudur güçlü kadın? "Üçüncü Sayfa"da oyuncu olmaya çalışan genç birisi varoştan gelip Cihangir'e yerleşmiş, tutunmaya çalışıyor. Kirasını ödeyemiyor, parasız kalmış, başı mafya ile derde girmiş, bu sırada oturduğu evin sahibi ondan zorla kirayı istiyor, halinden anlamıyor, metresi yüzünden sayılır, "oyuncu

yemiş, bunalmış, bir taşkınlık anında ev sahibini vuruyor. Kendine geldiğinde ne ceset vardır, ne tutuklanmıştır, olup bitenleri tam anlayamaz. Her şeyi öğrendiğinde ve gecenin içinde bir karanlıkta bir silah sesi duyulmasından önce, yüzünde büyük bir leke olan kadın, hikâyeyi anlatır, kendi planları için onu kullanmıştır, o adamın metresidir, oğluyla ilk görüşte âşık gibi olmuşlardır, "babadan" kurtulmak istiyorlardır..." içler acısı bir hikâye...

"Yazgı" filmine bakın. Gencimiz bir gümrük firmasında çalışıyor. İşyerindeki kız patronla ilişkinin dozajını kaçırmış. Gencimiz sinemaya gidiyor, işyerindeki kız da orada, film seyrediyorlar. Birden kızın bacaklarını okşuyor, daha önce aralarında bir şey yok. Bir keresinde patron bunu eve yolluyor, evdeki bilgisayarda bir sorun var, onu çözecek. Gidiyor, her şey normal, yapıyor işini ve o sırada patronun karısı patronla telefonda konuşuyor, ağlıyor, malum aldatma hikâyeleri, söz vermeler, falan filan. İş bitiyor, delikanlı evden çıkıp normal bir şekilde gidiyor. Sonra birden evi basılıyor, tutuklanıyor, yargılanıyor, şudur budur... Ama gencimiz kendi hikâyesinin aslını nasılsa bir türlü anlatamıyor savcıya ki yıllarca işlemediği cinayetten ağır ceza mahkûmu olarak yargılanıyor, yatıyor, hüküm zamanına kadar. Bu arada poliste suçlamak için ne gibi kayıtlar var, onlar hiç gündeme gelmiyor. Genelde bir dizi cinayet varsa, hele kadının çocukları da öldürülmüş ise, polis sorgulamak için birisini alabilir, ona kötü muamele de yapabilir, ama sonuçta deliller durumu açıklamaz mı? Malumunuz cinayetle suçlanıyor. Cinayet yerinde deliller falan olması gerekir, değil mi? Bu iyice yargılanıyor, artık hüküm giyme zamanı falan, o sırada birden savcı bunu çağırıyor. Patron, intihar etmiştir, bir itiraf mektubu yazmıştır, her şey aydınlanmıştır. Patron kendisi öldürmüştür ailesini... Vicdan azabı çekmektedir... Bizimkinin hiç umurunda bile değildir. Bu arada o işyerindeki patronun metresi olan kızla, bu cinayetten önce de evlenmiştir, orayı anlatmıyorum artık. Yıllar sonra hapisten çıkar, evine gider, karısı oradadır, ama yanında gencimizden olmayan, muhtemelen patronundan, yani yıllarca boş yere hapis yatmasına vesile olan adamdan bir çocuğu vardır. Hiç oralı olmaz. Bu arada anlatmadığım kadın ve erkek hikâyeleri vardır: ama gelin görün ki bu film Cannes'da gösterilmiştir. Ben bu filmlerde ne güçlü erkek, ne güçlü kadın görmedim, aksine, sürüklenen ve adice ilişkiler yığını içinde, esasında ise tümüyle marazi insan hikâyeleri görmekteyim. Hatta bir kadın arkadaşım bu filmleri, "Eğer kadın erkek ilişkileri açısından ele alırsak, sosyal olmayan bir erkeğin kadına dair ... fantezileri" olarak nitelendiriyordu. Ama beni şaşırtan, sınırlı olsa da Zeki Demirkubuz filmlerini çok seven bir kitlesi olması değildi, bu normaldir, her zaman marazinin alıcıları vardır, şaşırtıcı olan bu kitlenin içinde kadınların sayısının daha fazla olmasıydı.

Türkiye sinemasında, özellikle 1994 sonrasında, yani Yeşilçam bittikten sonra, kadın erkek ilişkilerinin perdeye aktarılmış hali, iyice değişti, bir anda ön plana marazi ilişkiler geldi ve daha sonrasında, yalnızca marazi değil, normal yok edildi, iyi yok edildi, iletişim yok sayıldı ve hatta bunların da ötesinde, umut ve iyimserlik bir aldanış olarak gösterildi. Bugün kurulan ilişkiler yarınki büyük yıkımların ve çatışmaların başlangıcı olarak gösterildi. Bazıları sadece kadın cinayetlerindeki artışlara bakın yeter, diyebilir, onlar için bir şey demiyorum artık, sosyal olgu diye bir şey var, onun tanımından ve sosyal olgularından devam etmek istemem şimdi. Şu çok sık söylenilen, Türkiye'de insanlar galiz küfür içeren sözleri sürekli kullanıyor hatırlatması ise bana artık bayağı geliyor, sokaktaki her şey estetik değildir ve dahası estetik olan bağlamsal içeriği oluşmadığında ve sokaktakileri üstümüze boca ettiğinde bu sanat olmaz. Kim diyebilir ki sokaktaki insanımız gayet şiirsel ve sanatsal bir hayat yaşıyor.

Bizzat Einstein'ın sözünü hatırlatayım: her sessizlik onaylandığınız anlamına gelmez, belirli durumlarda, size anlatacak şeyin tükendiğini de düşünüyordur. Neyse, erkeklik halleri çoğunlukla yorucudur.

Bu genel bir eğilimdir, bu genel eğilim içinde, toplumsal ilişkilerin büyük bölümü silindi, hayatın içinde karşı cinsler birbirine dokunamaz oldu, dokunduklarında ise çatışma çıktı, aldatma ile ilişkiler yansıtıldı ve en önemlisi de insanların daha ilişkilerinin başında çarpık gerekçeler merkeze gelmeye başladı. Bu çok önemli bir değişimdir, çünkü Yeşilçam'da sinema özellikle aile üzerine kuruluydu ve ailenin devamı, erkeğin liderliği çevresinde toplanmış ilişkiler üzerine kuruluydu. Ne olduysa özellikle 1980'lerden sonra aile sinemadan elini eteğini çekti, geriye ne kaldı, aile kuramayan, hatta kurulan ailelerin parçalandığı, ailenin özgürlüğün karşıtı gibi gösterildiği bir değişim. Dolayısıyla, tersinden okursak, müşterin kimse ona göre pozisyon alıyorsun gibi bir durum.

Bunun çeşitli nedenleri var, en önemli nedenlerinden birisi, yeni Türkiye sinemasında hikâye yok edildi. Hikâyenin yerini, parçalanmış ilişkiler kadar, parçalanmış hayatlar da aldı, bu aynı zamanda insanların sosyal yaşamlarının büyük oranda yok olması anlamına da geldi. Normalin olmadığı ve hatta insanların çalışma yaşamlarının neredeyse gösterilmediği bu ilişkiler ağında, bir kurum olarak aile, ailenin devamını sağlayan iş ilişkileri, iş ilişkilerinde yansıyan hiyerarşi ve kadın erkek ilişkileri bir anda yapısal olarak değişti. İşte karşımızda normal dışı bir toplumsal panorama.

Bu genel görünüm içinde bir başka önemli özellik daha var: Eskiden ilişkilerde başat olan erkekler idi ve tipik bir final serisi olarak, eğer erkek bir ilişkide aldatmışsa, yani vamp kadının peşinden giderek onun tuzağına düşmüş ise, filmlerimizde, erkek her şeyi anladığında onun cezasını veriyordu, esas kadın da, gözyaşları içinde erkek polis tarafından götürülüyorken, erkeğinin ardından gözyaşı döküyor, "ölünceye kadar seni bekleyeceğim" diye gözyaşları içinde çığlık atıyordu. Erkekliğin gururu okşanıyor, kadın sadakatle ödüllendiriliyor ve olumlu gösteriliyor, tuzağa düşüren ya da vamp kadın ise çoğunlukla ölümle ya da iffetsizliği belgelenmiş, rencide edilmiş olarak yerin dibine batırılıyordu. Buna ister muhafazakâr deyin, isterseniz geleneksel aile kodları, isterseniz bir Doğu toplumunun cinsiyetlere yüklediği anlamlar ya da değerler... Ama genel tablo buydu. Yeni Türkiye sinemasına geldiğimizde, bir anda aile merkezden çekildi, kuşaklar arasında öyle bir iletişim boşluğu çıktı ki ana baba ile oğullar (ki bu çok önemli, genel olarak erkeklerin ailesi filme şu ya da bu şekilde dahil ediliyor, ama kızların aileleri görüntüden çıkarılıyordu) arasında öylesine derin bir uçurum yaşanıyordu ki çoğu kere ana baba oğullarının ne yaptığını zaten bilmiyorlar, yaptıklarına da akıl sır erdiremiyorlardı. İşte boş gezenin boş kalfası niteliğinde, para kazansa bile meşru, itibarlı işler yapmıyordu. Artık filmlerin gizli pozitif öznesi

durumuna bir tür "özgür kız" yerleşmişti, ama nedense ve her nasılsa bu gizli pozitif özne "özgür kızların" bu hayatta muteber bir hedefleri, gerçekleştirmek istedikleri meşru ya da bilimsel bir amaçları, -ya da pozitif anlamıyla- bir dünya görüşleri yoktu. Yıkımların gizli özneleriydiler, buna karşın, ne gizli ve ne de açık "selfleri, yani özleri, yani kendileri" yoktu. Bu değişimin sonucu büyük oranda "benliksiz birey tasarımları"nın filmin merkezine oturmasıdır. Hayata karşı direnmeyenler, kendilerini olayların akışına bırakanlar, benim için fark etmez diyenler, filmlerin merkezindeydi, bunun sonucu gösterilen ilişkilerde, aslında iradesiz bireyler tasarlanmış oldu. Bunun 1980 darbesiyle ilintisi son derece nettir: 1980 darbesi halkın iradesine karşı yapılmıştır, merkezi iktidar zor mekanizmasıyla ve baskının çeşitli manevralarıyla "toplumu iradesizleştirmiş", gücü tekeline almış, zoru zorbalıkla harmanlayıp toplumu "isimsiz ve hedefsiz bir kalabalığa" dönüştürmüş, ardından ise topluma güç edinmek için ya da söz hakkı elde etmek için "parayı veren düdüğü çalar" şeklinde özetlenebilecek "ne kadar paran varsa, o kadar söz hakkı" demişti. Ama parayı kazanmak için meşru yollar değil, olabildiğince gayriahlaki zeminler tasarlamış, ardından da paran varsa söz hakkı yerine, parayı bu düzen veriyorsa, bu düzen adına ve bu düzenin devamı için konuş diye eklemişti. Paran varsa, para için konuşacaktın, paran varsa özgürce konuşulacak kadar liberal olamıyordu bu ülke. Bu ilişkiler ağı ve sözün kuşatılmasının en önemli sonucu, aydınların sinikleşmesidir. Yeni Türkiye sineması aydınların yaptığı ve aydınları anlatan bir sinema olmadığı için, dram olarak "hedefsiz ve ereksiz" insanları hikâyenin merkezine koydu ve aynı insanlar iradi olarak yenilmiş oldukları için, sürüklendikleri ilişkiler ağı içinde savruldular. Sonuçta, ortaya "kötülük resimleri" çıktı, genel planda "marazi" olan merkeze taşındı.

Bu anlamda erkeklik, artık toplumsalın dışında yaşanıyor ve tanımlanıyordu. Tekil işler, hünerli işlere benziyordu: yani büyük bir toplumsal yaşam içinde, erkek, bir tür cangılın içine, yani toplumun içine Texas'ın haşin ve gaddar cowboy'u gibi atılıyordu. Bu aile tablosu içinde "aile meşru bir yetişme ve kimlik edinme mekânı" değildi artık, tam aksine "sıkıcı, boğucu" bir ilişkiler ağı gibiydi. Bunun doğrudan süreci, bizim haşin erkeklerimizin, yani cowboy'larımızın zaten önemli oranda yaptıkları işlerin, yani ekmeklerini kazandığı işlerin eğitimini almamış olmalarıydı. Bu ne demek? Bu şu demek: bu toplum istikrarsız bir toplum, ilkokuldan beri insanları eğitime alıyorsunuz, yirmi yıla yakın eğitimden geçiyor ve eğitimin sonunda buna bir diploma veriyorsunuz, uzmandır diyorsunuz ve o kişi uzmanı olduğu işi yapmıyor, başka ve belirsizlik dolu bir iş yapıyor. Bu anlamda düzenli mesai nadir görülen bir hale dönüşüyor ve kişinin hayatının merkezinde belirli iş mekânı ve iş ilişkileri de yok, toplumsal nizam bozulmuş. İkinci önemli özellik, ödipal üçgenin bozulmuş olması. Baba, anne ve çocuktan oluşan ödipal üçgende, erkek, Freudyen anlamda iktidarı temsil ediyordu, fallus ile özdeşleştirilen iktidar aynı zamanda, gücün, muktedirliğin ve mantığın dilini temsil ediyordu. Aynı zamanda baba, ailenin dışsal çemberini çiziyor, dış dünyayla ilişkilerin odağı oluyordu. Oysa bu üçgen kırıldığında, çoğunlukla, iş hayatı sekteye uğradığında ve elbette ki aileyi oluşturan çocuk ortadan kaybolduğunda, aileyi bir arada tutmak mümkün olmuyordu. Aynı zamanda baba fallosentrik iktidar biçimlerini kuramıyor, kadınların, yuvayı kuran dişi kuştur deyişinde olduğu gibi, ailede sadakatin sembolü kimliği küçük görülüyor, kadının özgürce konuşması, sen de kimsin, elimi sallasam ellisi misali sözüyle taçlandırılıyordu. Sürecin çok sarsıcı sonuçları oldu. Ailede süreklilik olmayınca, esaslı, bütünlüklü ve bir sonuca doğru ilerleyen hikâye de kaybolmak zorunda kaldı. Olay örgüsü için mantıksal ve tutarlı ilişkiler bütünü gerekir, oysa toplum ve toplumun kurucu öğesi aile olmayınca, hikâyeye ihtiyaç duymazsınız, toplum dışında genellikle aile birliği bozulmaz mı? Aile birliğinin yanı sıra, aileyi devam ettirmek için, düzenli iş ilişkileri de kaybolmaz mı? İş ilişkileri sarsılınca, mekân birliği de sarsılmaz mı? Aile ortadan kaybolunca, ailenin diğer ailelerle iş ilişkileri ve aile dostu ilişkileri de yok olmaz mı? Bunlar böyle art arda gider, çünkü sistem birbiriyle sessiz ve olağan haliyle bir dizi zorunlu-gerekli ilişkiler üzerine kuruludur, zincir kopunca, ikiye bölünmez, yeni kırıklarla bir dizi parçalanma gelir. Bu açıdan, Yeşilçam entegratif, yeni Türkiye sineması ise türevli ilişkiler üzerine kuruluydu. Yeşilçam, o ilişkiler zinciri içinde birbirine bağlı esaslı bir toplum kuruyordu, bu zinciri bir yerden kopanıyordu, sonra kadın kopan zinciri onarmak için esaslı ve cefalı bir fedakârlık gösteriyordu. Sonrasında ailenin yeniden birliği sağlanacak diye umutla, gözyaşları içinde film bitiyordu. Şimdi ne oldu, zincir, yani toplumsal ilişkiler ağı küçük görüldü, onun yerine bir dizi zincir parçası ekrana getirildi. İlişkiler ağında zincir kurmak bile küçük görüldü ve onun yerine dolaylı olarak sürekli özgür kıza yenilen, biçare erkeklerin hikâyesi merkeze geldi, dolayısıyla erkeğe kısaca posta koymak için "fallusunu da al, git" dendi. Böylesi filmlerin sloganının "hep denedin, yenildin..." nakaratı üzerine kurulması da normal değil mi? Ödipal üçgene itiraz, hatta küçük görme, o toplumsal ilişkilerin çekirdeğinin, yani tohumunun da yok sayılması anlamına gelmekteydi: geriye yıkıntılar içinde "batsın bu dünya!" kaldı.

Peki, genel bir tablo oluşturursak, yeni Türkiye sineması ile Yeşilçam arasında nasıl karşıtlıklar kurabiliriz?

Yeşilçam

1. Kendi parasını seyirciden kazanıyordu.
2. Potansiyel seyircisi belirli şablonlara ve starlara uygun yazılan senaryolara göre filmler tipik özellikler gösteriyordu. Starlar, birbirine benzer tiplere can veriyorlardı. Onların seyircisini bilen bölge işletmecileri, bu paraları yapım şirketine senet olarak avans veriyordu. Bu senetlerle film yapılıyordu, filmin seyircisi ile bölge işletmecisi para kazanınca, senetleri ödüyordu. Yapımcı da özellikle Manukyan adlı bankere senedi belirli bir oranla kırdırıyordu, filmi onunla yapıyordu.
3. Yeşilçam'ın seyircisi özellikle aile ve çocuklar üzerine kuruluydu. Parçalanmış aile ya da aile kuramamak, evlat acısı çok büyük acı vesilesiydi. Çocuk eğer ailesinden kopmuşsa ya da babası yoksa bile ya bir büyük ona sahip çıkıyor ya da çocuk yaşta büyükten daha büyük sözler ediyordu.
4. İnsanların en büyük erekleri, düzenli bir geliri olan, sigortası olan iş bulmaktı, ailenin devamını sağlamak kadına görevdi. Yuvayı dişi kuş kurardı. Kadın sadakatle yükümlüydü. Erkek baba olarak ailenin

geçimini sağlıyordu, ikinci olarak ise yoldan çıkabilirdi, genellikle hikâyenin can damarı buydu. Yoldan çıkıyor, bir süre sonra ise hatasını anlıyordu. Kimi zaman çok geç anlıyordu, aile parçalanma tehlikesi geçiriyordu. Kadın cefakârdı, ailesi için onun yokluğunda aile reisi oluyordu. Ölünceye kadar bekliyordu. Erkek ise yuvasını yıkılma tehlikesine getiren "kötü kadın"ı cezalandırıyordu.

5. Yeşilçam'da suç cezasız kalmazdı, bu ülkede kanun vardı. Onun için polisin gelmesiyle biten çok filmimiz vardır.

6. Ailenin en büyük dertlerinden birisi geçim sıkıntısıydı, buna karşın aile bütün zorluklara rağmen genellikle neşeli ve birbirine bağlı vefalı ilişkiler zinciri içindeydi.

7. Bir tür delikanlılık kuralları vardı; örneğin, arkadaşının karısına bakmamak gibi, bu tip şeyler genellikle kötü insanlara mahsustu. İyi-kötü dengesi sembolik olarak rahatlıkla görülebilecek karşıtlıklar üzerine kuruluydu. Toplumdaki yerleşik değerlere sıkı biçimde bağlıydı.

8. Okuyan çocuk ailenin geleceğiydi, okuyan, aynı zamanda zorluklara rağmen okuyordu, sonrasında içinde doğu hizmeti de olacak şekilde, nitelikli birisi olarak memuriyete giriyordu. Halka hizmet esastı. Çok ciddi bir halk ülküsü vardı.

9. Zenginler ya hatasını anlayan ya da cezalandırılan insanlar idi; fakirler, halktan birisiydi ve aynı zamanda onurluydular.

10. Güvenlik kuvvetlerine saygı duyulurdu.

Yeni Türkiye sineması

1. Seyirciden para kazanan film çok sınırlıdır, bunların gişe hasılatları o kadar yüksektir ki bu filmlerin bir tanesinin gişe hasılatı, yaklaşık 50 ya da 100 sanat filminin hasılatı edecek kadar fazladır. Ama bunlara genellikle yoz filmler olarak bakılır, seyirciyi sömürdüğü düşünülür. Daha da önemlisi bunların oyuncuları ve yönetmenleri sanatçı olarak "nitelendirilmezler". Sanat filmlerinin asıl gelir kaynakları büyük oranda festivaller, bakanlıktan karşılıksız olarak alınan paralar, ödül paraları olur. Onun için ödül almak, özellikle de yüksek para ödülü olan ödül başlıklarında kazanmak esas amaç gibidir. Bu filmlerin büyük bölümünün gişe hasılatının filmin maliyetini karşılaması imkânsız gibidir.

2. Yeni Türkiye sinemasında, oyuncular star

olarak görülmezler, hatta kimilerinde ünlü isimler oynasa bile, o ünlü oyuncular bu filmlerden para kazanmazlar, hatta kendi masraflarını kendileri karşılar. Oyuncular star değillerdir. Çok iş yapan filmlerde ise yönetmen sıradanlaşmıştır, ekmeğini veren star oyuncu ya da üretilen "tiptir". Ama buna karşın, Yeşilçam'ın filmleriyle esastan ortak yönleri vardır. Ne gibi? Burası çok kritik:

i) Yeni Türkiye sinemasında, yönetmenler tipik filmler yaparlar, oyuncular değil.

ii) Oyuncular oynadıkları filmlerin tanıtımında bile öne çıkarılmazlar, oyuncular için prestij kaynağıdır bu filmler, sanatlarıyla yaşam mücadelesi verdikleri eserler değil. Yönetmenler bu filmlerde kendilerini çok tekrar ederler, kasıntı filmlerdir önemli bölümü.

3. Parçalanmış aile tipik bir özelliktir yeni Türkiye sinemasında, hatta aile formunu almayan ilişkiler başattır. Çocuklar ise kendileri adına konuşmazlar, hatta sorun kaynağı olarak gösterilen filmler vardır. Mesuliyet meselesine gelince, yeni Türkiye sineması bir sürü sorumluluk nedir bilmez tiple doludur. Yeni Türkiye sineması, iradi olarak yenilgiye uğramış bir kuşağın ürünü olduğu için, teslimiyetle birlikte, "baba" da filmlerden uzaklaştırılmıştır. Erkeklik, erk konumunu kaybetmiştir.

4. İş hayatını idame ettirmek, kimlik kazanmak, insanlarla ilişki kurmak için bir vesile değil, bir esaret alanı gibi resmediliyor. Kadın ise aile kurmak ve gelecek nesillerin anası olmak ihtiyacında değil, hayatın içinde kaybolmuş insanlar, geçmişi ve geleceği olmayan insanlar gibi yaşıyorlar. Yaşam şimdiye çakılıp kalmış gibi.

5. Yeşilçam'ın aksine, yeni Türkiye sinemasını yapanlar arasında da, filmlerinde suçun "cezası" genellikle yok sayılır, kanun yokmuş gibidir, hatta kötülük erdeme üstün gelir.

6. Ailelerin nasıl geçindiklerine çok az değinilir, hatta geçim üzerine konuşmalar, ekonomik olarak ülkenin haline dair konuşmalar çok az geçer, sigorta meselesi askıya alınmıştır, ayrıca aile sorumsuz yeni kuşaklarla, sorun kaynağı haline gelmiştir. Otorite zinciri bozulunca, güvenceli ve eğitim gerektiren işler de kaybolur.

7. Delikanlılık kuralları tam anlamıyla silinmiş gibi, kimin eli kimin cebinde belli değil.

8. Yeni Türkiye sinemasında, "okuyanlar" artık gelecekte aileyi ayakta tutacak tipler olmaktan çıktı, hatta okuyan marazi işlere daha meraklı oldu, hatta öğrenci okulu bir yük gibi görmeye başladı, bilim ve sanat eğitimi haşarılık ve keyfe keder yapılan işlerden birisi oldu. Eğitim yaşam mücadelesiyle bağları koparılarak verildi.

9. Sabancı paradoksu burada da karşımıza çıkar. Rahmetli bir gün "Solcular sabah akşam işçilerin peşinden koşuyorlar, hiçbirini ikna edemiyorlar, ama işçiler gelip elimi öpüyor, iş istiyorlar" demişti. Paralı adam sevilmez mi sözü bu filmlerin ve elbette bu sinemacıların da ortak söylemi oldu.

10. Güvenlik kuvvetleri korkulacak, şiddet uygulayan ve hatta kanun-dışı cezalandırma yapan ve hatta kanun-dışı güçlerle işbirliği yapan insanlar olarak gösterilmeye başlandı. ●

Şule AĞAYAR ÖZKAN

Michelangelo'nun erkekleri

Beyzbol Aşkı
Amerika'nın ulusal oyunu olarak kabul edilen ve takım sporu olan beyzbol, at derisiyle kaplı bir top, bir tahta sopa ve deri eldivenlerle oynanmaktadır. Türkiye'de beyzbol oyunu çok bilinmemesine rağmen, beyzbol sopası satışlarının dünya sıralamasında dördüncü olması enteresandır. Kullanım alanı değişmiştir.
Psikeart için yapılan tasarımda; iki tarafından sıkıştırılan beyzbol sopası, salınım halindeki yay demirleri üzerinde durmaktadır. Baskı altında yönelinen şiddet durumunun vurgulandığı çalışmada, beyzbol sopasının gölgesi, yapılan eylemin yansımalarını (gazete vb. haberlerle) barındırmaktadır.

Erkek egemen kültür, sanat tarihi boyunca kendini göstermektedir. "Büyük kadın sanatçı neden yok?" sorusu ile başlayan sürece kadar, sanat tarihinin erkek sanatçıların tarihi olduğunu tarih kitapları göstermektedir.

İranlı yönetmen Farhadi, yeni Amerika Başkanı Trump tarafından uygulamaya konulan Mülteci Yasası ile ilgili "Bunlar, ülkelerindeki insanlara, başka kültürler hakkında korkutucu bir resim göstererek farklılıklarını anlaşmazlıklara, anlaşmazlıkları düşmanlıklara, düşmanlıkları ise korkuya dönüştürmek istiyor. Umarım bu durum toplumlar arasında yeni bölünmelere yol açmaz" diyerek tepkisini göstermişti. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar da uzun zamandan beri anlaşmazlıklara, anlaşmazlıklar kimi zaman düşmanlıklara dönüşmüş olarak yaşanmaktadır. Erkek egemen kültür, sanat tarihi boyunca kendini göstermektedir. "Büyük kadın sanatçı neden yok?" sorusu ile başlayan sürece kadar, sanat tarihinin erkek sanatçıların tarihi olduğunu tarih kitapları göstermektedir. 1960'lı yıllarda kadın sanatçıların göz ardı edilmesini ve galerilerde yer verilmemesini eleştirmek için yapılan poster kampanyalarında, kadınlar çıplak olarak goril maskeleri takmışlardı ve sloganları "Eğer çıplak değilse bir kadın galeriye giremez mi?" şeklindeydi. Kadının eserlerde özne olarak sıkça kullanılmasına karşın kadın sanatçıların eserlerine yer verilmemesinin eleştirildiği bu gösteride, kadın sanatçıların dışlanmasının ve erkek egemen toplumda yapılan cinsiyet ayrımcılığının vurgulanması amaçlanmıştı.
Bu bağlamda sanat tarihi açısından, herhangi bir konuda yapılan eserler incelendiğinde, erkek egemen toplum ürünleri olan erkek sanatçıların eserlerinden farklı örnekler gösterememek, kadın sanatçıların yok sayıldığını görmek acıdır. Bu yaklaşım tarihin eksik ve yanlı yazıldığı olgusunu da beraberinde barındırmaktadır.
Erkeksilik veya maskülenlik, genellikle erkek olmakla ilişkilendirilen roller, davranışlar ve nitelikler dizisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrıçalardan tanrılara dönme evresinden itibaren erkekliğin yüceltilmesi ve mutlak hâkimiyeti konusunda örnekler her dönemde görülmektedir. Erkek savaşçılar, erkek tanrılar, erkek sporcular anlatılmak istenen konuda güçlü imgeler olarak yer almıştır. Michelangelo'nun erkekleri ise bu

kulvarda adından sıkça söz ettiren örnekleri barındırmaktadır. Çalışmalarında bazı kadınları göbekli ve çoğunu kaslı olarak betimlemesi ise onun kadın vücudunu çekici bulmadığını bize göstermektedir. Hatta Medici Ailesi için yaptığı mezarda iki anıttan biri yaşamın aktif yanını, iki erkeği, diğeri ise içe dönük yanını, iki kadını sergilemektedir. Bu dört heykel günün dört vaktini, kadınlar şafak ve geceyi, erkek figürler ise gündüz ve akşam karanlığını simgelemektedir. Michalengelo mezarı şu sonelerle anlamlandırmıştır. Erkek heykellerle imgelenen hayatın aktif yanı için:
"Gök ve yer, gündüz ve gece konuşuyor ve diyorlar:
Hızlı akışımızla Dük Giuliano'yu ölüme sürükledik."
Kadın heykelle imgelenen gece için ise sanatçı tüm karamsarlığı ile şöyle demektedir:
"Uyumak güzel şey, taş olmak ise daha güzel,
Mademki cinayet ve utanç geçerlidir, hüküm sürmektedir,
Görmemek ve hiçbir şey işitmemek buna mutluluk verir,
Bunun için yalvarırım, beni uyandırmayın, yavaş konuşun."
Yaşadığı dönem itibarıyla güçlü Medici Ailesi himayesi altında çalışmalarını sürdürmüş olan Michelangelo (1475-1564) 89 yıl gibi uzun bir yaşamda yedi Papa ile çalışmıştır. Papaların emrinde çalışması sebebiyle eserleri dini anlatımları barındırmaktadır. Bunun yanı sıra sanat tarihçileri ve özellikle biyografisini yazan Vasari, çalışmalarının özgünlüğünü Michelangelo öldüğünde "Sanat öldü" diyecek kadar yüceltmişlerdir (Grömling, 2005).
Michelangelo'nun çalışmalarında insan anatomisi hakkındaki bilgisinin sebebi olarak Medici Ailesi'nin sahip olduğu Antik Yunan ve Roma heykelleri koleksiyonu gösterilmektedir. Antik eserlerdeki insanların üstün fizikleriyle betimlenmesinden etkilendiği düşünülmektedir. Sanatçının kadavralar üzerinde çalıştığı ve incelediği de bilinmektedir. Ayrıca Michelangelo'nun, projeleri için mermer seçmeteki takıntılı süreci onu her yıl saf beyaz mermer bloklarının efsanevi olduğu Cararra kasabasına götürmüştür.
"İnsanlar, usta olmak için ne kadar çok çalıştığımı bilselerdi, bu heykel onlara hiçbir şekilde güzel gelmezdi" diyen hırslı ve tutkulu sanatçı Michelangelo'nun otuz yaşında yapmış olduğu Davut heykeli, Rönesans heykel sanatının başyapıtlarından kabul edilmektedir. Davut'un Golyat'a saldırmaya karar verdiği anı simgeleyen heykel, 5,17 metre yüksekliğindedir. Kutsal Kitap'ta Golyat, kimsenin karşısına çıkmaya cesaret edemediği, üç metre boyunda bir savaşçıdır. Genç ve çelimsiz bir çoban olan Davut onunla savaşma cesareti gösterir. Golyat onu görünce küçümser; değnek, sapan ve çoban torbasıyla gelen genç bir çocuktur Davut. Ancak sapanıyla başına taş attığı Golyat sersemleyip yere düştüğünde, gidip başını keser. Davut'un kılıcı bile yoktur; kullandığı kılıç Golyat'ındır. Floransalılar da kendilerini Davut'a benzeterek her düşmana karşı direnebileceklerini söylemektedirler. Beş çakıl taş taşıdığı sağ elinin damarları elinden dışarı çıkmakta, bedeninin bükülmesi izleyiciye hareket halindeyken geçirdiği duyumu etkili biçimde aktarmaktadır. Heykelde gerçek insan oranları dikkate alındığında başın ve vücudun üst bölümünün, vücudun alt kısmına göre daha büyük olduğu görülmektedir. Kimi çevrelerce, kasıtlı yapılan bu orantısızlık sanatçının kendi üslubunu yaratmasına, maniyerist stile dayandırılmaktadır. Bunun yanı sıra daha çok kabul gören açıklama ise sanatçının perspektif bilgisine dayandırmaktadır. Yüksek bir kaide üzerinde sergilenecek olan heykelin seyirci tarafından oranlarının doğru olarak görülecek olması sebebi ile üst kısmı daha büyük yapılmıştır. Saçlarda ve yüzde ayrıntılı bir işçilik görülen heykelde figürün abartılı kasları ve atletik görünümü, statik bir dinamizmi hissettirmektedir.
Sanatçının erkek bedeni üzerinde duygu yükünü betimlediği "İki Esir", dikkat çeken diğer örneklerdir. Esirlerden biri sakin olarak (Ölüm), diğeri bedeninden sıyrılmak için güç harcıyormuş gibi tasvir edilmiştir (İsyan). Heykellerde kaslar güçlü bir fiziksel enerjiyi belirtecek nitelikte işlenmiş, şişirilmiş, abartılmıştır. Ancak bu vücutlar bir dış güçle değil, kendileriyle savaşan insanları betimlemektedir. Sanatçının duran bir figürün içindeki devinimleri dinamik bir yapı ile sunduğu görülmektedir.
"Musa" heykelinde de aynı dinamik özellikler görülmektedir. Tanrısal "On Emir"i halkına bildirmek için Sina Dağı'na çıkan ve orada kırk gün kırk gece bekleyen Musa, şehre döndüğünde, büyük bir kızgınlık ve hiddetle, halkının altından yaptıkları bir buzağı heykeline taptıklarını görür. Peygamberin öfkesi bakışlarından ve sakalını kavradığı elinden, elindeki damarlardan hissedilmektedir. Henüz sükûnetini korumaktadır ancak her an yerinden kalkarak elinde tuttuğu "On Emir"i savuracak gibi tasvir edilmiştir.
Michelangelo, usta bir heykeltıraş ve isteksiz bir ressam olarak hatırlanmaktadır. Mimari antik eserlerden ve kendi inançlarından esinlenen Michelangelo, tarihin en dikkat çekici eserlerini yaratmıştır. Fiziksel güzelliğe olan takıntısı ve çıplak erkek biçimi, yaptığı çalışmaların çoğunu etkilemiştir. Sanatçının heykelleri, resimleri ve mimari çalışmaları her dönemde ilgi çekmiş, ilham vermiştir. ●

"İki Esir", (İsyan,Ölüm), 1513-1516

Kaynakça

Grömling, A. (2005), Michelangelo Buonarroti, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
Kamözüt, C. (2015), On Yedinci Yüzyıl Bilim Devriminin Hazırlayıcısı Olarak Mediciler ve Michelangelo, Kilikya Felsefe Dergisi, 23-43.
Krom, İ. (2014), Art/Gender: Art History And Feminist Critism. Tasss The Journal of Academic Social Science Studies, 130.
Ruehring, L. M. (2017), Michelangelo Sculptures. Entertainment: http://entertainment.howstuffworks.com/arts/artwork/michelangelo-sculptures.htm adresinden alındı.
E. H. Gombrich, Ç. Ö. (2014). Sanatın Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Pınar AYDIN O'DWYER

Üç kısım tekmili birden

Operada erkeklik krizi

Erkekliğin kadınlık alanına hükmetmesinin operadaki izdüşümü acıklı bir öyküyle başlıyor: Kastratlar ile. 17. yüzyıldan itibaren iki yüzyıl boyunca, sesi henüz kalınlaşmadan hadım edilen yüzlerce genç erkek opera sahnelerinde boy göstermiş, onlar için nice eserler bestelenmiş, nice alkışlara mazhar olmuşlar.

Erkekliğin nerede bittiğini bilmeye imkân yok ama nerede başladığı belli; ne zaman bir elektrikçiye gitsem ve priz veya fiş isteyip adlarını karıştırsam, tezgâhtar "Dişi mi, erkek mi istiyorsun abla?" dediği yerde başlar. Belki bittiği yer de tam orasıdır zaten, fallik elektrik...

Erkeklik bir kriz durumudur, sürekli teyit edilmesi gereken, teyit edilmedikçe dişi prize dönüşme tehdidiyle yaşanan sürekli kriz hali... Efsaneye göre ilk kriz Âdem ilk karısı Lilith ile evlendiğinde ortaya çıkmıştır. Lilith, Âdem gibi kilden yaratılmıştır, ondan eksik tarafı yoktur, sadece onun ayna hayali biçimidir. Hint mitolojisinde anlatıldığı gibi, "erkeğin eksiklerini tamamlamak için" şekillenmiştir. Gelgelelim bu durum Âdem için pek de kabul edilir bir durum olmamıştır, kendisinden "az" olmayan biriyle yaşamanın çekilir yanı yoktur. Lilith hemen geldiği yere geri gönderilmiş ve yerini Âdem'in kaburgasından yapılan "nakıs" Havva almıştır. Gerçi Mark Twain'e bakılacak olursa Havva da az kriz yaratmamıştır; Cennet Bahçelerinin her bir köşesine isim tabelası asması bile Âdem'i çıldırtmaya yetmiş, bir de üstüne üzülünce, Âdem'in anlatımıyla "gözünden sular akıtması" insanlık tarihinin ikinci büyük krizi olarak kayda geçmiştir.

Önce Lilith ve Havva, şimdi de daha fazla kadın hakları, eşcinsel ve biseksüellerin istekleri, queer ve transların beklentileri, giderek açılımı genişleyen cinsiyet yelpazesi derken Âdem'in tüm özlük hakları birer birer elden gidiyor. Üstelik beyaz Âdemlerin sayısı renkli Âdemlerinkinin gerisinde kaldı. Âdemoğlu krizde, ona atfedilen fizik, akıl ve duygu güçlülüğü mutlaklıktan çıktı. Hem her erkek doğuştan illa ki "güçlü" değildi, hem de erkeklik alanı işgale uğradı, Âdem zamanında ne denli olduğu kendinden menkul gücünü kaybetmeye başladı.

Kralların zamanı

Erkekliğin kadınlık alanına hükmetmesinin operadaki izdüşümü acıklı bir öyküyle başlıyor: Kastratlar ile. 17. yüzyıldan itibaren iki yüzyıl boyunca, sesi henüz kalınlaşmadan hadım edilen yüzlerce genç erkek opera sahnelerinde boy göstermiş, onlar için nice eserler bestelenmiş, nice alkışlara mazhar olmuşlar. Güzel bir tiz ses insanı kendinden geçirebilir, aklını başından alabilir. Batı, barbarca

bir uygulamayla, kadın sesinden daha da tiz çocuk sesiyle şarkı söyleyebilenlerle kendinden geçmiş. Efendiler ne istedilerse köleler de yapmak zorunda kalmış. Kadınların nadiren de olsa sahneye adım atabilmeleriyle, başrollerde kastratlar olmak üzere temsiller üç cinsiyetle verilirmiş. Eserlerin konularının da kahraman efendiler ve mitolojik tanrılar olduğunu söylemeye hacet yok.

Sopranoların zamanı

Derken, dünya savaşları erkekleri cepheye sürünce, sesleri sedaları kesildi. Önce komik karakterleri kastratların oynaması, sonra da uygulamanın tamamen kalkması ve son kastrat Alessandro Moreschi'nin (1858-1922) I. Dünya Savaşı'ndan sonra ölmesiyle bu devir kapandı. Deyim yerindeyse insanlık sınıf atladı. Böylece cephede olmayan kadınlar hem günlük hayatta hem de opera sahnelerinde seslerini duyurabildiler. Sanayi devrimiyle sopranoların devri böylece başladı ve sahneye egemen oldu. Operanın ikinci döneminde zafer, kadınların kadın rollerini, erkeklerin erkek rollerini oynadığı iki cinsiyetli eserlerin oldu. Erkeğin güç kaybetme krizi, eserlerde kalın seslerin (bas ve bariton) daha sık kullanılmasıyla bastırıldı. En kalın sesliler ya en kötü ya da en babacan erkek karakterlerdi. Konular ise "normal" insanlara dair günlük yaşamdan kesitler içermeye başladı. Ama kadın karakter illa ki hepsinde olayların merkezindeydi artık. Konuda erkek, kadın için vardı. Üstelik kadının sadece sesine değil, seyrine de doyulamaz oldu. Öte yandan Rusya'da durum başından beri farklı seyretmiş. Çar tüm milletinin babasıymış ve operada da mutlaka baskın "baba" imgesi yer almalıymış. Rus operasında akla ne kastratlar ne de ince sesli erkekler gelmiş. O gün bugündür Rus operasında kalın (bariton ve bas) ve güçlü sesli çarlar, babalar, kocalar, ermiş yaşlılar; güç sahibi hangi erkek varsa konu onun etrafında döner durur. Batı operasında "kötü ve güvenilmeyecek" karakter kalın sesli erkek iken, Rus operasında ince sesli erkektir. Öyle ki tiz seslere sahip nadir birkaç Rus tenorunun sadece sahne kariyeri değil özel yaşamı bile sefalet içinde geçmiştir.

Tenorların zamanı

Aristokrasinin gücünü kaybetmesi aynı zamanda cinsel yaşamı da özgürleştirdi denilebilir. Ama bu erkeklerin sırtına efendi için değil, kendi kurdukları ailelerinin geleceği için çoğalma yükünü eklemiş oldu. Bu ne ağır bir yük olmalı ki opera sahnelerini insanı yüreğinden vuran romantik sesleriyle tenorlar doldurdu. Anlatılan büyük aşklar, dokunaklı ve duygulu melodiler ve sözler belki de için için krizde olduklarını anlatmak içindi. Eserlerin konularında erkekler öldürülür, intihar eder oldular.
Nitekim intihar istatistikleri beyaz erkeklerde son yıllarda artan bir sıklık olduğunu gösteriyor. Bu giderek öyle büyük bir mesele olmaya başladı ki intihar eden erkeklerin erkek kardeşleri, başkaları da aynı intihara teşebbüs etmesin diye kampanya düzenliyor.
National Geographic dergisinin Ocak 2017 özel sayısı cinsiyetlere ayrılmış, yeni cinsiyet tanımları anlatılıyor. Bir de dünyanın farklı bölgelerinde dokuz yaşındaki çocuklara kadın ve erkekleri nasıl gördükleri sorulmuş. Neredeyse tüm kızlar erkekleri "kötü ve tehlikeli" olarak tarif etmişler. Bazı erkek çocuklar da büyüyünce "kadınlara kötü davranan erkeklerden" olmak istemediklerini söylemişler. Operada da konuda bir kadın karakter varsa, daima bir tane ona kötü davranan, bir tane de onun yanında olan erkek karakter vardır. Gerçi içinde hiç kadın olmayan eser de pek yok gibidir ya...
Aynı dergide "istatistiklerin kadın olmanın zor zanaat olduğunu gösterdiği" yazılmış. Mümkün mü? Çeşitli ritüellerle "erkek" olduğunu kanıtlama zorunluluğu, savaşma dahil ağır işgücü, bir de üstüne "kötü ve tehlikeli" olarak algılanan olma yükü ile esas erkeklik zor bir zanaattır. Sürekli "erkek olmak" gerekliliği hattızatında krizin ta kendisidir.
Aşk olsun Lilith, bu azaplar hep senin bedduan yüzünden, yoksa ne erkekler kötü insanlar olacaktı, ne de krizlerle boğuşacaktı...

Kaynakça

Zingsem, V., Lilith, Çeviri: Yüzer, D.D., Adem'in İlk Karısı, İlya Kitabevi, 2006.
Twain, M., Âdem'le Havva'nın Güncesi, Çeviri: Göktürk, A., Yapı Kredi Yayınları, 2016.
Purvis, P., Masculinity in Opera, Taylor & Francis, 2013.
https://afsp.org/about-suicide/suicide-statistics/
Sturgis I: 'Suicide is preventable': A brother's grief and campaign for a new method of treating those at risk. http://www.telegraph.co.uk/men/health/suicide-is-preventable-a-brothers-grief-and-campaign-for-a-new-m/

Pınar K. ÜRETMEN

Erk'in tahakküm aracı olarak: eril bakış "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"

Büyük Birader bizi gözetliyor

Karanlık gelecek artık gelmiştir ve yarın artık şimdidir. Biz farkında olmasak da, Büyük Birader'in gözü üstümüzde. İzleniyoruz. İktidarın şiddetini ve yasasını yansıtan bakış bu. Eril Bakış...

"İnsan iktidar isteği ile Tanrı'nın kıyamet ve dehşet tehdidini çalmıştır."
Elias Canetti, *"Kitle ve İktidar"*

Akıp giden döngüsel zamana başlangıç ve bitiş noktaları tayin etmek, insana özgüdür. Bölüp parçalayarak, ele avuca sığmaz olana sahip olacağımızı sanırız. Onun için tarihler belirler, adlandırırız çağları. Peki, yaşadığımız çağın bir adı var mı: Akıl, Bilim, Teknoloji, İletişim? Küresel Çağ? Yoksa Gözetleme Çağı demek daha mı uygun? Güvenlik adı altında hayatımızın merkezine yerleşen kontrol noktaları, her sokağa yerleştirilen kameralar, vatandaşlık numaraları, kredi kartları, yer bildiren akıllı telefonlar, sosyal medya. Her an ve her yerde gözetleniyoruz. İzleniyor, kayıt altına alınıyor, damgalanıyoruz. Yaşadığımız dünya bir büyük gözaltı.

Celal Üster, kitabın önsözünde "'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te anlatılan toplum bir büyük gözaltıdır" diye tarif eder. George Orwell'in zamanı ve mekânı aşan unutulmaz romanı "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", iktidarın bireye uyguladığı şiddetin anlatısıdır, diyebiliriz. Her ne kadar karanlık bir gelecek-dünya kurgusu olarak değerlendirilse de üzerinde yaşadığımız dünyayı ve günümüzü en iyi anlatan romanlardan biridir aslında. Karanlık gelecek artık gelmiştir ve yarın artık şimdidir. Biz farkında olmasak da, Büyük Birader'in gözü üstümüzde. İzleniyoruz. İktidarın şiddetini ve yasasını yansıtan bakış bu. Eril Bakış...

İktidar, içyapısı gereği erildir. Toplumsal kimlik adıyla hayatın tüm alanlarına yayılan ve egemenliğini ilan eden eril iktidardır. Yani, simgesel ve söylemsel erkeklik. "Baba" olarak adlandırılan her şey: Tanrı, devlet, siyasal erk, egemen akıl, öğretmen, baba, süper-ego... Bu anlamda eril gözetleme, sembolik iktidarın kendisidir.

Erkeklik, kromozom ve hormonlarla belirlenen bir durumdur. Biyolojik cinsiyet bu şekilde tanımlansa da simgesel ve söylemsel dünyada, sosyo-kültürel ilişki ağı içinde ifade ettikleri bu tanımın çok ötesindedir. Erkeklik, erk ve iktidarı imler. Muktedir ve mutlak olandır. Egemen aklın tahakkümünü ve şiddetini yansıtır. Bu durum, hegemonik erkeklik olarak tanımlanır; iktidarı elinde bulunduran ve hem kadına hem de diğer erkeklere üstün olmaya dönük, baskın erkeklik. Eril iktidar sadece öteki olarak belirlediği kadına değil, hayatın her hücresine karşı tahakküm kurar.

Eril iktidar

Özellikle iktidar ve şiddet konularında genel kabullerden farklı kuram ve yaklaşımlara sahip olan Michel Foucault,

günümüzün hem çok alıntılanan hem de çok eleştirilen düşünürlerindendir. Foucault'nun çalışmalarında temel aldığı konu iktidardır; işleyişi, kullandığı mekanizmalar ve kurduğu ilişki ağları üzerinde yoğunlaşır eserlerinde.

Foucault, toplumsal ilişkilerin iktidar-direniş dinamiği tarafından belirlendiğini düşünür. Toplumun olduğu her yerde iktidar ilişkileri vardır. Bu kavram sadece siyasal iktidarı içermez. Siyasal erk iktidar güçlerinden sadece biridir. Onun anlayışında erk, toplumsal katmanlara yayılan, geniş tabanlı dinamik ilişkiler ağıdır. Toplum farklı iktidarlardan oluşan bir takımadadır ve mikro düzeyde birçok iktidar ilişkisi, dolayısıyla mücadelesi-çatışması vardır. "*Her şeyi kapladığı için değil her yerden geldiği için iktidar her yerdedir.*"

Foucault yirminci yüzyılda iktidarla ilgili temel sorunun iktidar aşırılığı olduğunu belirtir. Ona göre, "*İktidar her yerdedir; kodlamada, kapatılmada, yasaklamada, baskıda, gözetlemede, denetlemede ve yönetmededir*". Kendi çözümlemelerini iktidarın yasallığı ve sınırları değil hâkimiyet kurmak adına kullandığı yöntemler üzerinden yapar. Onun ilgi alanı iktidarın nasıl baskı kurduğu ve itaati sağladığıdır. Yani denilebilir ki ilgi alanı eril hegemonik iktidardır.

"Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"te var olan iktidar gücü de ekonomik baskı unsuru olmaktan çok Foucault'nun iktidar aşırılığı tanımına uyar. Her yerde var olan, denetleyen, gözetleyendir. Etkisini düşünme yetisini dönüştürerek ve bedenler üzerine uyguladığı şiddetle gösterir. İnsanları itaatkâr bir makineye dönüştürerek onları sınıflar ve kodlar.

Eril bakış: Büyük Birader'in gözü üstünde

Foucault, iktidarın her yerde var olma ve sürekli gözetleme özelliklerini tanımlamak için J. Bentham'ın "Panoptikon" mimari tasarımını kullanır. Panoptikon'da esas olan sürekli gözetlenebilirlik ilkesidir. Bu yapı, ortada gardiyanın yer aldığı bir gözetleme kulesinin çevresinde diyagonal şekilde yerleştirilmiş hücrelerin olduğu bir hapishane modelidir. Mahkûmların kapatıldığı hücreler yan duvarlar sayesinde izoledir, diğer suçlularla iletişime izin vermez.

Sistem, sürekli gözetlenebilir olma durumu üzerinden işlerlik kazanır. Hiç kimse ne zaman gözetlendiğini bilemez, her an izlenme hissi ile yaşamaya devam eder. Hiç kapanmayan bir gözün, asla eksik olmayan bir bakışın baskısında sürer hayat. Bakış olmasa da gölgesi, izi siner yaşama. Bu nedenle her hareketine dikkat etmeye çalışır. Bir süre sonra kendi kendini gözetleyen özneye dönüşür. Bu, iktidarın her an denetleme, baskıyı her daim sürdürme amacını uygulamasında çok elverişli bir mekân yaratır. Her an gözetlendiklerini düşünen insanlar iktidarın uygun gördüğü bir normallik çerçevesinde kalmaya çalışırlar. Böylelikle iktidar dış baskı olmak yerine içsel bir kontrol mekanizmasına dönüşür. İktidar bilgiyi üreterek, normal ve anormal olanı belirleyerek egemenliğini kurar ve her an gözetleyerek bu tahakkümü sürekli kılar. "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"te iktidarın iki temel amacı, savaşı sürekli kılmak ve tüm insanların bedenlerine ve düşüncelerine hükmetmektir. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için insanlar sürekli gözetlenirler. Büyük Birader'in gözleri her an üstünüzdedir. Dev posterlerde, ekranlarda, paraların üzerinde Büyük Birader'in size bakan, adeta her an izleyen yüzü vardır. Anlatıda gözetlenmenin yarattığı psikolojik baskı ve endişe daha ilk sayfada vurgulanır:

"*Her katta, asansörün tam karşısına asılmış olan posterdeki kocaman yüz duvardan ona bakıyordu. Resim öyle yapılmıştı ki, gözler her davranışınızı izliyordu sanki. Posterin altında, BÜYÜK BİRADER'İN GÖZÜ ÜSTÜNDE yazıyordu. (...) Nereye baksanız, siyah bıyıklı surat karşınızdaydı. Biri de karşıdaki evin hemen ön cephesindeydi. BÜYÜK BİRADER'İN GÖZÜ ÜSTÜNDE yazan posterdeki kapkara gözler Winston'ın gözlerine dikilmişti. Uzaklarda bir helikopter damların arasından alçaldı, kocaman mavi bir sinek gibi bir an havada asılı kaldı, sonra bir eğri çizerek ok gibi ileri atıldı. Pencerelerden insanların evini gözetleyen polis devriyesiydi bu. Ne ki, devriyeler önemli sayılmazdı. Bir tek düşünce polisi önemliydi*" ("Bin Dokuz Yüz Seksen Dört").

Tüm bu gözetleme yöntemlerinin yanı sıra hem yayın yapan hem de insanların

hareketlerini ve seslerini kaydeden tele ekranlar da her yerdedir. Evlerde, işyerlerinde, sokaklarda bulunan tele ekranların hangisinin kayıtta olduğu belirsizdir. Tele ekranlar tarafından yapılan kayıt devamlı olmasa da önemli olan gözetlenme hissinin sürekliliğidir. Bu nedenle baskı ve endişe hali egemendir hayata. Yüzünüzün ifadesi, ses tonunuz ve hatta sırt kaslarınızın hareketi bile sizi ele verebilir. Düşünce polisi her an peşinizdedir. Hükümetin gözetleme mekanizmaları bunlarla sınırlı değildir. Foucault'nun toplumsal ilişkilere yayılan iktidar kavramına uygun şekilde, romanda da güç ilişkileri tüm topluma yayılmıştır. Her an işyerinde surat ifadenizi beğenmeyen biri tarafından ihbar edilebilir, idamları seyretmediğiniz ya da iki dakikalık nefret toplantılarında kendinizden geçmediğiniz için suçlu sayılabilirsiniz. Ancak en çarpıcı olanı çocukların anne babalarını ihbar etmeleri için iktidar tarafından kışkırtılması, teşvik edilmesidir. Ebeveynlerini gözetleyen, kapı deliklerinden dinleyen ve kendi çocuk akıllarınca en ufak şüpheli durumda ihbar eden çocuklara "kahraman çocuklar" denmektedir. Tüm bu izlenmelerin sonucunda hükümet sizden şüphelenirse cezanız buharlaştırılmadır. Tüm kayıtlardan silinirsiniz ve o ana kadar yaşamamış, hiç var olmamış birisinizdir artık.

İşte iktidarın şiddetini bedenlere nakşeden, gözleyen, gözetleyen bu bakış, eril bakıştır. Ne zaman nerede olduğu belli olmayan ama her zaman ve her yerde olma ihtimaliyle boyun eğdiren. Her şeyi gören, bilen. Düşünce, arzu ve rüyalardan bile hesap sorabilen. Suçlayan, cezalandıran, şiddet uygulayan. Yaşanılan coğrafyayı bir korku imparatorluğuna çeviren...

Eril söylem

Bilgiyi üreten söylemler gerçekliği de üretirler. Eril tahakkümün kaynağında erkek egemen bir dil ve gerçeklik tanımı yer alır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları aynı değildir, birbirinden farklı anlam katmanlarına aittir. Ancak konuştuğumuz dil, cinsiyetle toplumsal cinsiyetin iç içe geçtiği bir durum yaratır. Barbara Fried, dil ve cinsel kimliğin çocukların hayatında eşzamanlı olarak ortaya çıktığını ve bunun tesadüf olmadığını ileri sürer: *"Dil sadece bireyin cinsiyetiyle cinsel kimliği arasındaki bağı sağlamaz; gerçekte bu bağı inşa eder."* Erkekler dil üzerindeki kontrolleri sayesinde sadece kadınların değil aynı zamanda yaşadığımız somut dünyanın da üzerinde hâkimiyet kurarlar.

Dil insana, kendisini ifade edebileceği bir özgürlük alanı açarken aynı zamanda onu sınırları sıkı sıkıya belirlenmiş bir simgeler ormanına hapseder. Bu sınırların ötesi dilsel olarak tarif edilemediği için bir anlamda yokluktur; anlamsızlığın ve ötekinin dünyasıdır. Belirli bir dilsel kalıba göre düşünmeye alışkın zihinler bu kalıba uygun olanları normalize ederken farklı dilsel ezgileri anormal sayar ve dışlar. Eril dil de, iktidar gibi tahakkümü sever. Bu dil cinsiyet ayrımcılığının uzantısı olduğu gibi algı yönetimi sayesinde ayrımcılığın kurucusu ve garantörüdür de aynı zamanda.

Saussure ve Lacan'ın dil üzerine yaptığı çalışmalar üzerinden değerlendirirsek, öncelikle dilin sabit bir sistem olmadığını, değişen anlamlar ve ilişkiler içeren dinamik bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. *"Dil bilinci önceler, konuşan nesneler olarak biz dilin içine doğarız."* Bilinç ve bellek ancak dil sayesinde süreklilik kazanır. Gerçeklik algımız, dilin bize sağladığı sınırlar içinde var olur. Lacan'ın diliyle söylersek, "Özet olarak dil, gerçekliği yeniden üretir." Tüm anlam anlayışımız dilin bize izin verdiği ölçüde gerçekleşir. Dil bilincimizi şekillendirdiği gibi bilinçdışı kavrayışımızı da sağlar. Yargılar ve önyargılar, ahlak, vicdan, sorumluluk, iyilik algılarımız dilin döşediği yolda yürürler. Eril dil, işte tam da bu nedenle, eril ahlakın teminatıdır.

Foucault, iktidarın nesneleri ve kavramları sorunsallaştırma yoluyla doğru-yanlış oyununa dahil ettiğini belirtir. Siyasal erk, bir kavram hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğuyla ilgili bilgiler üretir. Bu açıdan bakıldığında bilgi bir iktidar olgusudur, iktidarı destekleyerek ona katkıda bulunur. İktidar aslen eğitim üzerine etki ederek değil bizzat kendisine ait bilgiyi üreterek ve bu bilgiyi dolaşıma sokarak egemenliğini sürdürür.

"Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", gerçekliğin iktidar tarafından değiştirilmesinin ve yeniden üretiminin varabileceği en uç noktalar konusunda düşünce sınırlarımızı zorlar. Kurgunun geçtiği ülke olan Okyanusya'nın gerçekliği, Gerçek Bakanlığı

tarafından üretilen ve olmasına izin verilendir. Sadece güncel veriler değil, tarih de sürekli olarak değiştirilir, güncellenir. Romanın başkahramanı Winston da tarihi değiştirmekle görevlidir. Yaptığı iş devletin o anda uygun gördüğü gerçeklikle çelişen tüm yazılı kaynakları değiştirerek bugünün gerçeğine uydurmak, eski belgeleri bellek borusu denilen bir delikten atarak yakmaktır. Bir insanın var olup olmadığı bile değiştirilebilir bir gerçekliktir.

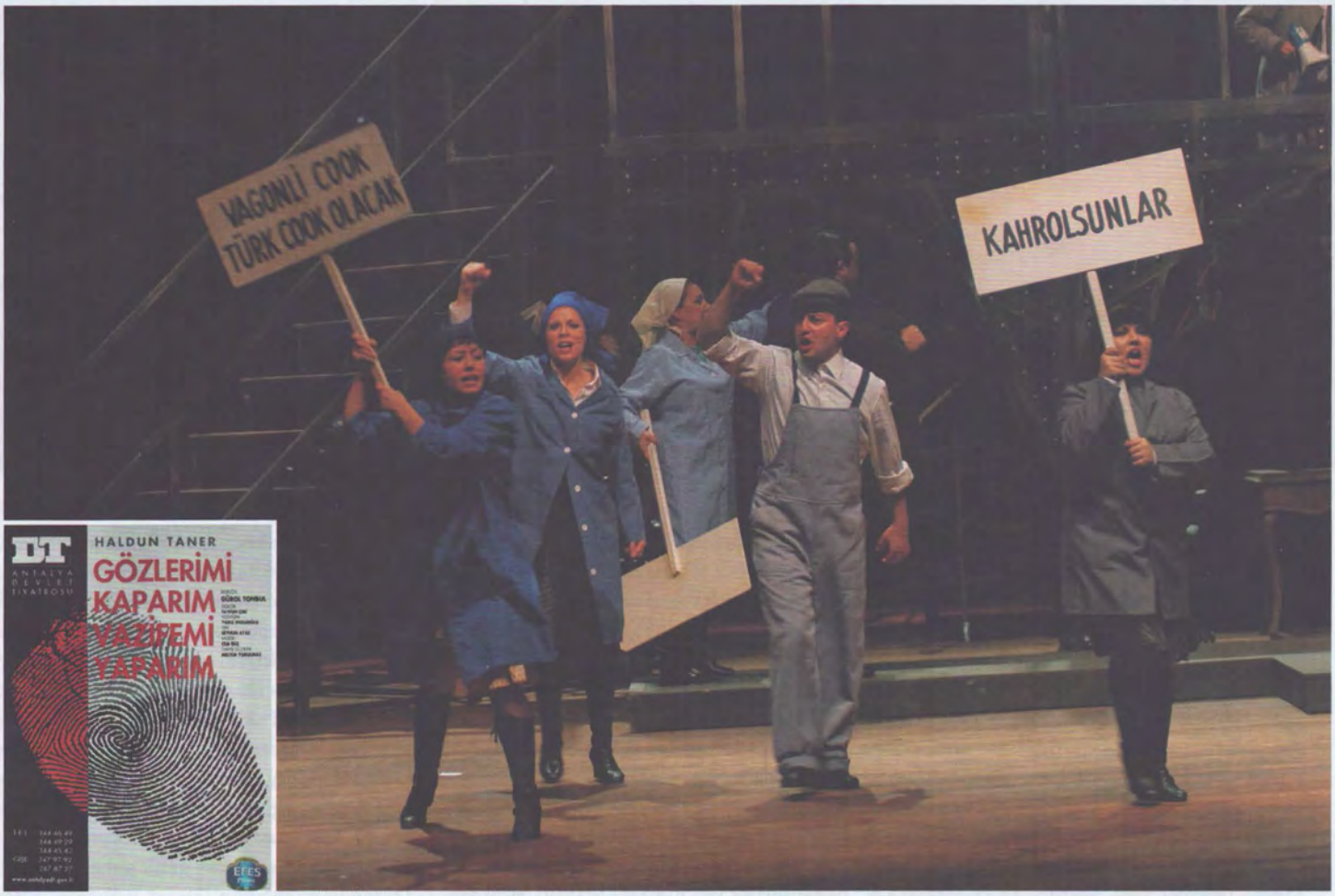
Romanda belleğin silinmesi ve düşünmenin engellenmesi için ikinci adım olarak konuşulan dil üzerine tahakküm kurulur. Kullanılan dil sürekli daraltılarak, fakirleştirilerek, kelimeler yasaklanarak akıl ve bellek köreltilir. Düşünmenin ve belleğe kaydetmenin ilk adımının adlandırma olduğu düşünülürse, bu elbette özgür düşünmeyi engellemek adına çok uygun bir baskı yöntemidir. İktidar söylem ve dil yoluyla algı yönetimi yapar. Zihinler formatlanarak yeni bir gerçeklik var edilir. Artık içinde yaşanılan dünya, eril iktidarın olmasını istediği ve bize anlattığı dünyadır. Gerçeklik, iktidar tarafından kurgulanan sanal bir yalandır. Tek sorun bunun bir yalan olduğunun kimse farkına varmaz. Farkedenler ise...

"Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", itaatkâr bedenlerin ve algısal olarak yeniden şekillendirilmiş zihinlerin anlatısıdır. Karanlık bir gelecek-dünya tasarımıdır. Baskıcı iktidarın eril bakış ve eril söylem yoluyla tahakküm kurduğu bir yaşamdır bu.

Yaşadığımız çağ, anlatılan dünyanın parçalarını taşır özünde. Bir yapboz misali her parça günümüz dünyasında farklı bir coğrafyaya tam uyar. Bazı topraklarda hiç bitmeyen bir savaş ve bunu bahane eden totaliter dikta rejimi vardır. Kimi yerlerde açlık, sefillik. Bazı iklimler sürekli takip edilen ve izlenen insanlardan mütevellittir; kâh sosyal medyayla, kâh vatandaşlık numarası ve kredi kartlarıyla. İzlendiğini bile anlamaz bu nispeten gelişmiş ülke insanı. Kendi elleriyle tutar kameraları üzerine. Kâbusvari bir gelecek-dünya kurgusu olan "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", geleceğin artık geldiğini işaret eder bize. Anlatılan kurgusal dünya yaşam alanımızdır ve gelecek artık şimdidir.

Distopyalar çağında ikamet ediyoruz adeta. Bir büyük gözaltında, karanlık bir distopyanın içinde yaşıyoruz. Eril söylem zihinlerimizi formatlıyor, gözetlenmeyi bile normal karşılıyoruz.

Sakın plak olmayın!

"Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyununa konu olan olay, aynı zamanda erkeklik kavramının bu ülke topraklarında biçim değiştirmesinin adıdır. Erkeklik vatan-millet kavramlarıyla örtüşecek, bu akım edebiyat, tiyatro alanında kendini gösterecektir.

"Erkek dediğin, her şey kendi istediği gibi olsun istemeyecek.
Sadece kendi canının istemesine bağlamayacak her şeyi."

Can Yücel

Yazarının deyimiyle küçük, ezik bir erkeğin öyküsüdür oyun. Bu erkeğin yakın tarihimizdeki yetmiş yıla tanıklığı da diyebiliriz buna. Türkiye'de 31 Mart'tan 12 Mart'a kadar oynanan siyasi oyunların, çeşitli dönemlerin, çeşitli koşulların kurbanı, bir küçük, ezik erkeğin acıklı komedyasıdır Vicdani'nin öyküsü.
"Merhaba millet! Merhaba dostlar! Merhaba! Bu akşam burada bir dersi ibret sunmak isteriz sizlere. Acayip bir kıssadır bu. Örnek talebe, uysal delikanlı, gönüllü asker, dürüst vergi mükellefi, model vatandaş Vicdani Yurdakuler'in bir baştan sona bütün bir hayat hikâyesi. Buyurun Baylar Bayanlar! Asker, çocuk beş lira, başıbozuk on lira!"
Haldun Taner , "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyununu bu sözlerle başlatır.
31 Mart Vakası'ndan başlayarak ele aldığı tarihsel ve toplumsal olayların ülkemizde yarattığı gelişimi sokak tabelalarının değişmesi alışkanlığı ile belirler. Ta 12 Mart'a kadar uzanan süreç içinde, ülkenin hızlı

değişimine ayak uyduramayan bireylerin durumu, erkeklik kavramı üzerinden anlatılır ki, sormayın gitsin. İki erkek doğarken İstanbul semalarında, erkeklik kavramı da tabelaların diline düşer... Şu Haldun Taner'in yaptığına bak!

"Vicdani şu fani dünyaya ve dahi çok sevdiği yurduna masum gözlerini 31 Mart'ta açtı. Aynı günün, aynı saatinde karşıki köşkte Firuz'un oğlu Efruz doğdu. Sokağın adı o tarihte Fehim Paşa Sokağı. Fehim Paşa belki bilirsiniz, Abdülhamit'in jurnalcisi, sırdaşı. İki bebek kulağına vuran sesler şu çizme sesleri oldu. Değişti yine sokağın adı, 10 Temmuz Sokağı oldu. 10 Temmuz malumu aliniz hürriyetin ilanı."

***

31 Mart Vakası (1909), İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'da yönetime karşı yapılmış bir ayaklanmanın adıdır. On üç gün süren ayaklanma askeri olarak anılmışsa da, softaların da işe karışmasıyla dini bütün bir hal almıştır ve İstanbul hükümeti anında istifayı basmış, darbeci askerler bir hafta süreyle İstanbul'a hâkim olmuştur. Çok sayıda insanın hayatını kaybettiği isyan, Selanik ve Edirne'de bulunan ordu güçleri ve onlara gönüllü olarak katılan Rumeli halkının oluşturduğu Hareket Ordusu ile bastırılmıştır. Üç gün süren çatışmaların ardından sıkıyönetim ilan edilmiş, padişah I. Abdülhamit'in yerine Sultan Reşad tahta geçmiştir. Daha sonra gelsin tutuklamalar, idamlar...

Anlayacağınız, o günden bugüne değişen pek bir şey olmamış...

İstanbul'a yolunuz düşerse Şişli'de Abide-i Hürriyet Caddesi'nde dolaşın ve aynı isimli anıtı gezin. Bu anıt, ölenlerin anısına yapılmış bir anıttır. Özgürlüğü de simgeleyen bu anıt havaya atış yapan top şeklindedir. 1990 yılından bu yana da Şişli Belediyesi'nin logosu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tarih dersi vermek değil elbette amacım. Ama oyuna da konu olan olay, aynı zamanda erkeklik kavramının bu ülke topraklarında biçim değiştirmesinin adıdır. Erkeklik vatan-millet kavramlarıyla örtüşecek, bu akım edebiyat, tiyatro alanında kendini gösterecektir. Batılı anlamda ilk tiyatro eseri kabul edilen oyunun adı bile "Vatan yahut Silistre"dir. Namık Kemal'in eserinde, İslam Bey, vatan sevgisini, Zekiye'ye duyduğu aşkın önüne koyar, cepheye gider. Zekiye de erkek kıyafetleri giyerek İslam Bey'in peşinden gönüllü askerlere katılır. Adem adını alan Zekiye tüm çatışmalarda İslam Bey'in yanındadır. Tanzimat döneminden başlayarak geliştirilen bu milliyetçi erkeklik olgusu, Taner'in oyununa da yansıyacak ve yazar vatan aşkıyla yanıp tutuşan Vicdani'nin başına gelenleri ibretlik temaşa olarak karşımıza getirecektir.

***

"Öttü acı acı bir Ağustos sabahı / Nara limanında / kaçından vurulmuş Göben / (...) Alman eski dostumuz / Moskof ise can düşman / Göben'i besmeleyle sünnet edip / Yavuz tesmiye eyledik (ad koyma) heman / Değişti yine sokağın adı: Liman *Von Sanders oldu / Von Sanders malumu aliniz/ Başkumandan Enver'in dostu/ Ve Vicdani'nin babası Fedai Bey hamiyetli bir mülazimi sani / Aldı kılıcını duvardan / Galiçya mı dediler Fedai orda / Çanakkale, Kanal Fedai orda / Şark Cephesi, Garp Cephesi demedi / Şimal, Cenup demedi koştu / Hep önde erkekçe dövüştü / Üç kurşun, iki misket yarası, bir liyakat /(...) Adı Fedai değil mi ya / Sarıkamış'tan dönmeyiverdi (Göstermelik değişir. Firuz'un portresi) Efruz'un babası Firuz / Alman dostu, hayranı / Alman der de başka bir şey demez / AEG'nin İstanbul mümessili / Vicdani saçı bitmemiş yetim babaanne elinde / Harp yılları, yoksulluk / Süpürge tohumu yer/ mısır unu geveler ya da bulgur/ (...) Efruz'un evinde francala, nestle, tobler, pöti-fur/ İki komşu çocuğu Vicdani ile Efruz"*

İşte böyle!

Taner, Cumhuriyet Türkiye'sinin önemli bir gelişme göstermesine rağmen, erkeklik üstüne kurulu söylemlerin, bireysel kavgaların bir türlü önüne geçemediğinden dem vurur oyun boyunca. Bireyler, ülkeye, diğer bireylere sorumluluklarını yerine getirmediği için yıllarca bir kısırdöngü içinde debelendiğimizi anlatır . Taşlamasıyla, ironisiyle, güldürüsüyle kıskançlıkta, kurnazlıkta, suskunlukta, pohpohlanmakta, bencillikte, Don Juan'lıkta, hele hele milliyetçilikte nasıl bir araya geldiğimizi gösterir. Gelecekten hem korkan, hem de düşünmeyen erkek rolleri (özellikle Vicdani) , Türk Tipi Erkeklik modelinin de bir yansıması olarak çıkar karşımıza.

Sokak tabelaları değiştikçe nasıl değişemediğimizin altını çizer Taner. Bütün bu anlatımları toplum içinden seçtiği iki kişi üzerinden anlatır. Bunlardan biri yaşamını sorgulamak yerine kendisine öğretilen, ezberletilen biçimiyle sürdüren;

sürekli ezilen, horlanan, aldatılan ama her seferinde de "Yaşasın vatan!", "Sağlık olsun, ne yapalım?", "Bu da geçer yahu!" diyen Vicdani Yurdakuler'dir. Ayşegül Yüksel'in deyimiyle Vicdani "Acıtan gerçekleri görmemek için kafasını kuma sokan ama gövdesini tüm tehlikelere açık bırakmış bir devekuşudur." Ona "Biraz düşün Vicdani!" diyenlere "Düşünmeyelim; çünkü insan düşündüğünde kafasına zararlı fikirler üşüşür, büyüklerimiz her şeyi bizden iyi düşünür" diye karşılık veren, ezilmeye mahkûm Vicdani'nin karşısında ise, değişen her yapıya ayak uyduran, yolunu bulan, her türlü badireyi iktidara yanaşarak sıvıştıran "büyük düşünür!" Efruz (Parıltı, yakan, tutuşturan) yer alır.

"**Efruz:** *Hükümetimizin iktisadiyatı dış sermayenin getireceği iş hacminden yararlanacaktır. Kapılarımızı dış yatırımlara ardına kadar açalım. Dış sermayeye layık bir pazar olmaya milletçe çalışalım. Kökü dışarıda bazı menfi cereyanların bozguncu propagandasına kulak asmayalım! Kökü dışarıda cereyanlar bize ne kadar zararlı ise, kökü dışarıda sermaye o derece yararlıdır. Bunu unutmayalım! Yaşasın dış sermaye!*"

***

Erkekliğin tarihini yeniden yazan (!) bu iki insan okulda, askerde, iş hayatında, evlilikte hep karşı karşıya gelir. Bu karşılaşmalar üzerinden elindeki çuvaldızı kişilere, kurumlara, politikaya batırmaktan geri durmaz Taner. Giderek bozulan, çürüyen, paranın ve çıkarın tek değer olduğu bir dünyada Vicdani olumlu bir oyun karakteri olarak çıkmaz karşımıza. Taner'e göre, erkekliğin tanımı milliyetçilik üzerinden yapıldığı sürece bukalemun kişiler saracaktır etrafımızı ve ezenler hep ezecektir altta kalanı.

"**Efruz:** *Hiç merak etme Vicdani. İyi avukatlar tuttum, seni kurtaracağım.*
Vicdani: *Beni tutukladılar, seni nasıl serbest bıraktılar, hayret doğrusu!*
Efruz: *Benim yirmi beş milyon borcum var. Beş milyon da cezam. Cem'an 30 milyon ödemek zorundayım. Hapiste kalırsam bunu ödeyebilir miyim?*
Vicdani: *Ödeyemezsin.*
Efruz: *Binaenaleyh çıkmalıyım ki, devlet bunu benden alabilsin. Bunu ödeyebilmem için de işimin başına geçmem gerek. Bu da kredisiz olmaz. Şimdi bana kredi açacaklar.*
Vicdani: *Yok deve! Ahh, keşke ben de sahtekâr olsaydım! Tövbe... Tövbe istağfurullah! Hiç anlamıyorum, benden neden şüphelendiler?*

Efruz: Çünkü kasamdaki evrakları, senden ummazlar diye senin çekmecene koydum. Böyle olacağını eminol, bilmiyordum.
Vicdani: *Demek sen kodun?*
Efruz: *Ben kodum!*
Vicdani: *Ne vakit, nasıl kodun?*
Efruz: *Sen yokken kodum.*
Vicdani: *Niçin kodun?*
Efruz: *Senden ummazlar, seni aramazlar diye kodum.*
Vicdani: *Demek ikimizi de kurtarmak için!*
Efruz: *Hayır Vicdani, kendimi kurtarmak için...*"

***

Geleneksel tiyatronun iki karşıt kişisi Karagöz ve Hacivat'ı andıran bu ikili üzerinden taşlama yapmak, zıtlıkların altını çizmek Taner'in mizahındaki ustalığı, ölçülülüğü gösterir bize. Yazara göre, bu ölçülü ustalıkta yaşadıklarının payı büyüktür. "İlk piyesim Şehir Tiyatrosu'nda sahneye konmak üzereyken yasaklandı. Daha oynanmadan yasaklanması beni meşhur etti. Yere bırakılsa tenis topu kadar sıçrayabilecek bir oyun, yasaklanınca, hızla yere atılan bir top gibi tavana kadar sıçradı. Sonra Muhsin Ertuğrul'u tanıdım. Tiyatronun öyle rastgele bir meslek olmadığını ondan öğrendim. Asistanlığı, işi gücü bırakıp, Viyana'ya tiyatro bilimi ve tarihi tahsiline gittim. Ve herkesin anlayabileceği bir üslupta yazmayı öğrendim. (...) Anneme duyduğum büyük saygıdan olsa gerek erkeklerin egemen duygularına ironik bir bakış geliştirdim." (Milliyet Sanat, 15 Mayıs 1986, sayı: 144)

Oyunda bu ironinin doruk noktası ikilinin iş arama sahnesidir.

İş aramaktadır hamiyetli, vicdanlı Vicdani. Patronların karşısına çıkar, heyecandan dili damağı kurur. Eli ayağı titrer; Türküm Doğruyum Çalışkanım marşı gibi bir çırpıda bitirdiği okulları, yüksekokulları nasıl birincilikle bitirdiğini anlatır. Askerliğini Doğu cephesinde gönüllü yaptığından dem vurur.

"**Vicdani:** *Kumarım, işretim, sefahatim yoktur. Pazarları bile çalışırım. (...) İlan buyurduğunuz işe layık mıyım, bilmiyorum. Daha ehil biri varsa onun ekmeğini almak asla aklımdan geçmez. Ama beni işe almak inayet ve teveccühünü gösterirseniz, o zaman fedakârane, cansiperane çalışırım. Allaha* şükür kanaatkâr *bir insanım. Bir lokma, bir hırka. Ne verseniz kabulüm. Politikadan nefret ederim. Bir memur kendi başına siyasi muhakemeler yürütmeye başladı mı, o memlekette anarşi başladı demektir. Allah bizi o günlerden korusun efendim. Dedikodudan* , çalçenelikten *hiç hoşlanmam. İnsan yurduna ve amirlerine faydalı olduğunu bir an için vicdanının* köşesinde *hissetsin yeterlidir efendim. Ben gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım efendim."*

Erkekçe konuşmanın, etliye sütlüye karışmama tavrının karşılığında aylık 350 lira maaşla işe alınır Vicdani.

Aynı işe Vicdani'nin doğma büyüme arkadaşı Efruz da başvurmuştur. Efruz, Vicdani'nin ezik, süklüm püklüm tavrının tersine, kendinden emin girer içeri.

"Adım Efruz, babamın adı Firuz, annemin adı, Alman mahbubesi Efsayiş. İçki içerim, kumar severim. Üzerinize afiyet kadınlara düşkünümdür. İçki, insanın ayağını yerden keser, frenlerini gevşetir. Kumar, insanı paraya cimrice bağlanmaktan kurtarır. Kadın da malumu aliniz, hayatın tuzu biberi, salçasıdır. İnsana yaşadığını fark ettirir. İnsan dünyaya bir kere geliyor değil mi efendim? İnsan içmeli, oynamalı, boynuzlamalı, boynuzlatmalı, kaçakçılık, kalpazanlık etmeli. (...) Eee, masrafım çok olduğu için maaşım dolgunca olmalı. Vermezseniz çalarım, göz açtırmazsanız kaçarım."

Efruz, kendisinden istenen bonservis için, ceplerini karıştırır ve masanın üzerine garsoniyerinin anahtarını, kız arkadaşlarının çıplak fotoğraflarını - elbette yanlışlıkla- bırakır. Patron için bu yeterlidir. Bonservise bakmaz bile, kandırılmıştır. Efruz'u işe alır, hem de aylık 1800 lira.

Rakamlar tuhaf gelebilir size. Oyunun yazıldığı tarih 1964. O yıllar için, 1800 liranın nasıl büyük bir bedel olduğunu varın siz düşünün...

***

Çocukken büyüğüne, varlıklıya saygılı olmayı öğrenen Vicdani artık hakkını arayabilir mi? Aldatılmaya, erkekliğin bayrağını taşıyan, politikaya atılıp milletvekili bile olan Efruz gibiler tarafından kazıklanmaya karşı koyabilir mi? Tüm kötülükleri güler yüzle karşılamayı kendine ilke edinen Vicdani, hem kendi hem de ülke için zararlı bir tohum gibidir. "O artık, kendine güveni olmayan, tek güvenceyi, geçerliliğini tartışmayı aklından bile geçirmediği kurallara uymakta bulan kişidir ve bir bakıma etkin azınlığın güttüğü çoğunluktur." (Ayşegül Yüksel, Haldun Taner Tiyatrosu, Bilgi Yayınevi, s. 85)

Vicdani'nin yaşantısı, bu ülkede yoksul vatandaşın, erkeklik sloganları altında nasıl ezildiğinin, sömürüldüğünün dokunaklı, gülünç ve de trajik bir hikâyesidir. Haldun Taner, "vatan-millet" sloganlarını kendi çıkarları için kullanan Efruzlar'a karşı Vicdaniler bilinçlenmedikçe insanca yaşama hakkının olmayacağını anlatır bize.

"Geçmişe nostalji duymak, çağla birlikte yürüyememek, geçmişe demir atmak aydın kişiye yakışmaz. Geçmişten sıkça söz edişim yaşamımdaki olaylar, güzel inceliklerle dolu anlar. Bu inceliklerin hiçbiri çağımızda yok. Ama bugünün gençleri öyle bir dönemden geçmedikleri için bunun eksikliğini duymuyorlar. İyi de ediyorlar. Onların önünde koca bembeyaz bir sayfa yani gelecek duruyor. Onu kendi idareleri ile, insanca doldurmalılar." (Zeynep Oral, Sözden Söze, Cem Yayınevi, s. 19)

Karşılaştığı bütün güçlüklere karşı koyan, azıcık aşım kaygısız başım anlayışı içinde yaşamaya çalışan Vicdani darbe üstüne darbe yiyecek ve ülkenin yaşadığı darbelerle bitecek, tükenecek ama fason milliyetçilik değerleri ile kendisine sunulan erkeklik değerlerinden asla taviz vermeyecektir. O, Bakırköy'de bir hastane odasında erkekliğin kitabını gözden geçirmeye başladığında ise artık çok geçtir.

"Burası Bakırköy'de bir hastane / Ben 399 numaralı hasta / Teşhis: Plak Kompleksi / Marka: Sahibinin Sesi / Bir iğne görmez miyim fırıl fırıl dönerim. (...) *Herkes bir plak zaten / Küçük yaştan doldurulmuş / Baba evinde, okulda, sokakta / Mitingle, gazeteyle, radyolarla, televizyonla, nutukla, vaızla, zılgıtla, copla / Yasak demişler* şuna / Öbürüne tu kaka / Örf ü âdet şunlar bunlar / *Hak hukuk diye bir şeyler / Yüksek milli menfaatler / Ben saftım bir zamanlar / İnandım, kandırıldım / Vatanıma, karıma, vazifeme, amirlerime, dostlarıma köpek gibi sadıktım/ Belki bundan ötürü köpek yerine sayıldım/ (...) Tam uyanacaktım. Bütün saçma* şarkıyı bir baştan *sona çizip / kendi şarkıma başlayacaktım / müsaade etmediler / bana deli dediler / (...) Şimdi ben gözümü kırpmadan / koza ören bir ipek böceği gibi / mırıl mırıl yeni bir plak dolduruyorum / Sır! / Sizinle benim aramda / Bu seferki plağın adı / Sahibinin sesi değil/ Vicdani'nin öz sesi / Bütün dünyaya karşı/ yüzyıllardır kandırılmış, ezilmiş / okkanın altına gitmiş küçük adamların uyanış marşı / (...) Çok sade melodisi / yalın, güçlü, imanlı / Ey benim kardeşlerim/ İbret olsun hayatım / Açın ne olur gözlerinizi / sakın, siz de benim gibi / safçasına / plak olmayın! Sakın plak olmayın! / sakın plak olmayın."*

***

Son sözü söylemiş Haldun Taner, güzel de söylemiş. Öyleyse bize perdeyi kapatmak düşer.

Sürçülisan ettiysek affola!

Funda SAKAOĞLU

"Açık Aile"

Postmodern bir erkeklik okuması

"Dünyada sahip olduğum en tatlı kadınsın... Sığınağımsın benim... Sen tıpkı... Annem gibisin..."

Dario Fo'nun "Açık Aile" adlı oyunu, uzun yıllardır evli olan bir kan kocanın arasında geçmektedir. Adam eşi Antonia'ya açık aile önerisinde bulunmuştur. Yani başka kadınlar ve başka erkeklerle birlikte olacaklar ama yine de beraber yaşayıp evlilik hayatını devam ettireceklerdir. Bu teklif Antonia'yı şaşkına çevirmiş ve bunalıma sürüklemiştir. Kocasının bu teklifi üzerine kontrolden çıkmış, birkaç intihar girişiminde bulunmuş ama başarısız olmuştur.

Oyunun yazarı Dario Fo, feminist bir yazardır, "Açık Aile"yi karısı Franca Rame ile birlikte yazmıştır. Dario Fo'nun kadın oyunları bütünüyle incelendiğinde feminist öğeler göze çarpar. "Açık Aile" için, Antonia'nın kocası ile yaşadıklarını anlatırken epik öğelerden yararlandığı, yaşadıklarını oynarken dramatik yapının korunarak oynandığı bir oyun olduğu da söylenebilir.

Oyun, kadının intihar girişimi sahnesiyle başlar. Kadın için bir rutin haline gelen bu olay seyirciye/okuyucuya sergilenir. Antonia, banyoda ilaç içip intihar etmek üzeredir, erkek ise dışarıda onu vazgeçirmeye çalışmaktadır. Konuşmaya başladığında ise bulunduğu durumdan çıkıp seyirciye ne yaşadığını anlatır. İçinde bulundukları durumu seyirciyle paylaşır.

"Antonia:
(Sahne aksiyonundan çıkıp, seyirciye dönerek) Ölmek istememin nedeni hep aynıydı: Kocam beni arzulamıyordu... Sevilmiyordum! Ve kocamın her yeni ilişkisini öğrendiğimde kıyametler kopuyordu. (Tabancayı şakağına dayar)
Adam:
(Tabancayı kadından almaya çalışır) Anlamaya çalış, diğerleri ile bir anlık seks duygusunun tatmini, hepsi bu...
Antonia:
(Kurtulmaya çalışırken) Yaa, benimle olunca seks bile kalmıyor ama!
Adam:
Seninle başka... Sana büyük saygı duyuyorum!"[1]

Kocası tarafından sürekli aldatılan bir kadının bu isterik davranışını Simone de Beauvoir şu şekilde açıklar:

"Kadın kocasıyla olan bu çatışmada tamamıyla silahsızdır: bu nedenle çevresi için çirkin, kendisi için tüketici bir takım yadsıma gösterilerine kalkışır: yalancı intiharlar, yalancı hastalıklar, yalancı kaçmalar... Yadsımanın son sınırına gelmiş bir kadın için tek bir kurtuluş yolu kalıyor: intihar... Başarıya ulaşan intiharlara bakılırsa canına kıyan erkek sayısı kadınlardan daha fazla, buna karşılık, intihar girişimleri kadınlarda daha çok. Bunun nedeni kadınların oyundan daha

[1] Dario Fo, Açık Aile, (çev. Füsun Demirel) Açılım Yayınları, İstanbul, 2000, s. 76.

çok hoşlanmaları olabilir: kadınlar erkeklere oranla intihar oyununu daha sık oynamakta ama onu gerçekleştirmeyi pek ender istemektedir."[2]

"Açık Aile" oyununda yaşanan olayın özeti tam olarak budur: Antonia pek çok kez intiharı denemiştir fakat her seferinde bir şekilde ölmemeyi başarmıştır. Çünkü onun asıl istediği kocasının ilgisini çekmektir. Adam ise karısının hayatında kendinden daha üstün biri olduğunu gözleriyle gördüğü an fön makinesiyle umutsuzca banyoya koşar, içeri girer, bir suya dalış sesi ve büyük bir alev demeti görülür. Kadının yıllardır bir türlü gerçekleştiremediği intiharı kocası ani bir kararla gerçekleştirmiştir.

Kadın ve adam arasındaki tartışma Adam'ın *"Dünyada sahip olduğum en tatlı kadınsın... Sığınağımsın benim... Sen tıpkı... Annem gibisin..."* sözleriyle doruk noktasına ulaşır. Adam'ın bu sözleri bir kadına söylenmeyecek niteliktedir; çünkü kadın birlikte olduğu adamın onu cinsel anlamda arzulamasını, çekici bulmasını ister. Simone de Beauvoir bu çelişkiyi şöyle ifade eder: "Kadını analığa kapatmak, içinde bulunduğu durumu sonu gelmemecesine sürdürmek olur. Kadın bugün, insanlığın giriştiği hiç durmadan kendini aşarak varlığını doğrulama hareketine katılmak istemektedir; başka bir varlığa can vermeye ancak, yaşam kendisi için bir anlam taşıdığı zaman razı olabilir; ekonomik, siyasal, toplumsal yaşamda rol almayı deneyemediği sürece, ana olamaz."[3]

Beauvoir'ın da belirttiği üzere kadın, oyun boyunca varlığını doğrulama çabası içindedir. Ancak Adam'ın, kadına yaftaladığı unvan "fahri annelik"tir ve hem duygusal anlamda hem de cinsel anlamda tatmin olamamak ve annelik rolüne sıkışıp kalmak Antonia'yı daha da sinirli bir kadın haline getirmektedir. Bu süreçte onu daha da çok yaralayan bir durum varsa, kocasının kendisinden, genç sevgililerine bakıcılık yapmasını istemesidir. Kocasının çapkınlıklarıyla başa çıkamayacağını anlayan kadın, "Açık eş, git rahatça ilişkiye gir" der. Böylelikle Adam, kendisinin de belirttiği üzere "Özgürdü". Bu tamamen "açık ailenin yaranıydı" çünkü "suçluluk kompleksini daha az duyuyordu". Buna karşın Antonia ise "giderek daha paranoyak oluyordu" Ancak kocasının da belirttiği üzere "anlat anlat" diyen oydu. Eşinin başka kadınlarla olan maceralarını dinlemek, birçok kadının kendine işkence ettiği mazoşist bir davranış şeklidir. Bu davranışın altında yatan sebep ise "ötekinin" hangi yönden kendisinden daha iyi olduğunu anlamak ya da eşinin "ötekini" tercih etmesinde yatan sebebi paylaştırmaktır. Simone de Beauvoir kadın kıskançlığını şu şekilde açıklar:

"Sevilen bir erkeğin başka bir kadına bakışında, seven kadının bütün varlığı tehlikeye girmektedir. Çünkü o, bu varlığı, sevdiği erkeğe bütünüyle bağlayarak yabancılaştırmıştır. Bir erkeğin baktığı kadın, daha o anda, arzulanabilecek, arzulanan bir nesne halini almaktadır; küçümsenen sevdalı kadınsa 'yeniden çamurlar içine yuvarlanmaktadır.' Onun için de, hep tetiktedir kadın."[4]

Antonia'nın silkelenip yola devam etmesi yönünde ilk ışığı oğlu yakar:

"Anneyetti artık, böyle sürdüremezsin. Anne sen babamın bir parçası gibi yaşamını sürdüremezsin. Sana ait yaşamını, özerkliğini korumalısın. Babam başka kadınlarla gidiyor. Sen de bunu yapmalısın, ihanet için değil, ama kendi sağlığın, doğrun adına ve insanca bir şey olduğundan... Kendine bir erkek bulmalısın... Hiç olmazsa çaba göster, anne! Ben sana yardımcı olacağım, anne."[5]

Oğlunun tavsiyesi üzerine Antonia, değişim sürecine girer. İşe elbiselerini değiştirmekle başlar, sonra saçını değiştirir. Kilo vermek için spora başlar, kilolarını verir. Etleri sarkar, jimnastiğe başlar. Beauvoir bu durum için şunları söyler:

"Gerçekten de, erkeklerin gözünde insani değeri arttıkça değer kazanmayacaktır: tam tersine, erkeklerin düşlerine göre biçimlendiği oranda el üstünde tutulacaktır... En köleleşmişinden, en burnu havadaya dek, hepsi hoşa gitmek için insani haklarından vazgeçmeleri gerektiğini öğrenir."[6]

Kadın, erkeklerin düşlerine göre şekillenmeye başlar ama yine de kimseye gönlü kaymaz. Hiçbir erkekten hoşlanamaz. Ondan hoşlananlarla da ilgilenmez. Çünkü ya çok yaşlı ya da çok gençlerdir. Oğlunun arkadaşının kendisinden hoşlandığını öğrenir: komik bile sayılamayacak olan bu gönül ilişkisini başlamadan bitirir. Beauvoir'ın da belirttiği üzere artık insani değerlerini yitirmektedir. Yaşadığı bu süreçte devamlı oğlundan yardım alır. Oğlu ne derse onu yapar. Ama her seferinde başarısızlığa uğramasıyla iyice umutsuzluğa kapılır. Ancak işe girmesiyle özgüveni yavaş yavaş geri gelmeye başlar. Juliet Mitchell "Psikanaliz ve Feminizm" adlı kitabında şöyle der:

"Reich tüm güncel kıskançlıkların patolojik olduğunu çünkü kadının ekonomik olarak bağlı olduğu tekeşli bir evliliğin evlilerin birbirine bir mülkiyet gibi davranacağını savunur."[7]

Bu düşünce tamamen doğrudur, kadının işe girmesiyle kıskançlığı da yavaş yavaş dizginlenmeye başlar, bir eve taşınır ve kendine yeni bir hayat kurmaya başlar. Kocası bu değişimin farkındadır çünkü kendisinin serüvenleri artık karısının ilgisini çekmiyordur ve günden güne sakinleşmektedir. Beauvoir bu durumu şöyle açıklar:

"Kadın üretici etkin olduğu anda, yeniden aşkınlığa kavuşmaktadır; kurduğu tasarılarda, kendini somut bir özne haline getirip olumlamaktadır; güttüğü erekte, kazandığı para ve haklarda kendi sorumluluğunu duymaktadır."[8]

Sonunda bir gün Antonia, Adam'a beklenen haberi verir: Aradığı erkeği bulmuştur! Üstelik bu adam zeki, espirili, müzisyen ruhlu bir fizik profesörüdür. Yani kocasından katbekat üstündür. Oyunun asıl düğümü bu noktada başlar: en basit haliyle kadın bu düğümü şöyle açıklar:

"Birinci kural: açık ailenin yürümesi için tek tarafın açık olması gerekir. Erkeğin tarafı! Çünkü açık aile iki tarafından da 'açıksa'... Cereyan yapar!"[9]

Artık roller değişmiştir: Kadın güçlü, Adam ise zayıftır: cinsel anlamda birlikte olup olmadıklarını, duygusal anlamda ne yaşadıklarını merak eden taraf bu kez odur. Ancak bu kez Antonia bağımsızlığını kazanmış, özgür bir kadın gibi davrandığını şu sözlerinden anlarız:

"Adam:
Affedersin ama eğer senin için bu kadar önemliyse, beraber mutluysan, onunla yaşamak için daha ne bekliyorsun?
Antonia:
Yooo, hayır, Allah Korusun... Bir erkekle sürekli beraber olma aptallığına bir daha düşer miyim?"[10]

Antonia'nın Adam'dan etkilendiği kesindir. Ancak Simone de Beauvoir'ın şu tespitini de göz ardı etmemek gerekir:

Kadın kocasının tepetaklak oluşundan büyük bir zevk almaktadır. Ancak yine de oyunun sonunda hâlâ kocasının üzülmesine dayanamaz. Fizik profesörünün varlığını inkâr eder. Onu intihardan kurtarmak için çırpınır.

Feminist açıdan bakıldığında aslında Antonia oyunun sonundaki kadın değildir.[11]

"Adamın kendisi istemektedir oyun oynamasını, 'Öbür insan' olmasını: oysa, var olan her şey, erkek ne denli yadsırsa yadsısın, bir öznedir; erkek ise kadının bir nesne olmasını ister: bunun üzerine kadın da 'nesneleşir'. Varlık olduğu an, özgür eylerne girişecektir."[12]

[2] Simone de Beauvoir, Kadın-Bağımsızlığa Doğru, (çev. Bertan Onaran), Payel Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 24.
[3] Simone De Beauvoir, Kadın: Evlilik Çağı, (çev. Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul,1970, s. 163.
[4] Dario Fo, a.g.e., s. 85.
[5] Dario Fo, a.g.e., s. 81.
[6] Simone De Beauvoir, Genç Kızlık Çağı, (çev. Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul,1970, s. 354.
[7] Juliet Mitchell, Psikanaliz ve Feminizm, (çev. Ayşe Kurtulmuş), Yaprak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 271.
[8] Simone de Beauvoir, Kadın-Bağımsızlığa Doğru, (çev. Bertan Onaran), Payel Yayınevi, İstanbul, 1981, s.127.
[9] Dario Fo, a.g.e., s. 93.
[10] Dario Fo, a.g.e., s. 96.
[11] Simone de Beauvoir, a.g.e., s. 24-25
[12] Simone de Beauvoir, a.g.e., s. 31.

Esen KUNT

© ÜMİT BORAN

"Kafka: Minör Bir Edebiyat" üzerine düşünmek

Hegemonik erkekliğin gölgesinde

Kafka mektubunda babası Hermann Kafka'yı, toplumu çevreleyen hâkim patriarkal, baskıcı, adeta hegemonik erkeklik hallerinin bir yansıması olarak görür.

Sanat bir anlamda Deleuze ve Guattari'nin "Kapitalizm ve Şizofreni"de dile getirdikleri gibi toplumsal üretime kısa devre yaptıran, bunun sonucunda da fantasmaların yaratıldığı minör alanlardan biridir. Kafka da topluma, kısa devre yaptıran minör bir edebiyat makinesinin içinde köksaplar açarak yazar. Bu nedenle Deleuze ve Guattari'nin "Kafka: Minör Bir Edebiyat" kitabının girişine şu cümleyle başlamaları Kafka'nın köksaplar ve labirentlerle dolu poetikasını anlamada önemli bir adım sayılabilir.

"Kafka'nın yapıtına nasıl girmeli? O bir köksap, bir yuva. Şato'nun kullanım ve dağılım yasaları pek iyi bilinmeyen çoğul girişleri var. Amerika'daki otelin sayısız kapıcının gözlediği, sayısız ana ve yardımcı

kapısı, hatta kapısız giriş ve çıkışları var." (Deleuze, Guattari, 2000:7).
Bu yazının güzergâhı da Kafka'nın edebiyat makinesini, minör edebiyatın içinde babasıyla yaşadığı hesaplaşmaların izdüşümlerini, hegemonik erkeklik kurumlarının içine sızan, kapitalist burjuva socius'una getirdiği kaçış çizgilerinin ve çölümsü mekânların, kaygan mekânların edebiyatını okumaya çalışırken, tıpkı Deleuze ve Guattari'nin dile getirdiği gibi sayısız girişlerden, sayısız kapıdan girerek anlamaya çalışacağız. Bunu deneyimlerken de Kafka'nın ulus devletin eril kodlarınca çevrilmiş bir dilin içinde nefes almaktansa minör ses ve minör görme biçimleriyle yeniden oluşturduğu akışkan bir dilin içine bizleri buyur eden alışageldiğimiz sınırlar yerine bu minör dil içinde edebiyatın sınırlarını genişlettiğini ve eserlerinin içinde barındırdığı kapısız giriş ve çıkışları unutmamaya çalışacağız. Bu kapısız girişlerden biri de Kafka'nın mektuplarıdır. Bunlardan en önemlisi; Franz Kafka'nın 1919 yılında iki hafta içinde yazdığı "Babaya Mektup", belki de onun edebiyatının nasıl yaşamıyla iç içe geçtiğini gösteren en keskin minör tanıklıklardan biridir. Bu bağlamda mektuplar, Kafka edebiyat makinesinin en güçlü veçhelerinden birini oluşturarak diğer yapıtlarıyla, kısacası diğer makinelerle birlikte anlamlı bir hale gelir. Deleuze ve Guattari'nin tanımladığı şekliyle Kafka'nın mektupları köksap, bir şebeke hatta daha da ileriye giderek bir örümcek ağıdır.
Mektupların kolları Kafka'nın adeta bir şebeke, bir köksap gibi öykü ve romanlarının en önemli gövde metinlerini oluşturur.
Bu mektupta belki de tüm edebiyatında aslında majör ve minör olanın çatışmasını görürüz, mektubun önemli özelliklerinden biri, babası Hermann Kafka'ya gönderilememiş olmasıdır. Mektubun yazılmasına Kafka'yı iten en önemli güdülerden biri Praglı sekreter Julie Wohryzek ile gerçekleştirmeyi düşündüğü evlilik kararıdır. Her ne kadar Kafka bu mektubu babasına ulaştıramasa da en yakın dostu Max Brod, Kafka'nın ölümünden sonra, 1950'lerin başında toplu eserlerinin içine "Babaya Mektup"u da katarak bunu Kafka okuruyla buluşturup bir anlamda bu mektubun okunmasını sağlar (Sunar, 2000:12).
Kafka mektubunda babası Hermann Kafka'yı, toplumu çevreleyen hâkim patriarkal, baskıcı, adeta hegemonik erkeklik hallerinin bir yansıması olarak görür. Özellikle mektubu yazmadan önce yazdığı "Dönüşüm" romanı, hâkim patriarkal burjuvazi kodlarının, erilleştirilmiş iktidar dinamiklerinin başıbozuk kurumları ele geçirişine ve bunu bozuk bir aile üçgeni üzerinden anlatmasına dayanır.
Bu eril iktidar dispositiflerinin bireyin ve toplumun üzerinde yaptığı yıkım ve çatışma Kafka'nın fazlasıyla zihnini yoran meselelerinden biri olmuştur. O, edebiyatında bunu bir makineye dönüştürerek güçlü metamorfozlar üzerinden aktarırken metamorfozu da bilinçli olarak metaforun karşısına yerleştirir. Kafka'nın edebiyatı bir köksaptır, okuru içine çeker. Kafka "Bir Akademi İçin Rapor" adlı eserinde, yazarı bir makineye benzetir. Deleuze ve Guattari bu anlamda Kafka'nın edebiyatını bir makine üzerinden açıklamaya çalışarak minör edebiyatın imkânları üzerinden hareket ederler. "Kafka makinesi, makineye giren, makineye çıkan ve bütün hallerden geçen biçimlenmiş maddeler kadar, değişik ölçülerde biçimlenmiş içerik ve anlatımlardan da oluşur. Makineye girmek, çıkmak, makinede olmak, makine boyunca ilerlemek, makineye yaklaşmak, bütün bunlar hâlâ makinenin bir parçası olmak demektir. Bunlar her türlü yorumdan bağımsız olarak arzu halleridir. Kaçış çizgisi makinenin halleridir." (Deleuze, Guattari, 2000:13).
Onun edebiyatı bu anlamda bir minör edebiyattır, kendine özgü bir siyasi tavrı barındırırken başta babası olmak üzere her türlü erkekliğin, erk halinin de eleştirisini içerir. Kafka, sürekli oluş halinde yazan, dilin hiyerarşik sınırları içinde kendi oluşturduğu labirentlerin peşinden giden, moleküler hareketleri kaçış çizgilerini izlerken, poetikası, babanın karşısında özgürlük mücadelesinden izler taşır. Deleuze ve Guattari, Kafka'nın "Babaya Mektup"unun ardında Almanlar, Çekler ve Yahudilerden oluşan bir üçgenin varlığını dile getirirken, onun yapıtlarında babanın eril iktidarının gölgesindeki birbiriyle ilişkili olan diğer tahakküm biçimlerinden söz ederler. Babanın gölgesi Kafka'nın edebiyat makinesinde şekilden şekile girerek sürekli olarak okurun karşısına çıkar. "Dava" romanında Deleuze yine böyle bir üçgenin varlığına dikkat çeker; baba, hâkim-sanık ve avukat üzerinden karşımızdadır hem de en tekinsiz haliyle.
Bu nedenle Kafka'nın edebiyatındaki güçlü "hayvan-oluşlar" üzerinden bu hâkim sisteme, "babanın düzenine" karşı en güçlü metaforlar üzerinden yükselen bir karşı çıkışın sesi onun cümlelerinin içine sinmiştir. Kaçış olanağı sunan bir edebiyat üzerine, isyankâr bir sestir Kafka'nın yapıtları. Foucault'nun ifade ettiği biçimiyle "yasaklama, yok sayma ve suskunluk yasasının" tam olarak ortadan ikiye bölünmesidir; otoriteye karşı çıkışın en şizoanalitik halidir...
"Hayvan-oluş, tam da, hareket etmek, bütün olumluluğu içinde kaçış

© ÜMİT BORAN

çizgisini çizmek, bir eşiği aşmak, yalnızca kendileri için değer taşıyan yoğunluklar sürekliliğine ulaşmak; biçimlenmemiş bir maddenin, yersizyurtsuzlaştırılmış akımların, gösteren-dışı göstergelerin yararına, bütün biçimlerin ve gösteren, gösterilen bütün anlamlandırmaların çözüldüğü katışıksız bir yoğunluklar dünyası bulmak demektir." (Deleuze, Guattari, 2000:55).

Deleuze ve Guattari "Kafka üzerine kaleme aldıkları ve bu eserle Kafka üzerinden Minör Edebiyat ve Arzu Felsefelerini tanımlarken çok önemli bir şeyin altını da çizerler. Yollanmayan mektubun en önemli noktası bir kaymaya neden olarak tüm hegemonik erkeklik ve iktidar biçimlerinin tecellisi olan babanın suçlanması, suçlu bulunması bir anlamda da "klasik tipte nevrozdan çok daha keskin bir oedipusa" doğru bir kaymanın sergileniyor olduğudur. Deleuze ve Guattari Kafka'nın edebiyatını da en iyi makine kavramı üzerinden okumaya çalışırlar "Cinsel sorunlarım varsa, evlenemiyorsam, yazıyorsam, yazamıyorsam, bu dünyada başım eğikse, son derece çölümsü bir başka dünya kurmak zorunda kaldıysam: Bunların hepsi babanın suçu." (Deleuze, Guattari, 2000:15).

Nasıl başlar peki bu hiç sahibine ulaşamayan mektup:

"Çok sevgili baba,

"..Hakareti gözdağı vererek güçlendirirdin ve bu, artık benim için de geçerliydi. Sözgelimi şu bana korkunç gelirdi: 'Seni balık gibi parçalarım', bunun ardından kötü bir şey gelmeyeceğini bilmeme rağmen (tabii küçük bir çocukken bilmiyordum bunu) ama bunu bile yapabilecek olman, senin gücüne ilişkin kurgularımla örtüşüyordu. Senin birini yakalamak üzere bağırarak masanın çevresinde koşturman, yakalamayı besbelli hiç istemediğin halde, istermiş gibi davranman ve annemin sonunda o kişiyi sözüm ona kurtarması da bana korkunç gelirdi." (Kafka, 2008: 13,26).

Patriarkallık "babaların yasası" anlamına gelir. Lacan psikanaliz okumalarında fallusun merkeziliğini ve babalığın yüceliğini vurgular (Wright, 2002:15). Yasa ve dil baba üzerinden konumlandırılır. Lacan'ın başta Hıristiyan ayini ve kutsal üçlemeye gönderme olarak ortaya attığı "Babanın Adı" kavramı "hem yasa koyucu hem de cezalandırıcı olan otoritenin sembolü" olarak konumlanır (Bowie, 2007:107). Kafka'nın metinlerinde evrenin oedipuslaştırılması olarak, Çek, Yahudi, yasa, bürokrasi, tüm hayvan-oluşlar babanın o yüce adına gönderme yapar. Kafka'nın edebiyat makinesinden fırlayan, adeta kekeleyen bu kelimeler, toplumu en kapsayıcı biçimiyle kuşatan eril iktidar dispositiflerinin alegorisinden başka bir şey değildir. Bu anlamda onun yazını, babanın adında gizlenmiş olan her türlü hegemonik erkekliği bozguna uğratma çabasıdır.

"Hâkimler, komiserler, bürokratlar vb., babanın vekilleri değillerdir; baba, kendisinin itaat ettiği ve oğlunu da itaat etmeye çağırdığı bütün bu güçlerin yoğunlaşmış bir halidir daha ziyade." (Deleuze, Guattari, 2000:18).

Kafka, bir anlamda ulusun bilincinin ne şart altında olursa olsun her zaman edebiyat makinesinden geçeceğine inanarak, kısaca kendi minör dilinin imkânları içinde yazarak her türlü patriarkal, soykütüksel kurumun tahakkümüne karşı çıkmıştır. Minör en saf haliyle minör bir edebiyatın değil daha ziyade bir azınlığın majör dilde yaptığı edebiyattır.

Bu bağlamda minör edebiyatın diğer önemli bir özelliği de tıpkı Kafka'nın tüm yapıtlarında görülebileceği gibi her bireysel mevhumun doğrudan ya da dolaylı olarak siyasi olana bağlanmasıdır. Kafka'nın baba oğul arasında Deleuze'ün "oedipusçu bir hesaplaşma" dediği şeyin yansımaları, o nedenle aşkın yasanın süreksizlikleri ekseninde yazmaktan hiç vazgeçmeyen bir tavrı minör dilin içine sinen poetikasında hep göze çarpar.

Kafka'da bir arzu felsefesine doğru

Kapitalist arzu, bürokratik arzu, yasa Kafka'nın edebiyat makinesinin içinde öğütülen en temel kavramlardan biridir. Bu yanıyla Kafka şizoanalitik bir yaklaşımla otoriteye, kapitalist burjuva aygıtının tüm kodlarına karşı çıkarak yazar. Onun poetikasında yazının bizatihi olarak kendisi oluşla eşdeğerdir. Yasa karşısında bastırılan, patriyarkal kurumlar içinde disipline edilmeye çalışılan öznelerin Kafkaesk yazın içinde kendilerine çeşitli çıkışlar yarattıkları görülür. Kaçış çizgileri, bu başkaldırının en önemli tezahürüdür. Bu nedenle Kafka yazınındaki en güçlü minör özellik, bireysel olandan toplumsalın içine eklemlenme halidir. Deleuze ve Guattari'nin şizoanaliz yöntemiyle psikanalizde tam olarak karşı çıktıkları nokta otoriteye ve yasaya uyum gösteren ve arzuları bastırılan özneler üreterek nevrozlulaştırdığı noktada, şizoanaliz arzunun hiyerarşik ve toplumsal olarak dayatılmış biçimlerinden uzakta hareket etme çizgilerini aşmış olmasıdır (Best, Kelner, 2011: 115). Kafka'nın eserlerinde arzu akışı sağlar, akar ve keser ve tüm bu kaçış çizgileri sonsuza açılan labirentler gibidir.

Kaynakça

Deleuze, Guattari., "Anti Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1" (2012), çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yiğitalp. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Deleuze, Guattari (2000)., "Kafka Minör Bir Edebiyat", çev. Özgür Uçkan, Işık Ergüden. İstanbul: YKY Yayınları.

Franz, Kafka (2008)., "Babaya Mektup", çev. Cemal Ener, İstanbul: Can Yayınları.

Lacan, Jacques (2014)., "Babanın Adları", çev. Murat Erşen, İstanbul: Monokl Yayınları.

Best, Steven., Kellner, Douglas (2011)., "Postmodern Teori / Eleştirel Soruşturmalar", çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Aslı KILAN

Başrolde: erkeklik

Kadın oyuncuların başrolünü oynadıkları hemen hemen her oyunda sürekli kendinden bahsettirerek ustaca rol çalan oyuncudur "erkeklik".

Aristofanes'in yazdığı tiyatro oyunu "Lysistrata", antik dönemin ilk savaş karşıtı komedyasıdır. Erkeklerin savaşa son vermesi için organize olan Atinalı kadınların hikâyesini anlatır. Savaşan erkeklerin dünyasında yaşamaya çalışan kadınların dramını komedi unsurlarıyla bezemiştir Aristofanes. Benim de profesyonel olarak yaklaşık yirmi yıl kadar önce Devlet Tiyatroları'nda oynadığım ilk oyunum, ilk rolümdür "Lysistrata". Ünlü tiradı hâlâ aklımda:

"Biz kadınlar savaşın ilk günlerinde haddimizi bildik, her yaptığınıza boyun eğdik. Ağız açtırmadınız bize, sustuk. Ama yaptıklarınızı beğeniyor muyduk? Hayır. Ara sıra ne kötü kararlara varıldığını öğrenir ve sorardık : 'Aman kocacığım, nasıl olur, bu kadar çılgınca bir işe nasıl girersiniz?' Ama kocamız bize yukardan bakarak: 'Sen elinin hamuruyla erkeklerin işlerine karışma. Cenk işi erkek işi!' derdi. Başımızı derde sokuyordunuz, yine de bizim size öğüt vermeye hakkımız yoktu. Ama sonunda siz başladınız bağırmaya uluorta: 'Erkek yok mu bu memlekette?' diye; işte o zaman biz kadınlar toplandık ve Yunanistan'ı kurtarmaya karar verdik. Daha bekleyebilir miydik? Söz bizim artık, susmak sırası sizde. Aklınızı başınıza toplar, öğütlerimizi dinlerseniz, işlerinizi biz yoluna koyarız."

Yazılı tiyatro tarihinde, savaşçı erkeğe karşı, kadının barış için ilk haykırışıdır bu satırlar. Tiradımı oynarken henüz yirmili yaşlarımın ortalarındaydım ancak ben de erkek dünyanın kadını olmayı çoktan öğrenmiştim ve sadece kendim ya da "Lysistrata" için değil tüm kadınların isyanıyla oynuyordum rolümü. Tirat sonlandığında tiyatro salonundaki tüm kadınlardan alkış alıyordu, bazı beylerin de hakkını yemeyeyim. Yüzlerce yıl önce yazılan

ve kadının toplum içindeki durumunu sorgulayan eser hâlâ geçerliliğini koruyordu.
Bugün aradan aşağı yukarı yirmi yıl geçmiş ve ben yine erkeklerin savaşan dünyasında kendini, kadınlığını, insanlığını ve en acısı çocuğunu bulmaya çalışan, şiddete ve tecavüze maruz kalmış bir kadının günümüzde geçen dramını canlandırmaya çalışıyorum. Bu defa ismim Nevval. Wajdi Mouawad tarafından kaleme alınan modern bir tragedya "Yanık" adlı oyun. Savaş yine erkeklerin savaşı, bu defa coğrafya Filistin.
Her gece Nevval'in şu sözlerini, gözyaşlarını saklamaya çalışan erkek seyircilere karşı içim parçalanarak söylüyorum:
"Kimi ikna edebilirsin ki? Çevremizin artık ikna edilemeyecek insanlarla dolu olduğunu görmüyor musun? Artık hiçbir şeye inanmayan adamlar bunlar. O kadına seç diye bağıran, kadını çocuklarını mahkûm etmesi için zorlayan adamı, yanlış yaptığına inandırabileceğini mi sanıyorsun? O kadının acısını içimde hissetmediğimi sanma sakın. O acı bir zehir gibi içimde ve o adamlara duyduğum nefret çok ama çok derin. Hayatımızı yok eden adamların yüzlerinde ben kendi hayatımı görüyorum. Onların yüzlerindeki kırışıklara tek tek nakşolmuşum ve ruhları dahil, her şeylerini parça parça etmek için kendimi patlatmak öyle kolay olurdu ki!"
Komedide de dramda da tüm üstlendiğim rolleri, hep kendi kadınlığımdan yola çıkarak, aynı soruları sorarak ve hatıra kütüphanemi altüst ederek canlı kılmaya çalışıyorum. Her seferinde zaman, mekân, tarz ve rol adları değişse de, tüm soruların cevapları ve hatıralar beni "erkeklikle" yüzleştiriyor. Erkekleri bile kendi doğalarından uzaklaştıran "erkeklik"

kavramı, Tanrı, baba, eş, arkadaş ve nihayetinde toplum olarak karşıma dikiliveriyor ve her seferinde fark ediyorum ki, kadınlığımın soruları, rol kadınlarımın soru ve sorunlarından hiç de farklı değil. İşte tam da bu noktada, artık yetişkin bir kadın olan ben, çaresiz, yıllar önceki küçük kıza soruyorum, cevabını unuttuğum soruları ya da hatırsız hatıraları.
Küçük Kız hemen "Hatırla!" diye haykırıyor.
"HATIRLA! Daha yedi sekiz yaşlarındaydın, kan kardeşin sünnet olmuştu ve o günden sonra hiç bir şey eskisi gibi olmamış, öncesinde her türlü oyunu itiraz etmeden oynarken, artık 'Sen kızsın, yapamazsın' demeye başlamıştı. Seksek bile oynayamıyordunuz. Hemen sıkılıp, "Bu kız oyunu" diyerek diğer sünnetlilerle oynamayı tercih ediyordu. Hatırla! Sırf onunla oynayabilmek için, futbolu, misketi, dekmanı, uzun eşeği ve nicelerini küçücük canınla nasıl ustaca oynamayı öğrenmiştin. Sen Bamsı Beyrek gibi tüm erkek oyunlarında ustalaştıkça, mahalleli sana 'Erkek gibi kız,maşallah' demeye başlamıştı.
"HATIRLA! Annenin erkek beklerken bir kız çocukları dünyaya gelince, yani 'Kız doğdu'ğunda nasıl 'Olsun' dediğini arkadaşlarına anlatışını ve babanın sana iş seyahatlerinden sürekli yarış pisti, uzaktan kumandalı araba, tren vs. getirişini ve tüm bu oyuncaklarla ancak babanın gönlü olduğunda oynayabildiğini.
"HATIRLA! 'Kızlar sokak lambası yanınca evde olur' kuralına karşı, erkek çocuklarla biraz daha oynayabilmek için, sapanla civardaki tüm sokak lambalarını patlattığını ve komşu teyzenin şikâyeti sonucu babandan yediğin sopayı.
"Ve ne olur HATIRLA!
"Biraz biraz evdeki düzeni kavramaya başlayıp, neden masada baş köşeye babanın oturduğunu, neden önce ona yemek konduğunu, televizyonu en iyi gören yerdeki puflu koltuğa neden 'Babanın koltuğu' dendiğini ve en dayanılmazı, neden babanın hep annenle uyuduğunu sorguladığında, babanın "Ben para kazanıyorum" cevabıyla, gözün gibi sakladığın uğurböcekli kumbaranı salonun orta yerine fırlatıp, bir günlüğüne bu ayrıcalıkları ve annenle uyuma fırsatını elde ettiğini."
Daha buna benzer birçok anı, Küçük Kız'ın haykırışıyla beliriyor zihnimde. Elbette bu yaşananlar, bugüne kadar oynadığım rollerin hikâyeleriyle mukayese edilemeyecek hafiflikte. Ancak kız ya da kadın olma duygusu hep çok ağır. "Erkek gibi kız" olmanın takdiri ve "Kız gibi!"nin utancındaki hırçın "erkeklik", kadınlığın eksik eteğinden tutmuş bırakmıyor. Cesur, yiğit, başarılı olmak zorunda bırakılan erkeklerin, her gece görüp, sabaha hatırlayamadıkları "erkeklik kâbusu" annelerin ninnileriyle kulağa küpe oluyor.
Ne yazık! Bence aslında tüm dünyada, özellikle de bu coğrafyada ne kadar "HATIRLA" dense de hatırlanamayan kadınlıktır "erkeklik".
Kadın oyuncuların başrolünü oynadıkları hemen hemen her oyunda sürekli kendinden bahsettirerek ustaca rol çalan oyuncudur "erkeklik". Adı üstünde, "İNSANOĞLU"nun oynadığı oyunun hep BAŞROLÜNDE: "ERKEKLİK". ●

İsmail GÜZELSOY

Birşeyerkil bir hatıra

Kadın iğdiş edilmiş erkek değildir. Tersi bile söylenebilir. Erkek, yaratma kudreti elinden alınmış bir kadın olamaz mı mesela?

Toplum içindeki yerini biraz zor, biraz rüşvetle edinmiş sapkın bir ruhtu Kanlı Kasım. Onun davranışlarındaki tuhaflıkları, giysilerini ve yaptıklarını sıradan biri yapsa, arkasında kendisine taş atan bir çocuk sürüsüyle sokaklarda dolanır ve yol kenarlarındaki çalıların arkasında, ürpertilerle kesilen yarım uykularda uyur, kuru ekmek kemirerek ayakta kalmaya çalışırdı. Oysa Kanlı Kasım bir imparator gibi yaşıyordu. Sapkınlıklarını, taşkınlıklarını birer küçük şakaya dönüştürebilecek kadar parası vardı. Kanlı Kasım gece gündüz ana caddenin başındaki evinin önünde, cılız bir ışık yayan elektrik direğinin dibinde yüksek bir taburede otururdu. Yazın bile üzerinden çıkarmadığı koyu portakal rengi, yakası kürklü paltosu, aynı rengin biraz koyu tonunda fötr şapkası ve iri kalıbıyla Kanlı Kasım bir bilge anıtı gibi görünürdü uzaktan. Arkasında dikilen, sürekli bir şeyler ısmarladığı aylak takımıysa, o kutlu bilgeye koşulsuz biat eden birer mürit gibiydi. O görkemli manzarayı tamamlayan son çılgınlık, küçük boyda, beş azgın köpekti. Kanlı Kasım'ın tuhaf üniformasının rengindeki beş köpeğin ipi hep sahiplerinin bileğine ilişik dururdu. Adam çay, sigara içerken, birileriyle tokalaşırken bile o ipleri bırakmazdı. Görüntüsü hoşuna gitmeyen bir çocuk caddeden geçecek olsa köpeklerin ipini, bağlı oldukları deri bileklikten çözerdi. Bu bir saldırı emriydi aynı zamanda.

Kanlı Kasım hakkında o kadar çok efsane duymuştum ki, bunların hangisinin ne kadar gerçek olduğunu bilmediğim için buraya yazıp kafanı karıştırmak istemem. Uzaktan, kendi gözümle gördüğüm tek bir şey için konuşabilirim: Garip bir çocuğun üzerine köpeklerini salışını, Kasım'ın kahkahalarla, karnını tutarak gülüşünü, çevresindeki aylak ordusunun koro halinde ona katılışını anlatabilirim sana. Benim için bunun ötesi yoktu zaten. Geri kalan hiçbir efsane o yaban görüntü kadar ürpertici olamazdı. Köpekler çocuğun etrafını çevirmiş, sürekli onun üzerine sıçrayıp havlıyorlardı. Yüz ifadeleri, dişleri, hırlamaları, ısıracak gibi yaparak çocuğun çevresinde dönüp durmaları öyle korkutmuştu ki beni, dört yaşımdan altı yaşıma kadar kâbuslarım o dehşetli anların çeşitlemelerinden oluşmuştu. Görünürde bir zarar vermiyorlardı çocuğa ama böyle bir saldırıya maruz kalan birinin asla bir daha eski benliğine dönebileceğine inanmıyorum. Çocuğun çığlıkları, köpeklerin havlamaları, insanların hayâsız kahkahaları hâlâ kulağımdadır. Köpeklerin bu iş için eğitildikleri çok belliydi. Kanlı Kasım büyük bir korku tasarımcısıydı.

"Neden kimse onu durdurmuyor?" demiştim abime.

"Daha önce biri denemiş. Kasım o günden sonra 'Kanlı' lakabını almış. Ne sandın?" demişti abim.

Yedi yaşıma basıncaya kadar ana caddeden yürümek yerine Zahireciler Çarşısı yolundan okula gidip gelmiştim. Yoksul bir ailenin çocuğuydum. Üzerimdeki giysiler pek görkemli değildi haliyle. Kasım'ın beğenmeyip köpeklerini üzerine saldığı çocuklardan biri olacağımdan emindim. O yıllarda asıl kafamı kurcalayan, Kasım'ın neden küçük köpeklere meraklı olduğuydu. Bu tuhaflığı dile getirdiğim için cevabın bende olduğunu düşünme sakın. Hâlâ da bilmiyorum bunun nedenini, baştan söyleyeyim. Kasabada kimse öyle küçük köpek beslemezdi. Bunlar kent hayatına özgüdür, Anadolu kırsalında kolay kolay göremezsin. İşe yaramazlar çünkü. Abime pek çok soru sordum, bulabildiğim ansiklopedileri, kitapları karıştırıp köpekler

hakkında çok şey öğrendim ama Kasım'ın neden küçük köpekleri tercih ettiğinin cevabını bulamadım.
Yıllarca uzaktan izledim Kanlı Kasım'ı, müritlerini ve köpeklerini. Anladın sanıyorum, Kasım ve çevresindeki korku seddi benim için hayatın başını tutan büyük engeldi. Bir erkek olmamın ilk engeli...
Bir akşam, ezanlar henüz susmuşken bulunduğum yerden bir adım öne çıktım. Öylece bir süre durup bekledim ve eve döndüm. Sonraki gün kaldığım yerden üç parke taşı daha ileri yürüdüm. Kaldırımın hemen dibinde yürüyor, yola döşeli son sıra parke taşlarıyla ölçüyordum ilerleyişimi. Her gün üç parke taşı daha yaklaşıyordum hedefime.
Onlara yaklaştığımı fark etmemişlerdi ama ben her gün Kanlı Kasım'ı, köpeklerini ve itlerini daha yakından görebiliyordum. Artık yüz ifadelerini seçebildiğim gibi seslerini de belli belirsiz duyabiliyordum.
Konuşulanları rahat duyacağım noktaya varınca parke taşı sayısını ikiye düşürdüm, son hafta bire... Ama hiç durmadım, hep biraz daha yaklaştım. Ta ki bir gün Kanlı Kasım'ın dikkatini çekecek kadar yaklaştığımda ertesi gün harekete geçmeye karar verdim. Artık adım adım ilerleme faslı bitmişti. Şimdi oyunumun son perdesini oynayacaktım.
Yürüdüm, Kanlı Kasım'ın karşısına geldim. Köpekleri sessizce ayaklarının dibinde uyuyorlardı. Kolundaki bilekliğe ilişik ipleri çözdü ama köpekler hareket etmedi. Kanlı Kasım'ın gözleri irileşti, dudakları titremeye başladı. Bir şey söylemek istiyordu ama o ses bir türlü belirgin bir şekle bürünüp gırtlağından dışarı çıkamıyordu.
"Neden bunlar böyle küçük?" dedim.
Kanlı Kasım bana, köpeklere ve çevresini saran itlerine baktı. Sonra yine bana baktı.
"Neden bu köpekler böyle küçük?" dedim yeniden. Kanlı Kasım bu kez yalnızca bana baktı. Gözlerinde ürküntü ve şaşkınlık vardı.
O anda sokak lambası yandı. Fötr şapkasının siperliğinin yaptığı ağır gölgenin altında saklanan gözleri baygınlaştı, geriye yaslandı ve bir şey mırıldandı. Uzun zamandan sonra ilk kez çevresini saranlar onun ağzından çıkan bir kelimeye gülerek tepki vermemişlerdi. Çünkü ne dediğini anlayamamışlardı.
"Neden?" dedim biraz daha şansımı zorlayarak.
"Allah'tan..." dedi. Dudaklarını ağlamak üzere olan bir çocuk gibi büzmüştü Kanlı Kasım.
Hiçbir şey söylemeden yürüyüp geçtim. Büyük ihtimalle köpekler hariç herkes uzun bir süre şaşkınlıkla arkamdan baktı. Ben böyle erkek oldum işte.

Ha bu arada ne oldu biliyor musun?
Bu hikâyeyi uzun yıllar sonra dostuma anlattım. Kadın gülümseyerek dedi ki: "Vay be, ne akıllıca bir şey yapmışsın? Bayağı adım adım yaklaşarak korkunu yenmeyi başarmışsın."
"Hayır canım, ne alakası var?" dedim şaşkınlıkla, "Ben korkularımı yenmek için adım adım yaklaşmadım ki."
"Ya ne peki?" dedi.
"Dedim ya, köpekler hakkında bir şeyler okudum. Onların kokuma alışmasını sağladım yalnızca. Kendini yenmek iyi bir şey ama erkek olabilmek için köşede duran, bizi korkuyla sindirmeye çalışan köpekleri yola getirmen şart" dedim.
"Nasıl?" dedi, sonra açıklama beklemeden gülümsemeye başladı dostum.
"Ben o yıllarda satranç öğreniyordum aynı zamanda, biliyor musun?" dedim. Dostum kahkahalarla güldü, omzuma sitemkâr bir yumruk attı ve "Yalan söylüyorsun, tilki seni!" dedi.
Doğru söylüyordum oysa. Hikâyemin neresine inanmadı sence?

Dostum iki hafta sonra Rusya seyahatinin ortasında beni aradı ve şöyle dedi:
"Düşündüm ve hatıranın çok ataerkil olduğuna karar verdim" dedi. Benim dostlarım anlamaktansa yargılamayı sever. Anlamak bir yük getirir, yargılamak yükten arındırır. İkisinin arasında da koca bir umman vardır. "Olgunluk" diyoruz ya adına...
"Neresi ataerkilmiş?" dedim.
"Çünkü erkek olmak için korkusuz, cesur ya da zeki olmak gerektiğini söylüyorsun nihayetinde" dedi.
"Evet ama kadın olmak için de öyle, farkı yok ki. Senin için erkek ve kadın iki kutup değil mi?" diye geri püskürdüm.
"Ne yani, başka nasıl..." gibi bir şeyler geveleyecek oldu sözünü kestim ve dedim ki: "Kadın olmak aktif bir kimlik edinme süreci. Pasif bir oluş hali değil. Tıpkı erkek olmak gibi... Bu anlamda kadın olmak ile erkek olmak aynı şeydir. Bu olayı bir kadın da anlatabilir ve sadece cinsiyet sıfatını değiştirir, her şey aynı kalır. Kadın iğdiş edilmiş erkek değildir. Tersi bile söylenebilir. Erkek, yaratma kudreti elinden alınmış bir kadın olamaz mı mesela?" dedim, güldüm. Bir süre sustu, televizyonda Rusça böğüren bir siyasetçiyi dinledim telefondan. Böğürtü siyasetin evrensel dili olmalı.
"Mademki erkek ve kadın birbirinin karşıtı değilse..." dedi, yine sustu. Kafasını toplamaya çalışıyor olsa gerekti.
"İğdişlik... İkisinin de karşı kutbu budanmış kimliktir. LGBTİ dahil, bütün cinsel yönelimlerin karşısında budanmış kimlik vardır, iğdişlik hali. Burada dikkat et yalnız, budanmış cinsel kimlik demedim. İğdişlik hali bir cinsel kimlik değil çünkü" dedim.
"Yani kadın ve erkek kastre kimliğin karşısındaki tek kutup mu diyorsun sen?" dedi.
"Aynı kutup, yani alt kümesi olan bir ortak kümeyi oluşturuyorlar. Ve de bu alt küme bileşenlerinin kendini kurgulama aşamasında yollar ayrışıyor ki, iki süreç arasında çok cüzi farklar var aslında. Orada üretkenlik ilkesine göre ayar edilmiş bir postmodern töre devreye giriyor işte. Bu kısım biraz karışık, istersen İstanbul'a geldiğin ilk akşam yemekte baş başa konuşalım bunu" dedim, bir kahkaha atıp telefonu kapadı. Ciddiydim oysa. Sence neye güldü?

Haydar ERGÜLEN

© HAMZA AKIN

Er kişi niyetine

(Erkeklikten kurtulana ermiş derler!)

"Nasıl bilirsin?" diye sorulduğunda "Kendim gibi" diye yanıt vereceğim yegâne varlık erkek.
O kadar da yakınız birbirimize.
O kadar da yalnızız birbirimize.

Erkeklik boktan bir şeydir desem, ki harbiden böyle düşünüyorum, şimdiye kadar neredeydin derler. Artık aklıma mı derler kalbime mi, yoksa erkeklik salgılayan hormonlarıma mı, bilmiyorum. Damarlarımdaki asil kan kadar olmasa da, az çok bende de var o hormonlardan. Olmasalar olur muydum? Oldum da ne oldu?

Belki de bunları sorgulamak için biraz geç oldu. Aslında ara sıra aklıma geldiği de oldu, ama "erkek olmak" da sanırım böyle bir şey, erteledim. Erkekliğin şartı şurtu varsa şayet, birincisi bu olmalı. Ertelemek. Sorunları ertelemek, konuşmayı ertelemek, hissetmeyi, sezmeyi, anlamayı, düşünceli olmayı ertelemek. Galiba en çok da merak duygusunu ertelemek.

Erkeklik ertelemekle başlar diyebiliriz bu durumda. Diyebilir miyiz bu durumda? Tıpkı bu yazıyı ertelemek gibi, "ötelemek" de diyorlar ya şimdi buna, belki bu daha da geçerlidir. "Ertelenmiş bir çocukluk" dizesi bir şarkıdan mıydı, erkeklik de ertelenmiş bir çocukluk gibi yaşanıyor işte. "İçimdeki çocuk" diye söze başlayanlara bir bakın!

İçimdeki çocuk, kendine acımanın bir başka ifadesidir bence. Büyümek isteyip de büyüyememiş, hatta büyütülmemiş, büyümesine izin verilmemiş, bu anlamda da yetim sayılabilecek bir çocuktur. İçimdeki yetim. Hepimiz erkeğiz, hepimiz içimizdeki çocuğuz, hepimiz yetimiz!

Fakat sanırım unuttuğumuz bir şey var, hepimizin içinde aynı çocuk var! Herkesin kendi çocukluğu değil yani o! Bir çocuk var ve o hepimizin içine sızmış, içimizde oturuyor. Hep otururken buluyoruz onu. Oturaklı yani.

Erkek dediğin, diye başlayan bir yığın saçmanın, vecizenin, özlü sözün, aforizmanın, ezcümle şartın şurtun ikincisi de "oturaklı" olmalı. Tamam kadın da "hoppa" olmamalı diye bir şart şurt ya da cart curt var ama, erkek için de "delikanlı"lığın gereği olarak "oturaklı" olmak var, ki bir nev'i zamanımızın bir kahramanı olarak "ağır abi" durumları sayılır. "Ağır ol da molla desinler"in yeni biçimi bu olabilir, "oturaklı ol da delikanlı desinler!".

Erkeklik bir tür "beceriksizlik" hali de. Başka hiçbir şey yapamadığı, elinden bir iş gelmediği ve hiçbir şey beceremediği için erkek olunmuş, olunurmuş, olmuşuz gibi bir durum. Erkeklik, sahiden de beceriksizlik mesleği ya da sanatı. Bir şey becerememiş ki erkek olmuş, diye bile düşünülebilir.

Erkek olmanın üçüncü şartını böylece "beceriksiz olmak", yani, erkekten başka bir şey olamamak olarak da düşünebiliriz. Kadın doğal olarak, doğası, doğaya uygunluğu bakımından "organik"se, hatta "organik şiir"se, erkek de seralarda yetişen mevsimsiz ürünlerden sayılır. Galiba erkek dediğin, dediğimiz şey

"mevsimsiz" oluşuyla da meşhurdur. "Kış günü beyaz giymiş" deyimi nasıl "düşkün"ün, düşkünlüğün tanımıysa, erkek için de "doğal olmayan her şeyin toplamı" tanımını yapmak mümkün sanırım. Kadın organik, erkekse inorganik. Çoğu kez kabalığının, hoyratlığının, söz dinlemez, laf anlamazlığının altında da sanırım bu "zamansız"lığı, ergenliği, kısacası "mevsimsiz"liği yatıyor. Nereden mi biliyorum, başka erkeklere sormaya hiç gerek yok. Aşağı yukarı bir erkekte erkekliğin bütün hallerini az çok görmek mümkün. Ben de gördüğümü, yaşadığımı ve hissettiğimi söylüyorum. "Mevsimsiz" olan hemen her şey gibi o da "kabak tadı" verir. Erkekliğin "kabak tadı" verdiğini de söyleyebiliriz sanırım.

"Erkekler ağlamaz" klişesinin tersine, erkekliğin "sulu gözlülük" olduğu da bilinen bir şey. Çocukken de öyledir aslında, kızlar gözyaşlarını sessizce ve içli bir biçimde içlerine dökerken, oğlanlar nesi var nesi yoksa hepsini, yani içlerini dökerler, hem de bağıra bağıra, salya sümük, sulu zırtlak bir biçimde ağlaya ağlaya. "Ağlak"tırlar yani. Gözyaşlarının kıymeti yoktur zira, onlar gerektiği, hatta daha çok da gerekmediği anda, dökülecek, gözden dışarı atılacak sulardır. Kızlar daha erken gelişip olgunlaşıp annelerine arkadaşlık ederken, oğlan çocukları babalarıyla arkadaş olamazlar asla. Arkadaşlık bir yana birbirlerine düşman kesilirler adeta. Hiç kızlar için "ana kuzusu", "hanım evladı", "süt bebesi" denildiğini duydunuz mu? Hepsi oğlanlar için söylenir. Diyeceğim, erkeklerin derdini ve isteklerini anlatma biçimi çocukluklarında böyleyken, büyüdüklerinde başka ve daha boktan bir şeye dönüşür. Bu aslında kadın erkek herkes için kötü bir şeyken, erkeği daha da zavallı kılar.

Kendine acımak. İşte erkekliğin olmazsa olmaz hali. Erkek adam, kendine hem acır hem de acındırır. Bkz. âşık erkekler. D.H. Lawrence "Âşık Kadınlar"ı yazdı, bunu da yazmalıydı. Hem acınası, hem korunası, hem tapılası, hem sevilesi bir başka varlık var mıdır evrende bilmiyorum, ama insanoğlu ya da insanın erkek olanı böyle bir şeydir. Acaba ana kuzusu olmanın, üstün tutulmanın, kayırılmanın, şımartılmanın vb. bir oyunu mudur bu erkeklere? Sonra sular çekilir ve felaketin büyüklüğü ortaya çıkar. Tıpkı bunun gibi. Sonra evden ayrılan, evlenen oğluna annenin şefkati eksilmese de, uzaklık nedeniyle kendini yalnız, çaresiz, hatta kimsesiz ve biraz da Heideggerien biçimde "dünyaya atılmış, fırlatılmış" olan oğul "erkek arabesk"in kollarında teselli arayacak ve bulduğunu sanacaktır. Arabeskin erkek olduğuna şüphesi olan var mı? Acılısı Orhan, Ferdi, acısızı Hakkı'yla temsil edilen arabesk erkek olmasın da kim olsun?

Kendine acımak erkekliğin şanındandır, ama sadece şanındandır, o kadar. Kadın yutmaz, ya da kül yutmaz kadın çabuk anlar bunu ve şiddetle karşı çıkar, itiraz eder. Bazen şöyle düşünüyorum: Acaba erkek egemen olmak genetik bir şey mi, gerçi genetik ve gelenek sözcükleri de birbirine çok benziyor, kadınların sesini de sözünü de daha fazla yükselttiği bir dünyada erkeklerin sızlanmaları, şikâyetleri de artıyor ve artık kendine acımak erkeklere özgü bir fiil, figür ve fikir haline geliyor. Kadınlar erkeklere "kendine acıma, acındırma!" derler de, erkeklerin kadınlara böyle dediğini sanmıyorum pek.

Kaçıncı şart oldu bilmiyorum, artık saymayı bıraktım, çünkü erkeklik literatürü bir maden ve hem yazdıkça kazılıyor hem de kazdıkça yazılıyor ve altından dumanı üstünde eski-yeni büyük bir külliyat halinde erkeklik efsaneleri çıkıyor. Fışkırıyor demek üzereydim ki, bari bu yazıda olsun, erkek egemen dilin taşıyıcısı olmayayım dedim. Maço erkek olmak da ayrı bir erkeklik türüymüş gibi algılanıyor. Oysa erkeklik bir gösteri hali ve yalnızca kaynağında değil, her şeyinde maçoluk var. Devrimci erkekte de, özgürlükçü erkekte de, şair erkekte de, sanatçı erkekte ve hemen her erkekte de, kaçınılmaz demeyelim ama benimsenmiş, öğrenilmiş bir maçoluğun varlığı da inkâr edilemez. Faşistler kaz adımlarıyla yürür ya, erkeklerin de korku dolu saldırgan bir yürüyüşleri var. Saldıracak gibi yürüyorlar, çünkü korkuyorlar. Çünkü korkan insan ancak böyle abartılı, gösterişçi bir yürüyüş tutturabilir. Yürüyen ve aşırı şişirilmiş bir balon. Kadın için dünya doğal bir sahneyken, çünkü doğanın dilini bilen ve üreten bir varlık olarak kadın, kadimdir, erkek podyuma sonradan çıkan ve yerini yadırgayan bir yabancıdır. Yabancılığını gidermenin ya da örtmenin en iyi değil hiç kuşkusuz, ama en bilinen ve en kestirme yollarından biri de saldırıya geçmektir. Gövdesiyle, sözüyle, yürüyüşüyle, tavrıyla...

Erkeklikte rahatsız edici olan ve erkekleri de rahatsız eden şey bizzat içinde oldukları durum ve taşıyıcısı oldukları ideolojidir. Nasıl olmasın ki, babadan oğula geçmezse sonu gelecek, belki de erkekliğin ölümüne değil ama güç yitimine yol açacak bir şeyden söz ediyoruz. Erkeklik ideolojisi, babadan oğula bir bayrak yarışıdır ki asıl olan önde olmak değil, yarışı geç de olsa, arkalardan gelerek de olsa tamamlamaktır. Erkek boşluğu sevmez çünkü, tamamlamak ister.

Hep son olarak da şunu diyeyim diyorum ama erkeklik söz konusu olunca nedense şehvetle anlatma duygusu kabarıyor insanda. Ve bir türlü son bulmuyor yazı. Tuhaf biliyorum tuhaf ama... Sonsuzluk duygusu gibi bir şey. Ya da her ülkeye mahsus fıkralarıyla ünlü tipler vardır, sanki erkekler de dünyanın fıkrası gibi, anlat anlat gül, yaz yaz sürdür, öyle bitmez yani.

Erkekliğin kitabını yazmakla övünenler vardır ya, doğrudur, erkekliğin kitabı yazılmakla bitmez. Hem de nasıl bitsin, Tanrı'nın övüp de yarattığı bir insan türünden söz ediyoruz. Öte yandan "Nasıl bilirsin?" diye sorulduğunda "Kendim gibi" diye yanıt vereceğim yegâne varlık erkek. O kadar da yakınız birbirimize. Tam uyaklık vaziyet, hemen şairlik yapayım öyleyse, o kadar da yalnızız birbirimize. İnsan bu kadar yakın olunca haliyle bazı şeyleri gözden kaçırabiliyor, uzaktan ya da dışardan bakamıyor, baksa da resmin tamamını göremiyor. Buna felaketin büyüklüğünü göremiyor da diyebiliriz. Belki böylesi daha iyidir, ya tamamını görseydik!

"Er kişi niyetine" kaleme aldığım bu yazının devamını diğer er kişilere bırakmak en iyisi. Elbette erkeğin ya da erkekliğin ölümü anlamına gelmiyor bu yazı. Erkeklik uzun ergenlik çağını yaşıyor bence. Baştan beri diyebilirsiniz bu çağa, ama bazı dönemler uzun sürebiliyor. O nedenle tehlikenin geçmesini sessizce beklemekte yarar var. Benim geçeceğine dair bir ümidim ve inancım var. Çünkü devrimciyim ve devrimin erkeklerden başlayacağını düşünüyorum, düşlüyorum. Erkeklerin değiştiği günün, erkeklerin ergenlikten, yani kendilerinden kurtuldukları günün adıdır devrim. İşte ona hem kalıcı hem de sürekli devrim diyeceğiz.

Devrim olduğunda da genellemelerden kaçınacağız. Çünkü erkekliğin şartlarından biri de genelleme yapmaktır, hemen bütün erkekler bunu yapar, tıpkı bu yazının da yaptığı gibi.

Diyeceksiniz ki bu yazının paradoks diyalektikası nerede? Öyle paradoksmuş, diyalektikmiş diye erkeklerin kafasını karıştırmak istemediğim için bu defalık yazının tamamı paradoks diyelim, diyalektiğe de hiç girmeyelim! ●

© LUCIAN FREUD

Erkeklik sendromunda hormon sirki

Erkeğin kişiliğinin yüzde yüzüne yakını penisindedir. Hadım edilme ihtimalinin aklının yerinden çıkmasına yol açmasının nedeni budur.

Kadın, yağmurlu havada silecekleri çalışmayan bir arabanın ön camı gibidir. Erkek ise yağmurlu havada silecekleri çalışan bir arabanın ön camının olmaması durumudur.
Erkek o durumunu sever ve bu yüzden kolayca elde ettiği sersemliği geneller: Erkeklik dediği şey toplumca kurnazlık ve üstünlük gibi sunulsa da yaz aylarında kaşkol takmasını soğuk algınlığı diye yutturmaya çalışacak kadar da yaratıcı bir cinstir bir bakıma. Ardışık sayılardan söz etseniz onun algıladığı şey doggie style olacaktır.
Kadınlar şu lafı pek severler: "Erkekler hiç büyümez, hep çocuk kalır". Burada çocuk kavramını saflık, tecrübesizlik, toyluk olarak algılayan kadınları bir yana ayırırsak, geride elimizde malzeme kalmayacaktır. Erkek, tam tersine, çok büyür; o kadar büyür ki egosu, kibri, ukalalığı bünyesine sığmaz olur; fizyolojisi içerde ona yer açabilmek için penisinin bir miktar genişlemesine olanak sağlamıştır. Gel gelelim, bu şişme de işe yaramamış, çünkü bu kere ne kadar ego, kibir, ukalalık varsa o hacme kaymış, vücudunun diğer kısmı hızla yeni alana doğru boşalmıştır. Erkeğin kişiliğinin yüzde yüzüne yakını penisindedir. Hadım edilme ihtimalinin aklının yerinden çıkmasına yol açmasının nedeni budur. Çükünü, yumurtalarını kaybeden erkek hiçlikle yüzleştiğini iddia ederken çük ve haya gibi adil olmayan bir adla anılan yumurtaları bulan bir kadın mutlaka kürsülerde pornografiye karşı konuşmalar yapacak, ama yeni alıp giydiği seksi kırmızı iç çamaşırları monolog esnasında onu kaşındırmayı, gıdıklamayı sürdürecektir.

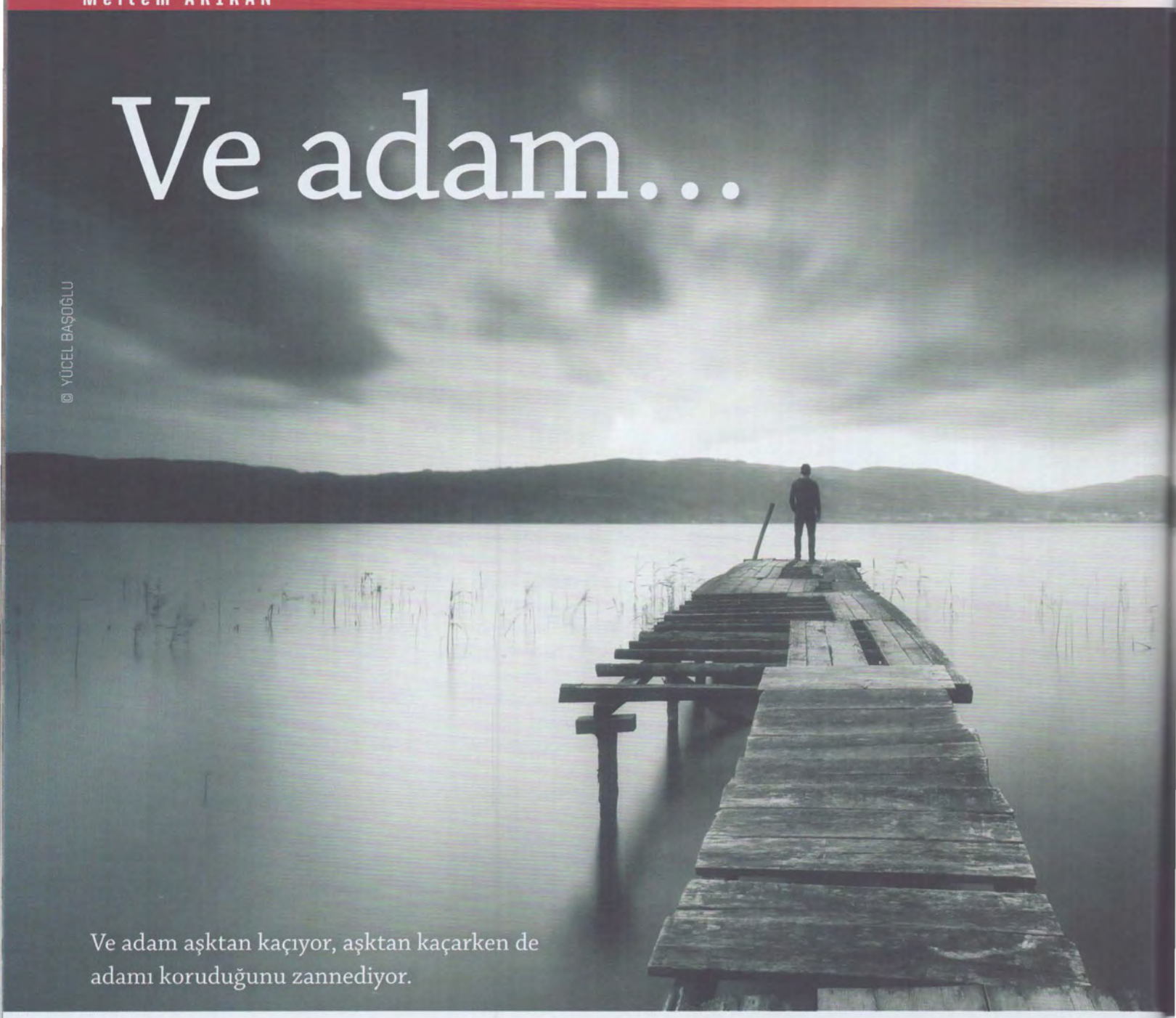
Âdem ile Havva'nın çıplak görüntülenmesinin temelinde bu soytanlıkların imhası yatar. Uygarlığın şekillendirdiği insan vücudu tuzaktır -anlamak gerek. Evet, vintage sayesinde ırkına sadakatini belgelese de retro saplantılarıyla hangi dönemin, hangi ideolojinin, hangi cinsel faşizmin hegemonyasını kabullendiğini itirafa hazırdır. Havva diyelim ki Âdem'in kaburgasından yaratıldı: Hatta en kısa sol kaburga kemiği. Geriye 23 kaburga daha kalıyor ki, erkek her zaman kendi bedeninden kadın yaratma psikolojisine yenik düşüp diğer 23'ünün, yani kısacası çapkınlığın izini sürmüştür.
Erkeğin erkeklikle imtihanı tarihsel boyutuyla belki güç, belki iktidar, belki cinsellikle ilintiliyse de dönüp dolaşıp sevdalandığı alan emperyalizm ve kapitalizm, bunlar için savaş olmuştur nitekim. Arabasının sürati, çalıştığı şirketin yer aldığı gökdelenin yüksekliği, cüzdanının kalınlığı çemberi tamamlar, başladığı yere penise, onun işlevlerine, biçimine ulaşır yeniden. O inatla Homo Erectus evresinde kalacaktır evrim ağacının. Ayağa kalkmayı başka türlü anlamanın mahkûmiyeti ile mesuttur o. "Erkeksen çık dışarı!" ünlemesi ne kadar doğrudur; erkek dışarıdadır, dışarıda olmayı seçmiş, çözemediği bir sıkıntının, kaygının kölesi olmuştur. Erkekliğiyle övündükçe dışarıda daha da uzakta mevzilenecektir. Erkekliğini şekillendirdikçe, mesela kaslarını geliştirdikçe, sakalını uzattıkça daha da uzağa, daha daha uzaklara gidecektir insan ilişkilerinde.
"At-Avrat-Silah" üçlemesinin son versiyonu "Kariyer-Sınırsız Seks-Para" olarak rapor edilebilir.

Erkek sorar:
- Yatağın sağ tarafında mı yatarsın, sol tarafında mı?
Sevgili yanıtlar:
- Yatağa nereden baktığına bağlı. Başucunda veya ayakucunda isen sağ-sol değişir. Hele yanlarda duruyorsan konu tamamen derinleşir.
Erkek bunu kavrayamaz.
Aynı erkek sabahında kahvaltı hazırlar sevgilisine:
- Hayatım, her şey hazır, çabuk gel, tostun soğumasın.
- Neli yaptın tostu?
- Yeşil peynirli.
Yeşil peynir yoktur; haftalardır temizlenmeyen buzdolabındaki beyaz peynir küflenmiştir aslında. Erkek bunu analiz edemez. Üzülür, küçülür, büzülür ve ağzından şu beklenmeyen sözler dökülür:
- Kendi yalnızlığımı bir kanıt olarak kabulleniyorum sevgilimde.
İnsanın ilkel bir kabile tarafından yönetildiğini hissetmesinden daha kötü ne olabilir; yamyamlığın başlangıç tarihi kadın ile erkeğin birbirine âşık olmasına dayanır doğrusu.
Ve erkek bitirici cümleyi sarf edecektir:
- Ben onu öldürmesem o beni öldürecekti.
Ben ona yalan söylemesem o bana yalan söyleyecekti.

Ya peki şu sırf yağdan ibaret, göbekli, çirkin erkekler nereden geldi? Onlar da Havva'nın sol memesinden yaratıldı. ●

Meltem ARIKAN

Ve adam...

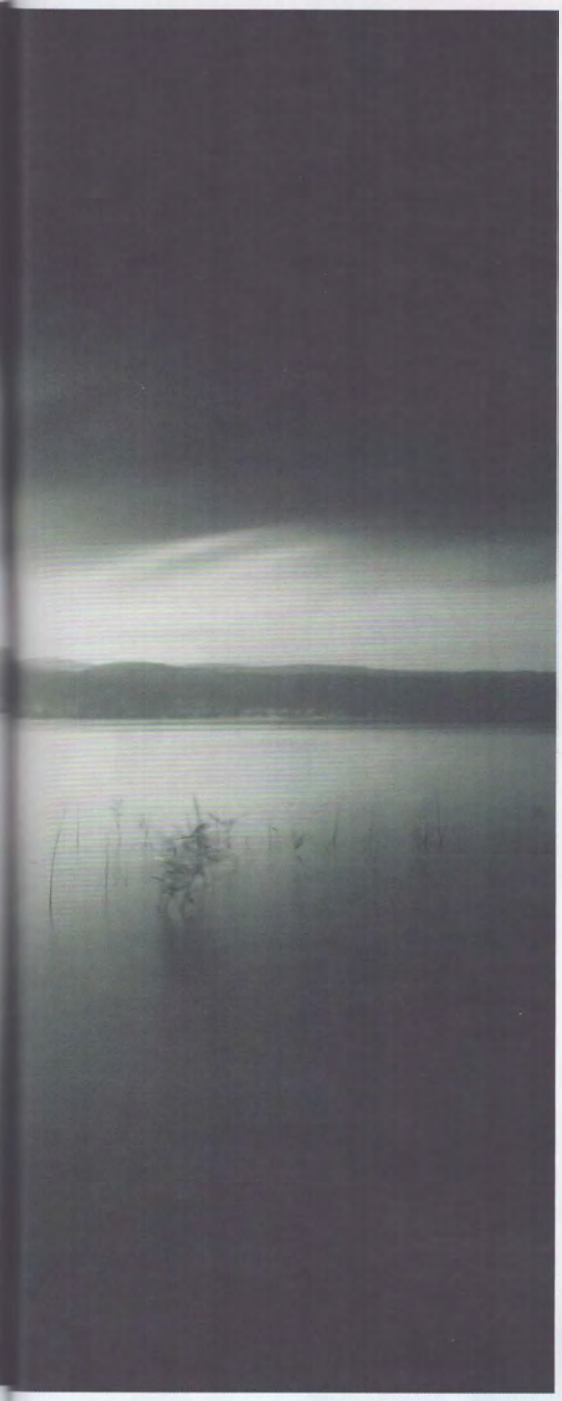

© YÜCEL BAŞOĞLU

Ve adam aşktan kaçıyor, aşktan kaçarken de adamı koruduğunu zannediyor.

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve adam karışık. Uzun, çok uzun zamandır sakinlik limanına demirlediği duyguları, rüzgârlara, yağmurlara, fırtınalara bile direnmişti, direnmişti de şimdi kopmuştu sanki tüm zincirleri ve şimdi sürekli fırtınalarda, korkulu acılarıyla... İşte, hep bu sancılarından kaçmıştı yüreğinin. Hep daha, daha, daha diyen bir aç kurt besleniyor kalbinde ve o uyanınca acıyor yüreği. Oysa artık yorgun ve sakinliğe aç. Ve adam dağ başına gitmek istiyor, taşıyamıyor artık yorgun yüreğini. Yanında telefonu, burnunda hep o koku, içinin hüznü ve sakinleşmek istiyor, uyumak belki... Gerçi son zamanlarda uykularında da rahat yok ki..

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve adam şezlonga uzanmış, gözleri kapalı. Nefesini duymasanız yaşamıyor sanırsınız. Öylesine soyutlanmış. Bedeninin durağanlığı, düşüncelerinin koşturmacası. Soruları, çelişkileri, yorumları, kaçmak istedikçe yoğunlaşan baskıları aklından atsa, duygularına yapışan, duygularından uzaklaştırsa, bedenini saran o yabansı... Sahi nead verilir; o yabansı tutku... (çok basmakalıp), sevgi... (fazla kolaycı), hırs... (belki bir yönü), peki ama buna ne ad verilir, o yabansı... Aklındakilerden kaçmak için tüm dikkatini çevresinde yoğunlaştırıyor. Bakışları bahçenin içinde dolaşırken kâh çimenlere takılıyor, kâh çiçeklere ve bir de bahçenin yanındaki kilisenin kulesine. Kilise... Soyutluk... Acılar... Rahipler... Kilise... Gülümsüyor

aklından geçenlere: "Benimki binalara, törenlere, duvarlara, kurallara, özel giysilere ihtiyaç duymayan özerk bir rahiplik."

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve adam bomboş, ne bugününde var olabiliyor ne geçmişinde. Gelenler gidenler, tüm bu hareket bir anlam ifade etmiyor. İçindeki boşluğu bir tutabilse... Bazı günler minicik olup da varlığını unutturan, bazı günlerdeyse tüm varlığını içine alan o boşluğu bir dolduruverse. Neyle dolacak; ya da bu boşluk ne zaman oluştu?

Hiçbir sorunun cevabına ulaşamıyor. Adam konuşuyor, adam izliyor, adam yaşıyor. İşi, parası, unvanları var ama yetmiyor, yetmiyor, yetmiyor. Bazen kaçıp gitmek istiyor buralardan, bazen intihar etmek, bazen de bir psikoloğa başvurmak. Düşünceleri yavaş yavaş silinirken bir tek kadın kalıyor geriye. Saçları, gözleri, dudakları, dudaklarının ıslaklığı, elleri, bedeni, göğüsleri, ayakları ve kokusu; parfümünün kokusu, teninin kokusu... Ve adam yine boğuşuyor, yine huzurdan kaçıyor. Daha fazla, daha fazla diyerek tüketmiş şeyleri, şimdi hiçbir şeyde boğuluyor.

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve adam sokaktan gelen kahkahaları, şarkıları, klaksonları dinliyor. Sesler odaya süzülüp tekrar tekrar yankılanıyor. Kadınlar, erkekler, para, cinsellik, sevgi, içki... Ve adamın koltuğunun ileri-geri, ileri-geri hareketi. "Kaç yıl önceydi, göbeğimin çıkmadığı, saçlarımın ağarmadığı, duygularımın donmadığı o zamanlar? Kaç ay, kaç yıl, kaç asır önceydi? "Ve adamın yüzündeki ifadesizlik, acı ve özlemin karmaşasından oluşan, tuhaf bir maskeye dönüşüyor

Tik... Tak... Tik... Tak... Adam kendi dünyasında, kendi kaçışlarında günlerini birbiri ardına ekliyordu. Adamın bildikleri bir türlü yaşamıyla özdeşleşmiyor. Kavramlar, çözümlemeler, akıl yürütmeler, soyutlamalar, çelişkiler, adam için beyin jimnastiğinden öte bir anlam teşkil etmiyordu.
Adam, yaşamın kıyısında oturmuş diğer kadın ve adamları gözetliyordu. Adam için gözetlemek, hissetmenin yerini almıştı. Herkesi gözleyerek neden-nasıl bağlantılarını kuruyordu. Herkesi inceleyerek onların zaaflarını, kaçışlarını irdeliyordu. Adam gördüklerini biriktirip kutulara dolduruyordu. Adam bedenini saklayamadığı için yaşamını bu kutularda saklıyordu. Adamın duygularının yerine kutuları vardı. Yazılarını sakladığı kutular... Çocukluğunu kilitlediği kutular... Kaçışlarını anlamlandıran kutular... Sevgilerini boğup öldürdüğü kutular... Adamın anıları yerine kutuları vardı. Kilitli ve hiç açılamayan... Kutularının kilitlerini açmayan adam bunu kendi seçimi olarak ifade ediyordu.

Adam huzurlu olmak istiyordu. Yalnızlığından memnun olduğuna inanmak için adam sürekli akıl yürütüyordu. Akıldan bağımsız duygular, duygulardan bağımsız akıl... Kadından bağımsız adam...

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve Adam aşktan kaçıyor, aşktan kaçarken de adamı koruduğunu zannediyor. Aslında adam, adamı arıyor. Belki de kaçmayı seviyor, yoksa korkularıyla yüzleşmesi gerekecek ve bütün gücünü kaybedecek. Oysa adam güçsüzlükten ölesiye korkuyor. Hep düşünceler var kafasında; soruları, yanıtları, planları, umutları, umutsuzlukları, geçmişi, yarınları ve tabii bir de kadın.

Adamın kafası hep dolu, hep planlar peşinde, bir de kelimeler, öylesine kaptırıyor ki kendini, duyguları kaçıveriyor elinden ve o hep arıyor. Belki amacı aramak da değil. Ama kaçırdığının ayrımına varamadığı için hep ellerinden kaçanı bulmaya çalışıyor. Hep bulmaya çalışarak, hep avuçlarından kaçırarak. Hayalkırıklıklarını böyle uzaklaştıracağına inanıyor. Umutla bulacağına inanarak. Ne tuhaf bir durum inançsızlık, umutsuzlukta umut arayışları ve kadın ve aşk.

Tik... Tak... Tik... Tak... Adam hep kaçmış, adam hep kovalamış, adam hep konuşmuş, adam hep savaşmış, adam hep düzmüş, adam hep almış, adam hep vermemiş, adam hep vermiş, adam hep sevmiş, adam hep sevilmiş, adam hep kaybetmiş, adam hep kazanmış, adam hep yalnızmış, adam hep kalabalıkmış, adam hep çalışmış...

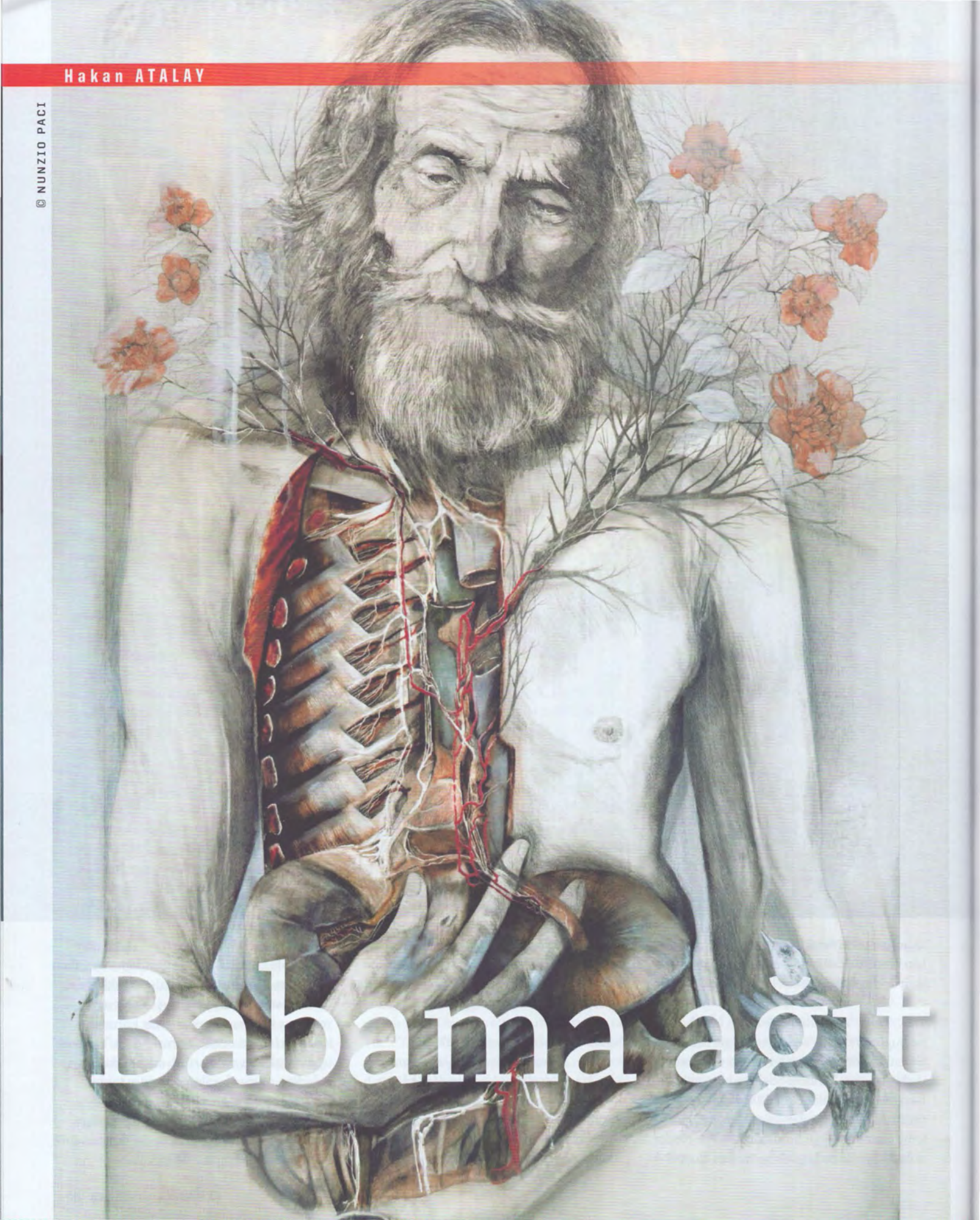
Tik.. Tak.. Tik...Tak.. Adamın adı hep varmış ama o yine de adam olabilmek için hep "erkekliğin" peşine takılmış. Çocukken ağladığında susturulmuş, kahkaha attığında utandırılmış, ağlayamamış, gülememiş, çocuk bile olamadan erkek, adam olmaya kalkmış. Hep "erkeklik" sınırlarında var olurken adam, adam olmaktan korkmuş.

Tik... Tak... Tik... Tak... Kullandığını sanırken kullanılmış, özgürlük ve adalet çığlıklarıyla, düzen demiş, savaş yaratmış. Kanla sevgi yazmaya kalkmış. Sevgiyi güçle korumaya kalkınca, adam zavallılaşmış. Adam "erkeklik" uğruna yaşamı avuçlarının arkasından kayıp giderken sevgiyi bırakmış ve güce tapınış.

Tik... Tak... Tik... Tak... Ve adam şezlonga uzanmış, gözleri kapalı. Nefesini duymasanız yaşamıyor sanırsınız... ●

Hakan ATALAY

© NUNZIO PACI

Babama ağıt

Kendi erkekliğim, kendi otorite ilişkilerim, kendi sevgilerim üzerinde düşünmenin en iyi yolunun, Freud'un dediği gibi, babamın kaybı yoluyla onun ve kendim hakkında düşünmek olduğu kanısına vardım.

"Bu kitabın benim açımdan kişisel olarak ayrı bir öznel anlamı var -ancak onu bitirdikten sonra kavradığım bir anlamı... Anladım ki, bu kitap kendimi analizimin, babamın ölümüne, bir adamın hayatının en önemli olayına, en dokunaklı kaybına tepkimin bir parçasıydı. Bunun böyle olduğunu keşfedince yaşantıların izlerini silemeyeceğimi fark ettim."

Sigmund Freud, Preface to Second Edition, Interpretation of *Dreams (The Complete Works of Sigmund Freud).*

Pansiyonunda yatılı okuduğum okulun yüksek duvarlarla çevrili geniş avlusunun içindeki "top sahası"nın kenarındaki yükseltide dikilerek sahada koşturan arkadaşlarımı seyrederken, biri arkadan dizlerime vurdu; hani, habersizce bu "şakacı" hareketi yaparak arkadaşlarımızın dengesini kaybetmesine neden oluruz ya, öyle. Dönüp baktığımda hayretle babamın bana gülümsediğini gördüm. Yatılı okula başlayalı neredeyse iki yıla yakın bir süre geçmiş, ben de evden ayrılmanın hüznüne alışmaya başlamıştım, ama ev o kadar uzaktı ki, ancak yarıyıl ve yaz tatillerinde ve bayramlarda kavuşabiliyordum onlara. Henüz 10 yaşlarındayken, üstelik buraya çok uzak bir ilde okula başlamışken, babamın bir iş arkadaşının ziyarete geldiğinde benim sınavı kazanmış olduğumu söylemesiyle başlamıştı her şey. Parasız yatılı okumam ailem için yükün biraz azalmasıydı elbette, şimdi geriye dönüp baktığımda anlayabiliyorum, ama o zamanlar hiçbir şeyin farkında değildim. Nitekim beni karşılarına alıp durumu anlattıklarında ve bana buraya okumaya gelip gelmeyeceğimi sorduklarında hiç düşünmeden kabul ettim. Bir iki gün içinde babamla bir otobüse atlayıp bu şehre geldik. Sabah vardığımızda ilk işimiz kazandığım okula gidip listeye bakmak oldu: Evet, oradaydı, benim de adım vardı, parasız yatılı sınavını kazanmıştım. Sınava ne zaman girdiğimi bile hatırlamıyordum, ama gerçek orada, o kâğıttaydı işte.

Zaman kaybetmeden neler gerektiğini öğrenip işe koyulduk. En zoru, şimdi hatırladığım kadarıyla, devlet hastanesinden sağlık raporu almaktı. Babam akıllıca bir kararla hastanenin hemen karşısında bir otel odası tutmuştu. İlk gün işlerin büyük bir kısmını hallettik. Öyle görünüyordu ki ertesi gün işler bitecekti. O gece yaşadıklarımı yıllar sonra şöyle yazacaktım:

"Devlet Hastanesi'nin karşısındaki, ilginçtir, daha sonra önünden sakınarak geçeceğimiz Ülkü Ocağı'nın yer alacağı dört beş katlı bir binadan oluşan otelin caddeye bakan odasında babamla ben vardık. Geceydi. Babam genellikle geç uyumasına, hatta bazı geceler hiç uyumamasına rağmen, o gece -bugün hatırladığım kadarıyla- uyumuştu ya da uyumuş görünüyordu. Ben caddeye bakan pencere tarafında yatıyordum ve bugün binanın konumunu düşündüğümde, yattığım yerden o ürkütücü falezi ve insana sonsuzluğu ve ölümü ve hayatı ve çaresizliği çağrıştıran denizi görmüş olmalıyım, sonucuna varıyorum, en azından sesini duymuş olmalıyım. Her neyse, o zamanlar, neredeyse kırk yıl öncesinden söz ediyorum, tahmin edebileceğiniz gibi, şehir daha sakindi ve hisler ve düşünceler araba motorlarının gecenin kendine özgü sükûnetini yırtan gürültüleriyle sık sık kesintiye uğramıyordu. Dolayısıyla, o bana aşina olmayan binanın, bana ait olmayan yatağında, babamın yarın artık olmayacağını bilmenin; bu koskoca şehirde tek başıma, bilmediğim bir hayata başlayacağımın sezgisel bilgisiyle bugün ancak yalnızlık duygusu olarak adlandırabileceğim bir hisle kaplandığımı; o odada, o sessizlikte, babamın hemen yanında yatarken, büyük bir hüznün beni esir aldığını ve belki de ilk kez derin bir bilinç haliyle ağladığımı hatırlıyorum.

"Bu olduğunda 10 yaşlarındaydım. Daha sonra kendimi birçok kereler yalnız hissedecek, yatılı okulun geniş bahçesindeki büyük okul binasının, barakaların, yıllanmış dev ağaçların gölgesinde daha da koyulaşan gecenin içinde bir bank üzerinde için için ağlayacaktım. Ancak, bu ağlamaların etkisi, bu ağlamalara eşlik eden, artık bu şehirde gerçekten de yalnız olduğum bilgisine rağmen, babamla o otel odasında ilk kez hissettiğim hüznün beni sarsıcı, ama aynı zamanda aydınlatıcı etkisinin yanına bile yaklaşamayacaktı. Bugün geriye baktığımda o anı o sırada belki de istemeden girmiş olduğum inisiyasyon sürecimin başlangıcı olarak görüyorum. Büyümek belki de buydu: Geleceğe dair bir sezginin o sırada hissedilen bir duyguyla bir bilinçlilik hali içinde bütünleşmesi... Herkes her şeyi kendini iyileştirmek için yaptığına göre, psikiyatrist olma arzumun içinde bu ilk bilinçli hüznümle ve aslında onun temsil ettiği, bilinçli olmayan, dolayısıyla daha derindeki ve daha ilksel hüzünlerimle başa çıkma isteğimin ne kadar rolü var acaba, diye düşünmeden de edemiyorum.

"O zamanlar okula verilen kısa aralar, birkaç günlük kısa tatiller bile o uzak şehirdeki evime kavuşmak için fırsat demekti ve nedense o kısa tatillerde bile yanımda taşımaktan vazgeçmediğim koca valizimin ağır yüküne rağmen, elbette içimi sadece sevinçle doldururdu. Fakat tatil bitip de geri dönme vakti yaklaştığında farkında olmadan hareketlerim yavaşlar, suratım düşer, işte o zaman ruhum bugün kaygı dediğim duyguya en yakın hislerle bütün heveslerini yitirirdi. Kaygı diyorum, çünkü aslında bu duygu belli bir olayla, örneğin geri dönmekle bağlantısını kaybetmiş, üzerinde düşünülmeden, böyle adlandırmak doğruysa, bilinçsizce yaşanan bir ruh haline dönüşmüştü. Beni evden, o bildik, güvenli, sıcak ortamdan uzaklaştıran

otobüs, peronu terk edince, yani ağladığımı artık anneme, babama, kardeşlerime göstermemek için harcadığım çabalara gerek kalmayınca, kendimi tutamaz, boğazıma düğümlenen yumru, gözyaşları halinde dışarı akardı.

"Şimdi düşündüğümde bu yaşantıların bir yandan beni sevdiklerime derinden bağlamış, öte yandan -belki de- kimseye böylesine içten, yani insanı zayıf kılacak kadar bağlanmamam gerektiğine dair bilinçdışı bir ilke edinmeme yol açmış olabileceğini fark ediyorum. Hayatımın uzun bir dönemi boyunca arkadaşlarımı, yakınlarımı, ailemi, belki de tüm insanları kendimden uzak tutmamın; arayıp sormaktan, özlemekten, yakınlaşmaktan, hatta belki de karşılıksızca sevmekten vazgeçmemin daha iyi bir nedeni olabilir mi? Olabilir elbette, daha önce bilinçsizce yaşadığım ayrılıklar, buna belki de kayıplar demek daha doğru olabilir, örneğin, elbette bunun ilk örneği olan anneden ilk ayrılış, çok küçük yaşlarda ailenin zorunlu göçleri, bu göçlerin büyüklerde uyandırdığı kaygının ayrılıklarla birlikteliğine dair sezgisel bir bilinç hali... Neler olursa olsun, bugün geriye dönüp baktığımda hatırladığım hep o gece, babamla birlikte o otel odasında hissettiğim hüzün.

"Sanırım daha sonra ne kadar bağlanmaktan korktuysam o kadar bağlandım. Annemle babamı, kardeşlerimi, sevdiklerimi -kendi meşrebimce- hiç kırmadan, büyük bir saygıyla ve büyük bir bağışlayıcılıkla sevmeye çalıştım. Az sayıdaki arkadaşlarımla ilişkilerim hep iyi oldu. Ne var ki, hem annemden, babamdan ve kardeşlerimden, hem de arkadaşlarımdan ve sevdiklerimden uzak durdum. Her görüşmemizde içimde kopan fırtınaları, aslında onları ne kadar sevdiğimi, bazen içime almak, onlardan hiç ayrılmamak istediğimi hissettiklerinin farkındaydım; karşılıklı gözlerimizden, dokunuşlarımızdan anladık, ancak, kimse özlem hakkında, sevgi hakkında, ayrılıp da kavuşmak hakkında tek kelime etmedi."

Neyse... İşte o babam karşımdaydı.

Gelmesinin nedeni şuydu: Milliyetçi Cephe dönemiydi. Bir grup yatılı okul öğrencisi olarak bir gece muhalif bir tiyatro oyununa gitmiştik. Ertesi gün olayı öğrenen müdür oyuna gidenlerden isimlerini bulabildiklerinin ailelerine mektup yazarak okula çağırmıştı. Babam da, bin kilometre öteden sırf bu yüzden kalkıp gelmiş, ne diyeceklerini öğrenmek istemişti. Ama onu tanımıyorlardı: İyi bir aile babası olarak babamın olayı duyunca beni azarlamasını ummuşlardı, oysa babam benim harçlığım olup olmadığını, ihtiyaçlarımı sormuş, sonra da geldiği gibi sessizce eve dönmüştü.

Babamın hayatı, dolayısıyla bizim hayatımız bir Lütfi Akad filminden farksızdı: Menderes iktidara gelince ağabeyiyle birlikte çoluk çocuk, köyden şehre göçmüş, tarla tapanı satıp bir araba (elbette o eski Amerikan filmlerindeki otomobillerden birini) satın almış, Ankara'nın ilk taksicilerinden olmuşlardı. Geç gidilen askerlik, kazanılan paranın ağabey (ve tabii ki elti!) tarafından paylaştırılması, giderek çoğalan çocuklar, annemi çocukken evlenip terk ettiği ve bir türlü unutamadığı köy hayatına (ve babasına!) daha çok bağlamış, hayatı boyunca yanında taşıyıp gerektiğinde cebinden çıkarıvereceği yakınmalarının temellerini atmıştı. Babam okuryazarlık artsın diye açılan üç yıllık bir ilkokuldan mezundu. El yazısıyla yavaş yavaş yazar, gazete dışında bir şey okumazdı. Hayatı çalışmakla geçti. Bu yüzden küçükken onu çok az görebildim. Büyük olasılıkla akşam işi geç bittiği için eve geç gelir, sabah da biz kalkmadan işe gitmek üzere yola koyulurdu. Dürüsttü ve aynı zamanda iş bitiricilik nedir bilmezdi: Arkadaşları Ankara'nın o ilk kentleşme yıllarında aldıkları arsalar ve evler sayesinde daha sonraki hayatlarında rahat ettiler, fakat babam hayatı boyunca çalışmış olmasına rağmen, yetmişlerinde emekli olduğunda bir evi bile yoktu.

Beş çocuk büyütüp okutmasına rağmen evde para meselelerinin konuşulduğunu hatırlamıyorum.

Ben doğduktan sonra babam çalıştığı şirketle birlikte Adana'nın bir köyüne gitmiş, bir süre sonra annem de babasını yanına alarak günlerce süren bir yolculukla ve sonuncusu o sıralarda bir yaşlarında olan ben olmak üzere beş çocukla birlikte yolu olmayan, çıplak ayaklarla gezilen, "aboov", "bre", "ellaham" diye konuşulan, Allahlı, kitaplı küfürlerin polenler gibi havada uçuştuğu, sıtmanın kol gezdiği o topraklara ulaşmıştı. Şimdi nice yoksunlukla hatırladığım o köy, aslında hayatımın en masalsı dönemiydi: Böylece çocukluğum topraklara ayakkabısız basarak; çayda yüzmeyi, balık tutmayı öğrenerek; neşeli oyunlar oynayarak; meyve bahçelerinde tıkınarak; idealist öğretmenleri bulunan geniş bahçeli köy okulunun içinde koşturarak, fakat aynı zamanda köyün az ötesinde akmakta olan çayın önünü dolduran devasa iş makinelerinin doğayı şaşırtıcı bir şekilde dönüştürmesine de tanıklık ederek geçti.

Denizlerin asıldığı sene babam gene başımızda değildi; biz Ankara'daydık, babam gene başka bir şehirde. Adana'dan ayrılıp Ankara'da oturan teyzemlerin evine geldiğimiz o ilk gece Dikmen sırtlarından şehre baktığımda gördüğüm o karanlığın içine dizilmiş binlerce ışıktan oluşan manzaranın içimde uyandırdığı duyguyu nasıl tanımlayacağımı bilemiyorum. Mini eteği, uzun saçları, "aranjmanlı" 45'lik plakları, Cep Sineması'ndaki Lee Van Cleef'li filmleri, amcamın oğlunun odasının kapısının arkasındaki kocaman Mao resmini, ağabeyimin "karıştığı" mahalle kavgalarını, misket ve "lik" (gazoz kapağı) oyunlarını, kışın mahallenin "bebeleriyle" Dikmen'de kızaklarla tepeden yola doğru kayışlarımızı babam olmadan yaşadım. Evin reisi o sırada yaşı neredeyse abim kadar olan, ama erkenden evlenmiş olan dayımdı. Sonra biz de babamın çalıştığı şehre giderek ona katıldık. Ödevimi yapamadım ya da tahtaya kalkıp da problemi çözemedim diye ilk tokatlarımı orada yedim. Beni birçok sahipsiz öğrenci gibi Fransızca sınıfına almaları dışında o iki sene olmasaydı hayatım nasıl etkilenirdi bilmiyorum şimdi, fakat orada girdiğimi bile hatırlayamadığım bir sınav hayatımı değiştirdi ve oradan ayrılsak da hemen tekrar geri dönmeme neden oldu. Böylece daha sonra Antalya'da büyüdüm, şekillendim, eridim, dağıldım, toplandım, üzüldüm, korktum, ağladım, oynadım, dövüştüm, korsan yaptım, bildiri dağıttım, gazete sattım... Velhasıl, âşık olmak dışında her şey. Yalnızdım artık. Belki eskiden de, doğuştan beri öyleydi ama bu kez fiili olarak da hayatta tek başınaydım. Yaz tatillerini sayınazsak, üniversiteyi bitirip mecburi hizmetten sonra ihtisas için İstanbul'a geldiğimde hayatımın babamlarla daha uzun zaman geçirdiğim dönemi başladı. Annemin oğluma bakabilmesi için birkaç yıl aynı binada oturduk, aramızda sadece birkaç kat vardı. Ama artık işler değişmişti, çünkü ben de bir babaydım.

Ailenin çoğunun bir araya geldiği günlerde babam bir köşede oturur, konuşmaz, sessizce dinlerdi. Oyunlara katılmaz, maç izlemez,

dizileri takip etmezdi. Hayatında içki içtiğini, bir gün olsun arkadaşlarımla takılacağım diye dışarı çıktığını, kahveye gittiğini, oyun oynadığını duymadım. Hayatta da aynı şekilde kendisini görünmez kılarak bizi öne çıkarmanın bir yolunu bulmuştu. Bizi mutlu etmek için elinden geleni yapardı. Evde olabildiği nadir akşamlar veya hafta sonları bizi alıp mutlaka bir yerlere götürürdü. Moda'nın meşhur Dondurmacı Ali'sini, Kanlıca'nın denize sıfır yoğurdunu, o güzelim Emirgan sahilini babam tanıttı bize. Hatta, kitap okumasa bile, Yaşar Kemal'i benim için Yaşar Kemal yapan, babamdı, çünkü bize Anavarza'yı, Kozan'ı, Yılan Kalesi'ni o gezdirmiş, Şahmeran'ın hikâyesini ilk kez orada duymuştum. Nadir birlikte oturduğumuz sofralarda sanki gizli bir buyrukla kimin ne eksiği olduğunu, özellikle de sofrada yeterince ekmek bulunup bulunmadığını tespit etmekle görevlendirilmiş gibi davranırdı. Mutlaka ayakkabılarımızın altını kontrol eder, "Paranız var mı?" sorusuna "Var" yanıtını alınca ikna olmaz, "Bakayım var mı?" diye görmek isterdi.

Son yıllarında annemin de zorlamasıyla köyde güçlükle bir ev yaptırabildiler, fakat çok yaz geçiremediler, çünkü babam hayatının son bir yılında iyi değildi. Ağır bir tedavi görüyordu, ama ne mutlu ki, ilaçlarını ayaktan alabiliyordu ve bir hastanenin yoğun bakımında geçen son birkaç günü dışında, ölmeden önce yatmasına gerek kalmadı. Daha önemlisi, yıllardır her konuda başının etinin yiyen annem, henüz yanındaydı ve elinden geldiğince ilgilendi onunla, kimi zaman bir çocuk gibi sildi, yıkadı, kimi zaman da kızdı gene. Babam iki yıl önce öldü. Anadolu'nun ortasında sayılabilecek köyümüzün mezarlığına; annem, kardeşlerim, oğlum, yakınlarım, hemşerilerimle birlikte; omuzlarımızda taşıyıp ellerimizle gömdük. Küçük bir adamdı, son zamanlarında daha da küçülmüştü; zor olmadı. Son yıkanmasına dedesini çok seven (ama elbette belli etmeyen) oğlum da katıldı, hocayla ve bir kişiyle daha birlikte. Babamın hâlâ bir mezar taşı yok, ama çınar değilse de, tepesinde bir ağaç var ve yattığı yerden çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği yerleri rahatlıkla görüyor, mezarlığın aşağısında uzanan derin vadideki derenin uğultusunu duyuyor, geceleri delikanlılık olsun diye damlarında

© NUNZIO PACI

silahlarla gezindikleri köy evlerini gene gözetliyor, tam karşıda duran, bir zamanlar ekin biçtikleri, bağbozumu yaptıkları ve şarap yudumladıkları tepelerin gölgesinde serinliyor olma ihtimali beni avutuyor. Bunları niye anlattım? Babam kimseye elini öptürmezdi, çocuklar da dahil. Bu alışkanlığı nasıl edindiğini ve neden bu kadar ısrarla sürdürdüğünü bilmiyorum, keşke sorabilseydim. Ancak, insanların giderek daha fazla el öpmek için sıraya dizildikleri bir dönemde kendim hakkında; kendi erkekliğim, kendi otorite ilişkilerim, kendi sevgilerim üzerinde düşünmenin en iyi yolunun, Freud'un dediği gibi, babamın kaybı yoluyla onun ve kendim hakkında düşünmek olduğu kanısına vardım. Düşündükçe onu ne kadar özlediğimi ama gerçek hayatta olduğu gibi ardından da bunu ona ifade etmenin ne kadar zor olduğunu fark ettim.

Ama bunu yapmalıydım.

Tarhan GÜRHAN

Erkekler için şiddet vakti

© STAVROS PAVLIDES

Erkeklik bir dilse, şiddet de "işaret dili"dir. Keşmekeş bir dil. Kadını, çocuğu, hemcinsini döven bir dil. Mitolojiden beri bu böyle. Değişmiyor.

Zurnanın "erkeklik" dediği yere geldik sonunda. Nedir erkeklik? Erkeklik bir dildir, her şeyden önce. Kaba saba, kadını aşağılayan, saldırgan, anlayışsız bir dil. Erkeklere ait bir dil. Bu dil gittikçe sertleşiyor. Erkek terörünü doğuruyor sonunda. Erkek ege(men) bir toplumda yaşıyoruz deyip çıkamayız işin içinden. Erkek ve şiddet kelimeleri hep yan yana kullanılır oldu. Erkek ege(men) Batı toplumları böyle değil. Bütün gerçek nedir? Ona ulaşabilir miyiz? Bir ucundan tutabiliriz en azından...

"Delikanlılığın kitabını yazmak", "erkekliğin kitabını yazmak", uzun süredir duyduğumuz laflardı. Artık "evlendirme" programlarında "Ben maço erkek severim" diyen kadınlar türedi. İnsan bazen eksik kalıyor, eksik hissediyor kendini bu "maço" durumlar karşısında.

Erkeklik bir dilse, şiddet de "işaret dili"dir. Keşmekeş bir dil. Kadını, çocuğu, hemcinsini döven bir dil. Mitolojiden beri bu böyle. Değişmiyor.

Erkek ne istiyor? İktidar istiyor. Hem de hiç sarsılmayacak, ucundan bucağından titremeyecek bir iktidar. Hüküm sürmek istiyor, hem de sonsuza kadar. Baş döndürücü bir yalnızlık bu aslında. Dolayısıyla şiddeti getiriyor. Okumuşu da cahili de benzeşiyor. Okumuşlar yapmaz deniyor ama "mektepli magandalar"la dolu her yer.

Adaletin terazisi erkeklerden yana ağır basıyor. Yasaları erkekler yapıyor. Kadınla erkeğin ilişkisi "Merhaba asker!" tadında. Yaşanıp gidiyor. Kadın sürekli korkutuluyor. Devlet güvencesindeki kadınları bile öldürebiliyorlar. Kadın sığınma evlerine sığınan kadınlar da sınırlı. Orada bile kadınları bulup öldürüyor erkekler. Kız çocukları okutulmuyor, çocuk yaşta evlendiriliyor. Ensest de cabası...

Çocuktan doğma, çocuktan olma, çocuktan bitmeyiz hepimiz. Fakat büyüyünce erkekliğin kolaycılığına sığınıyor bazılarımız. Evet, erkeklik bugün erkeklerin hayatını kolaylaştıran bir kavramdır. Durduk yere iktidar olmaktır. Erkek dili iktidarın dilidir. Bazı erkekler bunu sonuna (ölümüne) kadar kullanır.

Korku tabancası gibidir erkeğin elleri. Kadınların yüzüne vurulmuş bir karanlıktır tokat. Acısı geçer, duygusu kalır. Bir kere tokat yediyseniz devamı gelecek anlamını taşır. İşte kadınlar hep bu korkuyla yaşarlar. "Kocanın vurduğu yerde gül bitmez", aksine korku başlar. Sonra da şiddet şiddeti, korku korkuyu doğurur...

Aslında şiddet uygulayan erkek yalnızdır, çok yalnız. Bomboş kalır adam, yaptıklarını düşününce. Kendini haklı görmeye devam etmezse, kendiyle yüzleşmesi gerekir. Bu zor gelir ve kolayına kaçar erkek. Yüzleşmek zor iş. Ezberini bozmak istemez. Acısını kadın ve çocuklardan çıkarır. Çorak suratlar kalır

geriye.
"İdeal kadın erkeği için tasarlanmış olmalı." Böyle düşünür erkek dediğin. Bu tasarının dışına çıkılmasını hiç hoş karşılamaz. Kadın da sessizce katlanır bu "ideal tasarıma"...
Erkekliğin sessizliği bile çok sert. Her an yapacağı hamleyi bekliyorsun. O sessizliğin içinde müthiş bir öfke birikiyor. Eninde sonunda patlamaya hazır bir öfke. Fiziksel şiddet ara verse bile psikolojik şiddet devam ediyor. Öfke illa ki şiddete gebe.
Erkeklik söyleminden parçalar: "Benim istediğim gibi olmazsan bozuşuruz." diyor erkek.
"Ben dayakçı biriyim. Karı dövmeyi çok severim. Avrat dövmeyi çok severim" diyeni de duydum.
Erkek tafraları: "Sen benim yanımdaki kıza nasıl bakarsın!?"
"Bizi nasıl içeri almazsın!?" (Zurna gibi ve damsız olarak bodyguard'a diklenen erkeğin son sözleri)
"Damsız girilmez beyefendi."
"Damı içerde bulacağız. Damım olsa buraya mı getiririm!"
"Ben de ona bir vurdum görmen lazımdı." (Dayaktan ağzı burnu kırılmış bir erkek.)
Trafikte kornayla dövüşüyorlar.
Genelde hep aynı böbürlenmeler. Bu yargıların sonu cinayete kadar gidiyor.
Eski koca vahşeti: Tekrar bir araya gelme teklifini reddeden karısını ve iki çocuğunu vurduktan sonra kendini de öldürdü...
Sevgili dehşeti: Çok kıskandığı sevgilisini pompalı tüfekle vurdu...
Üçüncü sayfa haberleri bunlarla dolu.
"Babam bizi çok dövdü, kimse bilmedi" diye ağlıyor bir çocuk televizyonda.
Kadının "eksik etek" diye aşağılandığı bir zamanda ve mekânda yaşıyoruz. Erkekliği penisten ibaret sayan bir güruh var. Erkekler bir şeyleri kırarak şekil veriyor hayatlarına.
Eşlerinin isimlerini pek söylemez erkekler. "Karı, avrat, kadın, o" derler. Acaba eşleri kendi adlarıyla mı anılsın istiyorlar? Yine erkek ege(men).
"Erkek tavlası" bile sanki kadınların oynayamayacağı bir oyun. Sözel şiddet, aşağılama diz boyu. Acılar yıpratmıyor, acıları paylaşamamak yıpratıyor. Bu kadınların keşke bambaşka bir hayat çıksaydı karşılarına. Neler olurdu neler denebilir.
Oysa kadınlar hep balkonlarda çocuklarıyla bekliyorlar, ömürlerinin geri kalanını. Sessiz sessiz... Sonrasında paramparça hayatlar...
Erkekler burunlarıyla oynarlar. Çünkü yalnızken utanç duymayabilecekleri ender şeylerden biridir burun. Ayıp parmaklarının arasındadır ve kimse yoktur. Bu "tanıksızlık" onların hayatını belirler. Yapılan araştırmalara göre "% 80 erkek parmaklarıyla burnunu karıştırıyor".
Ev içi şiddet de "tanıksız" olduğu için bu kadar abartılabiliyor. Nasıl olsa kimse görmüyor!? Sesler komşular tarafından duyulsa bile kimse kılını kıpırdatmıyor. Korkuyorlar. "Karısına bunu yapan bana neler yapmaz ki!?" diye düşünüyorlar sanırım.
Tamam bazı şeyler genetik de, içinde yaşadığın toplumun hiç mi etkisi yok!? Bu toplum bu erkeği üretiyor. Bu erkekleri de kadınlar yetiştiriyor. Bu erkek de bu düzeni sürdürmek için şartlanmış. Kendini korumak için elinden geleni ardına koymuyor.
Erkekler diğer erkeklerin gözünde küçük düşmemek için de şiddet uygularlar. Kendi statüsünü koruma derdine düşerler. Karı dövenlerin revaçta olduğu bir toplumda karı dövmeyen erkek, en hafifinden "kılıbık" diye aşağılanır. Yani erkek aşağılanmamak için de aşağılar.
Korna en sevdiğimiz spor. Bu da erkek dilinin bir uzantısı. Çabuk öfkeleniyor ve öfkesini kontrol edemiyor. Öfkesini bulaştırıyor. Kadın şoförler daha az kornaya basıyor. Erkekler hemen el frenini çekip, levyeyle arabadan inme psikolojisinde. Bunun sayısız örneğiyle dolu günlerimiz. Hazır aklıma gelmişken söyleyeyim.
Erkeklerin dünyasında varolmaya çalışan kadınlar da biraz erkeksileşiyor sanki. Kaba, erkeksi bir dil kullanıyor kadın. Kadınların sesi çıkanları da erkeksileşiyor. Bu da çözüm değil. Üstelik kadının zarafetine hiç yakışmıyor.
Erkeklik kaba saba bir şey. Kibir yığını erkekler. Cinsiyetçi yaklaşımlar ve yargılarla dolu. Hakaretamiz sözler vaka-i adiyeden. Bunlar bile erkekliğe ışık tutmaya yeter.
Bir de sarhoş erkekler var ki son kertede en tehlikeli olanlar onlardır. Sarhoşluğun çizelgesi gittikçe yükselir. Öfke, kıskançlık, kibir dolu bir yaşam, şiddeti getirir. Alkol erkeğin gözüne bir perde indirir. Gerçekleri göremez, delirir. Kadınlar ve çocuklar "yangından ilk kurtarılanlar" olamazlar bu durumda. "Yangına ilk maruz kalan" olurlar.
Şöyle yaparım, böyle yaparım deyip, boş boş konuşup sinirlenirler, sonra da gidip içerler. Alkol erkeği daha da çileden çıkarır. Resmen deliriyor o zaman erkek. Kendi sıkışmışlığını karısına ve çocuklarına işkence ederek çıkarır. Bu hiç değişmiyor.
Küfrettikten sonra etrafına bakıp "Neyse aramızda bayan yok!?" diyen bir tür erkekler de var. "Bayan"ın yanında küfretmemeye özen gösteren erkek, evde karısını döverken aynı özeni göstermiyor. İkiyüzlü toplumun, zavallı ikiyüzlü erkekleri kategorisine giriyorlar sonunda.
İnsan; dediğiyle yetinmeyen, obur gözlü bir yaratık. Müstakil müspet insan yok, ama yaklaşanlar var. Herkes gittikçe saldırganlaşıyor. Erkekler başı çekiyor. Resmen işkenceye dönüşen evlilikler, boşanmalar çok. İnsan işkence etmeyi bırakabilir mi?
Erkek dilini yumuşatır mı? Karamsarım bu konuda...
Bu dünyada söylediğini yapamazsan ya da yaptığını söyleyemezsen kimse seninle ilgilenmez. Erkek erkeklik yaptığını dünyaya duyurmak ister. Kendi "prestiji" için gereklidir bu. Yoksa diğer erkeklerin arasında "madara" olur. Böyle yaparak karanlığa kurşun sıkıyor erkek.
Kadınlar genellikle sessiz kalıyorlar. Ne yapsınlar!? "Böyle bir sessizliği hiç duymadım" diyor Gürkan Genç bir yazısında. Kadının ve çocukların sessizliği duyulmuyor. Erkekler hep babalarından yaralı, kadınlar annelerinden kanamalı...
Erkek aslında elindeki bıçağı kendine saplıyor da haberi yok. Sürekli otoritesini güçlü kılmaya çalışıyor. Bu da onu yoruyor, sıkıyor, denetimci yapıyor. Bir zamanlar çok sevdiği kadını deşmeye varıyor iş. Otuz yerinden bıçaklanan kadın var. Bu neyin öfkesi böyle!? Erkek kendiyle kavga halinde olduğundan bütün dünyayla dövüşüyor.
Yerçekimi her zaman kazanır. Bir gün gelir erkeklikleri de düşer. İktidarlarını yitirirler. Kurt kocar, köpeklere maskara olur. O zaman biraz yumuşuyorlar her bakımdan. Yine de her fırsatta kadını eleştirmeyi sürdürmeye uğraşırlar.
Bütün bunların toplamı bizi sert bir erkek diline mahkûm ediyor. Çıkmazdayız. Sonsuz bir sayıklayış içerisindeyiz. Yeni bir dil öğrenmek zorundayız. Yoksa böyle sürer gider. Çoraklaşırız. ●

Hira Selma KALKAN

© JIETING CHEN

Ayşe'nin diyemedikleri

Alttaki kuru yapraklar hışırdadıkça nasıl rahat yürüyecektir...

Aylardan sonra birkaç gün izinli çıkıp amcaoğlunun evine geldiğinde, banyo yaparken fark ediyor yengesi karnını. "Yoksa hamile misin kız?" diye takılıyor. Kızın endişeli bakışlarından şüphe ediyor, içine bir kurt düşüyor ve doktora götürüyor. Çok geçmiyor, kızcağız doğum yapıyor.

On altı yaşında var yok. Babası öldüğünde dört yaşındaymış. Bir ablası ve küçük erkek kardeşi varmış. Köyde büyük aile olarak yaşıyorlarmış, babası ve amcası, karıları ve çocuklarıyla aynı evdeymiş. Babası öldükten sonra amca çocukları anneye vermemiş, sekiz çocuğuyla beraber büyütmüş. Oralarda çocuk erkeğin malı olduğundan, baba ölse de mirası erkek kardeşine kalacağından bırakılmazmış. Anne evlenmezse kalabilirmiş, ama amcanın karısı evde dul bir kadın istememiş. Kocası başında yokken genç kadın, Allah etmiye, namusuna bir laf olur, olmadı evde başka erkek... Tövbe tövbe... Kocası da az değilmiş hani... Ceket atsa hamile bırakıyormuş, dolu tüfek gibiymiş adam. Sekiz çocuk doğurmuş. Kocasının ne erkek olduğunu böylelikle kendine tekrar ediyormuş, erkektir, canı çeker sonra diyerek kocasını aklıyormuş. Oralarda kadınlar da erkeklere her bir şeyi hak görür, eksik olmadıkları illüzyonu üzerinden paye verirmiş, tabii en mazluma saldırmak daha kolaymış. İyisi mi bu gelini everip evden uzaklaştırmalıymış. Çocukları diğer çocukların arasında kaynar gidermiş. Koca ölünce kadın da ölürmüş bir bakıma, hiç değilse statü açısından, toplum içinde yer alma açısından. Kocasıyla beraber mezara konmuyorsa da artık tedavülden kalkarmış. Varlık nedeni, birinin karısı olmakmış. Baba evine gitse olmaz, bir kez evden çıkmış, satılmış ürün, değeri düşmüştür. Kullanılmış mal herkese bela. Kaynının yanında sığıntı, çocukları için dursa, elti rahat bırakmaz... Kocaya gitse çocuklar burada kalacak... Bir isteyeni olunca anne evlenmiş, yeni bir hayata yürümüş... Alttaki kuru yapraklar hışırdadıkça nasıl rahat yürüyecektir o ayrı konu.

Annesi evden gittikten sonra, öykünün sessiz kahramanı, hadi adına Ayşe diyelim, iyice içine kapanmış. Babasının kaybından sonra şimdi anneyi de kaybetmiş. Üstelik amca artık elin karısı olan annesine çocukları göstermiyormuş da. Çocukları varken niye evlenmişmiş, anne dediğin çocuklarının başında durumuş. Soyadı değişmiş kadın, çocukların anası olur muymuş... Karısı onlara da bakarmış...

Karısı on bir çocukla uğraşırken, bir yandan muhtar seçilmesinin verdiği güvenle de amca erkekliğini bir daha göstermek istemiş. Amcası, şehirde çalışan köyün güzeline vurulmuş. Gününü gün etmeye başlamış. İnsanlar biliyormuş da bilmezden geliyormuş. Biraz delice bir adammış amca, içmeyi severmiş. Arada silahını atar, köye kendini fark ettirirmiş. Lafını da

yumruğunu da esirgemezmiş. Zaten bu cesur, otoriter tavrı sayesinde muhtar seçilmiş. Eve şehirden gelen oldu mu yedirir içirirmiş. Akşam da yavuklusunun yanında sabahlarmış. Karısı durumu görüp dertlenince "Eee sen de kadın olaydın, tutaydın kocanı" dermiş. "Pasaklısın işte, kokuyosun." Bazen da gönlünü almaya çalışır, sen evimin gülüsün, o kadına bakma, elimin kiri dermiş. Karısını bunun geçici bir cinsel arzu olduğuna ikna eder, karısı da kendini sevdiği için, o kadının geçici olduğuna inandığı ya da inanmak istediği için göz yumarmış. Asıl kadın kendiymiş nasılsa, çocuklarının anası oymuş. Çayına şeker atıp karıştıran oymuş. Amcaya çay gelince, karısı şeker atıp karıştırırmış, böyle yapılmazsa çayını içmezmiş. Kadın dediğin her işini görmeliymiş, erkek adam çayına kendi şeker atmazmış. Tabii bu görev karısına aitmiş, ki bu görevi yapan biricik kişiymiş. Değerini bilsinmiş. İlk çocuğu, delikanlı oğlunu everdikten sonra oğlan şehre göç etmek istemiş. Taşımışlar oğlanı şehre. Bir seneye kalmadan aslan gibi bir torun vermiş gelin, erkek. Böylelikle gelin yerini garantilemiş. Tabii erkek adamın erkek torunu olur. Oğlan şehirde yalnız kalmasın, karısı da çalışır, şu sessiz Ayşe'yi göndermeli oraya, çocuğa baksın. Yıllardır kardeşinin yadigârı diye bakmış onlara işte, evde doğru düzgün iş de tutmazmış zaten, gidip bir işe yarasınmış. Çocuklar karı koca çalışır, bir varlık edinirler, ev bark alırlarmış. Ancak amcaoğlunun erkek doğuran karısı çocuğa kendi bakacağını söyleyip bu sessiz, beceriksiz kızı aylıkçı bir işe koydurmuş. Niye kendi elin işini yapıp çocuğuna bu pısırık kız bakacakmış, hem de onun karnını doyuracakmış. O aylıkçı çalışır, parayı da abisi alırmış. Bir yıl boyunca Ayşe'den ses gelmemiş, sadece parası gelmiş. Yıllardır varlığı yokluğu bir olan Ayşe, sayesinde eve gelen para kadarmış.

Oğlan biraz palazlanınca ikinci oğlanı da evlendirip şehre salmışlar. Kardeşler beraber yaşayıp para biriktirmeye başlamışlar. Kirasını Ayşe'nin ödediği evde oturup, borçlara girip ev dizmişler. Ayşe kimin evindedir, hali nedir merak etmezler, nasılsa her ay parası gelir, o da sessiz sedasız yaşayıp gidermiş. Köyde sofrada herkesten sonra kalan yemekleri yiyen, bana da bir kaşık versenize diyemeyen Ayşe, parasının da hesabını soramazmış. Biraz safmış. Belki bakımsızlıktan, belki sevgisizlikten, belki uyaran eksikliğinden, belki yaratılıştan biraz aklı gerideymiş. Ağzına vur, lokmasını al biriymiş. Lakin Ayşe'nin sessizliği uzun sürmemiş, gerçi kendisi yine ses edememiş ama durumu çok ses getirmiş. Bakkalın çırağı arada bir çalıştığı eve gidip, severmiş Ayşe'yi. Yıllar sonra ilk defa biri ona dokunmuş, güzel sözler söylemiş, onun varlığını görmüş. Bir süre sonra da gelmez olmuş, duymuş ki memleketine dönmüş. Sessiz sessiz içine akıtmış gözyaşlarını Ayşe. Karnındaki çocuk fark edilince, Ayşe'nin ne çıyanlığı, ne orospuluğu, ne nankörlüğü kalmış. Başlarına bela açmış, ailenin namusunu iki paralık etmiş. Bu bozuk ürün bütün aile için yok edilmesi gereken bir araz olmuş. Kadının namusu ailenin ürün kalitesiymiş adeta. Evlenecek yaşta kızları varmış, bir duyulursa o kızların da namusuna gölge düşermiş. Namusuna halel gelen bir kız, ailenin güvenilirliğini zedeler , diğer kızların da pazar değerini düşürebilirmiş. Doğan çocuğu apar topar yurda vermeliymişler. Araya giren, babayı bulup başka bir çözüm düşünelim, çocuğa yazık etmeyelim diyen birkaç akrabanın sözüne kıymet vermemişler. Bu ayıbı hemen kapatmak gerekirmiş. Kendi hakkında verilen kararların hiçbirine müdahil olamayan Ayşe, sadece "Bebeğim, bebeğim" deyip ağlayabilmiş. Bebek yurda, Ayşe üç çocuklu, elli yaşında bir dula verilmiş. Aylık gelir düşecekmiş, başlık olsa iyiymiş ama bu bozuk mal elde kalacağına apar topar birine verilmeliymiş.

Şehre ilk gelen amcaoğlunun başka çocuğu olmamış. İki düşükten sonra tek çocukla kalmayı kabul etmişler, nasılsa oğulları varmış. El bebek gül bebek büyütülmüş, bir dediği iki edilmeden. Çocuğun çükü koparanın elinde kalıyormuş... Sonradan şehre gelen erkek kardeş bayağı varlık edinmiş. Yürü ya kulum demiş Allah. O dönemin iktidarının ayak işlerini yapmaya başlayarak bahtını döndürmüş. Gerektiğinde eğilip bükülerek gerektiğinde göz korkutarak arsalar almış, arsalar satmış. Allah'a çok şükür o köydeki hallerinden eser kalmamış. Üç dairesi, koleje giden iki çocuğu varmış. Gül gibi geçiniyorlarmış. Babaları pek mesutmuş, oğullarından pek memnun. Kızları da yerlerine yerleştirmiş. Kardeşinin çocuklarını da evermiş. Daha ne olsun. Artık yazları köyde, kışları büyükşehirde yaşar gidermiş. Arada bir de hovardalık edermiş. Eskiden ne hızlı olmakla, şimdi tahtı oğullarına bırakmakla övünürmüş. Bu yıllar içinde Ayşe'yi ablasından gayrı gören olmamış, kimsenin merak ettiği de yokmuş. Yurttaki çocuk ne halde o da merak konusu olmamış. Nasılsa amca bütün kızlarını evlendirmiş, namusa halel gelmeden, oğulları işini tutmuş. Küçük oğlan pek cevval çıkmış, gitmiş iktidar partisine üye olmuş. Seçim kampanyasında çalışmış. Ee bal tutan parmağını yalarmış, işler takır takır gelmeye başlamış. Yok başkasının arsasını usulsüzce alıp satarmış, ah ne gam, şimdi zaman böyle. Bir iki laf edecek olan köylüleriyle de görüşmez olmuşlar. Yok, bizim köyden bu partiye oy verilmez, sen onların uşaklığını yapıyorsun, ayıp

© JIETING CHEN

demişler. Kıskanıyorlarmış işte, akıllılık edip onlar da çalışsalarmış. "Bizim alnımız ak, devir böyle, insanlar da saf olmasınlar ne yapalım" deyip hiçbir huzursuzluk çekmeden yaşayıp gidiyorlarmış. Yok uyuşturucu pazarına da dahil oluyormuş oğlu. "Ee içmesinler uyuşturucuyu, isteyen var ki satan var. Zorla mı veriyorlar. Suç olsaydı tutarlardı, ceza verirlerdi herhalde. Bazı kapıları açmasını bileceksin." Velhasıl güç sahibi olmak için, para sahibi olmak için her yol mübahmış. Erkek adam işini bilirmiş. Oğullarına devrettiği hovardalıkla övündüğü gibi, torununa da içki içmesini öğretmesiyle böbürlenirmiş. "Rakını böyle koyacaksın, çayına şekeri kendin atmayacaksın, erkek adama yakışmaz, kadınlar ne güne duruyor, şimdi anan atar, yarın karın." İstediğini yapın çocuğun, sinirlendirmeyin diye de karışırmış. Gelin bu durumdan rahatsız olsa da kayınpeder yanında boynu kıldan inceymiş. Erkek dediğin sinirlenecek tabii, ağlasın mı karı gibi, diyerek öfkeli torununa arka çıkarmış bir de. "Tek çocuk şımaracak biraz tabii. Askere gidince uslanır." Derken askerlik çağı gelmiş. Okulu devam ettiremeyince askere gitmek şart olmuş. Gidip tam erkek ol gel demişler, çayına şekerini kendi atamayan çocuğa.

Bütün bu yıllar içinde Ayşe'nin çocuğu ne olmuş, bilen yok, yaşıyor mu, birine evlatlık mı verildi bilen yok. Ayşe'yi gören de yok. Derler ki bir daha çocuğu olmamış, kocasının üç çocuğunu büyütmüş, sessiz sedasız yaşar gidermiş.

Ailenin en kalabalık olduğu zamanda Ayşe de görünmüş yıllar sonra ilk defa... Askerden dönen yeğenin cenaze töreninde... Erkek dedenin erkek torununun cenazesinde... Bir evin bir oğlu, askerden gelirken kaza geçirip öldü denirmiş. Gerçeğin ne olduğunu Ayşe'ye ablası fısıldamış. Oğlan asker dönüşü yine uyuşturucu içmiş, yüksek dozdan ölmüş. Cenazeye gelenler de bilirmiş bunu da bilmezden gelirlermiş. Bir tanecik erkek evlat, bir tanecik erkek torun, "Paşam" diye sevilen çocuk, bonzainin kucağında can vermiş... Ayşe, kendisine bakmak için köyden geldiği, kaderini değiştiren bu çocuğun cenazesinde kim bilir neye ağlar... Doğumuyla kendine felaket olmasına mı, hiç görmediği yavrusuna mı, anasız babasız geçen çocukluğuna mı, çocuksuz geçen erişkinliğine mi, dünyaya bir ses edemeyişine mi, çevresinde bu kadar erkek olup da hiç erkek olmayışına mı, erkeklerin dünyasında erkeklerin kurallarının onu ezip geçmesine mi? Tanıdığı hiçbir erkekten hayır görmemiştir. Bir babası vardır ölümüyle hayatını değiştiren, karartan. Bir yeğen vardır doğumuyla hayatını değiştiren, karartan. Amca ve amcaoğulları bütün bu kararlarda baş aktör olan... Kocası mı? Kimseye konuşmazki Ayşe, bilelim. ●

Gamze ERZİN

Anna'nın düşü

Anna Karenina'yı güç dengesi üzerinden değerlendirmeye aldığımızda kitaptaki tüm karakterlerden çok daha güçlü ve cesur olduğunun farkına varırız.

Dünya üzerinde her zaman kavgalar, gürültüler, savaşlar ve protestolar olmuş olsa da süregelen soğuk savaş senaryolarının sıcak sulara inmesi insanlığı şaşkınlığa uğrattı. İçindeki saldırganlığı oldukça sıradan bir olaymışçasına dışa vuran insanlara ihtiyar yerküremizde bir türlü alışamadık. Bu yüzden psikolojide "yüceltme" adıyla bildiğimiz savunma mekanizmasını anlatma ve yaşatma ihtiyacını daha çok duyar olduk. Artık liderlerin daha keskin bir şekilde barıştan yana görüntü çizmekten tabiri caizse kaçındığı, ne kadar bağırır, ne kadar öfkeli olurlarsa o kadar güçlü göründükleri bir düzene yeniden adım attık. Tam da bu sıralarda tekrar incelemem gerektiğini hissettim Anna Karenina'yı... Bu seçimi araştırmaya devam ettikçe daha çok anlamlandırdım, zira bilindiği gibi hikâye Rusya'nın zor dönemlerinden birinde geçiyor.

Anna Karenina, kendi hayatından sıkılmış, muhtemelen oğluna bakmak dışında hiçbir işe yaradığını düşünmeyen aristokrat sınıfından genç bir kadındır. Eşi ise işiyle fazlası ile meşgul, toplum hukukuna (erkliğe belki de) sıkı sıkıya bağlı ve yüksek mertebeli bir devlet görevlisidir. Bu işine bağlılık öyle bir düzeydedir ki karısının mutsuzluğundan, ona sunulmuş altın kafesin karısında yarattığı huzursuzluktan dahi bihaberdir. Anna'nın hayatını kurtaran, onu hapsolduğu dünyadan çıkaran ise eşini aldatan abisinin Anna'yı arabulucu olarak evine davet etmesidir. Anna, bu olayla birlikte akıl danışılan, bir işe yaradığını hisseden ve evinden uzağa yalnız başına gidebilen bir kadın haline gelir. Bu seyahatinde, ondan oldukça etkilenen Vronsky ile tanışır. Vronsky, ona özgürlük vaat eden, onunla kırda birlikte vakit geçirecek kadar zamanı önemsemeyen ve terfi etmeyi dahi Anna için hiç düşünmeden reddedendir. Adeta hayatını Anna ile birlikte geçirmeye adamış gibidir. Vronsky, ne daha önce flört ettiği Kitty'ye, ne Anna'nın kocasına, ne de arınesine-topluma karşı açıklama borçlu hissetmez (belki de borçlu dahi değildir). Buna benzer tüm açıklamaları Anna yapar. Kitty için üzülür ve "Sanırım haklı. Ben de biraz suçluyum" der, kocasını boşanmaya ikna etmek için oğlunu görmemeyi göze alır, topluma ise "Ben buradayım, başım dik ve Vronsky'i seviyorum" mesajı verir.

Anna Karenina'yı güç dengesi üzerinden değerlendirmeye aldığımızda kitaptaki tüm karakterlerden çok daha güçlü ve cesur olduğunun farkına varırız. Yaşadığı hayat tarzının getirdiği sıkıntılara katlanmak zorunda bırakılan; toplum nedeniyle, kapanmak, açılmak, iyi bir anne olmak için sayısız fedakârlık yapmak, iyi bir eş olmak için sınırsız zaman harcamak gibi subjektif olan değerlerle sürekli tartıya çıkan; ve tüm bunların yanında kendine başka bir dünya kurmaya çalışan bir kadındır.

Her kadın gibi; olduğu gibi ve olduğu kadar iyi... Çünkü bazen yapılacak başka bir şey yoktur. Tıpkı Oblonsky'lerin evinde Anna'nın abisinin tutumu gibi; Anna'nın ayakları yere basan, problem çözen karakterinden medet umup, kendi kızını da fazlası ile sever ve desteklerken; eşi Dolly'den bambaşka bir şey bekler Oblonsky. Bu ikilem okuyanların kafasını karıştırır, Oblonsky karısının aldatılmaya karşı verdiği tepkiyi oldukça abartılı bulur: "Onun da haberi olmalıydı, artık onu sevmediğimden" der. Karısı sistemde yalnızca bir "anne" ve "sadık bir eş"tir, dolayısıyla da aldatılabilir, eşinin başka kadınlara gözünün kaymasına ses etmeyebilir, cinsel istekleri olmayabilir. Buradaki kadın yok olduğuna inandırılır ya da yeri geldiğinde kutsal olmak ile taçlandırılır. Bu tacı da veren alan da erk-toplum yani çoğul kimse, kim güçlüyse odur.

Yazar her ne kadar Anna'yı yargılamamaya çalışsa da Anna'nın da toplumun baskılarına dayanamayan halini uzun uzun anlatır. Hukukun anneyi çocuğundan ayırmasına, Anna'nın kıskançlıkla giderek saldırganlaşıp hastalanmasına, Vronsky'nin en sonunda Anna'yı terk etmesine yazar da ses çıkarmaz. En sonunda da Anna'yı trenin altına iter ve intihar ettirir. Belki de Tolstoy da bilemez Anna gibi karakteri nasıl yönlendireceğini, yöneteceğini... Tıpkı toplumun cesur kadınlara ne yapacağını bilmediği, buna hazır olmadığı gibi. Anna ölür, hikâye sona erer, sonunda yalnızca acı kalır; belki de acı daha baş edilebilir bir duygudur değişimden, değişimin yarattığı gerginlikten... Masalsı romandan dersini tek alan Anna'nın eşidir, Anna'yı eve hapseden Bay Karenin, Anna'nın Vronsky'den olan kızını özgür bırakır. Anna'nın savaşından en azından kızı bağımsız olarak çıkar, bu da aslında pek çok şey demektir. Savaşın değil de mücadelenin gerekli olduğunun resmi gibi.

Derin Durul SAN

© HARI LUALHATI

Erkekleri etkin kullanma kılavuzu

Hayatınızdaki erkeğin daha sevgi dolu, düşünceli ve duyarlı olmasını ister misiniz? İşte 13 maddelik bu listeyle tüm istekleriniz gerçek olacak.

Her kadının hayatında bir tek erkek vardır; o gelip geçen onlarca erkeğin arasında. Babası değil elbette, çoğunlukla kocası da değil. Şimdi bu cümleleri okuyunca aklına gelen ilk erkek. En yakışıklı, en iyi kalpli, en kültürlü olanı da olmaz o nedense. Her şeye rağmen en çok sevilmiş olan olur. Onunla gittiğin restorana yıllar sonra başkasıyla gittiğinde hatırladığın, seviştiğin adama sarılırken bir an aklına gelen, mağazaların vitrinlerine bakarken birden yansımasını gördüğünü sandığın adam. Muhtemelen Facebook, Instagram, Linkedln hesaplarından birinde çaktırmadan takip ettiğin adam. Maalesef bu kılavuz o adamı geri getirmeyecek. Zira onunla işler zaten yürümemişti. Ama tesellimiz var. En mutlu ilişkilerimizi en çok sevdiğimiz insanlarla yaşayacağız diye bir kural yok. Çünkü sevgi ilişkinin temeli olsa da üzerine o kadar çok taş biniyor ki, Karadenizli müteahhit misiniz yoksa usta bir mimar mı hemen belli oluyor.

O yüzden bir karar vererek başlayalım. Gözünüz dışarda mı? Beraber olduğunuz erkekle beraber olmaya devam etmek istiyor musunuz? İlişkiniz katlanılmaz bir hal mi aldı? Her şeye rağmen ilişkinizi kurtarmak, iyileştirmek, güzelleştirmek istiyor musunuz yoksa bu kadar bana yetti, yeni sulara yelken açarım mı diyorsunuz? Kararınızı verin.

Devam etmeye karar verdiyseniz, biz de devam edelim.
Geçmişi ve gelecek ihtimalleri bir kenara bırakıp elimizdeki erkeğe odaklanmaya karar verdiniz. O halde ne kadar feminist olursanız olun birinci önceliğiniz adamı baştan çıkarmak. Maalesef bu işin sırları oyuncu olmayı gerektiriyor. "Ben baştan çıkarmakla uğraşamam, beni seven yanımda durur" diyorsanız, sonraki yazıya geçebilirsiniz.

Oyuncularla devam edelim.

Günlük rutininize katmanız gerekenler:

1) Güler yüzlü olun
Adamın ortaya çıktığı anlarda (eve geldiğinde, buluştuğunuzda) ona güler yüz gösterin. Hayatınıza renk katan oymuş gibi mutlu olun. Mutluluğunuzu belli eden şeyler söyleyin. Pozitif, neşeli, güler yüzlü olmak en temel özelliklerinizden biri olsun.

2) Hizmet edin
Hemen kaşınızı kaldırmayın. Tüm bunları bir amaç için yapıyorsunuz, unutmayın. Kölesi, annesi olmayın ama adamın en sevdiği yemek neyse onu pişirin. En azından pişirmiş gibi gözükün. Hastalandığında, sabah işe giderken, akşam geldiğinde ona özen gösterin.

3) Pohpohlayın
Erkeğin kendini iyi hissetmesi için aynalanmaya, fallusuyla barışık olmaya ihtiyacı var. Onu bol bol övün. İyi yaptığı şeyleri takdir edin. Narsisistik doyumu sizinle yaşasın. Şımarabilir diye düşünmeyin. Siz övedurun, gerisini sonra halledeceğiz.

4) Ona ihtiyacınız olduğunu hissettirin
Elbette her şeyimizi kendimiz yapacak kadar güçlü ve akıllıyız ama yapmamız için bir sebep yok. Bırakın o yapsın. Çünkü araştırmalar, erkeklerin bizim için bir şey yaptıkları zaman daha çok bağlandıklarını gösteriyor. Ona bir görev verin, yaptığında da mutluluğunuzu belli edin ve onu övün. Birkaç maddeyi bir seferde aradan çıkarıyorsunuz.

5) Erotik olun
Pamuklu iç çamaşırları, kalın çoraplar, yırtık pijamalar çöpe! Annesi gibi giyinerek, davranarak bu işi kotaramazsınız. Sizi kendi parçası gibi görmeye başlarsa bitersiniz. Amaç arzu duymasını sağlamak. Ve sonuç odaklı yapıları, ancak erotizmden anlıyor. Onların dilinden konuşmak gerek. Biz o dili zaten çok iyi biliyoruz. Kadınlığın doğasında var. Baskılanmış, gizlenmişse onu ortaya çıkarmak zorundayız. Hayatımız buna bağlı.

6) Sizi anlamasını beklemeyin
Biz kadınların ağzına sakız olmuş, "Ben söyledikten sonra ne anlamı var". Kulaklarıma inanamıyorum. Bu cinsin kendi kendine bir şey anlama olasılığı nedir diye hesap yapılmış mı acaba? Çok akıllıysa imalardan anlayabilir ama sonucunun ne olacağını kestiremediğimiz bir işe girişmekle zaman kaybetmeyelim.
"Beni öptüğünde çok mutlu oluyorum" deyin. Öptüğünde birinci ve üçüncü maddeleri tekrarlayın. İki ve beşle de zenginleştirebilirsiniz. Zor değil, Pavlov'un köpeğinde bile işe yaramıştı.

7) Onu iyileştirin
Ruhundaki yaralar bedeninde ortaya çıkar. Onu iyi gözlemleyin. Zayıflıklarını dikkatlice izleyin. Hepimiz sırlarla dolu bir geçmişten geliyoruz. Sırlarını size açmasını sağlayın. Güvenilir olun. Hiçbir şeyi üzerinize alınmayın. Kaygılıysa, yakınlıktan korkuyorsa onu teskin edin, yatıştırın, sağaltın. Ebeveyinleşmeden, yetişkin gibi anlayın onu.

8) Annesi olmayın
Bu önemli olduğu için yeniden üzerinde duruyorum. Doz aşımından kaçının. Annesi

© HARI LUALHATI

değilsiniz, annesi olmayın. "Çocuklarımın anası"na da dönüşmeyin. Libidonun yerini anne şefkati almasın. Sevgilisi olun, eşi olun, Tanju Okan'ın tonlamasındaki kadını olun.

9) Şehveti artırın

Şehvet kapısı üç anahtarla açılır.

1. Anahtar: Ulaşılmazlık. Güya bunların hepsi avcı. Avlanacak bir şeyleri kalmadığı için bırakın sizi avlasın. Anneannelerimizin bir bildiği varmış. Şimdi zaman değişti ama yaklaş-geri çekil taktiğini uygulayamayan kapıda kalır. Metot yine çok basit. Kendinizi teslim etmeden önce yavaş yavaş yaklaşıp kaçıyorsunuz. Bir dokunuş, tutkulu bir öpücük, çaktırmadan bir frikik, özenli bir temas, baştan çıkaran bir bakış... Hepsi bir arada. Beş duyuya hitap edin. Heyecanı hep canlı tutun.
2. Anahtar: Yasak. 20 yıldır evli olup dünyanın en yasal çifti haline gelmiş de olabilirsiniz. İlişkiye yasak bir hava katarsanız, havanız katlanır. Elbette siz güvenliği elden bırakmayın. Fantezi boyutunda kalın. Oyun oynayın.
3. Anahtar: Gizem. Gizemli olmak sır saklamak değil. Sizinle ilgili hayal kurmasını sağlayın. Onunla buluşmadan çok önce tetikleyici bir mesaj atın. Öyle ki işinin gücünün arasında sizi düşünmekten kendini alamasın. Whatsapp'tan durmadan mesaj atın demiyorum. Bir tek gizemli mesaj bin kelimeye bedel. "Bu akşam sana yapacaklarımı hayal bile edemezsin."

10) Bırakın biraz uzaklaşsın

Arada sırada uzaklaşmak isteyecek. Hele de stresliyse. Azıcık bekleyin. İki kere telefonunuzu açmadı diye üzerine düşmeyin. Kendilerine ait bir alan yaratmak isteyecekler. Erkekçe şeyler yapmak için. Bırakın yapsın, sonra gelecek zaten. Onun yokluğunu fırsata çevirin.

11) Kendi ayaklarınızın üzerinde durun

Hem de güçlü durun. Ona yaslanarak var olamazsınız. Onunla birlikteliğiniz sizin seçiminiz. Kalbinizin, zihninizin, bedeninizin kontrolü sizde. Cesur olun yaşarken. Bilgili olun. Uyanık olun. Sizi uyuşturmalarına izin vermeyin. Akşam zihninizi boşaltmak için dizi izlemek yerine, doldurmak için kitap okuyun. Otantik olun.

12) Kadınları destekleyin

Sinemaya gittiğinizde minicik eteğiyle fuayede dolaşan sarışına bakıyor diye kadına çamur atmayın. Başka kadınlarla ilgili dedikodu, yergi yapmanın size faydası olmaz. Bunun yapılabilir olduğunu kafasına sokarsınız sadece. Zaten kafaları her şeye kadir oldukları fikriyle fazlaca dolu değil mi? Başka kadınları, onları övmek dışında konu etmeyin. Hemcinslerinizi kötülemeyin. Bir başkasını kötüleyerek daha üstün olmazsınız. Diğer kadınların kurdu olmayın. Bunu yapan yeterince erkek var zaten. Siz herkesin hayat hikâyesine saygı gösterin. Örnek olun. Onu alıştırın.

13) Onu eğitin

Yetişkin, güçlü, etkili olan sizsiniz. Yukardaki tüm becerilerde ustalaştığınızda, karşınızda size saygı duyan, bedeninize, ruhunuza bir bütün olarak yaklaşan, olgun, güvenebildiğiniz bir adam olacak demektir. İçindeki erkekliği törpüleyebilmiş, animasıyla barışmış olacak.

Şimdi ona anlatmaya başlayın. Bir kız çocuğu bu ülkede nasıl büyüyor, anlatın.

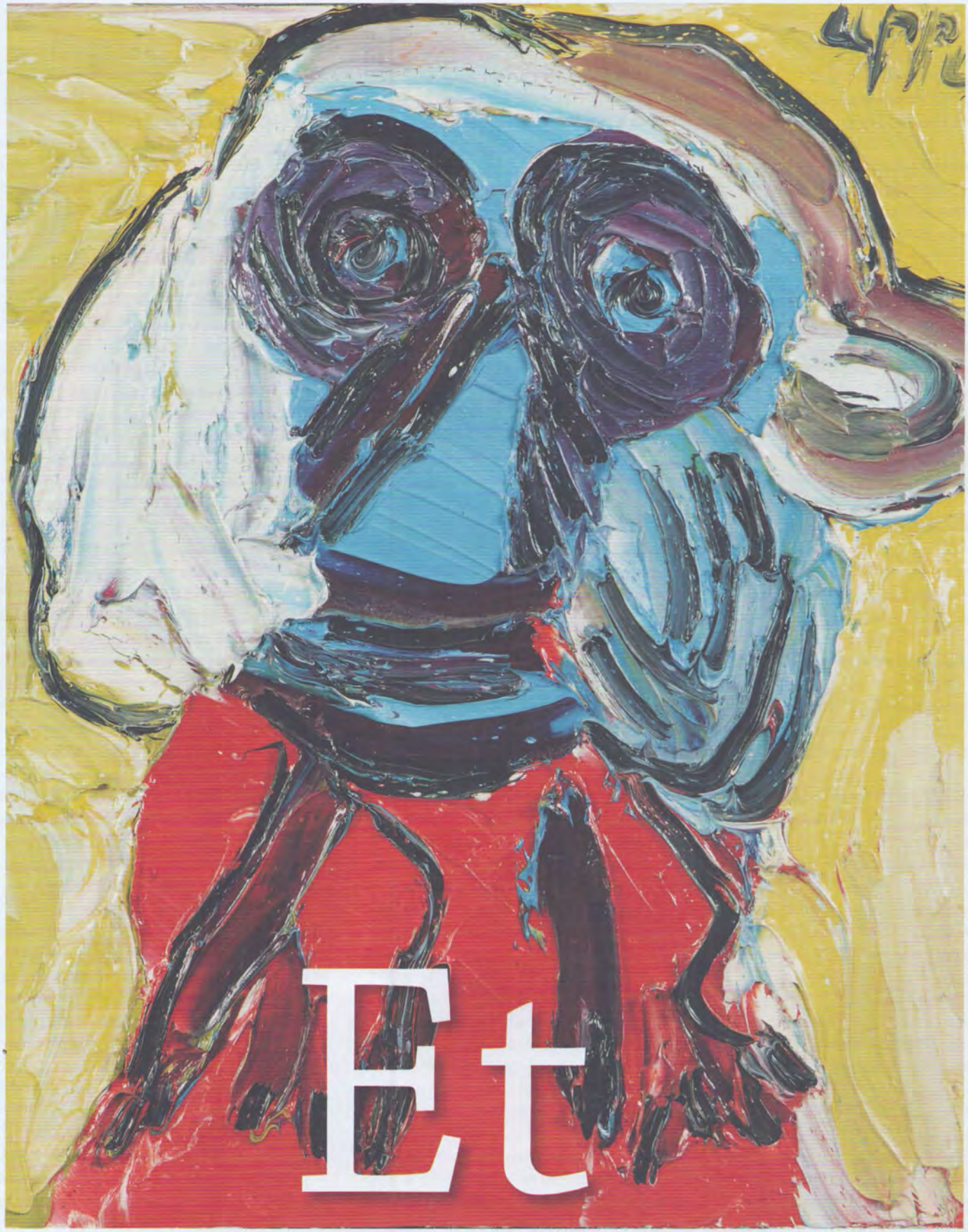
"Her beş çocuktan biri cinsel istismara uğruyor" deyin. "Bebekler beşiklerinde, çocuklar okullarda taciz ediliyor. Bazıları istismar yüzünden ölüyor, intihar ediyor, evden kaçıyor, bağımlı oluyor. İstismarcıların yüzde 80'i ailenin içinden ya da aileye yakın kişiler oluyor. Çoğunlukla kimliği bilinse bile örtbas ediliyor."

"Her üç kadından biri aile içi şiddet mağduru. Son beş yılda neredeyse günde bir kadın cinayeti işlendi. Kadınlar işyerlerinde tacize, otobüslerde tecavüze uğruyor. Cinsel şiddete karşı kadını koruyan politikalar yetersiz, eksik, sakat."

"İşte bunların tüm sorumlusu sensin" deyin. "İlkokulda kızların saçına kum attığın için, ortaokulda bacaklarını ellemeye çalıştığın için, lisede yattığın kızın nasıl seviştiğini herkese anlattığın için, üniversitede kavga ederken kız arkadaşını omuzlarından tutup duvara çarptığın için, işyerinde patronun taciz ettiği kadının arkasından güldüğün için, hiç gitmediğin şehirlerde küçük kızlar şaibeli şekilde intihar ederken orada ne oluyor diye sormadığın için, 'Benim bedenim, benim kararım' diye yürüyen kadınlara bir grup feminist deyip geçtiğin için, boşanmış üst komşunun evine gelen erkeklere sırıtarak baktığın için, kız arkadaşına 'Sen benimsin' dediğin için, aynı pozisyonda çalışan kadının senden daha az maaş aldığını bildiğin halde sesini çıkarmadığın için, açık ve rahat giyinmiş kadınların laf atılabilir olduğunu düşündüğün için, 'Çocuk gelin mi olur?' diye muhabbet edip hiçbir eyleme katılmadığın için, yaşlanan karının aldatılabilir olduğuyla ilgili arkadaşlarınla espri yaptığın için, sevgilinin ne giydiğine karıştığın için, karının çalışmamasının daha ekonomik olduğunu söylediğin için, yatakta cinselliği tek başına yaşadığını düşündüğün için, kızını hurafelerle korkuttuğun için, torba torba yasalar geçerken bakakaldığın için..."

"Erkek olmanın büyüsüne kapılıp uyuyakaldığın için, bu ülkede yaşanan her istismarın, tacizin, tecavüzün, eşitsizliğin, cinayetin sorumlusu sensin. Tek başına sen. Sen girdin o küçük kızların içine, sen tehdit ettin, sen dövdün, sen öldürdün tüm o kadınları. Terin kirli, ellerin kanlı, yüreğin taş. Zalimliğin, zorbalığın yakıyor, parçalıyor bizi. Sesin de sessizliğin de öldürüyor. Söndür artık körüklediğin cehennemi. Acımı gör ve durdur bu cehennemi."

Şimdi bırakın biraz ağlasın, bizim her gün ağladığımız gibi. Kendine geldiğinde beraber neler yapabileceğinizi konuşursunuz. Erkeğiniz artık etkin kullanıma hazır. ●

©KAREL APPEL

Ortaya dökülen sahipsiz ve soluksuz kemik yığınından birkaçını babam niyetine alıp, toprağı eşeleyerek gömdüm. Bana kalsa bu iki kemik bile çoktu ona!

Savrulan karanlığın tozlu uğultusundaydı gece. Evi temellerinden söküp atacak kadar azgınlaşan bu karakış fırtınası, odama girmek için ufacık bir delik ararken, ben, hiddetle sarsılan pencerenin önündeki yatağıma huzurla uzandım. Uykusuz geçen onca gecenin sonunda, şimdi ilk defa uykunun geldiğini duymuştum. Sessizliğin ve dinginliğin gecesinde, yaprak dalında ve toz yerdeyken, herkes ve her şey uyuyordu. Ben uyuyamıyordum. Her şeyin benimle birlikte uyuyacağı bir dünyayı sevemiyordum. Ama biraz sonra, göğü dağla çarpıştıran bu uyanık kıyametin korkusuz uykusunu uyuyacak ve belki de dünyayı bir parça olsun severek uyanacaktım.

Sıçrayarak uyandım. Annem öteki odadan feryat edercesine beni çağırıyordu. Onu araladığı perdenin zifiri karanlığında buldum. Görmez gözlerle mezarlığın olduğu yöne bakıyordu. Yaklaştım. Kör geceye karışmış bakışlarını bana çevirdi. Dedi ki;

- Ölülerimizi gömmeliyiz.

Annemin yüzünde ansızın parlayan ve sönen ışığa doğru uzanıp baktım. Dışarısı bir anda aydınlanmıştı. Kasaba, ellerinde fenerler ve küreklerle mezarlığa doğru ilerliyordu. Ben, feneri ararken, annem, el yordamıyla yoklaya yoklaya bulduğu battaniyeyi sırtına attı ve kalabalığa karıştık.

Havayı insanın soluğunu zehirleyen kokular doldurmuş ve ölülerimiz her yana savrulmuştu. Ayağına takılan kemiklerden iyice tökezlemeye başlayan annemi, bir köşeye oturtup, babamı aramaya koyuldum.

Kızıl yas elbiseleri içindeki kimi kadınlar, dizlerine vurarak, kayıp ölüleri için ağıtlar yakıyorlardı. Saydım. Gözlerindeki her bir yaş, bir kelimeydi. Kelimeler döküp, kelimeler yaktılar. Bir zamanlar annemin "Sulandığında yalnızca çiçekler mi büyür?" diye sorduğunu anımsadım. Şişmiş gözkapaklarının toprağında, kirpiklerini büyüten kadınlar da vardı. İleride beş gün önce gömülmüş bir orospunun her zaman merak ettiğim bedeni, dostları tarafından şimdi yeniden gömülüyordu. Yakınlarına sokuldum. Şişmiş karnına, kabarcıklar halinde mayalanan göğüslerine ve eklem yerlerindeki yumrulara baktım. Düşmüş burnundan kalan koyu boşluğa, kısa saçlarına, uzun tırnaklarına, çürümüş gözlerinin zifiri-mor ıstırabına... "Adı neydi acaba?" diye düşündüm. Yanımda bir ses, düşündüğüm bu soruya yanıt verdi:

- Ne kadın ama!

Dönüp baktım. Duruşu çolpa bir adam. İri dişleri yüzünden kapanmayan dudaklarının salyası, heyecanlı soluğuna bulanmış, cebindeki eliyle bedenini esritiyor. Orayı sürünürcesine geçip gittim.

Az ötede, boşalmış mezar çukurlarını taze etleriyle dolduran baygın kadınlar ve onların çıkarılmalarına yardım edeyim derken, üstlerine kürek kürek kusan adamlar gördüm.

Yeni evli birkaç kadın, kökleri dışına fırlayan gelinboğan bitkisini çevrelemiş, çiçek tablasıyla sarılı etli meyveleri yiyorlardı. Ekşiyen yüzleriyle tadının buruk ve mayhoş olduğunu söylüyorlar ama yine de büyük bir iştahla yemeye devam ediyorlardı.

Biri ortalığa düşmüş, altın dişleriyle gömülen dedesinin kefen soyucusunu arıyordu. Yakasına çiçek sıkıştırmış öteki, sert ve çorak elleriyle dilenerek kesesini doldurmaya çalışıyor, dudakları yalvarırken gözleri tehdit eder gibi bakıyordu.

Bir yanda ruhların huzuru için doğmaca şarkılar okunuyor, öbür yanda yaşanılanları anma özlemine tutulmuş, uzak zamanlardan konuşuluyordu. Derken, kimin olduğu belirsiz kemiklerin sahiplenme kavgaları başladı. Birbirlerini yaralıyorlardı.

Aman demeye kalmadan, gelen bir bağırtıyla, herkes ellerindeki küreklerle sese doğru koşmaya başladı. Ben de koştum. Deminki adamın pantolonunu indirerek kırmızı bir ete abanmış olduğunu gördük. Erkekler ve kadınlar adamı oracıkta linç ettiler. Sonra mezarın bu en sıcak ve kanlı ölüsünü de gömdüler.

Saatler sonunda oyuklara, bula bildiğimiz tüm ruhu alınmış etleri ve larvanın kemirdiği sarınıtırak kemikleri teslim etmiştik. Fırtınanın sakinleştiği bu anda, tepemizden acı çığlıklarla bir kuş sürüsü geçti. Gökyüzüne kaldırdığım başımı yeniden yere indirdiğimde, ayakucumda bir kuş gördüm. Eğilip onu yerden aldım ve göz hizama kadar kaldırıp dikkatle baktım. Hayır! Hayır hayır! Yanılıyor olmazdım! Bu, yıllar önce kafesinde ölü olarak bulduğum kuştu. Kutsal olmayan bir kitapta okuduğum "Mahşerde önce kuşlar dirilir" sözünü anımsadım. Birden gök kızıla kesti. Leş bir damarın kalbime dolandığını hissettim. Yeniden hızlanmaya başlayan fırtınanın, üzerini kapattığımız mezarları yeniden açmaya başladığını görünce, sesimin tüm kuvvetiyle "Mahşer!" diye bağırdım.

- Mahşer! Mahşer kuruluyor!

Herkes önce Tanrı için bir dakikalık saygı duruşuna geçti. Hemen ardından, çığlıklarla ve sağa sola koşuşturmaya başladılar. Açılan toprağı; kürekleriyle, elleriyle, ayaklarıyla yeniden kapatıyorlardı. Yeniden açılıyor, dipdiri bir ısrarla yeniden kapatıyorlardı. Komşu kadının demesiyle, günahlarımız büyüyerek bize doğru geliyor, hep aynı yerde takılıp kalan o bozuk plak kendini yinelemekte yılmadan diretiyordu.

Kemikleri çuvallara doldurup ağzını sıkıca bağlayarak, üstlerine yorulmaz çabalarla öbek öbek toprak yığmaya devam ettiler. Daha biraz öncesine kadar, karısınınmışçasına gömdüğü kafatası ve kemiklerden oluşan mezarın başında ellerini açmış, gözyaşları içinde ölümlü bir şiir okuyan ihtiyar, şimdi aynı mezarın üstünü taş bloklar ve küfürlerle kapatıyordu. Arkasında, kavlak derisinden sıyrılıp süzülen bir yılan gördüm. Sonra bir yılan daha gördüm. İkiydi üç oldu. Derken, dünya kahır doldu...

Fırtına dindiğinde şafak sökmek üzereydi. Babamı bulamamıştım. Yerinde yoktu. Uzak yerlere savrulmuş olmalıydı, belki de birisi onu kendi ölüsüymüşçesine bilmem hangi ismin altına gömmüştü. Ortaya dökülen sahipsiz ve soluksuz kemik yığınından birkaçını babam niyetine alıp, toprağı eşeleyerek gömdüm. Bana kalsa bu iki kemik bile çoktu ona!

Yükseliyordu... Geceyi kürek kürek kat eden bizler, kokunun, korkunun, geçmişin ve günahların nöbetini tutmuş, sürgüler arkasındaki evlerimize dağılırken, kimliksiz kemiklerin üzerinde, isimli mezar taşları yükseliyordu. Tüm bu olmuşların ve olmamışların doğusunda, zafer duygusuyla parlayan şu güneş... Yorgun bedenlerimize su... Sır vermez yapraklar titriyordu dudaklarımızda... Ölülerinizin birbirine karıştığı toprak birdi! Geçmişimiz ve geleceğimiz, sevgimiz ve nefretimiz, kinimiz ve şefkatimiz birdi. Tanrı birdi. Ve bu kasaba, o biricik Tanrı'yı yenmişti.

Sıçrayarak uyandım. Annem öteki odadan feryat edercesine beni çağırıyordu. Onu araladığı perdenin zifiri karanlığında buldum. Görmez gözlerle mezarlığın olduğu yöne bakıyordu. Yaklaştım. Kör geceye karışmış bakışlarını bana çevirdi. Dedi ki;

- Çok korkuyorum, bana sarılır mısın?

Onu elinden tutup yatağına götürdüm. Yıllar önce babamın kezzap savurarak kör ettiği gözlerinin; damarları belirgin, pörsümüş ve kirpiksiz kapaklarından öptüm-öptüm. Sıcacık sarıldım. Biraz sonra, göğü dağla çarpıştıran bu uyanık kıyametin korkusuz uykusunu uyuyacak ve belki de...

Soluna döndü, içindeki o cılız etin sancılı, doyumsuz ve ölümlü açlığına. ●

Selcen Yüksel ÖZBEK

Reenkarne

Selin, Selim'i de içinde bir yerlerde ömür boyu taşıyacağını biliyordu.

"Freud insanların cinsel içtepilerinde dikkati çekecek derecede 'iki cinslilik' olduğunu göstermiştir. Hiçbir erkek, kadınsı özellikleri olan bazı güçlü isteklerden kaçamadığı gibi, hiçbir kadın yoktur ki, bazı erkeklik eğilimlerine, bir erkek olmak için bazı isteklere sahip olmasın; hatta çoğunlukla bilincin bu 'eşcinsel' eğilimleri reddetmesine rağmen"

"Banyoya gir, doğalgazı aç ve kendini öldür, öldür, öldür."

Babasının bu sözü üzerine, ölüm ile zorlu bir yaşam arasındaki tercihini çabucak yaptı Selim. Evden ayrılmaya karar verdi. Ne yaparsa yapsın, ne yaşarsa yaşasın ölümden evlaydı. Uzaklaşacaktı. Yıllardır babası üzülmesin diye bastırdığı kadınca duygular yüzünden babasını kaybetti; yoksa o evladını mı? İkisi de mi?

Erkeklik, oğlunun intiharına sebep olmaksa, erkek olamayan oğlunu dışlamaksa, Selim böyle kalmak istemiyordu. Gözyaşlarına boğulmuş bir halde çocukluğunu hatırladı. Annesi komşu teyzelere pipini göster oğlum, dediğinde, o annesinin gönlü olsun diye gösterir, sonra yatak odasına gidip annesinin makyaj malzemeleri ve kıyafetleriyle ilgilenirdi. Ailesinin çocukça diye nitelediği bu ilgi, yıllar geçtikçe daha da arttı. Selim bu oyunların ileride tüm hayatını değiştirecek bir gerçeğe dönüşeceğini yaşı ilerledikçe anlamaya başladı. Ergenlik çağına geldiğinde, diğer erkek arkadaşlarından farklı olarak kızlara ilgi duymadığını fark etti. Onun için karşı cins erkeklerdi. Ailenin tek oğlu olması nedeniyle bu hislerini mümkün olduğunca bastırmaya çalıştı. Ancak aşk bütün bu çabaları bir hamlede çöpe attırdı. Âşık olduğu adam, bir çeşit tefecilik işi yapan babasıyla beraber çalışıyordu. Okan. Bu magazin yönü yüksek ilişki kısa sürede duyuldu. Selim, bu gerçeği babasından gizlemeleri karşılığında, birkaç erkekle beraber oldu. Ancak babasının gerçeği öğrenmesini engelleyemedi. Ve işte şimdi yuvasından ayrılmak zorundaydı. Bu seçenek ancak ölüme alternatif olduğunda

kabul görürdü.

...

O karanlık günden sonra Selim, gözden uzak bir yerde sevdiği adamla beraber yaşamaya başladı. Okan da babasıyla çalışmıyordu artık. Bir şeyleri bahane edip ayrılmıştı. Bu süreçte ilişkileri inişli çıkışlı devam etti. Yine de Okan maddi manevi desteğini hiç eksik etmedi. Hormon tedavisi, lazer epilasyon, meme protezi ve son aşama psikiyatri raporu sonrası cinsiyet değiştirme. Bu zorlu süreç toplam iki yıl sürdü. Ve nihayet pembe nüfus kâğıdını eline aldığı an Selim'in hayatının en mutlu anıydı. Adı Selin'di artık. Selin, kadınların doğuştan kolayca elde ettikleri bu nüfus kâğıdının kıymetini bilmediklerini düşündü. Kadın olmak ne güzel şeydi. Makyaj, kıyafet, cilve... Ama Selin bu güzellikleri dışında, yeni cinsiyetini zorluklarıyla da kabullendi... Ne de olsa bedenen ve ruhen bir cinsiyete sahip olmak, ikisi de olamamaktan daha tabiydi. Selin, Selim'i de içinde bir yerlerde ömür boyu taşıyacağını biliyordu. Geçmişini herkesten saklayabilirdi ama içinden söküp atamazdı. Selim onu bazen bir öfkeyle ele geçiriyordu, hayata karşı bir kızgınlık ve kırgınlıkla. Bazen de özlem duyuyordu çocukluğuna, erkek olarak devam etse hayatının nasıl olacağının hayalini kuruyordu. Babasının bir arkadaşının kızıyla evlilik yapar, mutlu mesut geçirirdi yaşamını. Ama içdürtüleri izin vermedi, insanların milyonlarcasının yaşadığı o tür normal bir hayata. Ama şimdi bir kadın olarak olağan bir yaşam sürmek istiyordu, bir aile kurmak.

Okan bir akşam Selin'e dışarıda yemek yemeyi teklif etti. Güzel giyinmesi gerektiğini ekledi. Şehrin en güzel restoranlarından birine götürdü onu. Önceden ayrılmış masalarına oturdular. Okan çok heyecanlı görünüyordu. Siparişlerini verdiler:

Okan, "Seni seviyorum Selin" dedi. Son günlerde yeni ismini sık sık kullanması Selin'in hoşuna gidiyordu.

Selin gülümseyerek "Ben de seni seviyorum" diye cevapladı.

Okan, "Ablam Ayla 1.5 aylık hamile; bir kızı, bir oğlu olduğunu biliyorsun. Bu çocuğu istemediğini söylüyor" dedi.

Selin sevgi sözcüklerinin ardından ablasıyla ilgili bu tür bir konuya neden geçtiğini anlayamamıştı, kendisinin hiçbir zaman anne olamayacağını mı hatırlatmak istemişti? Bunca yaşanan şeyden sonra ayrılmak mı istiyordu?

- Sana danışmadan ablama şöyle bir teklifte bulundum ve olumlu bir cevap aldım.

Selin meraklanmaya başlamıştı. "Evet" diyebildi.

- Ablama senin doğuştan rahmin olmadığını söyledim.

Selin, merakla dinliyordu.

Okan elini cebine götürdü, siyah yüzük kutusunu açıp Selin'e doğru uzattı.

Selin, Okan'ın konuşmasıyla hareketini birbirine bağdaştıramamıştı, fakat güzel bir şeyler olacağını sezinliyordu.

- Ablamın doğuracağı çocuğun annesi ve benim karım olarak hayatımda hep kalmaya var mısın?

Âşık olduğu adam evlilikle birlikte bir de çocuk vadediyordu ona. Böyle bir teklif alan ilk kadındı belki de. Derin bir nefes aldı:

- Evet , evet, evet...

...

Sevincinden günlerce uyuyamadı Selin. Sonraki tüm günler ise kaygıdan. Çocuk yetiştirme sorumluluğu, hissi, korkusu çöktü yüreğine. Doğacak yavru ona anne diyecekti. Peki o nasıl bir anne olacaktı? Çocukluktan ergenliğe uzanan süreçte ne bir kadın olarak ne bir erkek olarak yeterli tecrübesi vardı. Hiç regl ağrısı çekmemiş bir kadın, hiç ereksiyon yaşamamış bir erkekten ibaretti geçmişi. Duyduklarıyla, gördükleriyle bu büyük sorumluluğu yerine getirebilir miydi? Kızı olsa mesela ilk âdetinde ona nasıl tavsiyelerde bulunacaktı? Erkek çocuğuna erkeklikle ilgili anlatacakları da eksikti. Sonra annesini düşündü; anneliğin büyük kısmının şefkat olduğunu hatırladı. Annelik vazgeçmemekti, ne olursa olsun. Eğer bir kadın olmak üzere yanlış bedende yaratıldıysa, annelik içgüdüsü de bir yerlerde olmalıydı, hissediyordu. Bebeğini kucağına alacağı günü düşününce bu duygunun su yüzüne çıkacağını hissetti. Ve bu düşünce onu biraz olsun rahatlattı.

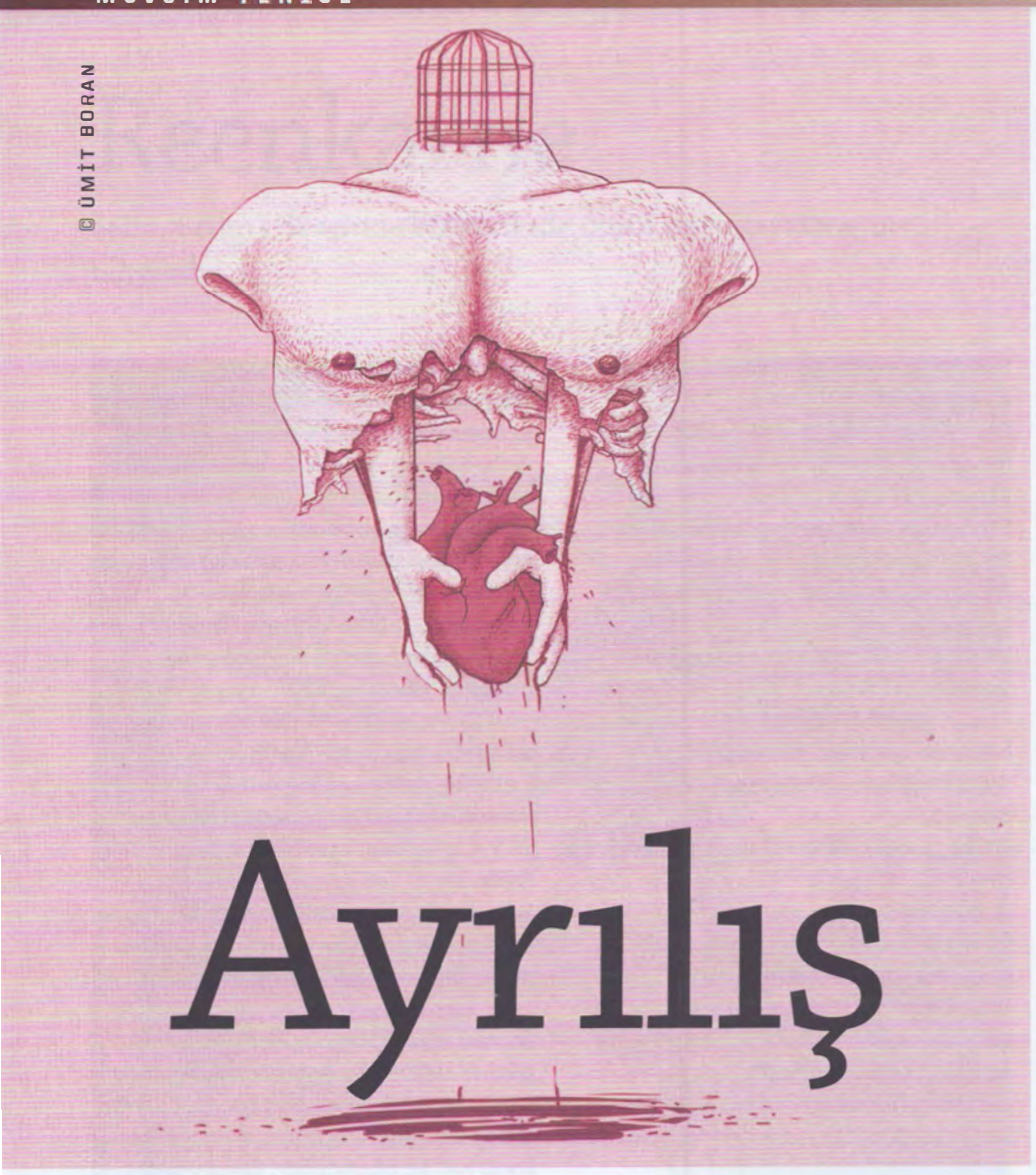
Acı anılarını ve öfkesini kendisine miras bırakan eski cinsiyetini düşündü sonra. Babasının yaptığı mı, Okan'ın yaptığı mıydı erkeklik? Yoksa erkeklik diye adlandırılan, aslında insanlık mıydı? Kadın olmak uğruna katlandığı bunca acıya rağmen; Selim veya Selin olmanın, erkek ya da kadın olmanın, insan olmak kadar manası olmadığını düşündü.

Selin de evladını hep sahiplenecekti. Kız ya da erkek fark etmezdi, ne kadar yanlış yaparsa yapsın değişmezdi. O hep destek olacaktı.

Sonraki sekiz ay boyunca Ayla ve Selin hep gözden uzaktaydılar. Ayla normal doğum ile sağlıklı bir erkek bebek dünyaya getirdi. Selin bebeği kucağına ilk aldığında aralarında bir gönül bağı kurulmuştu bile. Çok seviyordu yavrusunu. Okan'ın gözlerindeki ışıltıyla sevinci kat kat arttı. Ve Selin kırmızı kurdelesi başında, tam bir lohusa edasıyla evine döndü. Gün geçtikçe, yavrusuna emek verdikçe aradaki sevgi bağı daha da güçlendi. Doğurmak anneliğin sadece bir parçasıydı. Gönlünü, ömrünü vermek bambaşkaydı. Selin uykusuz geçen bir ayın bir akşamüstü öylesine yorgun düştü ki koltukta uyuyakaldı.

Babası yavaşça omzuna dokundu: "Evladım, oğluna benim adımı koymuşsun. Kucağıma alıp sevdim, çok tatlı." Selin tam babasının yüzünü görmek üzere başını çevirecekti ki oğlu Ahmet'in ağlamasıyla irkilerek bu güzel rüyadan uyandı. Oğluyla beraber ağladı. Bunun hiçbir zaman yaşanmayacağına söz verdi. Tekrar uykuya dalan bir tanecik bebeğini seyre daldı. O da birkaç yıla kalmaz teyzelerine pipisini gösterirdi. Ve belki de...

Mevsim YENİCE

Ayrılış

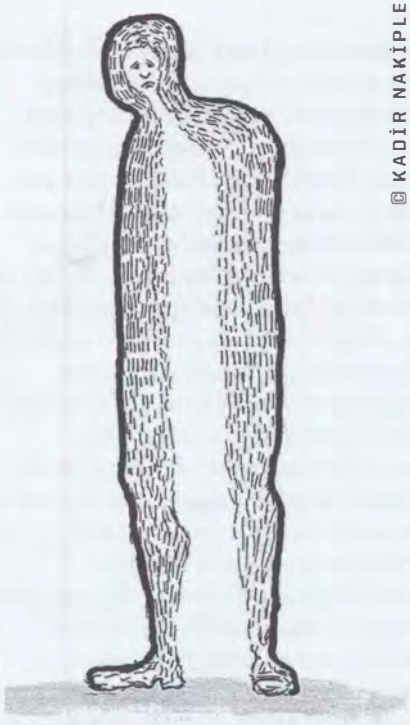
Küçükken boyumdan büyük dalgalara kafa tutuşumu göstersem sana. İnanır mısın cesur olduğuma? Ne cesur çocuktum ben Ömür. Şimdi ödüm kopuyor erkeklikten.

"Bakakalırım giden geminin ardından;
Atamam kendimi denize, dünya güzel;
Serde erkeklik var, ağlayamam."
Orhan Veli Kanık

Rakım duble olsun şefim. "Ömür giderse ben de durmam artık bu şubede." İçimden sürekli bu cümleyi söylemek geçiyor. Sözcükler rakının içinde çatırdayan buzla birlikte yok oluyor. Bağrım yanıyor. Nasıl da bakıyor arada masanın diğer ucundan bana kirpiklerini eğerek. Şeytan diyor ki, masanın üstüne çık, "Herkes duysun ben Ömür'ü seviyorum" diye bağır. Bağırsam ne olur ki hem? Hiçbir şey. O ne der ki? Bir şey diyecek olsa, geçen yılbaşı yemeğinden sonra beni eve bırakırken derdi. Ben arabasından inmeden az evvel. Bu pis insanlar gibi hayat sensiz Ömür'üm. Ben şimdi ne için katlanayım tüm bu sabahın kömründe çalan çalar saatlere? Otobüste birbirinin tepesinde işe gidip gelen insanların yaşamdan bıkmış suratlarına. Ben de onlara benzersem yine? Akşam elimde bir kilo mandalinayla dönmek zor gelirse evime? Ya çocuklarımı sever gibi bile yapamazsam? Haydarinin tadı azıcık ekşimsi. Senden sonraki hayatın tadı böyle olacak sanki ve ben ne vakit haydari yesem seni anacağımı biliyorum şimdiden. Aradan yıllar geçmiş olacak: Yeliz eve misafir geldiğinde meşhur haydarisinden yapacak yine günlerden bir gün. Tadı taptaze olacak ve dengeli. Süzme yoğurdun, tereyağının ve nanenin birbirine üstünlüğü olmayan berabere kalınmış bir maçta olduğu gibi. Çatalının ucuyla bakacağım tadına. Ve "Keşke Ömür'ün veda yemeğindeki gibi ekşi olsaydı tadı" diyeceğim içimden. Çatalın ucunda kalan haydariyi peçeteme sileceğim. O kadarcığını bile yiyesim gelmeyecek. Yeliz soracak sonra: "Beğenmedin mi? Sen seviyorsun diye yaptım." "İştahım yok" diyeceğim. Hiçbir şey söylemeden uzaklara dalacak. Ne varsa burada arayıp bulamadığı, oralarda arayacak. Ben de onun yaptığı gibi yapacağım belki. Uzaklara dalacağım ama vardığımız yerler aynı olmayacak çünkü biz birbirimizi çoktan bıraktık. İşte böyle Ömür'üm. Sen gittikten sonra güzel yapılmış haydarilere bile düşman olacağım ben. Az evvel benimle göz göze geldiğinde, kadehimi kaldırdım sana doğru. Sen de kaldırıp başınla selamladın beni. Baktım ufacık bir yudum aldın küçük dudaklarınla. Gelsem yanına dedim. Sandalyemden kalkar gibi oldum. Karşımda oturan meraklı muhasebecinin iğrenç bakışları döndürdü yolumdan beni. Ah Ömür'üm, şu kirli yürekli insanların çamurlu bakışları. Ben odana bir iş için geldiğimde de öyle bakardı o gözler çaprazındaki odadan. Ekranlarının arkasından dikkat kesilirdi gözleri, kulakları. Ne yapacaksak güpegündüz şubede? Yapacak olsak geçen kış birlikte gönderildiğimiz eğitimde yalnızken yapardık. Sahi Ömür, neden yapmadık ne yapacaksak? Ne yapacaktık ki zaten? Bütün gün not tutmaktan yorulmuş narin parmaklarından tutar, masaj yapardım onlara biraz. Sonra belki, "Hiç bırakma" derdin, "ellerimi". Bırakmazdım ben de. Bırakır mıydım? Eve gider açıklardım kızımla oğluma. "Ben âşık oldum" derdim. Derdim de iyi eder miydim? Anlamazlardı nedendir bu halim. Yine görünmez bir perdenin ardından bakarlardı bana. Oğlum sorardı "Baba yarın arabayı verir misin?" diye, sarhoş kafayla belki izin koparırımın derdinde olurdu. Ama küçük kızım, o üzülürdü benim için. "Anneme de âşıkmışsın, öyle evlenmişsiniz hani" diye sorardı hemen.

Anlatırdım. Kendimde bilmediğim cevabı belki onunla bulurduk sesli düşünerek. "Kızım" derdim. "Ben annene ilk gördüğüm an vuruldum. Ne güzel, ne canlıydı o zamanlar bir bilsen. Sonra ne olduysa oldu, annen artık başka biri oldu." Bilmem ki benim yüzümden mi oldu? Sen de benim olsan, Yeliz gibi başka birine dönüşür müsün zamanla Ömür? Sana da yazık eder miyim? "Anneni çok sevdim ama yapamadık" desem. Anlamazdı ya, yine de üzülürdü halime. Bir görsen gözlerini Ömür. Benim çocukluğum gibi. Bilyelerimin içindeki yeşilden gözleri. Sahi sizi tanıştırmıştım ben, hatırladın mı? Senin oğlanın sünnetinde bizim masaya hoş geldiniz demek için geldiğinde kucağımdaydı benim kız. Sonra kocan olacak adam çıkagelmişti birden. Arkanda belirmiş, kolunu omzuna atıp, geldiğimiz için bize teşekkür etmişti. Kirpiklerin eğilmişti. Sen bilmezsin ama ben hissederim Ömür. Benim işim gücüm sensin çünkü. Dayanamayıp geleceğim yanına Ömür. Şu işe yaramaz yazı işleri personeli çekilse yanındaki sandalyeden, geleceğim. Bir ara mutlaka geleceğim haberin olsun. Şimdi olmazsa sonra. Hiç olmadı tayininin çıktığı şubeye geleceğim. Yine birlikte çalışacağız. Bu kez daha az meraklı iş arkadaşlarımız olur belki hem, kim bilir? "Tarık Bey Ömür Hanım'ın odasına girdi, çok çalışıyorlar, birlikte çok iyi işlere imza attılar, helal olsun" derler. Atarız da Ömür. Seninle olursak, ben nelere imza atarım bir bilsen. Ama sen gidersen işte o zaman Ömür. İşte o zaman halim perişan. Daktilonun tuşlarına basmaya derman bulamaz parmak uçlarım. Çayıma şeker atıp karıştırırken şıngırtısını dinleyecek sabrı olmaz kulaklarımın. Sokak ortasında yakalanırsam saygı duruşuna, caddede arabalar durur. İnsanların sesi kesilir. Ben de kımıldamadan öylece beklerim. Sadece seni düşünüp, o an nerede olduğunu, nasıl olduğunu düşünerek. Deliririm Ömür. Anlıyor musun, deliririm. Yanına gelmemek için delirdiğim gibi şimdi. Kavunu yenileyelim şefim. Bir de istek şarkımı peçeteye yazdım, sana zahmet sahneye iletiversen. Ömür biz neden... Dilim varmıyor. Herkesle vedalaştın. Bana ne zaman sıra gelecek? Gelmesin Ömür. Biz vedalaşmayalım hiç. Ne sen git, ne ben delireyim. Şubede kal. Karşı odamda. Daktilo sesini duyunca huzur bulayım. Sen çalıştıkça ben daha çok çalışayım. Ömür ben hep tembel oldum biliyor musun? Küçükken babam marangozun yanına vermişti beni çırak. Ustam babama "Çalışkan değil ama dürüst çocuk vesselam" demişti hakkımda. Kulaklarımla duymuştum. Başkalarına dürüst çocuk oldum ben hep Ömür. Peki ya kendime? Keşke seninle geçmişe gidebilsek, çocukluğuma. Sana bizim oraları anlatsam. Denizde dalgalarla çığlık çığlığa nasıl boğuştuğumu, simit satan arkadaşlarıma yardım etmek için pazarda bas bas bağırırken nasıl mutlu olduğumu göstersem. Kendim de görsem yeniden, bir zamanlar ne mutlu bir çocuktum ben. Seninle de öyleydim Ömür. Senin telefonda müşterilerle konuşurkenki ciddi sesin gelirdi karşıdaki odama süzülerek. İçim nasıl sevinçle dolardı. Simitçi diye bağırmaya özlem duyardım. Yine bağırsam gırtlağım sökülene kadar Ömür. Ama sen gidince ya hepten susarsam. Duymak istemezsem tüm bu gemi düdüklerini, olduk olmadık öttürülen korna seslerini. Sinir bile olmazsam işlerin çok yoğun olmasına. Duyuyor musun, çalan şarkı senin için. Peçeteye Ömürüm'e yazmak istedim ama yazamadım. Çocukluktaki gibi içim Ömür. Dünyadan saklandığımı sanıp mutfak masasının altına kaçtığım günlerdeki gibi. Şu masanın altına girsem, seni beklesem. Gelsen. Herkesten uzağa çekiliversek, insanlar masanın üstünde, çatal bıçak şıngırtılarıyla birlikte dünyada kalsa, biz seninle aşağıda sandalyelerin ve bu pis insanların ayaklarının arasında kaybolsak. Ya hiç masanın üstüne çıkmak istemezsem sen gidince. Burada kalıverirsem. İnsanlar hep yürür giderse, ayaklar ayakkabılar değişir, ben aynı kalırsam. Korkuyorum Ömür. Küçükken boyumdan büyük dalgalara kafa tutuşumu göstersem sana. İnanır mısın cesur olduğuma? Ne cesur çocuktum ben Ömür. Şimdi ödüm kopuyor erkeklikten. Ömür şarkıya eşlik mi ediyorsun, bana mı öyle geliyor? "Şimdi uzaklardasın" derken kadehini kaldırıp masaya doğru, yoksa. Yoksa baktığın ben miyim? Senin de gönlün hicranla dolacak mı ben yokken? Çocukluğumda ilk aşkım var bir de Ömür. Adını hatırlamıyorum ama saçlarının kokusu dün gibi aklımda. Gidersek geçmişe, onunla da karşılaşalım mı orada? Sana anlatır belki benim sevince ne aptal bir çocuk olduğumu. İlkokulda benimle teneffüse çıkmadığı için küsüp masanın altında beklediğimi ve öğretmen belki de beni görmeseydi Ömür, fark edip yanıma gelmeseydi, ben tam otuz beş yıldır masanın altında olabilirdim. Sen gidince de çıkamazsam bu masanın altından hiç. Kimseler fark etmezse varlığımı, daha kötüsü yokluğumu. Hangisi daha kötü? Bekliyorum, gelmiyorsun Ömür. Korkuyorum. Ayaklarını oynatıyorsun ama aşağıya gelmiyorsun. Çıkıyorum masanın altından. Meraklı bunak muhasebeci, "İyi misin Tarık Bey?" diyor. "Çatalımı düşürdüm, onu almak için eğildim masanın altına" diyorum. "Bundan sonra Ömür'le burada yaşayacaktık ama o gelmedi, ben de korktum geri çıktım, çocukluğumdaki kadar cesur değilim" diyemiyorum. Korkak olmasaydım ben Yeliz'in hayatını mahvetmeyecektim Ömür. Onun ne suçu vardı? Her korktuğumda girmeseydim masanın altına, onu sevmek yerine sürekli başka kadınları sevmeseydim, uzaklaşmasaydım evimden, ondan, kendimden, yine de olur muydu bunlar? Gitmek istediğinde izin verseydim ona. Yapamadım Ömür. Korktum. Tek başıma dalgalarla boğuşamam diye korktum. Nasıl güzel kokardı Yeliz'in saçları da bir bilsen. Gencecik kadındı ben onu ilk görüp kokusunu içime çektiğimde. Sonra bir gün gitmek istedi. Bizim oğlan ufacıktı daha. Otogarda yakaladım valiziyle beklerken. Oğlan kucağında. O güzelim uzun saçlarını toplamış. Gözleri yaşlı. Kime gidecek, ne yapacaktı hiç sormadım. Korktum Ömür. Sarıldım. Gittim oğlanı kucağından aldım. Yalvar yakar saatlerce otogarda ağladım. Göndermedim Ömür. Yeliz o gün her nereye gidip kurtulup kaçacaktıysa, yapamadım Ömür. Sözler verdim, tutamadım. Hayat ne garip Ömür. Bana mı öyle geliyor yoksa bana bakıp hüzünleniyor musun sen? "Ne oldu?" diye sordun sanki masanın diğer ucundan, uzaktan. Sesini duyamadım ama dudaklarını okudum. Minik dudaklarını. Biz neden bu kadar ayrı gayrı oturduk birbirimizden. Hep bu muhasebecinin işi bunlar. Oturma planını o hazırlamıştır yine. Toplantılarda da böyle yapıp ayrı koymuyor muydu bizi hep. Bana bu insanları savunma hiç Ömür. Ciğerlerini bilirim ben bunların. Hepsi fesat, pis. Sana veda ediyorlar. Seni çok özleyeceklermiş, öyle diyorlar. Kalkıp bağırasım geliyor. Ben özleyeceğim en çok, ben! "Ne oldu mu?" diyorsun yine Ömür.

Dudaklarını okuyamıyorum, görüntün bazen bulanıklaşıyor. Ah o minik dudakların. Ben neden ikinci kez öpmedim senin dudaklarını? İlk öptüğümde öylece durmuştun asansörde. Keşke o otelde Ömür, şube bizi seminere gönderdiğinde, yine deneseydim. Bu kez daha sıkı, uzun öpseydim. Saçlarının kokusunu içime çekseydim. Ben kokuları hiç unutmam Ömür. Bir sürü kadın var aklımda yüzsüz, sessiz ama kokuları hâlâ hatırımda. Yeliz'in de saçları çok güzel kokardı Ömür. En son ne zaman öptüm onu yanaklarından, dudaklarından. Ne zaman içime çektim saçlarının kokusunu? Hatırlamıyorum. Ya senden sonra hiç koklamak istemezsem ben. Çiçekler açar da bahar gelirse, tek bir papatyayı toprağından ufacık bir çatırdamayla ayırarak avucuma alıp burnuma yaklaştırmak istemezsem. Benim kızın kulağının arkasına mis gibi taze kirazlardan küpe yapmak içimden gelmezse Ömür. Bu kadarcığını bile onlara çok görürsem. Beni boş ver Ömür. Yeliz'i de boş ver. Ama kızla oğlan ne olacak? Onları da sevemezsem. Kokuları solup giderse. Herkes masadan yavaş yavaş kalkıyor. Sen kalıyor musun benimle burada yoksa Ömür? İçelim mi sabaha kadar? Sadece benim için değil, hepimiz için kalman gerektiğini anlatırım sana. Belki ikna ederim kalman için. Ya da gitmemen için, her neyse. Gitmemekle kalmak aynı kapıya çıkmıyor çünkü her zaman. Yeliz de gitmesin diye uğraşmıştım. Gitmedi. Üzmedi beni. Ama kalmadı da Ömür. Bir daha beni almadı dünyasına. Öyle uzaklaştı ki yollarımız, benim odadan bağırsam bazen duymaz sesimi. Şimdi sen gidince ben evime gidip kime sarılırım Ömür. Hangi dala yapışırım düşmemek için. Yıllar önce kırılmış bütün dalların, çocukların bile uzak bana, görsen başka ağacın meyveleri sanırsın. Ömür, gitme mi desem sana şimdi kolundan tutup. Gözlerim nemli, göğüs kafesimde, ta şuramda bir öküz, kıpırdadıkça parçalayasım geliyor üstümü başımı. "Tek başına gitme böyle" dedin "eve". Gitmem Ömür! Sen gitme dersen gitmem. Hem kalırım biliyor musun? Şimdi bana "kal" desen keşke. Tutamayacağım kendimi Ömür: "Sen de gitme!" Ne güzel güldün öyle. Beni evime bırakacakmışsın. Bırak Ömür. Ya da birlikte bırakalım neyi bırakıyorsak. Bu riyakâr, ikiyüzlü insanları, hırs delisine çevren

© KADİR NAKİPLER

sistemleri, yarış atı gibi her sabah kalkıp içinde boğulduğumuz bu düzeni. Birlikte bırakalım Ömür. Madem birlikte kalamıyoruz ya da gidemiyoruz. Araba her kırmızı ışıkta durunca içim ferahlıyor, biraz daha uzuyor zaman. Vitesi tuttuğun parmaklarını tutsam. Tuttum Ömür. Bana bakıyorsun, hissediyorum ama bakarsam ağlarım. Bu sokaktan sağa sapacaktık evet doğru, unutmamışsın beni bırakacağın yeri. Elimi bırakma Ömür. Sıcaklığını az daha hissedeyim. Ömür biz neden hiç? Dilim dönmüyor, "İçme bu kadar" deseydin masadayken, içmezdim de. Ne mi var içecek bu kadar? Sen varsın Ömür. Şimdi sen, bu apartmanın kapısında indireceksin beni, tüm dünyayla yalnız kalacağım. Bizimkiler uyumamış, herkesin odasının ışığı yanıyor, bir tek salon ışıkları kapalı. Herkes kendi kendine demek ki yine. Ömür ben, seni çok özleyeceğim. İnmek istemiyorum arabandan. Bir kere öpsem seni. Cesaretim yok Ömür. Öpmeye yok, arabandan inip bu iğrenç dünyaya adım atmaya, eve girip baba rolü oynamaya da. Gitme diyebilirim bir tek Ömür. "Gitme." "Geç olmuş, gideyim" diyorsun. Geç değil Ömür. Şimdi sen gitmezsen, kal dersen, inerim arabandan, giderim bir koşu yukarıya, derim ki "Ben âşık oldum, annenize âşık olduğum gibi." Yeliz'i çekerim kendime, sarılırım, beni sevmediği halde bunca yıl gitmediği için, insan yapabilir bunu Ömür, sevmese de kalabilir, Yeliz yaptı, sen de gitme Ömür, küçücük bir bavula alırım giysilerimi, tıkıştırırım plaklarımı, "Bekleyenim var" derim, inerim aşağıya, buradan, tam olduğumuz yerden tekrar son kez bakarım bu apartmana, çocukluğumun bittiği bu sokağa, belki pencereden el sallamaya çıkarlar bana Ömür, küçükken benim kız hep öyle yapardı, Yeliz'in kucağında her sabah el sallardı bana, gülümserim Ömür, Yeliz'e bakar gülümserim, hem belki o da gidebilir artık yıllar önce her nereye gidiyorduysa, kalmış mıdır hâlâ gideceği yeri, ya da birileri, onu da azat ederim Ömür. Üstüme doğru eğildin Ömür, öpecek misin yoksa beni. Kalbim yerinden çıkacak. Sarıldın. Bu da olur. Ensen, kulaklarının ardı ne güzel kokuyor Ömür. Benim ağzım leş gibi, ya öpersen beni. Olsun Ömür. Öpüyorsun, yanağımdan. Tüm veda öpücükleri gibi. Son kez sarılacağım sana Ömür, tutamayacağım kendimi. İtiraz etme lütfen, sarıl. Saçların Ömür, bahar gibi senin de. Ben hatırlamam yüzleri ama kokuları bilirim, unutamam. Seni de unutamam Ömür. Erikler çiçek açtığında çiçekleri tozar burnumun, hatırlarım. Tokanı bırak bari Ömür, ucuna kadar düşmüş saçlarının, parmağımla ufacık dokunsam avucuma gelecek. Aldım onu Ömür. Ölene dek benimle artık. Sana da iyi geceler Ömür. İyi geceler. Ev ahalisi kalkın. Ben geldim. Bu salonun ışıkları neden sönük. Gelin oturalım, saat daha erken. Ooo Yeliz, gel bir sarılayım sana. İtme Yeliz, neden itiyorsun, ne güzel sarılırdık eskiden, saklanırdın kanatlarının altına, gel yine tut beni Yeliz. Yoksa ben düşerim. Uyandır çoluğu çocuğu da. Tutunacak dallarını göreyim, bileyim. Hah oğlan geldi. Kız nerde Yeliz? Işığı yanıyordu, gördüm dışarıdan, uyumamıştır, o da gelsin. Elimdeki toka ne güzel kokuyor Yeliz, sana sarılayım içime çekeyim kokunu, acım dinsin. Küçük kızım da geldi sonunda. Yeliz gel sarılalım da görsünler, sevinsin çocuklar. Biz bir aileyiz, bilsinler. Hissetsinler. İtme Yeliz. İtme ne olursun. Toka, toka nerede? Şimdi buradaydı. Yeliz. Sen mi aldın elimden? Yere mi düştü? Tokam nerede? Eğilip bakarım. Bulurum şimdi. Koklarım. Toka. Ömür'ümün tokası. Ömür. Ah! Gittin Ömür, Yeliz de gitti. Odasına, zindanına. Ömür, beni bırakma. Sen gitme bari. Biriniz gitmesin, korkuyorum. Yeliz. Toka yok Yeliz. Halının üstünde dolaşıp aranıyorum ama yok. Küçük kızım soruyor, "Baba ne arıyorsun halıda?" Huzur arıyorum kızım! Huzur! ●

PSİKİYATRİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DENEYİMLERİ BİR ARAYA GETİREN ÖNEMLİ YAPIT!

ART YAYINCILIK SUNAR.

www.psikeart.com

psikesinema

Mart ayında gazete bayii ve kitabevlerinde

